fondată în 1895
bpt
serie nouă

stendhal

lucien leuwen

★★

Coperta : *Miron Iliescu*

stendhal

lucien leuwen

ROȘU ȘI ALB

Roman

***

TRADUCERE DE
ȘERBAN CIOCULESCU

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

PARTEA A DOUA

PREFAŢĂ

Binevoitorule cititor,

Sosind la Paris, trebuie să mă străduiesc grozav să nu jignesc prin aluzii personale. Nu doar că nu mi-ar plăcea mult satira, dar fixînd ochiul cititorului pe chipul caraghios al vreunui ministru, inima lui îşi pierde interesul pe care vreau să i-l inspir pentru celelalte personaje. Satira personală, atît de distractivă, nu se potriveşte, aşadar, din păcate, cu istorisirea unei întîmplări. Cititorul e cu totul absorbit în asemuirea portretului cu originalul caraghios, sau chiar odios, bine cunoscut lui. Îl vede murdar sau negru, aşa cum îl va zugrăvi povestirea.

Aluziile personale, cînd sînt adevărate şi nu prea exagerate, sînt fermecătoare şi constituie o ispită căreia îi putem rezista, după cîte am văzut de douăzeci de ani încoace. „Ce greşeală, spune Montesquieu[1]*, să mai şi calomniem Inchiziţia!" În zilele noastre ar fi spus: „Ce s-ar mai putea adăuga la iubirea banului, la teama de a-şi pierde slujba şi la dorinţa de a face*

---

[1] *Montesquieu, Charles de Secondat, baron de La Brède şi de* (1689—1755), scriitor iluminist francez; a emis părerea, progresistă pentru vremea respectivă, a legităţii proceselor istorice în dezvoltarea societăţii; autor al celebrelor *Scrisori persane*, în care satirizează instituţiile epocii: monarhia, clerul, clasa dominantă.

totul pentru a ghici capriciul stăpînului, sentimente care însufleţesc toate cuvintele ipocrite ale celor ce mănîncă peste cincizeci de mii de franci din buget?"

Sînt de părere că viaţa particulară a celor cu un venit de peste cincizeci de mii de franci nu mai poate fi înconjurată cu ziduri.

Satira acestor fericiţi ai bugetului nu intră însă de loc în planul meu. Oţetul în sine e foarte bun, dar amestecat cu smîntînă nu mai e bun de nimic. Am făcut aşadar tot ce mi-a stat în putinţă ca să nu poţi recunoaşte, o, binevoitorule cititor, pe acel ministru din ultima vreme care-a vrut să-l păcălească urît pe Lucien. Ţi-ar plăcea să vezi cu de-amănuntul că ministrul acela era un pungaş, că tremura de frică să nu-şi piardă slujba şi că nu-şi îngăduia nici un cuvînt sincer? Oameni ca aceştia nu sînt buni decît pentru moştenitorul lor. Întrucît nimic spontan nu le-a străbătut vreodată sufletul, privirea lăuntrică a acestui suflet te-ar dezgusta, o, binevoitorule cititor, şi cu atît mai vîrtos dacă, din nenorocire, te-aş face să ghiceşti trăsăturile dulcegi sau mîrşave care ascundeau acest suflet searbăd.

Ţi se face lehamite de asemenea oameni văzîndu-i, dimineaţa, atît de solicitaţi.

Non ragioniam di lor, ma guarda e passa.[1]

---

[1] Să nu vorbim despre ei, dar priveşte şi treci mai departe (Dante, *Infernul*, Cîntul III).

Capitolul XXXVII

— Nu vreau nicidecum să abuzez de titlul meu de tată ca să te necăjesc ; fii liber, fiul meu.

Astfel vorbea, trîntit într-un admirabil fotoliu, la gura sobei, cu un aer vesel, domnul Leuwen tatăl, bogat bancher, de pe acum bătrîn, către Lucien Leuwen, fiul său și eroul nostru.

Cabinetul în care avea loc conferința dintre tată și fiu fusese tocmai rostuit, cu cel mai mare lux, după desenele domnului Leuwen însuși. În mobilarea cea nouă pusese pe pereți trei-patru gravuri bune, apărute în cursul anului în Franța și în Italia, precum și un foarte frumos tablou din Școala romană, de curînd achiziționat. Șemineul de marmură albă, de care se rezema Lucien, fusese sculptat la Roma, în atelierul lui Tenerani [1], iar oglinda, de peste doi metri și jumătate înălțime, pe doi metri lărgime, așezată deasupra, figurase în expoziția din 1834 ca o piesă fără cusur. Ce departe era de salonul sărăcăcios din Nancy, în care-și plimba Lucien îngrijorările. În ciuda durerii lui adînci, latura pariziană și vanitoasă a sufletului său era simțitoare la

---

[1] *Tenerani, Pietro* (1789—1869), sculptor italian, elev al lui Canova, foarte apreciat de contemporani, ca și de Stendhal, de altfel.

această deosebire. Nu mai era în niște ținuturi barbare, se găsea din nou în sînul patrici sale.

— Amice, spuse domnul Leuwen, termometrul urcă prea mult, fă-mi plăcerea și apasă pe butonul ventilatorului numărul 2... acolo, după șemineu... Prea bine. Așadar, nu pretind nicidecum să abuzez de titlul meu spre a-ți *scurta* libertatea. Fă absolut ce-ți va conveni.

Lucien, în picioare, rezemat de șemineu, avea aerul sumbru, frămîntat, tragic, într-un cuvînt, aerul unui june prim de tragedie, nefericit din amor. Încerca, făcînd un efort penibil și învederat, să se lepede de aerul crunt al nenorocirii și să-și ia înfățișarea respectului și a celei mai sincere iubiri fiești, simțiri foarte vii în inima lui. Groaza față de situația sa, de cînd cu ultima seară petrecută la Nancy, îi schimbase însă fizionomia de om de societate în aceea de tînăr tîlhar, adus înaintea judecătorilor săi.

— Mama dumitale pretinde, urmă domnul Leuwen, că nu mai vrei să te întorci la Nancy. Nu te mai întoarce în provincie ; ferească Domnul să fac pe tiranul ! De ce n-ai comite nebunii, ba chiar și prostii? Cu toate astea, la una singură nu voi consimți, din cauza urmărilor ei : e vorba de căsătorie. Dar poți recurge la *somații respectuoase*... și, pentru aceasta, nu mă voi certa cu dumneata. Vom pleda pe rînd, amice, luînd masa împreună.

— Dar, tată, răspunse Lucien, ca omul scăpat din-tr-o boală grea, nu-i de loc vorba de căsătorie.

— Ei bine, dacă nu te gîndești dumneata la căsătorie, mă voi gîndi eu. Gîndește-te la aceasta : te pot însura cu o fată bogată și nu mai proastă ca una săracă, deoarece se prea poate ca după ce vă voi părăsi, să nu mai fii bogat. Poporul nostru e atît de smintit, încît cu un epolet, o avere moderată e cu totul preferabilă amo-

rului propriu. Sub uniformă, sărăcia nu-i decît sărăcie, nu-i mare lucru, nimeni n-o dispreţuieşte. Ai să înţelegi lucrurile astea, spuse domnul Leuwen, schimbîndu-şi tonul, cînd le vei vedea cu ochii tăi... Trebuie să-ţi fac impresia unui palavragiu... Aşadar, bravule sublocotenent, nu-ţi mai place milităria ?

— Pentru că eşti atît de bun şi discuţi cu mine, în loc să-mi porunceşti, îţi voi mărturisi că nu, că nu mai vreau să fiu militar în timp de pace, adică să-mi petrec seara jucînd biliard şi îmbătîndu-mă la cafenea, ba şi cu interdicţia de-a lua de pe masa de marmură, nu prea bine ştearsă, alt ziar decît *Jurnalul Parisului*. Dacă se strîng trei ofiţeri şi se plimbă împreună, cel puţin unul din ei poate fi bănuit, de ceilalţi doi, că e spion. Colonelul, altădată ostaş cutezător, s-a preschimbat sub bagheta guvernamentală într-un murdar comisar de poliţie.

Domnul Leuwen surîse fără voie. Lucien îl înţelese şi adăugă în grabă :

— N-am de gînd să înşel un om atît de pătrunzător ca dumneata, şi n-am avut niciodată această intenţie, te rog să mă crezi, tată. Trebuia să găsesc însă un început povestirii mele. Aşadar nu voi părăsi, cu voia dumitale, milităria, din motive întemeiate ; pasul acesta este totuşi întemeiat. Ştiu să lovesc cu lancea şi să comand cincizeci de oameni care se luptă cu lancea, pot trăi în bună înţelegere cu treizeci şi cinci de camarazi, dintre care cinci-şase fac rapoarte poliţieneşti. Cunosc aşadar *meseria*. Dacă izbucneşte războiul, dar un război adevărat, în care comandantul suprem nu şi-ar trăda armata, şi în cazul că aş gîndi ca şi astăzi, ţi-aş cere îngăduinţa să iau parte la o campanie, două. Războiul, după mine, nu poate ţine mult dacă generalisimul seamănă întrucîtva cu Washington. Dacă nu-i decît un

jefuitor dibaci şi viteaz, ca Soult, mă voi retrage a doua oară.

— A, asta-i politica dumitale ! răspunse tatăl său ironic. Drace, asta-i virtute înaltă ! Politica e însă altceva. Ce dorești pentru dumneata personal ?

— Să trăiesc la Paris, sau să fac călătorii mari, în America, în China.

— Ţinînd seama de vîrsta mea şi de a mamei dumitale, să ne mărginim la Paris. Dacă aş fi Merlin vrăjitorul [1] şi dacă n-ai avea decît să spui un cuvînt ca să-ţi alegi destinul, ce-ai cere? Ai dori să fii funcţionar comercial la banca mea, sau impiegat în biroul particular al unui ministru care va avea o mare influenţă asupra soartei Franţei, domnul de Vaize, într-un cuvînt ? poate fi chiar mîine ministru de interne.

— Domnul de Vaize ? Acel pair al Franței atît de priceput în ale administraţiei şi atît de muncitor ?

— Întocmai ! răspunse domnul Leuwen rîzînd şi admirînd înalta virtute a intenţiilor şi naivitatea percepţiilor fiului său.

— Nu iubesc suficient banii ca să intru la bancă, spuse Lucien. Nu mă gîndesc destul *la metal*, nu i-am simţit niciodată puternic şi îndelung lipsa. Lipsa aceasta grozavă n-o voi avea mereu înlăuntrul meu ca să răspund biruitor tuturor dezgusturilor. M-aş teme să nu dau şi pentru a doua oară dovadă de lipsă de perseverenţă alegînd banca.

— Dar dacă vei rămîne sărac după dispariţia mea ?

— Cel puţin, după cheltuielile făcute la Nancy, sînt acum bogat, şi de ce n-ar mai dura situaţia asta multă vreme ?

— Pentru că 65 nu e egal cu 24...

— Diferenţa asta, însă...

Vocea lui Lucien tremura.

---

[1] Plăsmuire de basm în folclorul francez.

— Fără vorbe mari ! Domnule, te chem la ordine. Politica și sentimentul ne îndepărtează deopotrivă de obiectul la ordinea zilei :

Sera-t-il dieu, table ou cuvette ? [1]

E vorba de dumneata, și căutăm un răspuns la această întrebare. Banca te plictisește și preferi biroul particular al contelui de Vaize ?

— Da, tată.

— Acum se ivește o mare dificultate : fi-vei destul de ticălos pentru slujba asta ?

Lucien tresări ; tatăl său îl privi cu același aer, vesel și serios totodată. După o clipă de tăcere, domnul Leuwen reluă :

— Da, domnule sublocotenent, fi-vei destul de ticălos ? Vei fi pus în situația de a vedea o mulțime de mici matrapazlîcuri, iar dumneata, ca subaltern, îl vei ajuta pe ministru în asemenea lucruri, sau îi vei pune bețe-n roate ? Vei face pe *scîrbosul*, în calitate de tînăr republican care are pretenția să-i plămădească din nou pe francezi, ca să facă dintr-înșii niște îngeri? *That is the question* [2], și în privința asta îmi vei răspunde diseară, după operă, deoarece, între noi fie spus, de ce n-ar fi chiar în momentul acesta o criză de guvern ? Finanțele și Războiul nu și-au spus vorbe de ocară pentru a nu știu cîta oară? Sînt și eu băgat acolo și pot, diseară și mîine, dar poate nu și poimîine, să te căpătuiesc într-un chip strălucit. Nu-ți ascund că manele vor pune ochii pe dumneata, ca să-și mărite fetele ; într-un cuvînt, situația *cea mai onorabilă*, cum spun proștii, însă fi-vei destul de ticălos ca să corespunzi ? Gîndește-te bine la aceasta : pînă la ce punct te simți în stare să fii ticălos, adică să-ți dai concursul la să-

---

[1] *Fi-va zeu, masă sau lighean ?* (Vers din cunoscuta fabulă a lui La Fontaine „*Le statuaire et la statue de Jupiter*“ — Sculptorul și statuia lui Iupiter.)

[2] *Aceasta este întrebarea* (din monologul lui Hamlet).

vîrșirea unei mici ticăloșii ? Deoarece de patru ani încoace nu mai e vorba să se verse sînge...

— Cel mult să se fure bani, întrerupse Lucien.

— Banii *bietului popor*, îl întrerupse la rîndul lui domnul Leuwen, cu un aer jalnic, sau să-i întrebuinţeze puţin cam altfel decît i-ar întrebuința el însuși, adăugă pe același ton. Numai că poporul e cam prost, iar deputații lui cam nătîngi și îndeajuns de interesați...

— Și ce dorești să fiu ? întrebă Lucien cu un aer simplu.

— Un ticălos, răspunse tatăl, vreau să spun un om politic, un Martignac [1], n-aș merge pînă acolo încît să spun un Talleyrand. La vîrsta dumitale și în jurnalele dumneavoastră asta se cheamă a fi un ticălos. Peste zece ani, vei ști că un Colbert [2], un Sully [3], un cardinal de Richelieu [4], într-un cuvînt, orice om politic, adică orice *conducător de oameni*, s-a ridicat cel puțin pînă la această primă treaptă de ticăloșie la care doresc să te văd pe dumneata. Să nu faci ca N..., care, numit secretar general al poliției, își dete demisia după două săptămîni, pentru că lucrul era prea murdar ; ce e drept, în vremea aceea era împușcat Frotté [5] de către

---

[1] *Martignac, Jean-Baptiste-Sylvère Gay* (1778—1832), om politic francez, ministru de interne sub Carol al X-lea.

[2] *Colbert, Jean-Baptiste* (1619—1683), om de stat francez, ministru de finanțe sub Ludovic al XIV-lea.

[3] *Sully, Maximilien de Béthume, duce de* (1559—1641), consilier și ministru de finanțe al lui Henric al IV-lea, unul din cei mai de seamă oameni de stat ai Franței.

[4] *Richelieu, Armand-Jean du Plessis, duce de* (1585—1642), cardinal și om de stat francez, consilier și prim-ministru al lui Ludovic al XIII-lea.

[5] *Frotté, Marie-Pierre-Louis, conte de* (1766—1800), unul din conducătorii contrarevoluționarilor normanzi. La sfîrșitul războiului civil (18 ianuarie 1800) se predă generalului Hédouville, după care e arestat și executat din ordinul special al lui Napoleon, deși îi fusese eliberat un permis de liberă trecere.

jandarmii însărcinați să-l conducă de la casa lui la închisoare, și, înainte de plecare, jandarmii știau că va încerca să fugă și că-i va sili să-l ucidă...

— Drace ! spuse Lucien.

— Da. Prefectul C..., om de ispravă, prefect de Troyes și amicul meu, de care poate-ți amintești, un bărbat de un metru șaptezeci și cinci, cărunt, la Plancy...

— Da, mi-amintesc perfect. Mama îi dădea camera aceea frumoasă, tapetată cu damasc roșu, din colțul castelului.

— Întocmai ! Ei bine, și-a pierdut prefectura lui din nord, la Caen sau în împrejurimi, pentru că n-a vrut să fie destul de ticălos, și l-am aprobat sincer : altul a lucrat în afacerea Frotté. Ei, drăcie, *tînărul meu amic*, cum spun tații nobili, te miri ?

— *Cine n-ar fi mirat în fața unor asemenea lucruri?* răspunde adesea junele prim, spuse Lucien. Credeam că numai iezuiții și Restaurația...

— Să nu crezi, amice, decît ce vei vedea cu ochii, așa vei fi înțelept. Acum, din pricina acestei afurisite libertăți a presei, spuse domnul Leuwen rîzînd, oamenii nu mai pot fi tratați ca Frotté. Umbrele cele mai întunecate ale tabloului actual le constituie doar pierderile bănești sau ale slujbelor.

— Sau cîteva luni de închisoare preventivă.

— Perfect. Diseară vreau un răspuns hotărît, limpede, net, fără fraze sentimentale mai ales. Mîine, poate, nu voi mai putea *nimic pentru fiul meu*.

Rosti cuvintele acestea într-un fel nobil și totodată sentimental, așa cum ar fi făcut Monvel [1], marele actor.

---

[1] *Monvel*, pe adevăratul său nume *Jacques-Marie Boutet* (1745—1812), actor și autor dramatic.

— Știi, desigur, spuse domnul Leuwen întorcîndu-se, că *fără tatăl dumitale* ai fi la „Abbaye“ [1]. Am scris generalului D..., i-am spus că-ți trimisesem un curier, din cauza mamei dumitale, greu bolnavă. Voi trece pe la Ministerul de Război, ca să sosească la regiment concediul dumitale, antedatat. Scrie-i și dumneata colonelului și încearcă să-l cîștigi.

— Tocmai voiam să-ți vorbesc și eu de „Abbaye“. Mă gîndeam la două zile de închisoare și la remedierea oricărui neajuns prin demisia mea.

— Nici o demisie, amice ! Numai proștii demisionează. Am pretenția să rămîi toată viața un tînăr militar de cea mai înaltă distincție, atras de politică, o adevărată *pierdere pentru armată*, cum spune ziarul *Débats*.

Capitolul XXXVIII

Preocuparea pricinuită de răspunsul răspicat și hotărîtor cerut de tatăl său aduse lui Lucien întîia consolare. În timpul călătoriei de la Nancy la Paris nu reflectase, fugea de durere, mișcarea fizică îi ținea loc de mișcare morală. De la sosirea lui, era dezgustat de sine însuși și de viață. Să stea de vorbă cu cineva era pentru el un chin, abia putea să-și dea silința să vorbească un ceas cu mama lui.

De îndată ce rămînea singur, ori stătea cufundat într-o sumbră reverie, într-un nemărginit ocean de simțiri sfîșietoare, sau reflectînd cîte puțin, își spunea :

---

[1] Închisoare clădită între 1631—1635 pe lîngă mînăstirea Saint-Germain-des-Prés, preschimbată ulterior în închisoare militară ; dărîmată în 1854.

„Sînt un mare prost, sînt un mare nebun ! Am stimat un lucru nevrednic de stimă, inima unei femei, şi, dorind-o cu patimă, n-am putut-o obţine. Trebuie ori să părăsesc viaţa asta, ori să mă îndrept profund.“

Alteori, cînd îl biruia o îndoioşare ridicolă, îşi spunea : „Poate aş fi obţinut-o, fără cruda mărturisire pe care ar fi trebuit să mi-o facă : «M-a mai iubit cineva şi sînt...» Pentru că au fost zile cînd mă iubea cu adevărat... Dacă nu s-ar fi găsit în acea stare nenorocită, mi-ar fi spus : «Ei bine, da, te iubesc“, dar atunci ar fi trebuit să adauge : „Starea în care mă aflu...» Deoarece e cinstită, sînt sigur... Nu m-a cunoscut bine, mărturisirea ei n-ar fi nimicit nicidecum ciudatul sentiment pe care-l am faţă de ea. Veşnic mi-a fost ruşine de el, dar m-a stăpînit veşnic. A fost slabă, dar ce, eu sînt desăvîrşit ? Dar de ce să mă-nşel, îşi spunea, întrerupîndu-se cu un surîs amar, de ce să întrebuinţez limbajul raţiunii ? Chiar dacă i-aş fi descoperit defecte izbitoare, ce spun ? vicii dezonorante, aş fi avut de dus o luptă crîncenă, dar tot aş fi iubit-o. De acum înainte ce va fi viaţa pentru mine ? Un chin fără sfîrşit. Unde să găsesc plăcerea, sau numai o stare lipsită de suferinţe ?“

Senzaţia aceasta de tristeţe potolea pînă la urmă pe toate celelalte ; Lucien îşi trecea prin gînd toate momentele vieţii, călătoriile şi şederea la Paris, bogăţia cea mai mare, puterea, dar găsea în toate un dezgust de neînvins. Ultimul om cu care stătuse de vorbă i se părea mereu cel mai plicticos.

Un singur lucru îl smulgea din adîncul inactivităţii şi îi punea inteligenţa în acţiune : întoarcerea la evenimentele din Nancy. Se înfiora întîlnind pe o hartă geografică numele acestui orăşel ; numele lui îl urmărea şi în jurnale. Avea impresia că toate regimentele

care se întorceau de la Lunéville fuseseră nevoite să treacă pe-acolo. Numele de Nancy îl readucea mereu la această idee : „Nu s-a putut hotărî să-mi spună : «Am o mare taină, pe care nu ți-o pot încredința... Cu această rezervă, te iubesc ca pe nimeni altul.» Adeseori, într-adevăr, o vedeam adînc întristată, iar starea asta-mi părea neobișnuită, neexplicabilă... Dacă m-aș duce la Nancy și m-aș arunca la picioarele ei ?...“ „Și să-i cer iertare pentru că mi-a pus coarne ?!“ adăuga glasul lui Mefistofel, rînjind.

La ieșirea din cabinetul tatălui său, aceste idei puseseră stăpînire pe inima lui Lucien cu mai multă înverșunare ca oricînd.

„Și trebuie ca astăzi chiar, își spunea cu groază, să iau o hotărîre, să *am încredere în mine însumi*... în mine, ființa pe care o socotesc cea mai lipsită de judecată din lumea întreagă !“

Se simțea nespus de nefericit, temeiul tuturor judecăților lui fiind această nesăbuință : „La ce bun să-mi aleg a treia oară o meserie ? Deoarece n-am putut fi pe placul doamnei de Chasteller, voi putea face vreodată ceva ? Cine are un suflet ca al meu, pe cît de slab, pe atît de nesatisfăcut, se duce la mînăstire, printre trapiști [1].“

Lucru nostim, însă : toți amicii doamnei Leuwen o felicitau pentru excelenta ținută pe care o dobîndise fiul ei. „E acum bărbatul înțelept, spuneau cu toții, bărbatul făcut să satisfacă ambiția unei mame.“ În dezgustul său de oameni, Lucien nu se sinchisea să-i lase [să vadă] gîndurile lui ; nu le răspundea decît prin banalități meșteșugit ticluite.

---

[1] Ordinul *La Trappe*, al trapiștilor, tagmă călugărească foarte severă, la catolici, comportînd regula tăcerii absolute.

Chinuit de nevoia de a da chiar în seara aceea un răspuns hotărîtor, cina în oraş singur, deoarece acasă ar fi trebuit să vorbească şi *să fie amabil*, sau ar fi plouat cu înţepături, căci era obiceiul să nu fie cruţat nimeni.

După cină, Lucien rătăci pe bulevard şi apoi pe străzi ; îi era teamă să nu-şi întîlnească prietenii pe bulevard, fiecare minut fiindu-i preţios, căci i-ar fi putut da ideea unui răspuns.

Trecînd pe strada ***, intră maşinal într-un cabinet de lectură, rău luminat, unde spera să nu întîlnească lume multă.

Un servitor restituia o carte domnişoarei de la tejghea. O găsi îmbrăcată cu prospeţime, cu farmec şi cu graţie (Lucien se întorcea din provincie). Deschise la întîmplare cartea scrisă de un moralist plicticos, care-şi împărţise articolele farmaceutice în portrete separate, ca Vauvenargues [1] :

EDGAR SAU PARIZIANUL DE DOUĂZECI DE ANI

„Ce e un tînăr care nu cunoaşte oamenii, care n-a trăit decît printre oameni şlefuiţi sau în subordine, sau printre oameni ale căror interese nu le ameninţa în nici un fel ? Edgar n-are drept chezăşie a meritelor lui decît măreţele promisiuni pe care şi le face sieşi !

Edgar a primit educaţia cea mai aleasă, călăreşte, îşi conduce minunat cabrioleta, posedă, dacă-i pretindeţi, întreaga învăţătură a lui Lagrange [2], toate virtu-

---

[1] *Vauvenargues, Luc de Clapier, marchiz de* (1715—1747), moralist francez, autor al unor *Maxime* apreciate de Voltaire printre cei dintîi.

[2] *Lagrange, Joseph-Louis* (1736—1813), cunoscut geometru francez.

ţile lui La Fayette [1]. Ce-are a face ? N-a simţit influenţa celorlalţi, nu-i sigur de nimic, nici de ceilalţi, şi, cu atît mai mult, nici de el însuşi. Nu-i decît cel mult un strălucit *Poate*". Ce ştie în fond ? Să călărească, întrucît calul său e nărăvaş şi-l aruncă la pămînt dacă face o mişcare greşită. Cu cît îi e mai şlefuită tovărăşia, cu atît seamănă mai puţin cu calul său, cu atît valorează mai puţin.

Iar dacă lasă să treacă anii cei iuţi, de la 18 la 30, fără *să se ia la trîntă cu nevoia,* cum spune Montaigne[2], nu mai e nici măcar un *Poate*. Opinia publică îl depune pe făgaşul oamenilor obişnuiţi, începînd de a-l mai privi, nemaivăzînd într-însul decît un om ca toţi oamenii, însemnat numai după numărul biletelor de o mie de franci pe care-i depun arendaşii săi pe birou. Eu, unul, ca filozof, nu mă uit la biroul încărcat de bilete, privesc numai omul care le numără. Nu văd într-însul decît o făptură lividă, plictisită, redusă uneori, datorită inepţiei sale, să facă pe *exageratul* unui partid, pe *exageratul* Operei Bufe şi al lui Rossini, pe *exageratul* conformismului, care se bucură de numărul morţilor de pe cheiurile din Lyon, pe *exageratul* lui Henric al V-lea, care repetă că Nicolae [3] îi va împrumuta două sute de mii de oameni şi patru sute de milioane de franci.

---

[1] *La Fayette, Marie-Joseph-Paul-Roch-Yves-Gilbert Motier, marchiz de* (1757—1834), general şi om politic francez ; luptă, alături de Washington, pentru independenţa coloniilor engleze din America de Nord ; unul din conducătorii burgheziei liberale moderate la începutul revoluţiei franceze, a cărei dezvoltare încearcă, ulterior, s-o frîneze, fiind un adept al monarhiei constituţionale ; joacă un rol important în timpul revoluţiei din iulie, contribuind la aducerea lui Ludovic-Filip pe tronul Franţei.

[2] *Montaigne, Michel Eyquem, de* (1533—1592), celebru moralist francez, autor al unor nu mai puţin celebre *Eseuri.*

[3] Nicolae I, ţarul Rusiei.

Ce-mi pasă ? Ce-i pasă lumii ? Edgar s-a resemnat să nu fie decît un prost.

Dacă se duce la biserică, dacă înlătură din jurul său orice convorbire veselă, orice glumă, de orice fel, dacă face pomeni cu publicitate, către vîrsta de 50 de ani, şarlatanii de tot felul, cei de la Institut ca şi de la arhiepiscopie vor striga sus şi tare că posedă toate virtuţile. Iar ca urmare, îl vor alege poate printre cei doisprezece primari ai Parisului. Pînă la urmă va întemeia un spital. *Requiescat in pace* [1]. *Colas* [2] trăia, Colas a murit."

Lucien recitea fiecare frază a acestei morale de cîte două-trei ori, îi cerceta înţelesul şi tîlcul. Visarea sa întunecată trezi luarea-aminte a cititorilor *Jurnalului de seară*; prinse de veste, plăti indispus şi ieşi. Se plimba prin piaţa Beauvau, în faţa cabinetului de lectură.

„Voi fi un ticălos !" strigă deodată. Mai zăbovi un sfert de oră, pipăindu-şi curajul, chemă apoi o cabrioletă şi alergă la Operă.

— Te căutam, îi spuse tatăl său, pe care-l găsi rătăcind prin foaier.

Se urcară repede în loja domnului Leuwen, unde găsiră trei domnişoare şi pe Raymonde în costum de silfidă.

— *They cannot understand* (nu vor înţelege nimic din ceea ce vom vorbi, aşadar să nu ne ferim).

— Domnilor, citim în ochii dumneavoastră, spuse domnişoara Raymonde, lucruri mult prea serioase pentru noi, aşa că ne ducem pe scenă. Fiţi fericiţi, dacă se poate, şi fără noi.

— Ei bine, îţi simţi sufletul destul de scelerat ca să intri în cariera onorurilor ?

---

[1] Odihnească-se în pace (lat.).
[2] Diminutiv de la Nicolas.

— Voi fi sincer cu dumneata, tată. Excesul indulgenţei dumitale mă miră şi-mi sporeşte recunoştinţa şi respectul. Ca un efect al nenorocirilor despre care nu pot da explicaţii nici chiar tatălui meu, simt dezgust faţă de mine şi de viaţă. Cum să aleg cutare sau cutare carieră ? Totul îmi este deopotrivă de indiferent, pot spune chiar odios. Singura condiţie ce mi-ar conveni ar fi mai întîi aceea de muribund la spitalul „Hôtel-Dieu", şi poate apoi aceea a unui sălbatic, obligat să vîneze sau să pescuiască pentru nevoile traiului zilnic. Lucrul nu e nici frumos şi nici onorabil pentru un bărbat de douăzeci şi patru de ani, de aceea nu voi mărturisi nimic nimănui...

— Cum, nici mamei dumitale ?

— Mîngîierile ei mi-ar spori mucenicia : ar suferi prea mult văzîndu-mă în starea aceasta nenorocită.

Egoismul domnului Leuwen simţi o plăcere care-l apropie puţin de fiul său. „Are, îşi spuse, secrete faţă de mama sa, dar nu şi faţă de mine."

— Dacă-mi recapăt interesul faţă de lucrurile din-afară, se poate să mă simt deosebit de jignit de cerinţele slujbei pe care o voi alege. Ar trebui poate să aleg în banca dumitale un loc pe care l-aş putea părăsi fără a scandaliza pe nimeni.

— Trebuie să-ţi mai aduc la cunoştinţă ceva, vei fi mai folositor intereselor mele ca secretar al ministrului de interne decît ca şef de corespondenţă în biroul meu. Calităţile dumitale de om de lume nu mi-ar fi de nici un folos în biroul meu.

Lucien se arătă pentru întîia dată dibaci după *nenorocirea sa*. (Acesta era cuvîntul pe care-l întrebuinţa cu o ironie amară, deoarece, ca să se chinuiască şi mai mult, se privea ca un soţ înşelat şi lua asupră-şi tot ridicolul şi toată antipatia cu care teatrul şi vulgul acoperă asemenea condiţie. Ca şi cum ar mai exista caractere condiţionate !)

Lucien era gata să opteze pentru locul din minister, mai cu seamă din curiozitate ; cunoştea banca, dar n-avea habar de Cabinetul unui ministru. Simţea o mare bucurie să se apropie de domnul conte de Vaize, muncitor neobosit şi cel mai bun administrator din Franţa, după cum spuneau ziarele, un om asemuit cu contele Daru [1] al împăratului.

De îndată ce tatăl său sfîrşi vorba, strigă cu o falsitate naivă, care putea inspira speranţă în viitor:

— Cuvîntul acesta e hotărîtor pentru mine ! Înclinam către bancă, dar mă angajez în minister cu condiţia să nu contribui la nici un asasinat, ca al mareşalului Ney, al colonelului Caron, al lui Frotté etc. Mă angajez cel mult pentru ticăloşii băneşti, şi, în sfîrşit, nefiind tocmai sigur de mine, nu mă angajez decît pentru un an.

— E prea puţin pentru lume ; se va spune : „Nu poate sta locului mai mult de şase luni". Vei simţi poate dezgust la început, iar peste şase luni, indulgenţă faţă de slăbiciunile şi ticăloşiile oamenilor. Poţi, din prietenie faţă de mine, să-mi jertfeşti şase luni în plus şi să-mi făgăduieşti că nu vei părăsi birourile din strada de Grenelle înainte de un an şi jumătate ?

— Îţi dau cuvîntul meu pentru un an şi jumătate, minus asasinatul — de pildă, dacă ministrul meu ar angaja patru-cinci ofiţeri să dueleze succesiv împotriva unui deputat prea elocvent.

— Ah, amice, spuse domnul Leuwen, rîzînd din inimă, de unde vii ? Haida-de, nu vor avea niciodată loc asemenea ducluri, de bună seamă !

— Ar fi, urmă fiul foarte serios, un caz de anulare. Aş pleca îndată în Anglia.

---

[1] *Daru, Pierre, conte de* (1767—1829), om de stat francez, deţinător al unor însemnate funcţii administrative sub Napoleon ; văr şi protector permanent al lui Stendhal.

— Dar cine va fi judecătorul crimelor, virtuosule bărbat ?

— Dumneata, tată.

— Ticăloşiile, minciunile, manoperele electorale nu vor rupe tîrgul nostru ?

— Nu voi scrie pamflete mincinoase...

— Pe dracu ! Asta priveşte pe oamenii de litere... În afacerile murdare vei conduce, nu vei executa nici-odată. Iată principiul : orice guvern, chiar şi acela al Statelor Unite, minte întotdeauna şi în toate ; cînd nu poate minţi în fond, minte în amănunte. Apoi există minciuni bune şi minciuni rele. Cele *bune* sînt acelea pe care le crede publicul mărunt, cu venit de la o mie de franci la douăsprezece sau cincisprezece mii de franci ; cele *excelente* păcălesc cîţiva indivizi cu trăsură ; cele *foarte rele* sînt acelea pe care nu le crede nimeni şi pe care nu le repetă decît ministerialii nerusinaţi. Ne-am înţeles ? Iată o primă *maximă de stat*, nu uita niciodată acest lucru, dar nici nu-l spune !

— Intru într-o peşteră de hoţi, însă toate tainele lor, mici şi mari, sînt încredinţate onoarei mele.

— Savant vorbind, guvernul escamotează drepturile şi banii vulgului, jurînd în fiecare zi că le respectă. Ţi-aminteşti de firul roşu din centrul tuturor odgoanelor, mari sau mici, aparţinînd marinei regale engleze, sau mai degrabă de *Werther* [1], dacă nu mă înşel, unde am citit acest lucru frumos ?

— Perfect.

— Iată imaginea unei corporaţii sau a unui om care are de susţinut o minciună *de fond*. Niciodată adevărul *pur şi simplu* : vezi doctrinarii.

— Minciuna lui Napoleon nu era nici pe departe atît de grosolană.

---

[1] Romanul autobiografic de tinereţe al lui Goethe, din perioada lui romantică (1774).

— Sînt două lucruri în care nu s-a găsit încă mijlocul de a fi ipocrit : cînd e vorba să distrezi pe cineva într-o convorbire, sau cînd se pune problema cîştigării unei bătălii. De altfel, să nu vorbim de Napoleon. Lasă simţul moral la uşă cînd intri în minister, aşa cum lăsai altădată iubirea de patrie cînd intrai în garda ei. Vrei să fii un *jucător de şah* timp de un an şi jumătate şi să nu fii scîrbit de nici o afacere bănească ? Numai sîngele te-ar opri ?

— Da, tată.

— Ei bine, sîntem înţeleşi !

Domnul Leuwen părăsi loja în pripă. Lucien observă că umbla ca un tînăr de 20 de ani ; convorbirea cu un nătărău îl plictisise cumplit pe tatăl său.

Lucien, mirat că începuse să-l intereseze politica, privea sala Operei. „Iată-mă în mijlocul a ceea ce are Parisul mai elegant. Văd aici din plin ce îmi lipsea la Nancy.“ La acest nume scump îşi scoase ceasornicul. „E ora 11. În zilele noastre de încredere intimă sau de mare veselie, îmi prelungeam vizita de seară pînă la ora 11.“

O idee foarte laşă, pe care-o înlăturase de mai multe ori, se ivi din nou, cu o vioiciune căreia nu i se putea împotrivi.

„Ce-ar fi dacă aş lăsa ministerul baltă şi m-aş înapoia la Nancy şi la regiment ? Dacă i-aş cere iertare pentru cele ce mi le-a tăinuit, sau dacă, şi mai bine, nici nu i-aş vorbi despre cele văzute, de ce nu m-ar primi ca în ajunul acelei zile fatale ? Întrucît m-ar jigni, la drept vorbind, pe mine, care nu-s amantul ei, dovada că a avut un amant înainte de a mă cunoaşte ? Oare atitudinea mea faţă de ea ar rămîne însă aceeaşi ? Mai curînd sau mai tîrziu, ea ar afla adevărul, eu nu m-aş putea opri să i-l spun dacă m-ar întreba şi, cu acel prilej, aşa cum mi s-a mai întîmplat

de mai multe ori, *lipsa de vanitate* mi-ar atrage dispreţul, fiind socotit un bărbat lipsit de curaj. Fi-voi liniştit cu conştiinţa că dacă m-ar cunoaşte, m-ar şi dispreţui, mai ales pentru că nu i-aş putea mărturisi ce simt ?“

Această mare întrebare frămînta inima lui Lucien, în timp ce ochii şi binoclul se opreau cu un fel de luare-aminte stupidă, maşinală pe fiecare dintre femeile ce umpleau lojile de primul rang. Recunoscu pe cîteva, dar i se părură nişte actriţe de trupă ambulantă.

„Doamne, înnebunesc în mod precis ! îşi spuse cînd binoclul lui ajunse la capătul şirului de loji. Aplicam întocmai acelaşi cuvînt, *actriţă de trupă ambulantă*, femeilor care umpleau salonul doamnelor de Puy-Laurens sau d'Hocquincourt. Un om bîntuit de friguri primejdioase poate găsi amar chiar şi gustul apei îndulcite cu zahăr. Esenţialul e ca nimeni să nu-şi poată da seama de nebunia mea. Nu trebuie să spun decît lucruri comune şi niciodată nimic ce s-ar îndepărta de opinia curentă din societatea în care mă voi afla. Dimineaţa, o mare punctualitate la biroul meu, dacă voi avea un birou, sau lungi plimbări călare, seara să afişez o pasiune pentru spectacole, cu totul firească după unsprezece luni de surghiun în provincie; iar în saloane, cînd nu le voi putea cu nici un preţ evita, un gust deosebit pentru *écarté*.“

Gîndurile lui Lucien fură întrerupte de un întuneric brusc, deoarece se stingeau toate luminile. „Bun, îşi spuse cu un surîs amar ; atît de mult mă interesează spectacolul, încît sînt cel din urmă la plecare.“

După o săptămînă de la convorbirea de la Operă, *Monitorul* cuprindea : primirea demisiei domnului N..., ministru de interne ; numirea, în acelaşi loc, a domnului conte de Vaize, pair al Franţei ; ordonanţe analoage pentru alte patru ministere ; şi, mult mai jos, într-un ungher ascuns :

„Prin ordonanța din ziua de..., domnii N..., N... și Lucien Leuwen au fost numiți raportori la Consiliul de stat. Domnul Lucien Leuwen e atașat la biroul particular al domnului conte de Vaize, ministru de interne.“

Capitolul XXXIX

În timp ce Lucien primea de la tatăl său primele lecții de conformism, iată ce se petrecea la Nancy.

Cînd, după două zile de la plecarea bruscă a lui Lucien, marele eveniment ajunse la cunoștința domnului de Sanréal, a contelui Roller și a celorlalți conspiratori care prînziseră împreună, spre a pune la cale duelul împotriva lui, nu le veni a crede. Admirația lor pentru domnul Du Poirier nu mai cunoscu nici o limită. Dar nu putură afla cheia succesului. Sub cea dintîi impresie, totdeauna generoasă și primejdioasă, domnii aceștia își uitară de repulsia față de burghezul cu purtări necioplite și se duseră în grup să-l viziteze. Știut fiind că provincialul e însetat de tot ce poate lua un aer oficial și să-l smulgă din monotonia vieții obișnuite, domniile-lor urcară cu gravitate la cel de al treilea etaj al doctorului. Intrară salutînd, fără să rostească nici un cuvînt, și, aliniindu-se la perete, domnul de Sanréal luă cuvîntul. Printre multe banalități, fraza următoare îl izbi pe Du Poirier:

— Dacă te gîndești la Camera Deputaților a lui Ludovic-Filip, și-ți convine să te prezinți la alegeri, îți făgăduim voturile noastre și toate acelea de care dispunem fiecare dintre noi.

La sfîrșitul cuvîntării, domnul Ludwig Roller înaintă cu stîngăcie, după care tăcu din timiditate. Chipul său blond și uscat se acoperi cu un număr nesfîrșit de noi

zbîrcituri ; făcu o strîmbătură, iar în cele din urmă rosti cu un aer înțepat :

— Poate că eu singur nu sînt dator cu mulțumiri domnului Du Poirier, care mi-a răpit plăcerea de-a pedepsi pe insolentul acela, sau măcar de a încerca să-l pedepsesc. Eram însă dator cu această jertfă, la ordinele majestății-sale Carol al X-lea, și deși sînt parte lezată în această împrejurare, îmi ofer și eu, ca și domniile-lor, serviciile mele domnului Du Poirier, deși, la drept vorbind, nu știu dacă, din pricina jurămîntului depus lui Ludovic-Filip, conștiința îmi va îngădui să mă înfățișez la alegeri.

Orgoliul lui Du Poirier, ca și mania lui de a vorbi în public triumfau. Trebuie să recunosc că vorbi minunat. Se feri să explice pentru ce și cum plecase Lucien, dar știu să-și înduioșeze ascultătorii : Sanréal plîngea de-a binelea. Ludwig Roller însuși strînse cu cordialitate mîna doctorului la ieșirea din cabinetul lui. După ce se închise ușa, Du Poirier izbucni în rîs. Vorbise timp de patruzeci de minute, avusese un mare succes, își bătea însă joc de auditoriul său. Pentru acest ciudat ticălos erau cele trei elemente ale plăcerii celei mai vii.

„M-am asigurat cu douăzeci de voturi, dacă nu cumva pînă la alegeri le-ar sări țandăra acestor dobitoci din pricina cine știe cărui gest de-al meu ; lucrul e de luat în seamă. Mi se spune de pretutindeni că domnul de Vassignies nu dispune de mai mult de o sută douăzeci de voturi sigure, și vor fi trei sute de alegători prezenți. Cei mai curați din sfîntul nostru partid îi reproșează jurămîntul pe care va trebui să-l presteze, el, sluga plecată a lui Henric al V-lea, la intrarea în Cameră. Cît despre mine, sînt un plebeu, spre avantajul meu. Locuiesc la etajul al treilea și n-am trăsură. Amicii domnului de La Fayette și ai revoluției din iulie trebuie, în condiții egale de ură, să mă prefere dom-

nului de Vassignies, văr cu împăratul Austriei și care are în buzunar brevetul de gentilom de cameră [1], admițînd că mai există o cameră a regelui... Le voi juca festa de-a fi liberal ca Dupont [2] (din departamentul Eure), omul cel mai onest din ținut, acum, după ce l-au îngropat pe domnul de La Fayette."

Un alt șef de partid, pe atît de cinstit pe cît de necinstit era Du Poirier, dar mult mai smintit, deoarece se agita mult fără nici o speranță de cîștig, domnul Gauthier, republicanul, rămăsese foarte mirat și mai ales mîhnit de plecarea lui Lucien : „Să nu-mi spună nimic, mie, care-l iubeam ! A, inimile pariziene ! Nesfîrșită politețe și nici un pic de sentiment ! Îl credeam deosebit de ceilalți, mi se părea că în fundul sufletului său era căldură și entuziasm !..."

Aceleași simțiri, dar de o altă intensitate, agitau inima doamnei de Chasteller :

„...Să nu-mi fi scris tocmai mie, căreia îmi jura că mă iubește atîta ! Mie, vai ! de-a cărei slăbiciune își dădea atît de bine seama !" Gîndul acesta era mult prea cumplit. Doamna de Chasteller crezu pînă la urmă că scrisoarea lui Lucien fusese interceptată. „De ce nu primesc nici un răspuns de la doamna de Constantin, se întreba, deși i-am scris de cel puțin șase ori de cînd sînt bolnavă ?"

Cititorul trebuie să știe că doamna Cunier, diriginta poștală din Nancy, era legitimistă. De îndată ce domnul marchiz de Pontlevé își văzu fiica bolnavă, în imposibilitate de a ieși, se duse la doamna Cunier, o mă-

---

[1] Gentilomii de cameră ai regelui erau cei admiși să-l servească la masă, cînd mînca în camera sa.

[2] *Dupont de l'Eure, Jacques-Charles* (1767—1855), om politic francez ; reprezentant al opoziției liberale în timpul Restaurației, participant la revoluția din 1830 ; cunoscut pentru integritatea sa.

runtă bigotă, înaltă de un metru și cincisprezece centimetri. După primele complimente, îi spuse mieros :

— Sînteți o prea bună creștină, doamnă, și o prea bună regalistă ca să nu vă dați seama ce trebuie să fie autoritatea regelui (*adică* Carol al X-lea) și a comisarilor hotărîți de el în timpul lipsei sale. Vor avea loc alegerile, un eveniment hotărîtor. Prudența obligă, într-adevăr, la oarecare menajamente, dar așa se cuvine, doamnă. Praga, înainte de orice ! Și, fiți sigură, se ține registru credincios cu toate serviciile, și... doamnă dirigintă, am datoria penibilă de-a vă spune că cine nu ne dă concursul în vremurile acestea grele e împotriva noastră etc., etc., etc.

În urma convorbirii dintre cele două grave personaje — nesfîrșit de lungă și de prudentă, prea plicticoasă ca să mai fie înfățișată cititorului, căci astăzi, după patruzeci de ani de comedie, cine nu-i în stare să-și închipuie ce poate da întrevederea dintre un bătrîn marchiz egoist și o provincială bigotă ? — se ajunse la stabilirea cîtorva articole.

I — Nici o scrisoare de-a subprefectului, primarului, locotenentului de jandarmi etc., etc. nu va fi predată marchizului. Doamna Cunier îi va arăta numai, fără a le înstrăina, scrisorile scrise de domnul mare vicar Rey, de domnul abate Olive etc.

Toată convorbirea cu domnul de Pontlevé se concentrase asupra întîiului articol. Cedînd, acesta obținu un triumf desăvîrșit la articolul următor :

II — Toate scrisorile adresate doamnei de Chasteller vor fi înmînate domnului marchiz, care se însărcinează să le transmită doamnei, fiica dumisale, bolnavă în pat.

III — Toate scrisorile scrise de doamna de Chasteller vor fi arătate domnului marchiz.

Se înțeleseră tacit că marchizul le-ar putea lua ca să le transmită printr-un mijloc mai economic decît

poșta. În cazul acesta, însă, deoarece s-ar aduce pagube bănești guvernului, doamna Cunier, reprezentanta stăpînirii în afacerea de față, se va putea, firește, aștepta la un dar, cum ar fi un paner cu vin bun de Rin, de calitatea a doua.

Peste două zile, doamna Cunier înmînă bătrînului Saint-Jean, valetul marchizului, un pachet închis.

Pachetul conținea o scrisorică de-a doamnei de Chasteller către doamna de Constantin. Tonul era gingaș și duios, doamna de Chasteller vrînd să-i ceară sfaturi, dar neîndrăznind să se explice.

„Vorbărie neînsemnată“, își spuse marchizul, închizînd răvașul în birou, iar peste un sfert de oră, bătrînul valet îi ducea doamnei de Cunier un coș cu șaisprezece butelii de vin de Rin.

Caracterul doamnei de Chasteller era blînd și nepăsător. Nimic nu izbutea să frămînte sufletul ei blînd, nobil, iubitor de gînduri și de singurătate. Scoasă însă din fire de suferința ei, nu se sfii să-și trimită valetul ca să depună la cutia poștală din tîrgușorul Darney o scrisoare către doamna de Constantin.

La un ceas de la plecarea valetului, ce bucurie pe doamna de Chasteller la intrarea doamnei de Constantin în odaia ei !

A fost un moment foarte plăcut pentru cele două prietene.

— Cum, scumpa mea Bathilde, spuse în sfîrșit doamna de Constantin, cînd, după întîile efuziuni, se așternură la vorbă, să nu primesc un singur cuvînt de la tine de o lună și jumătate ! Și să aflu din întîmplare, de la unul din agenții întrebuințați de domnul prefect pentru alegeri, că ești bolnavă și că starea ta inspiră neliniște ? !...

— Ți-am scris cel puțin opt scrisori.

— Scumpa mea, asta e prea de tot, există un punct unde bunătatea devine prostie !...

— Crede că procedează bine...

Cu alte cuvinte : „Tatăl meu crede că procedează bine“. Indulgența doamnei de Chasteller nu mergea atît de departe ca să nu-și dea seama de cele ce se petreceau în jurul ei, dar dezgustul stîrnit de micile manopere pe care le urmărea n-avea de obicei alt rezultat decît sporirea iubirii ei de singurătate. În societate îi conveneau plăcerile artelor frumoase, spectacolele, o plimbare strălucită, un bal foarte frecventat. Cînd vedea un salon cu șase persoane, se înfiora, sigură fiind că va fi adînc rănită de ceva. Experiența acestei senzații neplăcute îi inspira teamă față de orice convorbire cu o singură persoană.

În tovărășia doamnei de Constantin se punea preț pe un caracter cu totul opus. Prin temperamentul ei vioi, întreprinzător, înfruntînd greutățile și plăcîndu-i să-și bată joc de tot ce era ridicol și-i stătea împotrivă, doamna de Constantin se număra printre puținele femei din departament a căror jignire să nu comporte riscuri. Soțul ei, un bărbat foarte frumos și destul de bogat, se îndeletnicea cu pasiune de tot ceea ce-i indica ea. De doi ani, bunăoară, nu se gîndea decît la o moară de vînt din piatră, pe care pusese s-o construiască pe un vechi turn din apropierea castelului său și care trebuia să-i aducă un cîștig de 40%. De trei luni nu mai vedea de moară, negîndindu-se decît la Camera Deputaților. Avea șanse, întrucît nu era un om inteligent, nu jignise pe nimeni niciodată și se bucura de faima că se achită cu bunăvoință și exactitate de micile însărcinări date.

— Sîntem siguri de alegerea domnului de Constantin. Prefectul îl recomandă în rîndul al doilea, de teama marchizului de Croisans, *rivalul nostru*, draga mea (doamna de Constantin rosti cuvintele subliniate

rîzînd). Candidatul guvernamental va cădea ; e un mic pungaş destul de dispreţuit, iar în ajunul alegerii vor fi puse în circulaţie trei scrisori de-ale lui, dovedind limpede nobila meserie de spion. Lucrul explică decorarea lui la 1 mai trecut, care-a umplut de gelozie tot arondismentul Beuvron. Îţi voi spune în mare taină, dragă Bathilde, că bagajele noastre-s şi făcute. Ce ridicol ar fi să nu reuşim ! adăugă rîzînd. Dar dacă izbutim, a doua zi după eveniment plecăm la Paris, unde vom rămîne cel puţin şase luni încheiate. Şi vii şi tu cu noi.

Cuvintele acestea o făcură pe doamna de Chasteller să se înroşească.

— Ei, Doamne, draga mea, spuse doamna de Constantin, întrerupîndu-se, ce se petrece aici oare ?!

Doamna de Chasteller era stacojie. În clipa aceea ar fi fost bucuroasă ca doamna de Constantin să fi primit scrisoarea pe care-o ducea valetul la Darney şi în care se găsea cuvîntul fatal : „O persoană pe care o iubeşti şi-a dăruit inima".

Doamna de Chasteller răspunse în sfîrşit, nespus de ruşinată :

— Vai, amica mea, există un bărbat care crede probabil că-l iubesc, şi, adăugă, lăsînd capul în jos, nu se înşală de loc.

— Cît eşti de nebună ! strigă doamna de Constantin rîzînd. Într-adevăr, dacă te mai las un an, doi la Nancy, ai să te porţi întocmai ca o călugăriţă. Şi unde-i păcatul, Dumnezeule ?! că o tînără văduvă de douăzeci şi patru de ani, fără alt sprijin decît un tată de şaptezeci de ani, care, din prea multă dragoste, îi deschide toate scrisorile, se gîndeşte să-şi aleagă un soţ, un reazem, un sprijin ?...

— Vai, acestea nu-s toate argumente bune ! Aș minți dacă ți-aș primi laudele. Din întîmplare, e bogat și de familie bună, dar ar fi fost același lucru dacă era sărac și fiul unui arendaș.

Doamna de Constantin ceru o istorisire completă ; nimic n-o interesa mai mult decît poveștile sincere de dragoste și simțea o caldă prietenie față de doamna de Chasteller.

— A început căzînd de două ori de pe cal chiar sub ferestrele mele...

Doamna de Constantin izbucni în hohote de rîs... ceea ce o scandaliză nespus pe doamna de Chasteller. In sfîrșit, cu ochii în lacrimi, izbuti să spună, întrerupîndu-se la fiecare cuvînt :

— Așadar, scumpa mea Bathilde... nu poți aplica... puternicului învingător... cuvîntul provincial consacrat : *E un călăreț frumos !*

Ca rezultat al nedreptății făcute lui Lucien, doamna de Chasteller povesti amicei·sale cu un interes sporit cele petrecute în decurs de șase luni. Partea duioasă n-o mișcă însă pe doamna de Constantin, care nu credea în marile pasiuni. Totuși, către sfîrșitul povestirii, nesfîrșit de lungă, rămase pe gînduri. Iar cînd se isprăvi povestea, nu scoase nici un cuvînt.

— Domnul Leuwen al tău, spuse în sfîrșit amicei sale, să fie oare un donjuan înspăimîntător față de noi, niște sărmane femei, sau un copil fără experiență ? Purtarea lui n-are nimic firesc...

— Spune că n-are nimic comun, nimic dinainte convenit, răspunse doamna de Chasteller cu o însuflețire ce-i era cu totul neobișnuită și adăugă cu un fel de entuziasm : Și de aceea mi-e drag. Nu e un nătărău care a citit romane.

Discuția asupra acestui punct se prelungi la nesfîrșit între cele două prietene. Doamna de Constantin

rămase neîncrezătoare, cu atît mai mult cu cît descoperea la amica ei, cu mare mîhnire, un sentiment adînc.

Doamna de Constantin scontase întîi o mică iubire foarte convenabilă, ce putea sfîrşi printr-o căsătorie avantajoasă, cu condiţia întrunirii tuturor convenienţelor ; în cazul contrar, o călătorie în Italia sau distracţiile de iarnă la Paris ar fi şters urmele pustiirilor celor trei luni de vizite zilnice. În locul lor, găsea în femeia aceasta blîndă, timidă, indolentă, leneşă, şi pînă atunci imperturbabilă, o nebunie absolută, gata să-şi facă de cap.

— Inima-mi spune, repeta din timp în timp doamna de Chasteller, că m-a părăsit mişeleşte. Cum, să nu-mi scrie ?!

— Dar din toate scrisorile pe care ţi le-am trimis eu, nici una n-a ajuns în mîinile tale ! spunea aprinsă doamna de Constantin.

Avea o calitate foarte rară în veacul nostru : nu era niciodată de rea-credinţă cu amica ei, nici chiar pentru binele acesteia. În ochii ei, minciuna ar fi ucis prietenia.

— Cum de n-a spus unui poştalion, răspundea doamna de Chasteller cu o înflăcărare ciudată, cum de n-a spus unui poştalion, la zece poşte depărtare de aici : „Amice, ţine o sută de franci, du-te să înmînezi această scrisoare doamnei de Chasteller la Nancy, în strada Pompei. Înmînează-i scrisoarea personal, sub nici un cuvînt altcuiva !“

— Îţi va fi scris la plecare, şi-ţi va fi scris din nou, o dată ajuns la Paris.

— Sînt nouă zile de cînd a plecat. Nu i-am mărturisit niciodată cu totul bănuielile în privinţa soartei scrisorilor mele. Ştie însă ce gîndesc în privinţa tuturor lucrurilor. Inima îmi spune că el ştie că mi se deschid scrisorile.

Capitolul XL

Bănuielile doamnei de Chasteller îi oferiră o obiecție hotărîtoare la propunerea de-a o urma pe doamna de Constantin la Paris dacă soțul ei s-ar alege deputat.

— N-aș avea aerul, îi spuse, că *alerg după* domnul Leuwen ?

În timpul celor două săptămîni următoare, obiecția aceasta umplu singură momentele de mare intimitate din convorbirile dintre cele două prietene.

După trei zile de la sosirea doamnei de Constantin, domnișoara Bérard, plătită cu generozitate, fu concediată. Doamna de Constantin, cu zelul ei obișnuit, luă un interogatoriu bunei domnișoare Beaulieu și o concedie pe Anne-Marie.

Domnul marchiz de Pontlevé, foarte atent la micile evenimente casnice, înțelese că avea în amica fiicei sale o rivală de neînvins. Așa și spera doamna de Constantin, a cărei activitate fără preget o însănătoși pe doamna de Chasteller. Vrînd să fie dusă în lume, sub acest pretext, o sili pe amica ei să apară mai în fiecare seară la doamnele de Puy-Laurens d'Hocquincourt, de Marcilly, de Serpierre, de Commercy etc.

Doamna de Constantin ținea să se știe că doamna de Chasteller nu era disperată de plecarea domnului Leuwen. „Fără să-și dea seama, își spunea, sărmana Bathilde va fi comis vreo imprudență. Dacă nu venim de hac chiar aici acestui zvon scandalos, ne poate urmări pînă la Paris. Ochii ei sînt atît de frumoși, că vorbesc chiar fără voia ei, *e sotto l'usbergo del sentirsi pura* [1], îl vor fi învăluit pe tînărul ofițer cu una din acele priviri pe care nu o poate îndreptăți nici o explicație."

---

[1] Și la adăpostul conștiinței de a se ști curată (it.).

Într-o seară, aflîndu-se în trăsură în drum spre doamna de Puy-Laurens, doamna de Constantin spuse :

— Cine-i omul cel mai activ, cel mai impertinent şi cel mai cu vază dintre tinerii de prin partea locului ?

— Domnul de Sanréal, fără îndoială, răspunse doamna de Chasteller surîzînd.

— Ei bine, voi ataca pe acest om curajos, în interesul tău. Iar în ceea ce priveşte interesul meu, spune-mi, dispune de ceva voturi ?

— Contează pe cîţiva notari, un agent şi nişte arendaşi. Omul e amabil, pentru că are un venit de cel puţin patruzeci de mii de franci.

— Şi ce face cu ei ?

— Se îmbată de dimineaţă pînă seara şi creşte cai.

— Adică se plictiseşte. Am să-l seduc. A încercat vreodată să-l seducă o femeie mai acătării ?

— Mă-ndoiesc ; ar trebui mai întîi găsit secretul să nu mori de plictiseală auzindu-l vorbind.

În zilele de adîncă melancolie, cînd doamna de Chasteller simţea o repulsie prea mare ca să iasă în oraş, doamna de Constantin striga :

— Trebuie să merg la vînătoare de voturi pentru soţul meu ! *În vastul cîmp al intrigii, nu trebuie cruţat nimic !* Patru voturi, ba chiar trei voturi ce ne-ar veni din arondismentul N..., pot fi hotărîtoare. Gîndeşte-te că mor de dorinţa de a-l auzi pe Rubini [1] şi că, atîta timp cît trăieşte zgîrcitul meu socru, deputăţia e singurul mijloc ca să mă întorc la Paris.

În puţine zile, doamna de Constantin ghici, sub pojghiţa grosolană, supărătoare, dar nicidecum plicticoasă, inteligenţa superioară a doctorului Du Poirier şi legă o strînsă prietenie cu el. Cu ursul acesta nu vorbise de două ori în viaţa lui o femeie tînără şi să-

---

[1] *Rubini, Giovanni-Battista* (1795—1854), celebru tenor italian ; după 1825 a cîntat şi pe scena Operei Italiene din Paris.

nătoasă. În provincie, medicii n-au luat încă succesiunea preoților.

— Vei fi colegul nostru, dragă doctore, îi spunea ; vom vota împreună, vom face și desface miniștri. Mesele noastre vor fi mai bune ca ale lor, și îmi vei da votul, nu-i așa ? Douăsprezece voturi strîns unite ar trage greu în cumpănă... Uitam însă, dumneata ești un legitimist turbat, iar noi, niște antirepublicani moderați etc., etc.

După cîteva zile, doamna de Constantin făcu o descoperire foarte folositoare. Doamna d'Hocquincourt era disperată de plecarea lui Lucien. Crunta tăcere a acestei femei atît de vesele și de gureșe, altădată sufletul societății, o salva pe doamna de Chasteller ; mai nimeni nu se gîndea să spună că și ea își pierduse buna sa dispoziție. Doamna d'Hocquincourt nu deschidea gura decît ca să vorbească despre Paris și de proiectele ei de călătorie îndată după alegeri. Într-o zi, doamna de Serpierre îi spuse cu răutate doamnei d'Hocquincourt, care vorbea tocmai despre Paris :

— Îl vei găsi acolo pe domnul d'Antin...

Doamna d'Hocquincourt o privi cu adîncă uimire, ceea ce o distră grozav de mult pe doamna de Constantin : doamna d'Hocquincourt uitase de existența domnului d'Antin.

Doamna de Constantin nu auzi aprecieri cu adevărat primejdioase pentru amica ei decît în salonul doamnei de Serpierre.

— Cum se poate, spunea doamna de Constantin prietenei sale, să aibă cineva pretenția să-și mărite fata, atît de urîtă și de ridicolă, cu un tînăr bogat din Paris, care tînăr nu i-a adresat niciodată un singur cuvînt încurajator ? Asta-i curată nebunie ! Ar fi nevoie de multe milioane ca un parizian să îndrăznească să intre într-un salon însoțit de asemenea arătare.

— Domnul Leuwen nu e dintr-ăştia, nu-l cunoşti. Dacă ar iubi-o, nici nu s-ar sinchisi de gura lumii, nici n-ar auzi-o măcar.

Şi timp de cinci minute încercă să o lămurească asupra caracterului lui Lucien. Lămuririle acestea izbuteau s-o pună pe doamna de Constantin pe gînduri.

După ce o văzu însă de cinci-şase ori pe buna Théodelinde, se simţi mişcată de duioasa ei prietenie faţă de Lucien. Nu era iubire, biata fată nu îndrăznea, cunoscîndu-şi poate şi chiar exagerîndu-şi neajunsurile boiului şi ale chipului. Mama ei era cea care avea pretenţii, întemeiate pe faptul că înalta ei noblеţe lorenă ar onora chiar prea mult pe un mic burghez.

— La ce serveşte această strălucire la Paris? îi spuse Théodelinde într-o zi.

Bătrînul domn de Serpierre îi plăcu, de asemenea, mult doamnei de Constantin, prin inima sa atît de bună, deşi îşi petrecea timpul susţinînd teorii cumplite.

— Asta-mi aminteşte, spunea doamna de Constantin prietenei sale, de ceea ce ni se cerea să admirăm atîta la „Sacré-Coeur“ : pe bunul duce N... N... N..., poruncind să i se înhame caii la trăsură la ora şapte dimineaţa în luna februarie, pentru a se duce să ceară *tăierea mîinii* [1]. (Se discuta atunci în Camera Pairilor legea sacrilegiului, fiind vorba să se stabilească pedeapsa pentru hoţii de vase sfinte din biserici.)

Doamna de Constantin, cu chipul ei frumos, puţin cam comun, dar atît de aţîţător, cu felul ei activ de-a fi şi cu politeţea-i desăvîrşită, obţinu uşor împăcarea prietenei ei cu familia de Serpierre. Doamna de Ser-

---

[1] La 20 aprilie 1825, Camera Deputaţilor a adoptat, după dezbateri îndelungate, „legea sacrilegiului“ ; profanarea vaselor sfinte era pedepsită cu moartea, execuţia fiind precedată de tăierea mîinii drepte. Legea aceasta nu a fost niciodată aplicată, iar după revoluţia din iulie, a fost abolită.

pierre spuse, cu înțeles, ultima oară cînd se discută acea gingașă chestiune :

— Rămîn la părerea mea.

— Bine, scumpa mea amică, spuse bunul locotenent al regelui la Colmar, dar să nu mai vorbim despre asta ; altminteri, oamenii răi ar spune că mergem la vînătoare de soți.

De șase ani, bunul domn de Serpierre nu mai găsise un cuvînt atît de aspru, care făcu epocă în familie, restaurînd reputația lui Lucien, pînă atunci seducătorul de rea-credință al domnișoarei Théodelinde.

În fiecare zi, de teama unor eventuale întîlniri plicticoase cu niște *alegători* pe care ar fi trebuit să-i primească cu bunăvoință, cele două prietene făceau lungi preumblări la „Vînătorul verde". Doamna de Chasteller revedea cu plăcere acea fermecătoare cafenea. Acolo stabiliră ele un *ultimatum* asupra călătoriei la Paris.

— Nici conștiința ta, atît de fricoasă, nu-ți va putea aplica expresia asta atît de umilitoare și de vulgară — *a alerga după un iubit* — dacă-ți juri ție însăți că nu vei mai vorbi niciodată cu el.

— Ei bine, fie ! spuse doamna de Chasteller, agățîndu-se de ideea aceasta. Cu asemenea condiție consimt, și scrupulele mele dispar. Dacă l-aș întîlni în Bois de Boulogne, și dacă s-ar apropia de mine și mi-ar vorbi, nu i-aș răspunde nici un cuvînt înainte de-a fi văzut din nou „Vînătorul verde".

Doamna de Constantin o privea mirată.

— Dacă aș vrea să vorbesc cu el, aș pleca la Nancy, și numai dacă aș fi în trecere pe aici, mi-aș permite să-i răspund.

Urmă un moment de tăcere.

— Ăsta-i un angajament, spuse doamna de Chasteller, cu o seriozitate care stîrni surîsul doamnei de Constantin, iar apoi o cufundă într-o dispoziție sumbră.

A doua zi, ducîndu-se la „Vînătorul verde", doamna

de Constantin observă în trăsură o ramă reprezentînd o frumoasă *Sfînta Cecilia*, gravată de Perfetti şi oferită cîndva doamnei de Chasteller de către Lucien. Doamna de Chasteller îl rugă pe proprietarul cafenelei să pună gravura deasupra tejghelei.

— *Poate am să ţi-o cer cîndva îndărăt*. Niciodată, spuse în şoaptă, îndepărtîndu-se cu doamna de Constantin, nu voi avea slăbiciunea să-i spun domnului Leuwen un singur cuvînt cît timp gravura va fi aici. Aici a început preocuparea *fatală*.

— Destul cu cuvîntul *fatal !* Slavă cerului, iubirea nu-i o *datorie*, e o plăcere : să n-o luăm în tragic. Cînd vîrsta ta, adunată cu a mea, va da cincizeci de ani, atunci vom fi triste, înţelepte, lugubre, după poſta inimii tale, şi vom judeca în felul ăsta frumos, întocmai ca socrul meu : „Plouă, cu atît mai rău ! E vreme frumoasă, tot cu atît mai rău !“ Te plictiseai grozav, făcînd pe supărata faţă de Paris, cînd iată că soseşte un tînăr frumos...

— Nu e însă foarte bine...

— Soseşte un tînăr, fără nici un fel de epitet, îl iubeşti, te preocupă, plictiseala îşi ia zborul departe, şi tu numeşti iubirea aceasta *fatală !*

Hotărîndu-se plecarea, izbucniră neînţelegeri mari cu domnul de Pontlevé în privinţa asta. Din fericire, cea mai mare parte a dialogului era susţinută de doamna de Constantin, de a cărei veselie, uneori ironică, marchizul se temea grozav.

— Femeia asta *spune tot*, nu e greu să fii amabil cînd nu-ţi refuzi nimic, repeta într-o seară, foarte înţepat, doamnei de Puy-Laurens, nu e greu să fii spiritual cînd îţi îngădui tot !

— Ei bine, scumpul meu marchiz, invit-o pe doamna de Serpierre, pe care o vezi acolo, să nu-şi refuze nimic, şi vom vedea dacă ne vom distra.

— Veşnic ironii, răspunse marchizul supărat, nimic nu e sfînt în ochii acestei femei.

— Nici o femeie pe lume nu-i inteligentă ca doamna de Constantin, spuse domnul de Sanréal, luînd cuvîntul cu un aer impunător, şi dacă-şi bate joc de nişte pretenţii caraghioase, cine-i de vină ?

— Pretenţii ? spuse doamna de Puy-Laurens, curioasă să-i vadă pe cei doi bărbaţi la sfadă.

— Da, adăugă de Sanréal cu un aer greoi, pretenţiile, tiraniile...

Fericit că are o idee, dar şi mai fericit de aprobarea doamnei de Puy-Laurens, lucru ce nu i se mai întîmplase poate niciodată, domnul de Sanréal vorbi un sfert de oră în şir, întorcîndu-şi biata idee pe toate părţile.

— E ceva mai caraghios, doamnă, spuse doamna de Constantin în şoaptă doamnei de Puy-Laurens, decît un om lipsit de inteligenţă care se întîlneşte cu o idee ? E scandalos !

Rîsul în hohote al celor două doamne fu interpretat de Sanréal ca un semn de aprobare. „Fiinţa aceasta amabilă trebuie să mă adore." Doamna de Constantin avea dreptate.

I se oferiră două sau trei dineuri splendide, care strînseră laolaltă toată societatea bună din Nancy. Cînd domnul de Sanréal, făcîndu-i curte doamnei de Constantin, nu mai ştia ce să-i spună, doamna de Constantin îi ceru votul, la colegiul electoral, pentru a suta oară. Era sigură de cine ştie ce asigurare ciudată. Îi jură că-i este devotat el, omul lui de afaceri, notarul şi arendaşii săi.

— Şi în plus, doamnă, vă voi vizita la Paris.

— La Paris nu te voi primi decît o dată pe săptămînă, spuse privind-o pe doamna de Puy-Laurens. Aici ne cunoaştem cu toţii, acolo m-ai compromite. Un tînăr cu averea dumitale, caii dumitale, situaţia dumitale în

lume ! O dată pe săptămînă e prea mult : două vizite pe lună, cel mult.

Niciodată de Sanréal nu fusese atît de măgulit. Ar fi luat act bucuros, înaintea notarului, de lucrurile amabile pe care i le spunea doamna de Constantin, o femeie de duh !

Îi dădea acest titlu de cel puțin douăzeci de ori pe zi, cu o voce de stentor, ceea ce producea un mare efect și dădea greutate cuvintelor lui. Din cauza ochilor ei frumoși, se ceartă cu domnul de Pontlevé, căruia îi declară răspicat că se va prezenta înaintea corpului electoral, cu condiția să nu presteze jurămînt lui Ludovic-Filip.

— Cine în Franța mai crede azi în *jurămînt ?* Oare Ludovic-Filip crede într-ale sale ? Mă opresc niște hoți în colțul unei păduri, sînt trei contra unu, și-mi cer un jurămînt. Cum l-aș putea refuza ? Aici hoțul este guvernul, care vrea să-mi fure dreptul, propriu oricărui francez, de-a alege un deputat. Guvernul are prefecții săi, jandarmii săi, cum l-aș putea combate ? Nu, zău, am să-l duc cu vorba, așa cum își duce și el partizanii „Zilelor glorioase“ !

Din ce pamflet luase domnul de Sanréal aceste trei fraze ? Căci nimeni nu-l bănui că le-ar fi născocit singur. Doamna de Constantin, care-i furniza idei în fiecare seară, s-ar fi ferit să răspîndească asemenea aprecieri ce l-ar fi putut jigni pe prefectul departamentului. Era faimosul domn Dumoral, renegat celebru, altădată, înainte de 1830, liberal declamator, dar care a înfundat frumușel închisoarea. Vorbea neîncetat de cele opt luni de ședere la „Sainte-Pélagie“, sub Carol al X-lea. De fapt, nu era atît de prost, ba dobîndise chiar oarecare pătrundere de cînd își schimbase hramul, și pentru nimic în lume n-ar fi riscat doamna de Constantin o vorbă cu adevărat imprudentă. Domnul Dumoral țintea o direcție generală, cu un salariu anual de

patruzeci de mii de franci, şi Parisul ; ca să reuşească, era nevoit să accepte dispreţul în faţă de două-trei ori pe săptămînă ; doamna de Constantin ştia că un bărbat pus la asemenea regim nu prea e simţitor la graţiile unei femei frumoase. În momentul de faţă, domnul Dumoral voia să iasă în chip strălucit din alegeri şi să treacă la o altă prefectură, deoarece sarcasmele *Aurorei* (jurnalul liberal al domnului Gauthier), veşnicele citări din părerile altădată liberale ale domnului Dumoral, îl *demoralizaseră* cu totul în departament, după expresia celor din partea locului.

Suprimăm aici opt sau zece pagini despre faptele şi gesturile domnului Dumoral pregătindu-şi alegerile, lucru adevărat, dar adevărat ca Morga, adică un gen de adevăr sinistru, pe care-l lăsăm în seama romanelor format in-12 pentru servitoare.[1] Să ne întoarcem la Paris, la ministrul domnului Dumoral. La Paris, manoperele oamenilor de la putere sînt mai puţin dezgustătoare.

Capitolul XLI

În seara zilei cînd numele lui Lucien apăruse atît de glorios în *Monitor*, raportorul la Consiliul de stat, doborît de oboseală şi de silă, şedea lîngă mama sa, într-un ungher întunecos al salonului, ca Mizantropul. Copleşit de complimentele a căror ţintă fusese ziua întreagă, cuvintele „carieră superbă“, „viitor frumos“, „întîiul pas strălucit“... [*loc liber*] fluturau înaintea ochilor lui şi-i stîrneau durere de cap. Era îngrozitor de obosit din pricina răspunsurilor, cele mai multe fără nici o tragere de inimă şi rău ticluite, la atîtea com-

[1] E vorba de romanele senzaţionale.

plimente, prea bine întocmite toate şi mai ales prea bine rostite, acesta fiind talentul celui ce locuieşte la Paris.

— Mamă, iată deci fericirea ! îi spuse mamei sale cînd rămaseră singuri.

— Fiul meu, nu există fericire acolo unde-i oboseală prea mare, exceptînd cazul în care îţi distrezi spiritul sau cînd închipuirea ia asupră-şi sarcina să zugrăvească în culori vii fericirea viitoare. Complimentele repetate de prea multe ori sînt foarte plicticoase, şi nu eşti nici destul de copil, nici destul de bătrîn, nici destul de ambiţios şi nici destul de vanitos ca să rămîi mut de admiraţie în faţa unei uniforme de raportor la Consiliul de stat.

Domnul Leuwen nu se arătă decît la un ceas după sfîrşitul spectacolului de la Operă.

— Mîine la ora opt, spuse fiului său, te prezint ministrului, dacă n-ai ceva mai bun de făcut.

A doua zi, la ora opt fără cinci minute, Lucien se afla în mica anticameră din apartamentul tatălui său.

Bătură opt ceasuri, opt şi un sfert.

— Pentru nimic în lume, domnule, spuse vechiul valet, Anselme, lui Lucien, n-aş intra la domnul înainte de a auzi soneria.

În sfîrşit, la ora zece şi jumătate se auzi soneria.

— Îmi pare rău că te-am făcut să aştepţi, amice, spuse domnul Leuwen cu bunătate.

— Pe mine, n-are a face, dar pe ministru !

— Ministrul e făcut să aştepte cînd trebuie. Are, zău, mai multă nevoie de mine decît eu de el, are nevoie de banca mea şi se teme de salonul meu. E cu totul altceva, însă, că ţi-am procurat două ore de plictiseală ţie, fiul meu, un om pe care-l iubesc *şi pe care-l stimez*, adăugă rîzînd. Am auzit bătînd ora opt, dar mă simţeam cam înăduşit şi-am vrut să aştept să-mi treacă. La şaizeci şi cinci de ani, viaţa-i o problemă...

și nu trebuie s-o încurcăm cu dificultăți închipuite... Cum te-ai îmbrăcat însă ! spuse, întrerupîndu-se. Ai un aer prea tînăr ! Du-te și-ți pune o haină ceva mai veche, o vestă neagră, zburlește-ți puțin părul... tușește de cîteva ori, încearcă să pari de douăzeci și opt, treizeci de ani. Întîia impresie cîntărește greu la imbecili, și un ministru trebuie tratat întotdeauna ca un imbecil, căci n-are timp să gîndească. Amintește-ți că nu trebuie să fii niciodată prea bine îmbrăcat cît timp vei lucra într-un minister.

După ce-și făcură toaleta, care dură mai bine de un ceas, porniră. Contele de Vaize nu plecase... Ușierul făcu o primire zeloasă numelui domnilor Leuwen și-i anunță numaidecît.

— Excelența-sa ne aștepta, spuse domnul Leuwen fiului său, străbătînd trei saloane, în care solicitatorii erau eșalonați după meritul și treapta lor în lume.

Domnii Leuwen găsiră pe excelența-sa foarte ocupată să pună în ordine, pe un birou de lemn de lămîi, cizelat cu prost gust, trei sau patru sute de scrisori.

— Mă găsești ocupat cu circulara mea, scumpul meu Leuwen. Trebuie să fac o circulară care va fi sfîrtecată de *Națională*, de *Gazeta* etc., și domnii funcționari ai mei mă fac să aștept de două ceasuri colecția de circulare ale înaintașilor mei. Sînt curios să știu cum au trecut hopul. Îmi pare rău că n-am făcut-o încă, un bărbat inteligent ca dumneata mi-ar putea atrage luarea-aminte asupra frazelor ce s-ar putea expune criticii.

Excelența-sa urmă astfel mai departe douăzeci de minute, în care timp Lucien îl studia.

Domnul de Vaize arăta ca un om de 50 de ani ; era înalt și destul de voinic. Părul frumos, cam încărunțit, trăsăturile foarte regulate și portul drept al capului dispuneau în favoarea lui, însă impresia aceasta era trecătoare. La a doua privire, observai o frunte joasă,

acoperită cu încreţituri, excluzînd orice urmă de gîndire. Lucien, uimit şi necăjit totodată, găsi acestui mare administrator un aer mai mult decît comun, aerul unui valet. Avea nişte braţe lungi, cu care nu ştia ce să facă, şi, mai rău încă, lui Lucien i se păru că excelenţa-sa căuta să facă graţii impunătoare, vorbea prea tare şi se asculta vorbind.

Domnul Leuwen, întrerupînd oarecum elocinţa ministrului, găsi momentul să rostească cuvintele sacramentale :

— Am onoarea să prezint excelenţei-voastre pe fiul meu.

— Vreau să mi-l fac prieten, va fi primul meu aghiotant. Vom avea mult de lucru. Trebuie să-mi îndes în cap caracterul celor optzeci şi şase de prefecţi ai mei, să-i stimulez pe flegmatici, să ţin în frîu zelul imprudent care provoacă mînia, auxiliar intereselor partidului advers, şi să luminez minţile mărginite. Bietul N... (înaintaşul) a lăsat toate într-o dezordine generală. Funcţionarii pe care i-a băgat aici, în loc să-mi răspundă prin fapte şi noţiuni exacte, îmi servesc fraze frumoase. Mă vedeţi aici, la biroul acelui sărman Corbière. Cine mi-ar fi spus, cînd combăteam, în Camera Pairilor, vocea lui subţire de motan stîlcit în bătăi, că mă voi aşeza în fotoliul său ? Era un cap strîmt, cu vederi înguste, dar nu-i lipsea judecata în lucrurile pe care le întrezărea. Avea pătrundere, era însă antipodul elocvenţei, pe lîngă faptul că mutra lui de motan îmbufnat inspira pînă şi celor mai indiferenţi pofta să-l contrazică. Domnul de Villèle ar fi trebuit să-şi asocieze un bărbat elocvent, pe Martignac, de pildă...

Urmă o disertaţie asupra sistemului domnului de Villèle. Apoi domnul de Vaize dovedi că justiţia e prima nevoie a societăţilor. De la aceasta, trecu la explicaţia cum şi ce fel buna-credinţă stă la temelia

creditului. Spuse apoi că un guvern parţial şi nedrept *se sinucide* cu propriile-i mîini etc., etc.

Prezenţa domnului Leuwen părea să-i fi impus la început, dar îndată apoi, îmbătat de propriile-i cuvinte, uită că vorbeşte înaintea unui om ale cărui vorbe de duh le repeta tot Parisul, îşi luă aere importante şi sfîrşi cu elogiul cinstei predecesorului său, despre care se spunea, îndeobşte, că ar fi economisit opt sute de mii de franci timp de un an, cît fusese ministru.

— Asta e prea mult pentru mine, scumpul meu conte, îi spuse domnul Leuwen şi plecă repede.

Ministrul era însă pornit pe vorbă şi dovedi secretarului său intim că, fără cinste, un ministru nu poate fi mare.

În timp ce era singurul obiect al elocvenţei ministrului, Lucien găsi că acesta avea o înfăţişare banală.

În sfîrşit, excelenţa-sa îl instală pe Lucien într-un birou splendid, la douăzeci de paşi de cabinetul său particular. Lucien rămase surprins văzînd încîntătoarea grădină spre care dădeau ferestrele lui, ceea ce alcătuia un plăcut contrast cu uscăciunea tuturor senzaţiilor ce-l năpădeau. Lucien privi copacii cu duioşie. Aşezîndu-se, văzu praf pe speteaza fotoliului său.

„Înaintaşul meu n-avea asemenea preocupări“, îşi spuse rîzînd.

Apoi, văzînd scrisul cuminte, foarte gros şi foarte îngrijit al predecesorului său, încercă sentimentul *vechiturii* în cel mai înalt grad. „Mi se pare că acest cabinet miroase a elocvenţă goală şi a emfază searbădă.“ Dete jos din cui două sau trei gravuri din Şcoala franceză : *Ulise oprind carul Penelopei*, [*loc liber*] de domnii Fragonard [1], sau Le Barbier etc., şi

---

[1] *Fragonard, Jean-Honoré* (1732—1806), cunoscut pictor şi gravor francez, ale cărui opere se caracterizează printr-o graţie oarecum licenţioasă ; înainte de revoluţia din 1789 a fost unul din cei mai căutaţi pictori ai epocii.

le repartiză celorlalte birouri. Mai tîrziu le înlocui cu cîteva gravuri de Anderloni şi de Morghen.

Ministrul trecu pe la el după o oră, înmînîndu-i o listă de douăzeci şi cinci de persoane ce trebuiau invitate pentru a doua zi.

— Am hotărît că în clipa cînd orologiul ministerului bate ceasul, portarul îţi va aduce toate scrisorile adresate mie. Îmi vei remite, neîntîrziat, tot ce va veni de la Tuileries sau de la alte ministere, le vei deschide pe celelalte toate şi-mi vei face cîte un extras de cel mult două rînduri, timpul fiindu-mi preţios.

Îndată după plecarea ministrului, opt sau zece funcţionari veniră să facă cunoştinţă cu domnul raportor la Consiliul de stat, a cărui înfăţişare hotărîtă şi rece nu le prevestea nimic bun. În tot timpul zilei, aproape pe de-a-ntregul absorbită de un ceremonial strident de fals, Lucien se arătă mai rece şi mai ironic chiar decît la regiment. I se părea că au trecut zece ani de necruţătoare experienţă din acea clipă a debutului său la Nancy, cînd se arăta rece numai ca să evite o glumă ce i-ar fi putut atrage un duel. Pe atunci îi venea, deseori, destul de greu să-şi stăpînească o răbufnire de veselie. Cu riscul tuturor glumelor grosolane şi al tuturor duelurilor din lume, ar fi vrut să se joace de-a v-aţi ascunselea cu camarazii săi din Regimentul 27. Azi nu avea nevoie decît să nu-şi ascundă prea mult dezgustul adînc ce i-l inspirau toţi oamenii. Răceala lui de atunci i se părea vesela îmbufnare a unui copil de 15 ani. Acum avea impresia că se afundă în noroi. Răspunzînd la salutul tuturor funcţionarilor ce veneau să-l vadă, îşi spunea : „Am fost înşelat la Nancy pentru că nu eram destul de încrezător, aveam naivitatea şi iluziile unei inimi oneste, nu eram destul de ticălos. O, cît de înţeleaptă era întrebarea tatălui meu !

Eşti destul de ticălos ?! Trebuie să mă pustnicesc sau să devin tot atît de dibaci ca toţi şefii şi subşefii aceştia care vin să-i spună : «Bine-aţi venit» domnului raportor la Consiliul de stat. Desigur, primele furturi din fînul cailor sau din rufăria destinată spitalelor, pe care va trebui să le trec cu vederea, mă vor dezgusta. La schit, însă, trăind o viaţă nevinovată, a cărei singură crimă e mistificarea cîtorva ţărani din împrejurimi sau a novicilor, vanitatea mea rănită mi-ar lăsa oare vreo clipă de odihnă ? Cum să mistui ideea de a fi intelectualiceşte inferior tuturor contemporanilor mei ?... Să învăţăm, aşadar, dacă nu să furăm, măcar *să trecem cu vederea furtul excelenţei-sale*, ca toţi funcţionarii ăştia, pe care i-am cunoscut astăzi."

Expresia pe care-o imprimă fizionomiei asemenea idei nu-i tocmai aceea care trebuie cînd e vorba să se înfiripe vreun dialog uşor şi de bun-gust între oameni ce se văd pentru întîia dată.

După această primă zi de minister, aceasta era forma pe care o luase mizantropia lui Lucien : nu se gîndea la oameni cînd nu-i vedea, dar prezenţa lor ceva mai stăruitoare îl supăra, devenindu-i după puţin timp nesuferită.

Şi, culmea, acasă îşi găsi tatăl într-o dispoziţie excelentă.

— Iată două mici mandate de plată, îi spuse. Sînt urmările fireşti ale demnităţilor dumitale de azi-dimineaţă.

Erau două abonamente la Operă şi la Opera Comică.

— Ah, tată, plăcerile astea mă înfricoşează !

— Mi-ai acordat un an şi jumătate în loc de-un an pentru o anumită situaţie socială. Şi ca să mă simt pe deplin mulţumit, făgăduieşte-mi că vei petrece în fie-

care seară cîte o jumătate de ceas în aceste *temple ale plăcerii*, îndeosebi către sfîrşitul plăcerilor, adică la ora unsprezece.

— Îţi făgăduiesc. Aşadar, nu voi avea nici o sărmană oră de linişte în tot timpul zilei !

— Ba da, duminica !

A doua zi, ministrul îi spuse lui Lucien :

— Te însărcinez să primeşti dumneata mulţimea aceasta care dă năvală la un ministru nou numit. Înlătură-l pe intrigantul parizian, strecurat o dată cu femeile nu prea virtuoase, oamenii ăştia-s capabili de orice, chiar de cele mai mari ticăloşii ; fii primitor cu bietul provincial, urmărit de cine ştie ce idee fixă. Solicitantul care poartă cu desăvîrşită eleganţă o haină jerpelită e un pungaş, locuieşte la Paris, şi dacă ar fi ceva de capul lui, l-aş întîlni în vreun salon oarecare, ar găsi pe cineva să mi-l prezinte şi să răspundă pentru el.

După cîteva zile, Lucien pofti la masă un pictor, om foarte inteligent, Lacroix, omonimul unui prefect destituit de domnul de Polignac [1], şi tocmai în seara aceea ministrul nu invitase decît prefecţi. Seara, cînd contele de Vaize era singur în salon, cu soţia sa şi cu Lucien, se prăpădi de rîs amintindu-şi de figurile încordate ale prefecţilor, care, văzînd în pictor un candidat la prefectură, menit să-i înlocuiască, îl priveau cu gelozie.

— Ca să agravez echivocul, spunea ministrul, m-am adresat de zece ori lui Lacroix, şi numai în chestiuni serioase, administrative.

— De aceea avea un aer atît de plictisit şi de plictisitor, spuse mărunta contesă de Vaize, cu vocea ei blîndă şi timidă. Era de nerecunoscut : îi vedeam mu-

[1] *Polignac, Auguste-Jules-Armand-Marie, de* (1780—1847), ministru de externe şi ultimul preşedinte de consiliu al lui Carol al X-lea ; politician ultrareacţionar.

trișoara spirituală deasupra florilor de pe tavă, dar nu puteam ghici ce-i cu el. Va blestema dineul acesta al dumitale.

— Nu se blestemă un dineu luat la un ministru, spuse contele de Vaize, pe jumătate serios.

„Iată gheara leului", gîndi Lucien.

Doamna de Vaize, foarte simțitoare la asemenea lovituri de măciucă, se mohorîse.

„Micul Leuwen mă va face să joc un rol tare prost în ochii tatălui său."

— Vrea să i se cumpere cîteva tablouri, răspunse ministrul pe un ton vesel, și, zău, la recomandația dumitale, am să-i fac niște comenzi. Observ că, într-un fel sau altul, vine aici de două ori pe săptămînă.

— Adevărat ? Îmi făgăduiești că vei achiziționa cîteva tablouri de-ale lui ? Și fără să fie nevoie să te solicite ?

— Pe cuvîntul meu !

— În cazul ăsta, fac dintr-însul un amic de-al casei.

— Așadar, doamnă, vei avea doi oameni de duh : pe domnii Lacroix și Leuwen.

Ministrul profită de vorbele acestea amabile ca să glumească pe seama lui Lucien, cam prea aspru în privința greșelii de a fi invitat la masă pe domnul Lacroix, pictorul de subiecte istorice.

Lucien, iarăși lucid, răspunse excelenței-sale pe un ton de desăvîrșită egalitate, ceea ce-l izbi neplăcut pe ministru. Lucien își dete seama, dar vorbi mai departe cu o ușurință care-l umplu de uimire și-l amuză.

Îi plăcea să fie la un loc cu doamna de Vaize, frumoasă, foarte timidă, bună și care, vorbind cu el, uita cu totul că e o femeie tînără, iar el un bărbat tînăr, lucru care-i convenea de minune eroului nostru. „Iată-mă astfel, își spunea, în tonul intimității cu două ființe al căror chip nici nu-l cunoșteam săptămîna

trecută, şi dintre care una mă amuză mai ales cînd mă atacă, iar cealaltă mă interesează !"

Depuse multă luare-aminte la lucru, părîndu-i-se că ministrul vrea să profite de acea eroare de nume în invitaţia la masă ca să-i atribuie amabila uşurătate a primei tinereţi. „Sînteţi un mare administrator, domnule conte, în privinţa aceasta vă respect, dar cînd e vorba de împunsături, vă stau la dispoziţie, şi, dat fiind onorurile de care vă bucuraţi, prefer să risc a fi puţin cam prea îndrăzneţ decît să mă las lovit în demnitatea mea. Ceea ce vă va arăta, de altfel, că mie nu-mi pasă de slujba mea, în timp ce dumneavoastră vă închinaţi la a dumneavoastră."

După o săptămînă trăită în felul acesta, Lucien se simţi cu picioarele pe pămînt, învinsese lovitura primită în ultima seară petrecută la Nancy. Din remuşcare că nu-i scrisese domnului Gauthier, îi adresă o scrisoare nesfîrşită şi, la drept vorbind, cam imprudentă. O semnă cu un pseudonim şi-l însărcină pe prefectul de Strasbourg s-o pună la cutie. „Venind de la Strasbourg, îşi spuse, poate că-i va scăpa doamnei Cunier şi comisarului de poliţie al renegatului Dumoral."

Îl cuprinse curiozitatea să urmărească, prin diversele birouri, corespondenţa acelui Dumoral, de care se temea parcă şi contele de Vaize. Erau în dîrdora alegerilor şi a chestiunii spaniole. Domnul Dumoral, vorbind de Nancy, îl distră nespus. Era vorba de domnul de Vassignies, om foarte primedios, de domnul Du Poirier, personaj mai puţin redutabil, care va fi cucerit cu o decoraţie şi cu un debit de tutun pentru sora lui etc., etc. Aceşti sărmani prefecţi, în panică de a pierde alegerile şi exagerîndu-şi greutăţile faţă de ministrul lor, aveau darul să-l smulgă din ghearele melancoliei.

Capitolul XLII

Acesta era felul de viaţă al lui Lucien : şase ore la biroul din strada Grenelle, dimineaţa, cel puţin o oră la Operă, seara. Tatăl său, fără să-i fi spus nimic, îl prăvălise într-o muncă de fiecare clipă.

— E singurul mijloc, spunea el doamnei Leuwen, să evităm sinuciderea, în eventualitatea că am ajuns aici, deşi nu-mi vine a crede. Numai virtutea lui, atît de plicticoasă, l-ar mai împiedica să ne părăsească, şi, în afară de asta, dragostea de viaţă şi curiozitatea de a se lupta cu lumea întreagă.

Din prietenie faţă de soţia sa, domnul Leuwen s-a străduit trup şi suflet să rezolve această problemă.

— Nu poţi trăi fără fiul dumitale, îi spunea, şi nici eu fără dumneata. Îţi mărturisesc că de cînd îl urmăresc îndeaproape, nu mi se mai pare atît de searbăd. Răspunde cîteodată chiar şi împunsăturilor ministrului său, iar acesta-l admiră. În definitiv, replicile tinereşti ale lui Lucien, puţin cam prea sincere, sînt mai reuşite decît vechile înţepături, fără duh, ale lui de Vaize... Rămîne de văzut cum va reacţiona faţă de întîia pungăşie a excelenţei sale.

— Lucien îşi face mereu ideea cea mai înaltă despre talentele domnului de Vaize.

— Pe asta ne bizuim şi noi. Trebuie să-i întreţinem cu grijă admiraţia. Pentru noi e un lucru de cea mai mare însemnătate. Mie nu-mi va mai rămîne, după ce voi tăgădui cît voi putea de mult pungăşia, decît să spun : „Un ministru atît de talentat e oare prea mult plătit cu patru sute de mii de franci anual ?“ Totodată, îi voi dovedi că şi Sully a fost un hoţ. După alte trei-patru zile, mă voi folosi de

rezerva [1] mea, care-i splendidă : Generalul Bonaparte, în 1796, în Italia, fura. Ai fi preferat un bărbat cinstit ca Moreau [2], care mînca bătaie, în 1799, la Cassano, la Novi etc. ? Vistieria cheltuia poate cu Moreau două sute de mii de franci, iar cu Bonaparte, trei milioane..., etc. Sper că Lucien nu va mai avea ce răspunde şi îţi garantez de şederea sa la Paris atîta timp cît îl va admira pe domnul de Vaize.

— Dacă putem ajunge cu bine pînă la sfîrşitul anului, spuse doamna Leuwen, îşi va fi uitat de doamna de Chasteller.

— Nu ştiu, i-ai dat o inimă atît de statornică ! Nu te-ai putut desprinde niciodată de mine, m-ai iubit întotdeauna, cu toată purtarea mea detestabilă. Pentru o inimă dintr-o bucată, aşa cum i-ai dăruit-o fiului dumitale, i-ar trebui o nouă înclinare. Aştept o împrejurare prielnică să-l prezint doamnei Grandet.

— E foarte frumuşică, foarte tînără, foarte strălucitoare.

— Şi, în plus, vrea să aibă o mare pasiune.

— Dacă Lucien are să bage de seamă cît e de afectată, are s-o ia la sănătoasa etc..., etc..., etc.

Într-o zi cu soare, către ora două şi jumătate, ministrul intră în biroul lui Lucien, stacojiu, cu ochii bulbucaţi, ca şi cum şi-ar fi ieşit din minţi.

— Aleargă după tatăl dumitale... Dar mai întîi copiază telegrama asta... Şi ia, te rog, o copie şi după nota asta, pe care o trimit la *Jurnalul Parisului*... Îţi

---

[1] *Rezerva*, în sens militar ; cu înţeles de argument ultim, suprem.

[2] *Moreau, Jean-Victor* (1763—1813), general francez, unul din comandanţii trupelor revoluţionare franceze. La Cassano şi Novi, localităţi din Italia, armatele comandate de Moreau au fost înfrînte de armatele ruso-austriece, comandate de Suvorov.

dai seama de însemnătatea acestu lucru şi că e vorba de un secret...

Şi adăugă, în timp ce Lucien copia :

— Nu te sfătuiesc să iei cabrioleta ministerului, ştii bine pentru ce. Ia o cabrioletă din faţa porţii centrale, dă-i şase franci avans şi, în numele Domnului, caută-l pe tatăl dumitale înainte de închiderea Bursei, la ora trei şi jumătate, după cum ştii...

Lucien, gata de plecare şi cu pălăria în mînă, se uita la ministru, care gîfîia şi abia putea să mai vorbească. Cînd îl văzuse intrînd, crezuse că-i înlocuit, dar cuvîntul *telegramă* îl pusese pe calea cea bună.

Ministrul ieşi în grabă, apoi se întoarse şi-i spuse pe un ton poruncitor :

— Îmi vei înmîna personal, personal, domnule, cele două copii pe care le-ai făcut, şi jură-mi pe viaţa dumitale că nu le vei arăta decît tatălui dumitale !

Şi spunînd aceasta, ieşi iarăşi în grabă.

„Iată un ton foarte grosolan şi ridicol, îşi spuse Lucien. Tonul acesta atît de jignitor nu-mi poate sugera decît o răzbunare mult prea uşoară. Bănuielile îmi sînt, aşadar, confirmate, gîndea Lucien, gonind cu cabrioleta. Excelenţa-sa joacă desigur la bursă... Şi eu nu sînt, nici mai mult, nici mai puţin, decît complicele unei pungăşii.“

Lucien îşi găsi cu mare greutate tatăl ; în cele din urmă, cum vremea, deşi rece, era frumoasă şi însorită, se gîndi să-l caute pe bulevard, şi-l găsi în contemplaţie înaintea unui peşte enorm, expus în colţul străzii Choiseul.

Domnul Leuwen îl primi destul de rău şi nu vru să se suie în cabrioletă nici în ruptul capului.

— S-o ia dracu de cabrioletă, că-mi pot frînge gîtul, nu mă sui decît în trăsura mea, chiar dacă toate bursele din lume ar închide fără mine !

Lucien alergă să-i aducă trăsura, din colțul străzii de la Paix, unde aștepta. În sfîrșit, la trei și un sfert, în clipa cînd era să închidă, domnul Leuwen intră la Bursă.

Se întoarse acasă abia la ora 6.

— Du-te la ministrul tău, du-i acest cuvințel și așteaptă-te la o primire neplăcută.

„Ei bine, oricît e el de ministru, îi voi răspunde hotărît“, își spuse Lucien, foarte înțepat că trebuie să joace un rol într-o pungășie. Îl găsi pe ministru înconjurat de douăzeci de generali. „Un motiv în plus să fiu hotărît“, își spuse. Se anunța tocmai masa. Mareșalul N... oferea brațul doamnei de Vaize. Ministrul, în picioare, în mijlocul salonului, făcea pe oratorul, dar, văzîndu-l pe Lucien, nu-și mai termină fraza. Ieși ca o săgeată, făcîndu-i semn să-l urmeze ; ajuns în cabinetul său, închise ușa cu cheia și se repezi asupra biletului. Cît pe-aci să înnebunească de bucurie, îl strînse pe Lucien în brațele-i lungi, cu căldură, în mai multe rînduri.

Lucien, în picioare, cu haina neagră încheiată pînă-n bărbie, îl privea cu dezgust. „Iată deci un hoț, își spunea, un hoț în plină acțiune ! La bucurie, ca și atunci cînd se teme, are gesturi de lacheu“.

Ministrul uitase și de masă ; era întîia oară cînd juca la bursă și își ieșise din fire de pe urma unui cîștig de cîteva mii de franci. Ce e mai nostim, încerca un fel de mîndrie din pricina aceasta, se simțea ministru în toată puterea cuvîntului.

— Amice, e divin ! îi spuse lui Lucien, în timp ce se îndreptau spre sufragerie. De altfel, vom vedea mîine la revînzare.

Toată lumea era la masă, dar din respect față de excelența-sa, nimeni nu îndrăznise să înceapă. Sărmana doamnă de Vaize era roșie și înăbușită de spaimă. Cei douăzeci și cinci de invitați, așezați în

tăcere, simțeau că trebuie să vorbească, dar nu găseau ce să spună și-și luaseră cele mai stupide mutre din lume în timpul tăcerii aceleia silite, întreruptă din cînd în cînd de cuvintele timide și abia articulate ale doamnei de Vaize, care-i oferea o farfurie cu supă mareșalului, vecinul ei, iar gesturile de refuz ale acestuia constituiau un centru de interes deosebit de comic. Ministrul era atît de emoționat, încît își pierduse acea siguranță atît de lăudată în presă ; cu un aer năucit, luînd loc, bîlbîi cîteva cuvinte :

— O depeșă de la Tuileries...

Supa se răcise, și lumea înghețase. Tăcerea era atît de desăvîrșită și toată lumea se simțea atît de prost, încît Lucien putu auzi aceste cuvinte :

— E foarte tulburat, spunea în șoaptă vecinul său, un colonel așezat lîngă Lucien, o fi concediat ?

— E mai mult bucuros, îi răspunse pe același ton un general bătrîn, cu părul alb.

Seara, la Operă, Lucien își concentra întreaga atenție asupra tristei reflecții :

„Tatăl meu ia parte la această manoperă... S-ar putea răspunde că-și face doar meseria de bancher, c-a aflat un zvon, că profită de pe urma lui, că nu calcă nici un jurămînt... Da, dar fără tăinuitori, n-ar fi nici hoți.“ Toate grațiile domnișoarei Raymonde, care veni în lojă de îndată ce-l văzu, nu-i putură smulge nici un cuvînt. *Vechiul om* biruia. „Dimineața, cu hoții ; seara, cu tîrfele ! își spunea amărît. Ce e însă opinia publică ? Mă va stima pentru dimineața mea și mă va disprețui pentru că-mi petrec seara cu această biată tîrîtură. Doamnele frumoase sînt ca și Academia față de romantism, sînt și judecător, și parte... Ah ! de ce nu pot vorbi despre toate astea cu...“ Se opri în clipa cînd rostea în gînd numele doamnei de Chasteller.

A doua zi, contele de Vaize intră grabnic în biroul lui Lucien. Închise uşa cu cheia ; expresia ochilor îi era ciudată. „Doamne, ce urît e viciul !“ gîndi Lucien.

— Scumpe amice, aleargă la tatăl dumitale, spuse ministrul cu vocea sugrumată. Trebuie să-i vorbesc... *absolut*... Fă ce-i ştii şi adu-l la minister, pentru că, în definitiv, eu nu mă pot arăta la banca domnilor Van Peters şi Leuwen !

Lucien îl privea cu luare-aminte. „Nu simte nici un pic de ruşine vorbindu-mi de furtul lui !“ Lucien se înşela, domnul de Vaize era atît de frămîntat de lăcomie (era vorba să realizeze un cîştig de şaptesprezece mii de franci), încît îşi uitá de sfiala cea mare în prezenţa lui Lucien, nu din pudoare morală, dar pentru că îl credea la fel de ironic ca şi tatăl său şi se temea de un cuvînt neplăcut. Tonul domnului de Vaize, în clipa aceea, era al stăpînului care vorbeşte cu valetul său. Mai întîi, ministrul nu şi-ar fi putut da seama de deosebire, deoarece, după propria lui impresie, onora atît de mult pe omul cu care vorbea, încît nici nu putea fi lipsit de politeţe. Apoi, fiind vorba de o afacere băneascâ, iar el aflîndu-se în culmea tulburării, nu-şi mai dădea seama de nimic.

Domnul Leuwen primi rîzînd comunicarea cu care era însărcinat fiul său.

— A, pentru că-i ministru, ar vrea să mă pună să alerg ! Spune-i din partea mea că nu mă voi duce la ministerul lui şi că-l rog foarte mult să nu vină nici el la mine. Afacerea de ieri s-a sfîrşit. Astăzi am altele.

Văzîndu-l pe Lucien că se grăbeşte să plece, îl opri :

— Mai stai puţin, ministrul tău e tare în administraţie, dar nu trebuie să-i răsfăţăm pe oamenii mari, ca nu cumva să ne neglijeze... Îmi spui că ia un ton familiar, şi chiar grosolan cu tine. *Cu tine* e de prisos.

De îndată ce omul acesta nu mai declamă în mijlocul salonului său, ca un prefect deprins să vorbească singur, devine grosolan cu toată lumea. Şi-a petrecut toată viaţa reflectînd la arta cea mare de-a conduce oamenii şi de a-i îndruma spre fericire pe calea virtuţii.

Domnul Leuwen îşi privea fiul ca să vadă ce efect va avea acea frază. Lucien nu luă în seamă ridicolul cuvintelor. „Ce departe e încă de a-şi asculta interlocutorul şi de a şti să profite de greşelile lui !“ gîndi domnul Leuwen.

— E un artist, fiule. Arta lui cere o haină brodată şi o caretă, aşa cum arta lui Ingres [1] şi a lui Prudhon [2] cere un şevalet şi o pensulă. Ai prefera un artist de o desăvîrşită politeţe, graţios, cu un ton desăvîrşit, făcînd lucrări fără valoare, sau un om cu tonul grosolan, preocupat de fondul lucrărilor şi nu de forma lor, producînd însă capodopere ? Dacă, după doi ani de ministeriat, domnul de Vaize îţi prezintă douăzeci de departamente în care agricultura a făcut un pas înainte, alte treizeci în care a sporit moralitatea publică, nu-i vei ierta o reflecţie stîngace sau chiar grosolană atunci cînd i se adresează primului său aghiotant, un tînăr pe care-l iubeşte şi-l stimează şi care-i e de altfel necesar ? Iartă-i tonul ridicol pe care şi-l ia fără să-şi dea seama, căci el nu e nici ridicol, nici emfatic. Rolul tău este să-i aminteşti, printr-o purtare hotărîtă, prin cuvinte bine alese şi pătrunzătoare, care e datoria lui faţă de tine.

Domnul Leuwen vorbi îndelung, fără să-şi poată atrage fiul în conversaţie. Nu-i plăcea de loc aerul lui visător.

---

[1] *Ingres, Jean-Auguste-Dominique* (1780—1867), cunoscut pictor francez.

[2] *Prud'hon, Pierre-Paul* (1758—1823), pictor francez.

— Am văzut trei sau patru agenţi de schimb aşteptînd în primul salon, spuse Lucien, ridicîndu-se ca să se întoarcă la minister.

— Amice, îi spuse tatăl său, pentru că ai ochi buni, citeşte-mi puţin din *Débats*, *Quotidienne* şi *National*.

Lucien începu să citească cu glas tare şi, fără voie, nu-şi putu stăpîni un zîmbet.

— Şi agenţii de schimb ?

— Meseria lor e să aştepte, şi a mea, să citesc jurnalul.

Domnul de Vaize îşi ieşise parcă din fire cînd Lucien se întoarse în sfîrşit către ora 3. Lucien îl găsi în biroul lui, „unde venise de mai bine de zece ori", după cum îi spuse uşierul, în şoaptă, cu cel mai adînc respect.

— Ei bine, domnule ? îl întrebă ministrul cu o înfăţişare rătăcită.

— Nimic nou, răspunse Lucien cu o admirabilă linişte, tocmai acum m-am despărţit de tatăl meu, din ordinul căruia am şi zăbovit atîta. Nu va veni şi vă roagă stăruitor să nu vă duceţi nici dumneavoastră la dînsul. Afacerea de ieri s-a isprăvit, iar astăzi are altele.

Domnul de Vaize se făcu stacojiu şi părăsi în grabă biroul secretarului său. Tot minunîndu-se de noua lui demnitate, la a cărei perspectivă se închina de treizeci de ani, îşi dădea pentru întîia dată seama că domnul Leuwen era tot atît de mîndru de situaţia pe care şi-o făurise în lume.

„Văd argumentul pe care se întemeiază obrăznicia acestui om, îşi spunea domnul de Vaize, plimbîndu-se cu paşi mari în cabinetul său. Un decret regal poate face un ministru, un decret nu poate face un om ca domnul Leuwen. Iată unde ajunge stăpînirea, nelăsîndu-ne în slujbă decît un an, doi. Oare-ar fi putut refuza vreun bancher să treacă pe la Colbert ?"

După această judicioasă comparaţie, mîniosul ministru căzu într-o visare adîncă. „N-aş putea să mă lipsesc de acest obraznic ? Cinstea lui e însă bine cunoscută, aproape tot atîta cît şi răutatea lui. E un om dedat plăcerii, un *bărbat de viaţă*, care-şi bate joc de douăzeci de ani de tot ce e mai respectabil, de rege, de religie... E un Talleyrand al bursei, înţepăturile lui fac lege în lumea aceea. Iar după revolta din iulie, *lumea aceea* se apropie din ce în ce mai mult de lumea bună, de singura care-ar trebui să aibă trecere. Oamenii cu bani sînt în locul şi în postul marilor familii din cartierul Saint-Germain... În salonul lui îşi dau întîlnire toţi oamenii inteligenţi din domeniul afacerilor... s-a strecurat pe lîngă toţi diplomaţii care se duc la Operă. Villèle îl consulta..."

La numele acesta, domnul de Vaize se înclină. Avea un ton foarte ridicat, uneori împingea siguranţa de sine pînă la punctul unde aceasta ia cu totul alt nume, dar, printr-un ciudat contrast, era supus unor *crize* de neînchipuită timiditate. De pildă, i-ar fi fost nespus de greu, aproape cu neputinţă, să facă propuneri unei alte bănci. Îmbina o aprigă iubire de cîştig cu strania idee că publicul îi atribuie o cinste nepătată ; argumentul lui principal era faptul că urmase în guvern unui hoţ. După o oră întreagă de plimbare agitată prin cabinetul său, şi după ce dăduse dracului cu multă energie pe uşierul care-i anunţa nişte şefi de birou şi chiar un aghiotant regal, îşi dădu seama că-i lipseşte curajul de a-şi lua un alt bancher.

Jurnalele îl înspăimîntau prea mult pe excelenţa-sa. Vanitatea lui dădu îndărăt înaintea lenii muşcătoare a unui om de viaţă. „La urma urmelor, l-am cunoscut înainte de-a ajunge ministru... nu-mi compromit demnitatea îngăduind acestui bătrîn caustic tonul oarecum de egalitate cu care l-am lăsat să se obişnuiască."

Capitolul XLIII

Domnul Leuwen prevăzuse toate manevrele astea. Seara, spuse fiului său :

— Ministrul tău mi-a scris, ca un amant iubitei sale, cu înțepături. Am fost nevoit să-i răspund, și-mi pare rău. Sînt ca și tine, nu-mi place destul de mult *metalul*, ca să mă jenez. Învață să faci operații de bursă, nimic nu-i mai simplu pentru un mare geometru, elev izgonit de la Școala politehnică. Nu există decît un principiu : prostia micului jucător la bursă e o cantitate infinită. Domnul Métral, funcționarul meu, îți va da lecții, nu de prostie, ci de arta de a o mînui.

Lucien păru foarte rezervat.

— Îmi vei face un serviciu personal dacă primești să fii mijlocitorul obișnuit dintre domnul de Vaize și mine. Morga acestui mare administrator e în luptă cu temperamentul meu egal. Se învîrtește în jurul meu, dar după ultima noastră operație n-am vrut să-i livrez decît glume. Ieri seară, vanitatea lui ajunsese la paroxism, voia să mă reducă la seriozitate, era nostim. Dacă pînă-ntr-o săptămînă nu te poate îmblînzi, se va pune bine cu tine. Cum te vei comporta cu un ministru plin de merite, care-ți face curte ? Îți dai seama de norocul de-a avea un tată ? E un lucru foarte util la Paris !

— Aș avea prea multe de spus în privința asta, dar știu că nu-ți place provincialul duios. Cît despre exce-lența-sa, de ce nu m-aș purta cu el în chip firesc, așa cum mă port cu toată lumea ?

— Ăsta-i mijlocul de scăpare al leneșilor, haida-de !

— Vreau să spun că voi fi rece, respectuos, lăsînd mereu a înțelege, cît se poate de limpede, că doresc să ia capăt comunicarea serioasă cu un personaj atît de mare.

— Ai fi capabil să rişti tonul uşor şi cam batjocoritor ? Atunci el ar spune : „Fiu demn de tatăl său !“

— Gîndul hazliu care-ţi vine într-o clipă mie nu-mi vine decît după două minute.

— Bravo ! Tu vezi lucrurile pe latura nefolositoare, ba chiar, mai rău, pe *latura cinstită*. Astea-s lucruri nelalocul lor şi ridicole în Franţa. Uită-te la saint-simonismul tău ! Avea părţi bune, dar, cu toate astea, a rămas odios şi de neînţeles celor de la întîiul etaj, de la al doilea şi chiar de la al treilea, şi nu mai interesează, într-o măsură destul de mică, decît pe cei de la mansardă. Uită-te la Biserica franceză, atît de înzestrată cu raţiune, şi cum se îmbogăţeşte ! Poporul nostru nu va fi la înălţimea raţiunii decît pe la anul 1900. Pînă atunci trebuie, din instinct, să vezi lucrurile pe latura lor hazlie şi să nu zăreşti pe cea *utilă* sau pe cea *onestă* decît printr-un efort de voinţă. M-aş fi ferit să intru în asemenea amănunte înainte de plecarea ta la Nancy, acum îmi face însă plăcere să stau de vorbă cu tine. Cunoşti planta aceea despre care se spune că-i merge cu atît mai bine cu cît e mai mult călcată în picioare ? Aş vrea să am şi eu una, dacă există ; i-aş cere-o prietenului meu Thouin, şi ţi-aş trimite un buchet. Planta asta e icoana purtării tale faţă de domnul de Vaize.

— Dar, tată, recunoştinţa...

— Dar, fiule, e un dobitoc ! Ce vină are el dacă hazardul l-a dăruit cu geniu administrativ ? Nu-i un om ca noi, simţitor la purtările frumoase, la prietenia statornică, faţă de care să-ţi poţi îngădui purtări delicate ; le-ar lua drept slăbiciune. E un prefect obraznic după prînz, care timp de douăzeci de ani s-a temut în fiecare dimineaţă să nu-şi citească destituirea în *Monitor*. Mai e un procuror din Normandia de Jos, fără inimă şi fără suflet, dar în schimb înzestrat cu caracterul neliniştit, timid şi mînios al unui copil.

Obraznic ca un prefect bine văzut două ceasuri în fiecare dimineaţă, şi uluit ca un curtean novice care se simte de prisos într-un salon timp de două ceasuri în fiecare seară. Nu ţi-au căzut încă solzii de pe ochi, nu te-ncrede orbeşte în nimeni, nici chiar în mine, vei vedea toate astea peste un an. Cît despre recunoştinţă, te sfătuiesc să ştergi cuvîntul din scriptele tale. A fost o convenţie, *un contract bilateral*, cu acest de Vaize, îndată după întoarcerea ta la Paris. Mama ta a pretins că s-ar prăpădi dacă pleci în America. El şi-a luat angajamentul : I. să pună în ordine dezertarea ta cu colegul său de la război ; II. să te facă raportor la Consiliul de stat, secretar particular, cu Legiunea de Onoare la sfîrşitul anului. La rîndul meu, salonul meu şi cu mine ne-am luat angajamentul să-i lăudăm creditul, talentul, virtuţile şi mai ales cinstea. Am făcut să fie numit ministru, să fie numit la Bursă, şi tot la Bursă mă însărcinez să fac, contra cincizeci la sută cîştig, toate afacerile inspirate de ştiri telegrafice. Acum pretinde că m-am angajat pentru afacerile de bursă bazate pe deliberările Consiliului de Miniştri, dar nu-i adevărat. Îl am pe domnul N..., ministrul de ***, care nu se pricepe de loc în administraţie, dar ştie *să ghicească* şi să citească gîndurile după fizionomie. El, N..., ghiceşte intenţia regelui cu o săptămînă înainte, pe cînd bietul de Vaize n-o poate ghici nici cu o oră înainte. A fost bătut, şi încă în chip ruşinos, în două consilii, numai de o lună de cînd e ministru. Să-ţi intre bine-n cap că domnul de Vaize nu se poate lipsi de fiul meu ! Dacă m-aş prosti, dacă mi-aş închide salonul, dacă nu m-aş mai duce la Operă, s-ar putea gîndi să recurgă la altă bancă, deşi nu-l cred atît de inteligent. Se va arăta rece faţă de tine, cinci-şase zile, apoi va urma o izbucnire de încredere. Mă tem de acea clipă. Dacă te vei arăta foarte mulţumit, recunoscător, ca un funcţionar cu leafă

anuală de două mii de franci, sentimentele astea lăudabile, dimpreună cu aerul tău atît de juvenil, te vor clasa pe vecie printre ageamiii pe care-i poţi copleşi cu munca, compromite, umili fără milă şi îndurare, aşa cum era *jecmănită odinioară starea a treia*, şi care ageamii sînt cu atît mai recunoscători.

— Nu voi vedea în expansiunea excelenţei-sale decît o copilărie amestecată cu falsitate.

— Numai să te ţii de acest program !

În zilele următoare lecţiei părinteşti, ministrul vorbea cu Lucien cu aerul unui om cufundat în gînduri şi copleşit de afaceri înalte. Lucien răspundea cît mai puţin şi-i făcea curte doamnei contese de Vaize.

Într-o dimineaţă ministrul intră în biroul lui Lucien, urmat de un uşier care ducea o geantă uriaşă. După ce uşierul ieşi, ministrul puse personal zăvorul la uşă şi, aşezîndu-se cu familiaritate alături de Lucien, îi spuse :

— Bietul N..., predecesorul meu, era neîndoielnic un băiat foarte cinstit. Publicul are însă idei ciudate pe seama lui. Se pretinde că făcea afaceri. Iată, de pildă, un dosar al administraţiei *** [1]. E o chestiune de şapte-opt milioane. Pot întreba, pe cuvînt, pe şeful de birou, care conduce toate treburile astea de zece ani, dacă s-au comis abuzuri ? Nu pot decît să încerc a ghici. D. Crapart (şeful poliţiei ministerului) îmi spune într-adevăr că d-na M..., soţia şefului de birou mai sus pomenit, cheltuieşte cincisprezece sau douăzeci de mii de franci, în timp ce salariul soţului e de douăsprezece mii, şi că au vreo două-trei mici proprietăţi, asupra cărora aştept informaţii. Toate astea-s

[1] Am preferat să las povestirea mai obscură şi mai rece decît să mă expun unei personalităţi care ar schimba epopeea în satiră. Presupuneţi administraţia Pulberăriei, a Podurilor şi Şoselelor, a Copiilor găsiţi etc. (n. a.).

însă foarte îndepărtate, foarte vagi, nu prea concludente, iar mie-mi trebuie fapte. Aşadar, ca să-l angajez pe domnul M..., i-am cerut un raport general şi aprofundat, iată-l aici, cu documentele doveditoare. Închide-te, *scumpe amice*, compară documentele cu raportul şi spune-mi părerea dumitale.

Lucien admiră fizionomia ministrului, cuviincioasă, modestă, fără ifose. Se aşează bucuros la lucru.

După trei ceasuri, Lucien scrise ministrului: „*Raportul nu este cîtuşi de puţin aprofundat*. E alcătuit numai din vorbe goale. Domnul M... nu recunoaşte sincer nici un fapt. N-am găsit nici o singură afirmaţie fără subterfugiu. Domnul M... nu se *angajează* nicidecum. E o disertaţie bine scrisă, sforăitoare de omenie, un articol de ziar, autorul pare însă certat cu Barême."

Peste cîteva minute, ministrul veni în grabă, cu o explozie de duioşie. Îl strîngea pe Lucien în braţe:

— Ce fericit sînt să am astfel de căpitan în regimentul meu ! etc., etc.

Lucien se aştepta să-i vină foarte greu să se prefacă. Fără nici o şovăială, luă înfăţişarea unui om care doreşte să vadă sfîrşindu-se accesul de încredere, deoarece, la aceasta de a doua lui intrare, domnul de Vaize i se păru un actor de provincie care şarjează cu mult prea mult. Îl găsi cam tot atît de lipsit de noblеţe ca şi colonelul Malher, dar aerul de falsitate era mult mai învederat la ministru.

Răceala lui Lucien, în timp ce asculta elogiul talentului său, era atît de glacială, căci, fără să-şi dea seama, îşi exagera şi el rolul, încît ministrul, cu totul descumpănit, începu să-l vorbească de rău pe domnul M..., şeful de birou. Un lucru îl izbi pe Lucien : ministrul nu citise lucrarea domnului M... „Drace, am să i-o spun, gîndi Lucien, nu văd unde ar fi răul !"

— Excelenţa-voastră e atît de covîrşită de importantele discuţii din consiliu şi de pregătirea bugetului departamental, încît n-a avut timpul să citească raportul domnului M..., pe care, cu drept cuvînt, îl cenzurează.

Ministrul simţi un impuls de mînie. A-i ataca aptitudinea de muncă, a se îndoi de cele paisprezece ore din zi şi noapte petrecute, cum susţinea, înaintea biroului său, însemna să-i ataci însăşi pavăza.

— Drace, domnule, dovedeşte-mi-o ! spuse ministrul roşindu-se.

„E rîndul meu", gîndi Lucien, şi triumfă prin moderaţie, claritate şi o politeţe respectuoasă. Dovedi limpede ministrului că nu citise raportul bietului domn M..., atît de ocărît. De două-trei ori, ministrul încercă să pună capăt discuţiei, încurcînd lucrurile.

— Dumneata şi cu mine, scumpe amice, am citit tot.

— Excelenţa-voastră îmi va îngădui să-i spun că aş fi cu totul nedemn de încrederea domniei-sale, eu, mic debutant în carieră, care n-am altceva de făcut, dacă aş citi rău sau prea iute un document pe care binevoieşte a mi-l încredinţa. E aici, la aliniatul al cincilea etc., etc.

După ce aduse a treia oară chestiunea pe terenul ei propriu, Lucien sfîrşi prin a repurta acest succes, ce ar fi fost fatal oricărui alt birocrat ; îşi reduse ministrul la tăcere. Excelenţa-sa ieşi din cabinet furios, şi Lucien îl auzi cum îşi lua în primire bietul şef de divizie pe care uşierul, văzînd că ministrul se întoarce, îl introdusese în cabinetul acestuia. Vocea redutabilă a ministrului ajunse pînă-n anticamera unde se afla tainica uşă prin care se intra în biroul lui Lucien. Un vechi servitor, pus acolo de ministrul de interne Cré-

tet [1], şi pe care Lucien îl bănuia grozav că ar fi o iscoadă, intră fără să fie chemat.

— Excelenţa-sa are nevoie de ceva ?

— Nu excelenţa-sa, ci eu ; vreau să te rog, şi încă foarte serios, să nu mai intri aici decît atunci cînd te sun.

Astfel se petrecu întîia bătălie a lui Lucien.

Capitolul XLIV

Una din bucuriile lui Lucien era că nu-l găsise la Paris pe vărul său Ernest Dévelroy, viitor membru al Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice. Unul din academicienii morali, care dădea cîteva mese proaste şi dispunea de trei voturi, în afară de al său, fusese nevoit să se ducă la băi la Vichy, iar domnul Dévelroy îşi luase rolul de infirmier. Abnegaţia aceasta de două-trei luni produsese cel mai bun efect asupra Academiei de Ştiinţe Morale. „E un om alături de care e plăcut să stai“, spunea domnul Boneau, unul din conducătorii acestei societăţi.

— Campania lui Ernest la băile de la Vichy, spunea domnul Leuwen, scurtează cu patru ani intrarea lui în Institut.

— N-ar fi mai bine pentru dumneata, tată, să ai un astfel de fiu ? spuse Lucien, aproape înduioşat.

— *Troppo aiuto a Sant'Antonio* [2], spuse domnul Leuwen. Te prefer cu virtutea ta. Nu-i port grija lui Ernest în privinţa avansării, va avea în curînd slujbe de treizeci de mii de franci anual, ca filozoful N..., dar

---

[1] *Crétet, Emmanuel* (1747—1809), om de stat francez, ministru de externe sub Napoleon.

[2] [Ar fi să-i cer] un prea mare ajutor Sfîntului Anton (it.).

mi-ar plăcea tot atît de mult să-l am ca fiu pe domnul de Talleyrand.

Se găsea, în birourile contelui de Vaize, un domn Desbacs, a cărui situaţie socială avea oarecare asemănare cu aceea a lui Lucien. Era înstărit, domnul de Vaize îi spunea „vărul meu", dar n-avea nici un salon cu nume şi nici nu dădea mese strălucite în fiecare săptămînă, care să-l sprijine în societate. Îşi dădea perfect de bine seama de deosebirea aceasta şi hotărî să se agaţe de Lucien.

Domnul Desbacs avea caracterul lui Blifil[1] (din *Tom Jones*), lucru care din nefericire se citea mult prea lesne pe chipul său, nespus de palid şi ciuruit de vărsat. Iar chipul acesta n-avea decît expresia unei politeţi silite şi a unei bonomii care amintea de Tartuffe. Părul, negru-corb, în contrast cu faţa lividă, atrăgea excesiv toate privirile. Cu tot neajunsul acesta mare, domnul Desbacs făcuse repezi progrese în saloanele Parisului, spunînd mereu numai cele de cuviinţă şi nimic în afară de asta. Fusese subprefect destituit de domnul de Martignac ca prea iezuit, şi era unul dintre funcţionarii cei mai capabili ai Ministerului de Interne.

Lucien, ca toate sufletele duioase la disperare, era indiferent faţă de orice ; nu-şi alegea oamenii şi se împrietenea cu cine se prezentase cu bună-cuviinţă.

Lucien nici nu băgă de seamă că Desbacs îi făcea curte. Desbacs văzu că Lucien dorea într-adevăr să se instruiască şi să muncească, şi i se oferi drept căutător de informaţii nu numai în birourile Ministerului de Interne, dar în toate birourile din Paris. Nimic nu e mai comod şi nu scurtează mai mult lucrările.

În schimb, Desbacs nu lipsea niciodată de la prînzul oferit de doamna Leuwen, o dată pe săptămînă, pen-

[1] Personaj din romanul *Tom Jones* al scriitorului englez *H. Fielding* (1707—1754), prototipul omului intrigant şi lacom.

tru impiegaţii Ministerului de Interne care s-ar fi împrietenit cu fiul său.

— Ne pui în contact cu personaje ciudate, îi spuse soţul ei, poate cu subalterni iscoade.

— Sau cu oameni de merit necunoscuţi ; Béranger [1] a fost funcţionar cu o mie opt sute de franci leafă anuală, dar oricum ar fi, se vede mult prea bine din purtările lui Lucien că prezenţa oamenilor îl supără şi îl irită. E genul de mizantropie cel mai nesuferit.

— Şi mai vrei să le închizi gura colegilor săi de la Interne ! Cel puţin fereşte-te să nu vină la marţile noastre.

Scopul domnului Leuwen era să nu-l lase pe fiul său nici un sfert de oră singur. Socoti că, nici cu ora lui din fiecare seară de la Operă, bietul băiat nu era destul de strîns în chingi.

Îl întîlni în foaierul de la Opera Comică.

— Vrei să te duc la doamna Grandet ? E strălucitoare astă-seară ; e neîndoios femeia cea mai frumoasă din sală. Şi fiindcă nu vreau să te silesc să cumperi cu ochii închişi, te duc mai întîi la Dufresnoy, a cărui lojă e alături de aceea a doamnei Grandet.

— Aş fi atît de fericit, tată, să nu vorbesc decît cu dumneata în seara aceasta !

— Atîta timp cît salonul meu e deschis, trebuie ca toată lumea să te vadă la faţă.

De mai multe ori încercase domnul Leuwen să-l conducă în numeroase case guvernamentale, foarte potrivite pentru şeful biroului particular al ministrului de

---

[1] *Béranger, Pierre-Jean de* (1780—1857), poet francez, funcţionar la Ministerul Instrucţiei Publice între 1809—1821, cînd a fost destituit din pricina atitudinii sale critice faţă de Restauraţie ; cunoscut pentru poeziile sale politice, prin intermediul cărora şi-a împărtăşit ideile liberale.

interne. Lucien găsise totdeauna pretexte de amînare. Spunea :

— Sînt încă prea prost, lasă-mă să mă vindec de distracţia mea ; voi comite o stîngăcie ce s-ar lega de numele meu şi m-ar face de rîs pe vecie... E mare lucru să debutezi etc., etc.

Slab însă ca orice suflet deznădăjduit, se lăsă tîrît în seara aceea în loja domnului Dufresnoy, perceptor general, iar cu un ceas mai tîrziu, în salonul domnului Grandet, fost fabricant foarte bogat şi guvernamental turbat. Casa i se păru lui Lucien încîntătoare, salonul măreţ, dar domnul Grandet însuşi, din cale-afară de ridicol. „Este un Guizot, minus inteligenţa, îşi spuse Lucien. Îi place vărsarea de sînge, dar asta nu intră în convenţiile mele cu tata."

În seara dineului, care urmă prezentării lui Lucien, domnul Grandet îşi exprimă cu glas tare, înaintea a cel puţin treizeci de persoane, dorinţa ca domnul N..., din opoziţie, să moară de pe urma rănii căpătate recent într-un duel răsunător.

Frumuseţea vestită a doamnei Grandet nu izbuti să-i înăbuşe lui Lucien dezgustul adînc pe care i-l stîrni soţul ei.

Era o femeie între 23 şi 24 de ani cel mult. Nu se puteau închipui trăsături mai regulate, era de-o frumuseţe delicată şi desăvîrşită, s-ar fi spus un chip de fildeş. Cînta foarte bine, era o elevă a lui Rubini. Îşi cîştigase o adevărată faimă prin acuarelele sale, iar cînd soţul ei, în mod omagial, îi fura cîte una, spre vînzare, obţinea trei sute de franci.

Nemulţumindu-se însă cu meritul de excelentă acuarelistă, era o guralivă nestăpînită.

Vai de conversaţie dacă rostea cineva cuvinte înspăimîntătoare ca : fericire, religie, civilizaţie, putere legitimă, căsătorie etc., etc.

„Cred, Dumnezeu să mă ierte, că ţinteşte s-o imite pe doamna de Staël, îşi spuse Lucien, ascultînd una din *peltelele* ei. Nu lasă să treacă nimic fără să-şi plaseze cuvîntul. Şi cuvîntul acesta e just, dar de o banalitate ucigătoare, deşi exprimat cu noblețe şi gingăşie. M-aş prinde că se inspiră din manualele de trei franci !“

Cu tot dezgustul său integral faţă de frumuseţea aristocratică şi graţiile imitative ale doamnei Grandet, Lucien, credincios făgăduielii sale, apărea de două ori pe săptămînă în salonul cel mai plăcut al lumii guvernamentale.

— Ce-ai făcut ca să creşti atîta în ochii doamnei Grandet ? îl întrebă tatăl său într-o seară, cînd Lucien se întorcea acasă la miezul nopţii şi răspundea mamei sale că fusese la soţii Grandet.

— I-am imitat talentele care o fac atît de seducătoare : am făcut o acuarelă.

— Şi ce, subiect ai ales, din galanterie ? întrebă doamna Leuwen.

— Un călugăr spaniol călare pe măgar, şi pe care Rodil îl trimite la spînzurătoare. [1]

— Îngrozitor ! Ce caracter îţi dezvălui în casa aceea ! strigă doamna Leuwen. Şi încă un caracter care nu-ţi aparţine. Vei trage ponoasele, şi nu foloasele. Fiul meu, un călău !

— Fiul dumitale, un erou ! iată ce vede doamna Grandet în chinurile decernate necruţător celui ce gîndeşte altfel decît dînsa. O femeie tînără, delicată, inteligentă, care ar vedea lucrurile aşa cum sînt şi care ar avea fericirea să-ţi semene puţintel, m-ar lua drept o fiinţă josnică, de pildă drept un adept fanatic al miniştrilor, care vrea să ajungă prefect şi să caute în Franţa strada Transnonain. Doamna Grandet năzuieşte

---

[1] Către 1834 (n. a.).

însă la inteligență, la pasiunea cea mare, la spirit strălucit. Pentru o biată femeiușcă înzestrată numai cu bun-simț, ba chiar cu cel mai banal, un călugăr trimis la moarte, într-o țară superstițioasă, de către un general al regimului, e ceva sublim. Acuarela mea e un tablou de Michel-Angelo.

— Așadar, vei împrumuta caracterul urît al lui Don Juan, spuse doamna Leuwen, cu un suspin adînc.

Domnul Leuwen izbucni în rîs.

— A, asta-i bună ! Lucien, un Don Juan ! Dar bine, îngerul meu, trebuie să-l iubești într-adevăr foarte mult de vreme ce bați cîmpii de-a binelea ! Primește felicitările mele, fericit cine bate cîmpii din iubire ! De o mie de ori fericit cine bate cîmpii din iubire într-un veac cînd nu se mai bat cîmpii decît din neputință și mediocritate spirituală ! Bietul Lucien va fi tras veșnic pe sfoară de toate femeile pe care le va iubi. Văd în inima lui un fond bun de tras pe sfoară pînă la vîrsta de cincizeci de ani.

• • • • • • • • • • • • •

— În fine, spuse doamna Leuwen surîzînd de fericire, ai văzut că lucrul oribil și banal e sublimul lui Michel-Angelo pentru sărmana și micuța doamnă Grandet ?

— Mă prind însă că nici nu ți-a trecut prin gînd asemenea idee cînd îl pictai pe călugărul tău, spuse domnul Leuwen.

— E adevărat, m-am gîndit doar la domnul Grandet, care în seara aceea voia să-i spînzure pur și simplu pe toți gazetarii opoziției. Mai întîi, călugărul meu călare pe măgar semăna cu domnul baron Grandet.

— Ai ghicit cine e amantul doamnei ?

— Inima ei e atît de uscată, încît o credeam cuminte.

— Fără amant, însă, ar lipsi ceva situaţiei ei casnice. Alegerea a căzut pe domnul Crapart.

— Cum, şeful poliţiei din ministerul meu ?!

— *The same* (el însuşi), şi prin care ţi-ai putea spiona amanta pe socoteala statului.

La cuvintele acestea, Lucien rămase tăcut, iar mama lui îi ghici taina.

— Te găsesc palid, scumpul meu. Ia-ţi sfeşnicul şi, te rog foarte mult, fii totdeauna în pat înainte de ora unu noaptea.

„Dacă aş fi dispus la Nancy de domnul Crapart, îşi spunea Lucien, aş fi pătruns mai bine decît cu ochii mei ce se petrecea cu doamna de Chasteller.

Şi ce s-ar fi întîmplat dacă l-aş fi cunoscut cu o lună mai înainte ? Aş fi pierdut ceva mai repede cele mai frumoase zile ale vieţii mele... aş fi fost condamnat cu o lună mai curînd să-mi petrec dimineţile cu un ministru pungaş, iar serile, cu o ticăloasă, femeia cea mai considerată din Paris.“

Se vede din exagerarea în negru a acestor aprecieri cît mai suferea sufletul lui Lucien. Nimic nu înrăieşte mai mult decît nefericirea. Vezi mironosiţele.

Capitolul XLV

Într-o seară, către ora 5, întorcîndu-se de la palat, ministrul îl chemă pe Lucien în cabinetul său. Eroul nostru îl găsi palid ca moartea.

— Iată o daraveră, scumpul meu Lucien ! E vorba, pentru dumneata, de misiunea cea mai gingaşă.

Fără voie, Lucien îşi luă înfăţişarea semeaţă a refuzului, încît ministrul se grăbi să adauge :

— ...Şi cea mai onorabilă.

Nici după cuvîntul acesta aerul sec şi semeţ al lui Lucien nu se prea îmblînzi. Nu îşi dădea bine seama de cinstea pe care o poţi dobîndi servind un [*două cuvinte neciteţe*]. Excelenţa-sa continuă :

— Ştii că avem fericirea să trăim sub cinci poliţii... dar ştii întocmai ca publicul, nu cum trebuie să ştii ca să lucrezi în toată siguranţa. Uită aşadar, rogu-te, tot ce crezi a şti în privinţa asta. Ca să fie citite, ziarele opoziţiei înveninează totul. Fereşte-te de a confunda ceea ce crede publicul că e adevărat cu ceea ce-ţi voi aduce la cunoştinţă, ca nu cumva să greşeşti trecînd la acţiune. Nu uita, mai ales, scumpul meu Leuwen, că pînă şi cel mai josnic pungaş are vanitate şi onoare în felul său. Dacă bagă de seamă că-l dispreţuieşti, devine neînduplecat... Iartă-mi aceste amănunte, amice, îţi doresc succes din toată inima...

„A, îşi spuse Lucien, am şi eu vanitate, ca orice pungaş josnic ! Trebuie să fie foarte emoţionat, prea a legat cap la cap cele două fraze."

Ministrul nu se mai gîndea să-l linguşească pe Lucien, fiind copleşit de durere. Ochii lui rătăciţi ieşeau în relief pe faţa-i de paloarea morţii ; toată înfăţişarea îi era grozav de tulburată. Continuă :

— Afurisitul acela de general R... nu se mai gîndeşte decît la avansare. După cum ştii, e şeful poliţiei castelului... Dar asta nu-i tot, vrea să fie ministru de război şi, ca atare, să-şi arate dibăcia în problema cea mai grea, care, la drept vorbind, e singura problemă grea din tot acel sărman minister, adăugă cu dispreţ marele administrator : să vegheze ca nu cumva să se stabilească prea multă intimitate între soldaţi şi cetăţeni, iar, în acelaşi timp, să se perpetueze între ei duelurile, urmate de cel puţin şase morţi pe lună.

Lucien îl privi.

— Pentru toată Franţa, preciză ministrul. E o cotă stabilită în Consiliul de Miniştri. Generalul R... se mul-

ţumise pînă acum să răspîndească prin cazărmi zvonuri despre unele atacuri şi curse întinse de oamenii din straturile de jos ale populaţiei, de către muncitori, împotriva unor ostaşi izolaţi. Clasele acestea se apropie tot timpul prin *dulcea egalitate*, se stimează, de aceea trebuie o grijă fără preget din partea poliţiei militare ca să le poată dezbina. Generalul R... mă tot bate la cap să inserez în *jurnalele mele* dări de seamă exacte pe care le primeşte de la sergenţii săi deghizaţi despre toate scandalurile de prin cîrciumi, despre toate grosolăniile corpului de gardă, despre toate încăierările dintre beţivi. Aceşti domni sergenţi sînt însărcinaţi să supravegheze beţia, fără să se lase vreodată ispitiţi. Lucrurile astea constituie chinul oamenilor noştri de litere. „Cum să mai sperăm, spun ei, să obţinem vreun efect printr-o frază delicată, printr-o ironie de bun gust după aceste murdării ? Ce-i pasă societăţii alese de scenele petrecute prin cîrciumi, veşnic aceleaşi ? La expunerea unor asemenea josnicii, cititorul mai subţire aruncă jurnalul, cu o vorbă de dispreţ pentru oamenii de litere salariaţi.“ Trebuie să mărturisesc, urmă ministrul rîzînd, că oricîtă dibăcie ar depune domnii literaţi, publicul nu mai citeşte despre scandalurile în cursul cărora, fără intervenţia miraculoasă a postului vecin, doi lucrători zidari ar fi asasinat trei grenadieri înarmaţi cu săbii. Pînă şi soldaţii, din cazărmi, îşi bat joc de informaţiile astea din jurnalele noastre, de care am grijă să fie aruncate pe coridoarele lor. În starea asta de lucruri, afurisitul de R..., chinuit de cele două stele de pe epoleţii săi, şi-a pus în gînd să-şi procure cîteva fapte. Or, amice, adăugă ministrul cu vocea scăzută, afacerea Kortis, categoric dezminţită în ziarele noastre de ieri dimineaţă, e perfect adevărată. Kortis, unul din oamenii cei mai devotaţi ai generalului R..., un om plătit cu trei sute de franci pe lună, şi-a pus

în gînd, miercurea trecută, să dezarmeze un recrut, din cale-afară de prostănac, pe care-l pîndea de o săptămînă. Recrutul fusese postat ca santinelă, chiar la mijlocul Podului Austerlitz, la miezul nopții. După o jumătate de oră, Kortis vine spre el făcînd pe beatul ; și deodată se aruncă asupra recrutului, vrînd să-i smulgă pușca. Afurisitul de recrut, atît de prostănac în aparență și ales după mutra lui, se dă cu doi pași înapoi și-i slobozește lui Kortis un glonte drept în pîntece. Pasămite, recrutul era un vînător din Munții Dauphiné. Iată-l pe Kortis rănit de moarte, numai că, din nefericire, e încă viu... Asta-i daravera. Acum, problema de rezolvat : Kortis știind că n-are decît trei-patru zile de trăit, cine *ne garantează discreția lui ?* I s-a făcut adineauri *(id est* [1] regele) o scenă îngrozitoare generalului R... Din nefericire eram și eu pe acolo ; s-a pretins că eu singur dispun de tactul necesar ca să pun capăt acestei nenorocite afaceri așa cum trebuie. Dacă n-aș fi atît de cunoscut, m-aș duce să-l văd pe Kortis, care e la spitalul ***, și să studiez persoanele care vin la patul lui. Prezența mea ar învenina însă afacerea însutit. Generalul R... își plătește mai bine impiegații de poliție decît eu pe ai mei. E simplu, ticăloșii pe care-i supraveghează inspiră mai multă teamă decît cei care alcătuiesc clientela obișnuită a poliției Ministerului de Interne. N-a trecut nici o lună de cînd generalul R... mi-a răpit doi oameni ; la noi aveau un salariu lunar de cîte o sută de franci și cîteva piese de cinci franci din timp în timp, cînd li se întîmpla să prezinte niște rapoarte bune ; generalul le-a dat însă două sute cincizeci de franci pe lună, iar eu nu i-am putut pomeni decît în glumă despre mijloacele astea de captare atît de ridicole. Trebuie să fie furios de scena de azi-

[1] Adică (lat.).

dimineață și de elogiile al căror obiect am fost în prezența și oarecum în pofida lui. Un om inteligent ca dumneata ghicește urmarea. Dacă agenții mei fac treabă bună lîngă patul de suferință al lui Kortis, vor avea grijă să-și depună raportul la cabinetul meu, cinci minute după ce mă vor fi văzut ieșind din minister, dar generalul R... îi va fi interogat în voie cu un ceas înainte. Acum, scumpul meu Lucien, vrei să mă scoți dintr-o mare încurcătură ?

După un scurt răstimp de tăcere, Lucien răspunse :

— Da, domnule.

Expresia trăsăturilor lui nu era însă atît de liniștitoare că răspunsul său.

Lucien urmă cu un aer glacial :

— Presupun că nu voi avea de vorbit cu chirurgul.

— Prea bine, amice, prea bine ! Ghicești miezul chestiunii, se grăbi să răspundă ministrul. Generalul R... a făcut pînă acum tot ce i-a stat în putință. Chirurgul acesta e o namilă de om, un anume Monod, care nu citește decît *Curierul Francez* la cafeneaua spitalului și care, la a treia tentativă a omului de încredere al lui R..., a răspuns, la oferta Legiunii de Onoare, cu un pumn zdravăn, care a potolit integral zelul omului lui R..., și, ceea ce e mult mai rău, a făcut și gălăgie în spital. „Uite-l pe ticălosul, a țipat Monod, care-mi propune pur și simplu să otrăvesc cu opiu pe rănitul de la nr. 13 !“

Ministrul, al cărui ton fusese pînă atunci viu, înțelept și sincer, se crezu dator să debiteze două-trei fraze elocvente, gen Jurnalul Parisului, pretinzînd că el, unul, n-ar fi dat niciodată ordinul de-a i se face asemenea propuneri chirurgului.

Ministrul nu mai cuvînta, iar Lucien era grozav de agitat ; după o tăcere cam neliniștitoare, spuse ministrului :

— Nu vreau să fiu o ființă nefolositoare. Dacă obțin de la excelența-voastră să mă port cu Kortis ca o rudă duioasă, primesc misiunea.

— Condiția dumitale mă jignește ! exclamă ministrul cu un aer afectuos.

Într-adevăr, ideea otrăvirii sau numai a opiului îl îngrozea. Cînd fusese vorba, în consiliu, despre opiu pentru calmarea durerilor nefericitului Kortis, pălise.

— Să ne amintim, adăugă el călduros, de opiul de sub zidurile orașului Jaffa, care i s-a reproșat atîta generalului Bonaparte [1]. Să nu ne expunem a fi toată viața ținta calomniilor ziarelor republicane, ba și mai rau chiar, a jurnalelor legitimiste care pătrund prin saloane !

Imboldul acesta sincer și virtuos micșoră spaima grozavă a lui Lucien, care-și spunea : „E mult mai rău decît tot ce-aș fi putut întîlni la regiment. Acolo, să străpungi cu sabia sau să împuști, ca *** la *** pe un biet muncitor rătăcit, sau chiar nevinovat, aici, să te găsești amestecat pentru totdeauna într-o poveste de otrăvire. Dacă sînt curajos, ce importanță are forma primejdiei ?“ Apoi spuse cu glas hotărît :

— Vă voi da întregul meu concurs, domnule conte. Mă voi căi poate toată viața că nu m-am îmbolnăvit pe loc, că n-am zăcut într-adevăr o săptămînă, ca să mă întorc apoi la birou, și, dacă v-aș găsi prea schimbat, să-mi dau demisia. Ministrul e un om prea onest (își spunea în gînd : „Prea legat de tatăl meu“) ca să mă persecute cu brațul puterii sale, dar am ostenit tot dînd înapoi dinaintea primejdiei. (Spuse toate acestea cu o căldură stăpînită.) Pentru că viața în secolul al

---

[1] După cucerirea orașului Jaffa de către trupele franceze (martie 1799), în oraș s-a răspîndit ciuma ; Napoleon a ordonat evacuarea tuturor soldaților francezi bolnavi, cei 25 rămași fiind, potrivit unor zvonuri, otrăviți cu opiu, fapt pe care Napoleon îl neagă.

XIX-lea e așa de grea, n-am să-mi schimb meseria a treia oară. Îmi dau prea bine seama la ce calomnie îngrozitoare mă expun pe viață. Știu cum a murit domnul de Caulaincourt [1]. Voi proceda așadar avînd mereu în vedere, la fiecare pas, posibilitatea să mă justific într-un memoriu tipărit. Poate ar fi fost mai bine, domnule conte, chiar și pentru dumneavoastră, să lăsați lucrurile astea pe seama unor agenți cu epoleți pe umăr, întrucît francezul iartă multe uniformei.

Ministrul făcu o mișcare.

— Nu vreau, domnule, nici să vă dau sfaturi necerute, și de altfel tîrzii, și cu atît mai puțin să vă insult. Nu v-am cerut o oră de reflecție, și, în mod firesc, am gîndit cu glas tare.

Spuse acestea cu un ton pe cît de simplu, pe atît de bărbătesc, încît persoana morală a lui Lucien luă altă înfățișare în ochii ministrului. „E un bărbat, un bărbat hotărît, gîndi ; cu atît mai bine ! Am să blestem mai puțin lenea groaznică a tatălui său, afacerile noastre telegrafice sînt definitiv îngropate, și pot, în toată conștiința, să închid gura fiului cu o prefectură. Va fi o modalitate foarte cinstită de-a mă achita față de tatăl său, dacă nu moare pînă atunci de indigestie, și în același timp un fel de a-mi *ataşa* salonul său.“ Făcu aceste reflecții mai repede decît apar la lectură.

Ministrul vorbi pe un ton cît mai bărbătesc și generos. Asistase în ajun la reprezentația tragediei *Horace* de Corneille, foarte bine jucată.

„Trebuie să-mi amintesc, gîndi, intonațiile lui Horațiu și ale lui Curațiu, stînd de vorbă după ce Fabien

---

[1] *Caulaincourt, Armand-Augustin-Louis* (1772—1827), general și diplomat ; a fost acuzat că ar fi luat parte la procesul ducelui d'Enghien, împușcat în urma unei sentințe dată de tribunalul militar (1804) ; Caulaincourt respinge pînă și în testamentul său aceste acuzații.

i-a anunțat că se vor lupta unul cu altul.“ După care ministrul, profitînd de superioritatea situației sale, începu să se plimbe în cabinetul său și să-și spună : [1]

. . . . . .

Lucien se hotărîse. „Orice întîrziere, își spuse, e o rămășiță de nesiguranță și o lașitate, ar putea adăuga o voce dușmană.“

La aceste înspăimîntătoare cuvinte, pe care și le adresă singur, se întoarse către ministru, care se plimba cu o înfățișare eroică.

— Sînt gata, domnule. Ministerul a făcut ceva în afacerea asta ?

— Adevărul e că nu știu nimic.

— Vreau să văd în ce stadiu sînt lucrurile și mă înapoiez.

Lucien se duse numaidecît în biroul domnului Desbacs și, fără să se compromită în vreun fel, îl trimise să culeagă ceva informații prin celelalte birouri. Se întoarse de îndată.

— Iată, spuse ministrul, o scrisoare care-ți va pune la dispoziție tot personalul spitalelor, și iată și aur.

Lucien se apropie de o masă ca să facă o chitanță.

— Ce faci, scumpul meu, o chitanță între noi ? spuse ministrul cu un ton de vioiciune afectată.

— Domnule conte, tot ce facem noi aici poate fi într-o zi tipărit, răspunse Lucien cu seriozitatea unui om care-și apără capul împotriva eșafodului.

Tonul acesta paralizâ tot elanul excelenței-sale.

— Așteaptă-te să găsești la căpătîiul lui Kortis un gazetar de la *Naționalul* sau de la *Tribuna* ; vezi să nu-ți ieși din fire, nici un duel cu domnii aceștia, îți dai seama ce avantaj imens ar fi pentru ei și cum s-ar

---

[1] Aici 2 versuri (n. a.).

mai bucura generalul R... de pățania sărmanului meu minister.

— Vă asigur că nu voi avea nici un duel, cel puțin atîta timp cît va trăi Kortis.

— Aceasta-i chestia zilei. După ce vei fi făcut ceea ce se poate face, caută-mă peste tot, iată itinerarul meu. Peste o oră sînt la Finanțe, de acolo la * * * apoi la * * *. Mă vei îndatora nespus ținîndu-mă la curent cu tot ce vei face.

— Excelența-voastră m-a pus în curent cu tot ce-a făcut ? spuse Lucien cu un aer plin de înțeles.

— Ai cuvîntul meu de onoare ! răspunse ministrul. Nu i-am spus un singur cuvînt lui Crapart ; din parte-mi, îți predau chestiunea intactă.

— Excelența-voastră îmi va îngădui să-i spun, cu tot respectul datorit, că, în cazul că zăresc pe cineva de la poliție, mă retrag. O asemenea vecinătate nu e pentru mine.

— De la poliția mea, da, scumpul meu aghiotant. Pot fi însă răspunzător de prostiile pe care le-ar putea face polițiile celelalte ? Nu vreau și nici nu pot să-ți ascund nimic. Cine-mi garantează că, îndată după plecarea mea, nu s-a dat aceeași însărcinare unui alt ministru ? La palat domnește o mare neliniște, deși articolul din *Națională* e odios de moderat. Are o finețe, un dispreț superior... Va fi citit în saloane pînă la capăt. Nu e tonul din *Tribuna*... A ! de ce nu l-a făcut Guizot pe domnul Carrel consilier de stat !

— Ar fi refuzat categoric. E preferabil să fii candidat la președinția Republicii Franceze decît consilier de stat. Un consilier de stat are douăsprezece mii de franci anual, iar el primește treizeci și șase ca să spună ceea ce gîndește. De altfel, numele lui e pe buzele tuturor. Și chiar de l-aș găsi pe el lîngă patul lui Kortis, tot nu-l voi provoca la duel.

Cuvintele acestea caracteristice pentru un tînăr şi afirmate cu căldură nu-i prea plăcură excelenţei-sale.

— Adio, adio, scumpul meu, îţi urez noroc ! Îţi deschid un credit nelimitat şi ţine-mă la curent. Dacă nu sînt aici, fii bun şi caută-mă.

Lucien se întoarse în cabinetul său cu pasul hotărît al unui om care porneşte la asaltul unei baterii. Cu o mică deosebire : în loc să se gîndească la glorie, vedea infamia.

Îl găsi pe Desbacs în biroul său.

— A scris soţia lui Kortis. Iată scrisoarea ei.

Lucien o luă.

„...Nefericitului meu soţ nu i se dau suficiente îngrijiri la spital. Pentru ca inima mea să-i poată da îngrijirile cu care îi sînt datoare, trebuie să mi se dea neapărat posibilitatea de-a fi înlocuită pe lîngă nefericiţii săi copii, care vor fi orfani... Soţul meu a fost rănit de moarte, pe treptele tronului şi ale altarului... Cer dreptate din partea excelenţei-voastre...“

„La dracu cu excelenţa, gîndi Lucien, nu voi putea spune că scrisoarea mi-e adresată mie !“

— Cît e ceasul ? îl întrebă pe Desbacs.

Voia să aibă un martor nerecuzabil.

— Şase fără un sfert. Nu mai e picior de om prin birouri.

Lucien îşi notă ora pe o foaie de hîrtie. Chemă apoi pe servitorul-iscoadă.

— Dacă sînt căutat astă-seară, spune că am ieşit la ora şase.

Lucien observă că ochii lui Desbacs, de obicei atît de calmi, erau scăpărători de curiozitate şi de dorinţa de a se amesteca în toate. „S-ar putea, amice, să nu fii decît un ticălos, gîndi, sau un spion al generalului R...“

— Aşa cum mă vezi, spuse cu un aer destul de indiferent, am făgăduit să iau cina la ţară, şi-or să creadă că mă las aşteptat ca un mare senior.

Se uita în ochii lui Desbacs, care îşi pierdură îndată tot focul.

Capitolul XLVI

Lucien alergă la spitalul * * *. Ceru portarului să-l conducă la chirurgul de gardă. Întîlnind în curţile spitalului doi medici, îşi spuse numele şi calitatea şi-i rugă să-l însoţească o clipă. Se purtă cu atîta politeţe, încît celor doi medici nici nu le trecu prin gînd să-l refuze.

„Bun, îşi spuse Lucien, nu voi fi rămas între patru ochi cu nimeni : e un punct cîştigat !“

— Cît e ceasul, rogu-te ? îl întrebă pe portarul care mergea cu ei.

— Şase şi jumătate.

„Aşadar, nu-mi vor fi trebuit decît douăzeci şi opt de minute de la minister pînă aici, şi o pot dovedi.“

Ajuns la chirurgul de gardă, îl rugă să ia cunoştinţă de scrisoarea ministrului.

— Domnilor, spuse celor trei medici din jurul lui, a fost calomniată administraţia Ministerului de Interne cu privire la un rănit pe nume Kortis, care aparţine, zice-se, partidului republican... S-a rostit cuvîntul *opiu*; se cuvine, spre cinstea spitalului dumneavoastră şi potrivit răspunderii dumneavoastră ca funcţionari ai guvernului, să daţi publicităţii tot ce se va petrece la patul acestui rănit, Kortis. Aşa ca ziarele opoziţiei să nu poată calomnia. Poate că vor trimite şi agenţi. Nu

găsiți nimerit, domnilor, să chemați pe domnul medic și pe domnul chirurg-șef ?

Trimiseră cîțiva elevi interni după cei doi domni.

— N-ar fi bine să puneți de îndată la căpătîiul lui Kortis doi infirmieri, oameni *serioși și incapabili de minciună ?*

Cel mai în vîrstă dintre medicii prezenți dădu acestor cuvinte înțelesul pe care-l avusese cu patru ani înainte. Numi doi infirmieri, care aparținuseră cîndva Congregației [1], niște ticăloși fără seamăn ; iar unul dintre chirurgi plecă să-i instaleze neîntîrziat. Medicii și chirurgii umplură după puțin sala de gardă, unde domnea o tăcere adîncă ; iar domnii aceia aveau un aer mohorît. Cînd Lucien văzu șapte medici și chirurgi adunați laolaltă, le spuse :

— Vă propun, domnilor, în numele domnului ministru de interne, al cărui ordin îl am în buzunar, să-l tratați pe Kortis ca și cum ar aparține clasei celei mai avute. Am impresia că procedeul acesta vă convine și dumneavoastră.

Se auzi o încuviințare neîncrezătoare, însă generală.

— N-ar fi bine, domnilor, să mergem *cu toții* la căpătîiul rănitului și să faceți apoi o consultație ? Voi redacta un mic proces-verbal cu tot ce se va spune și-l voi duce domnului ministru de interne.

Aerul hotărît al lui Lucien impuse medicilor, a căror majoritate hotărîseră să-și petreacă seara în felul cel mai folositor sau mai plăcut cu putință.

— Dar, domnule, l-am văzut pe Kortis azi-dimineață, spuse cu hotărîre un omuleț uscat și zbîrcit ; e un om mort, la ce bun o consultație ?

— Domnule, voi trece observația dumneavoastră în fruntea procesului-verbal.

---

[1] Iezuiți.

— Dar, domnule, nu vorbeam cu intenţia ca observaţia mea să fie repetată...

— *Repetată !* Domnule, ia seama. Am onoarea să vă dau cuvîntul meu că tot ce se va spune aici va fi reprodus întocmai în procesul-verbal ; cele spuse de dumneavoastră, domnule, ca şi răspunsul meu.

Cuvintele acestea, care făceau parte din rolul lui Lucien, erau reuşite, însă el se roşi grozav rostindu-le, ceea ce putea strica totul.

— Nu dorim cu toţii desigur decît însănătoşirea rănitului, spuse cel mai vîrstnic dintre medici, ca să pună capăt discuţiei.

Deschise uşa, străbătu curţile spitalului, iar medicul care ridicase obiecţia fu îndepărtat de lîngă Lucien. Trei-patru persoane se adauseră cortegiului prin curţi. În sfîrşit, cînd se deschidea uşa sălii în care se afla Kortis, sosi şi chirurgul-şef. Intrară în loja unui portar, care se afla alături.

Lucien îl rugă pe domnul chirurg-şef să se apropie cu el de o lampă cu ulei, îi dete să citească scrisoarea ministrului şi-i povesti pe scurt ce se făcuse de la sosirea lui la spital. Chirurgul-şef era un om foarte onest, şi cu tot tonul lui de-o emfază tipic burgheză, nefiind lipsit de tact, înţelese că afacerea ar putea fi de mare importanţă.

— Să nu facem nimic fără domnul Monod, îi spuse el lui Lucien, locuieşte la doi paşi de spital.

„A ! gîndi Lucien, e chirurgul care a respins cu o lovitură de pumn ideea opiului."

După cîteva minute, sosi şi domnul Monod, bombănind pentru că i se întrerupsese masa şi cam preocupat de urmările pumnului dat în dimineaţa aceea. Cînd află despre ce e vorba, spuse lui Lucien şi chirurgului-şef :

— Ei bine, domnilor, e un om mort, asta-i tot ! Minune că mai trăieşte cu un glonte în pîntece, şi nu-i

numai glontele, sînt şi fîşiile de pînză, fulţuiala şi cine ştie mai ce ! Vă daţi seama că nu m-am apucat să sondez o asemenea rană. Pielea i-a fost arsă de cămaşa care a luat foc.

Vorbind astfel, ajunseră la bolnav.

Lucien îi găsi o înfăţişare hotărîtă şi un aer nu prea ticălos, mai puţin ticălos decît a lui Desbacs.

— Domnule, îi spuse Lucien, întorcîndu-mă acasă, am găsit scrisoarea aceasta, a doamnei Kortis...

— Doamnă ! Doamnă ! Ce mai doamnă, care va fi nevoită să-şi cerşească pîinea peste o săptămînă...

— Domnule, indiferent de partidul căruia îi aparţineţi, *res sacra miser* [1], ministrul nu vrea să vadă în dumneata decît un om care suferă. Se spune că eşti un fost militar... eu sînt locotenent în Regimentul 27 lăncieri... În calitate de camarad, îngăduie-mi să-ţi ofer cîteva mici ajutoare temporare.

Şi puse doi napoleoni în mîna pe care bolnavul şi-o scoase de sub pătură ; mîna aceasta ardea ca focul, contactul îi făcu rău lui Lucien.

— Iată ce se cheamă a vorbi, spuse rănitul. Azi-dimineaţă a venit un domn cu speranţa unei pensii... Apă de ploaie... nimic peşin. Cu dumneata, domnule locotenent, e cu totul altceva, şi *îţi voi spune*...

Lucien se grăbi să-l întrerupă pe rănit şi, întorcîndu-se către medicii şi chirurgii prezenţi, în număr de şapte, spuse chirurgului-şef :

— Domnule, presupun că preşedinţia consultaţiei vă aparţine.

— Şi eu cred tot aşa, răspunse chirurgul, dacă domnii n-au nimic împotrivă...

---

[1] Omul care suferă e un lucru sfînt (dicton latinesc).

— În cazul acesta, datoria mea fiind să rog pe unul din domnii de faţă, indicat de dumneavoastră, să redacteze un proces-verbal foarte amănunţit asupra celor ce vor urma, ar fi bine să faceţi alegerea persoanei ce va binevoi să scrie...

Şi cum Lucien deslușea o convorbire nu prea măgulitoare pentru stăpînire, ce începea să se înfiripeze în şoaptă, adăugă cît mai politicos cu putinţă :

— ...Ar trebui ca fiecare dintre noi să vorbească pe rînd...

Gravitatea hotărîtă a lui Lucien impuse pînă în cele din urmă. Rănitul fu examinat şi interogat după cuviinţă. Domnul Monod, chirurgul sălii şi al patului nr. 13, făcu un scurt raport.

Apoi se îndepărtară de lîngă patul bolnavului : consultaţia, pe care o redacta domnul Monod, avu loc în altă sală, în timp ce un tînăr medic, purtînd un nume bine cunoscut în lumea ştiinţifică, scrise procesul-verbal, sub dictarea lui Lucien. Din cei şapte medici şi chirurgi, cinci încheiară cu o moarte posibilă din clipă în clipă şi sigură pînă-n două-trei zile.

Unul din cei şapte propuse opiu.

„A, iată-l pe ticălosul în solda generalului R... !“ gîndi Lucien.

Era un domn foarte elegant, cu un păr blond frumos şi cu două panglici enorme la butonieră. Lucien îşi citi gîndul în ochii majorităţii celor prezenţi. Propunerea fu expediată în două cuvinte.

— Rănitul nu simte dureri îngrozitoare, spuse medicul mai vîrstnic.

Altul propuse o lăsare îmbelşugată de sînge la picior, ca să se preîntîmpine o hemoragie intestinală. Lucien nu vedea nimic politic în această propunere, dar dom-

nul Monod îl făcu să-şi schimbe părerea, spunînd cu vocea lui groasă şi cu înţeles :

— Lăsarea aceasta de sînge n-ar avea decît un singur efect sigur : ar răpi glasul pacientului.

— O resping cu toată puterea, spuse un chirurg, om de treabă.

— Şi eu.

— Şi eu.

— Şi eu.

— E maioritate, pare-mi-se, spuse Lucien cu multă însufleţire.

„Ar fi mai bine să mă arăt nepăsător, îşi spunea, dar cum să mă stăpînesc ?“

Consultul şi procesul-verbal fură semnate la ora zece şi un sfert. Domnii chirurgi şi medici, pretextînd cu toţii alte vizite medicale, dispăreau pe măsură ce semnau. Lucien rămase singur cu chirurgul cel uriaş.

— Mă duc să mai văd o dată rănitul, spuse Lucien.

— Şi eu să-mi termin cina. Îl veţi găsi poate mort. Poate să se stingă ca un pui de găină. La revedere.

Lucien se întoarse în salonul răniţilor şi se simţi izbit de întuneric şi de miros ; din cînd în cînd se auzea cîte un geamăt slab. Eroul nostru nu mai văzuse aşa ceva, moartea fiind pentru el un lucru desigur înfricoşător, dar curat şi cu maniere alese. Se văzuse totdeauna, în închipuire, murind pe-o pajişte, cu capul rezemat de un pom, ca Bayard [1] ; aşa văzuse el moartea cu prilejul duelurilor. Se uită la ceas. „Peste un ceas voi fi la

---

[1] *Pierre Terrail, seigneur de Bayard* (1473—1524), supranumit „Cavalerul fără teamă şi prihană“, ilustru căpitan al armatelor franceze ; rănit mortal într-o bătălie, a poruncit să fie aşezat pe iarbă, cu spatele sprijinit de un copac, pentru a muri cu faţa spre duşman.

Operă... dar nu voi uita niciodată această seară... *La datorie!*“ își spuse, apropiindu-se de patul rănitului.

Cei doi infirmieri erau pe jumătate culcați pe scaunele lor și cu picioarele întinse pe scaunul unde se afla oala de noapte ; dormeau și i se păru că sînt pe jumătate beți. Lucien trecu de cealaltă parte a patului.

Bolnavul avea ochii mari deschiși.

— Părțile nobile n-au fost atinse, în caz contrar ai fi decedat în prima noapte. Nu ești atît de greu rănit cum crezi.

— Aș ! spuse cu nervozitate rănitul, ca și cum și-ar fi bătut joc de orice speranță.

— Scumpe camarade, vei muri, ori vei trăi, răspunse Lucien cu un glas bărbătesc, hotărît și chiar afectuos. (Găsea că rănitul e mult mai puțin dezgustător decît domnul cel frumos cu două decorații.) Vei trăi sau vei muri.

— Nu există *sau*, domnule locotenent. Sînt un om *fript*.

— În orice caz, consideră-mă ca și cum aș fi ministrul dumitale de finanțe.

— Cum ? Ministrul de finanțe ar fi în stare să-mi dea o pensie ? Cînd spun *mie*, înțeleg soției mele.

Lucien se uită la cei doi infirmieri ; nu făceau pe beții și nici nu erau în stare să audă sau măcar să înțeleagă ceva.

— Da, camarade, *dacă nu trăncănești*.

Ochii muribundului se luminară, fixîndu-se asupra lui Lucien cu o expresie uimitoare.

— Ai înțeles, camarade ?

— Da, dar cu condiția să nu fiu otrăvit... Voi muri, sînt curățat, dar vezi dumneata, mi se pare că în cele ce mi se dau...

— Te înșeli. De altfel, nu consuma nimic din ceea ce ți se dă de la spital, ai bani...

— Cum voi adormi, banditii ăștia o să mi-i fure.

— Vrei, camarade, să-ți trimit soția ?

— Drace ! domnule locotenent, sînteți un om vrednic ! Voi da sărmanei mele soții cei doi napoleoni ai dumneavoastră.

— Nu consuma decît ceea ce vei primi de la soția dumitale. E limpede, nu-i așa ?... De altfel, îți dau cuvîntul meu de onoare că nu e nimic suspect !

— Vreți să vă apropiați urechea, domnule locotenent ? Nu vreau să vă poruncesc... dar zău, cea mai mică mișcare îmi sfîrtecă pîntecele.

— Ei bine, bizuite-te pe mine, spuse Lucien apropiindu-se.

— Cum vă numiți ?

— Lucien Leuwen, sublocotenent în Regimentul 27 lăncieri.

— De ce nu sînteți în uniformă ?

— Sînt în permisie la Paris și detașat la Ministerul de Interne.

— Unde locuiți ? Pardon, scuzați-mă, vedeți...

— Strada Londra, nr. 43.

— A, fiul bancherului aceluia bogat, Van Peters și Leuwen.

— Întocmai !

După o scurtă tăcere :

— În sfîrșit, ce să spun ? Vă cred. Azi-dimineață, cînd eram leșinat după pansament, am auzit pe cineva propunînd chirurgului aceluia mare și atît de puternic să mi se dea *opium*. El a tras o înjurătură și-apoi au plecat. Am deschis ochii, dar vederea mi-era întunecată ; pierderea sîngelui... în sfîrșit, destul...

„Chirurgul a primit propunerea sau nu s-a învoit ?“

— Eşti sigur de asta ? spuse Lucien foarte încurcat. Nu credeam că partidul republican e atît de dibaci...

Rănitul îl privi.

— Domnule locotenent, să nu mi-o luaţi în nume de rău, dumneavoastră ştiţi tot atît de bine ca şi mine de unde pornesc toate astea.

— Nu pot suferi grozăviile astea, urăsc şi disprețuiesc pe oamenii care şi le-au putut permite ! strigă Lucien, uitîndu-şi aproape rolul. Bizuie-te pe mine. Ţi-am adus şapte medici, ca unui general. Cum vrei ca atîţia oameni să poată cădea la înţelegere cînd e vorba de o uneltire ? Ai bani, cheam-o pe soţia dumitale sau o rudă, şi nu bea decît ceea ce-ţi aduce soţia dumitale...

Lucien era emoţionat, şi bolnavul îl privea fix, cu capul nemişcat, dar urmărindu-i cu ochii toate mişcările.

— În sfîrşit, ce să spun ? zise bolnavul. Am fost caporal în Regimentul 3 de linie, la Montmirail ! Ştiu bine că trebuie să fac şi pasul ăsta, dar cui îi place să fie otrăvit ?... Nu sînt ruşinos... şi, adăugă schimbîndu-şi expresia, *în meseria mea* nu trebuie să fii ruşinos. Dacă ar avea sînge în vine, după ce am făcut pentru el, la cererea lui repetată de douăzeci de ori, aici, în locul dumneavoastră, ar trebui să fie generalul R... Sînteţi aghiotantul lui ?

— Nu l-am văzut niciodată.

— Pe aghiotantul lui îl cheamă Saint-Vincent, şi nu Leuwen, spuse rănitul, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi. Aş prefera altceva banilor dumneavoastră.

— Spune.

— Apelez la bunătatea dumneavoastră. Nu mă voi lăsa pansat decît în prezenţa dumneavoastră... fiul

domnului Leuwen, bogatul bancher, care o întreţine pe domnişoara Des Brins de la Operă... Căci, vedeţi dumneavoastră, domnule locotenent, spuse ridicînd din nou vocea, cînd vor vedea că nu vreau să beau opiul lor... la pansare, clic... o seringă aplicată iute, acolo, în pîntece. Şi ce mă arde !... Asta n-o să mai ţină, nu mai poate ţine... Pentru mîine vreţi să porunciţi, căci mi se pare că dumneavoastră porunciţi aici... Şi de ce porunciţi dumneavoastră ? Şi mai cu seamă fără uniformă... În sfîrşit, pansat cel puţin sub ochii dumneavoastră... Şi chirurgul cel mare şi voinic spus-a da sau nu ? Asta-i tot !

Mintea i se întuneca.

— *Să nu trăncăneşti,* spuse Lucien, şi te iau sub protecţia mea. Îţi voi trimite soţia.

— Sînteţi un om de ispravă... Bogatul bancher Leuwen, cu domnişoara Des Brins, nu trişează... dar generalul R...

— Desigur că nu trişez, şi, iată, nu-mi mai vorbi niciodată de generalul R..., nici de nimeni ! Poftim zece napoleoni.

— Număraţi-mi-i în mînă... cînd îmi ridic capul, mă doare tare rău pîntecele.

Lucien numără napoleonii în şoaptă, punîndu-i unul cîte unul în mîna rănitului.

— Nici o vorbă ! spuse acesta.

— Nici o vorbă, bine ai spus. Dacă vorbeşti, ţi se fură napoleonii, nu vorbi decît cu mine şi numai cînd sîntem singuri. Voi veni să te văd zilnic pînă ce vei intra în convalescenţă.

Mai rămase cîteva clipe lîngă rănit, care începea parcă să aiureze. Alergă apoi în strada Braque, unde locuia Kortis ; o găsi pe doamna Kortis înconjurată de cîteva cumetre, de care se descotorosi destul de greu.

Femeia începu să plîngă şi vru să-i arate lui Lucien copiii, care dormeau liniştiţi. „Pe jumătate e sinceră,

iar restul, comedie, gîndi Lucien. Trebuie s-o las să vorbească pînă va osteni."

După douăzeci de minute de monolog și de nesfîrșite ocoluri oratorice, deoarece poporul din Paris a luat de la societatea înaltă ura acesteia față de prezentarea directă a gîndurilor, doamna Kortis vorbi de opiu ; Lucien ascultă cinci minute de elocvență conjugală și maternă asupra opiului.

— Da, răspunse Lucien cu neglijență, se spune că republicanii au vrut să dea opiu soțului dumitale. Guvernul regelui veghează însă asupra tuturor cetățenilor. De îndată ce am primit scrisoarea dumitale, am dus șapte medici și chirurgi la patul soțului dumitale, și iată consultul lor, îi spuse punînd hîrtia în mîinile doamnei Kortis. (Văzu că nu prea știe să citească.) Cine va îndrăzni acum să dea opiu soțului dumitale ? Totuși, el e urmărit de ideea asta, care-i poate înrăutăți starea...

— E un om pierdut, spuse ea cu destulă răceală.

— Nu, doamnă, fiindcă nu s-a declarat gangrenă în douăzeci și patru de ore, s-ar putea prea bine să se însănătoșească. Generalul Michaud a avut aceeași rană etc., etc., etc. Nu trebuie însă vorbit despre opiu, lucrul n-ar folosi decît la învrăjbirea partidelor. De altfel, dă copiii în grija unei vecine, contra doi franci pe zi, voi plăti pe o săptămînă înainte. Iar dumneata, doamnă, te poți duce să te instalezi la căpătîiul soțului dumitale.

La cuvîntul acesta, doamna Kortis păru că-și pierde toată elocvența fizionomiei sale patetice. Lucien continuă :

— Soțul dumitale nu va bea nimic, nu va lua nimic în afară de cele pregătite de mîinile dumitale proprii etc., etc., etc.

— Drace ! Domnule, un spital e un lucru foarte dezgustător. De altfel, bieții mei copii, orfanii mei, de-

parte de ochii unei mame, cum vor fi îngrijiți ? etc., etc., etc.

— Cum vei dori, doamnă, ești o mamă atît de bună... ceea ce mă supără, însă, e că ar putea fi prădat.

— Cine ?

— Soțul dumitale.

— Nici vorbă ! I-am luat douăzeci și doi de franci și treizeci și cinci de centime pe care-i avea la dînsul. I-am umplut tabachera sărmanului meu drag și am dat cincizeci de centime infirmierului...

— Perfect ! Nimic mai cuminte... Cu condiția însă ca să nu discute politică, să nu vorbească de *opiu*, nici el, nici dumneata, i-am înmînat domnului Kortis doisprezece napoleoni.

— Napoleoni de aur ? îl întrerupse doamna Kortis cu o voce acră.

— Da, doamnă, două sute patruzeci de franci, spuse Lucien cu multă nepăsare.

— Și nu trebuie să trăncănească ?...

— Dacă sînt mulțumit de el și de dumneata, vă voi înmîna zilnic cîte un napoleon.

— Douăzeci de franci ? spuse doamna Kortis cu ochii nespus de mari.

— Da, douăzeci de franci, dacă nu vorbiți niciodată de opiu. De altfel, și eu, așa cum mă vezi, am luat opiu cînd am fost rănit, și nimeni nu voia să mă omoare ; presupunerile astea-s prăpăstioase. În sfîrșit, dacă vorbiți, dacă apare la gazetă că Kortis s-a temut de opiu sau a vorbit de rana lui, și de cearta lui cu recrutul pe Podul Austerlitz, nu mai primiți cei douăzeci de franci ; altminteri, dacă nu trăncăniți, nici dumneata, nici el, douăzeci de franci pe zi.

— Începînd de cînd ?

— De mîine.

— Dacă binevoiți, începînd de astă-seară, și înainte de miezul nopții sînt la spital. Scumpul sărman, nu-

mai eu îl pot opri să nu trăncănească... *Madame* Morin ! *Madame* Morin ! spuse doamna Kortis, țipînd.

Era o vecină, căreia Lucien îi numără paisprezece franci ca să îngrijească de copii timp de o săptămînă. Lucien dădu și doi franci pentru trăsura care avea s-o ducă pe doamna Kortis la spitalul * * *.

Lui Lucien i se păru că felul în care vorbise, dacă cuvintele lui ar fi repetate, n-ar putea nicidecum dovedi că era complice cu propunerea administrării opiului.

Plecînd din strada Braque, Lucien era fericit, deși crezuse că se va simți grozav de nenorocit pînă la sfîrșitul acestei afaceri.

„*Risc disprețul și moartea pe calea aceasta*, își repeta adesea, dar mi-am condus bine barca !“

Capitolul XLVII

În sfîrșit, cînd bătea ora unsprezece și trei sferturi la catedrala Saint-Gervais, Lucien se sui în cabrioletă și se simți înfometat, deoarece nu luase masa de seară și vorbise necontenit.

„În momentul de față trebuie să-mi caut ministrul...“ Nu-l găsi la Ministerul de Interne. Scrise un bilet, puse să i se schimbe calul și servitorul de la cabrioletă și se duse la Ministerul de Finanțe ; domnul de Vaize plecase de mult.

„Destul cu zelul“, gîndi Lucien și se opri într-o cafenea să cineze.

După cîteva minute se sui iarăși în trăsură și făcu două curse fără folos pe șoseaua d'Antin ; trecînd pe dinaintea Ministerului de Externe, îi trecu prin gînd

să pună să bată la uşă. Portarul răspunse că domnul ministru de interne era la excelenţa-sa.

Uşierul nu voia să-l anunţe pe Lucien şi să întrerupă conferinţa celor două excelenţe.

Lucien, ştiind de existenţa unei uşi tăinuite, se temu să nu-i scape ministrul său ; obosit de alergătură şi fără chef să se întoarcă la Ministerul de Interne, stărui, dar uşierul îl refuză cu semeţie. Lucien se mînie.

— Ce dracu, domnule, am onoarea să-ţi repet că sînt purtătorul ordinului expres al domnului ministru de interne. Am să intru, cheamă şi garda dacă vrei, dar voi intra cu sila. Am onoarea să-ţi repet că sînt domnul Leuwen etc., etc., raportor la Consiliul de stat.

Patru-cinci servitori alergară la uşa salonului. Lucien, văzînd că avea să înfrunte această scursură, se mînie peste măsură.

Se gîndi să tragă de cele două cordoane ale soneriei pînă le-o rupe.

La mişcarea respectuoasă a lacheilor, văzu că domnul conte de Beauséant, ministrul de externe, intra în salon. Lucien nu-l văzuse niciodată.

— Domnule conte, mă numesc Lucien Leuwen, raportor la Consiliul de stat. Cer toate scuzele excelenţei-voastre. Îl caut însă pe domnul conte de Vaize de două ceasuri, din ordinul expres al domniei-sale ; trebuie să-i vorbesc în legătură cu o afacere importantă şi urgentă.

— *Ce afacere... urgentă ?* spuse ministrul cu o îngîmfare rară şi înălţîndu-şi statura mărunţă.

„Drace, am să te fac să-ţi schimbi tonul !“ gîndi Lucien şi adăugă cu mult sînge rece şi cu o pronunţare răspicată :

— Afacerea Kortis, domnule conte, omul acela rănit pe Podul Austerlitz de soldatul pe care voia să-l dezarmeze.

— Ieşiţi ! spuse ministrul către valeţi. Şi fiindcă uşierul stătea pe loc : Am spus să ieşi...

După ce ieşi uşierul, ministrul spuse lui Lucien :

— Domnule, cuvîntul Kortis ar fi fost de-ajuns, fără alte explicaţii. (Impertinenţa tonului şi a gesturilor era într-adevăr rară.)

— Domnule conte, lucrez de curînd în treburile publice, spuse Lucien răspicat. În societatea tatălui meu, domnul Leuwen, n-am fost deprins cu primirea pe care mi-a făcut-o excelenţa-voastră ; am vrut să curm pe cît mai iute o stare de lucruri neplăcută şi puţin convenabilă.

— Cum, domnule, puţin convenabilă ? ! spuse ministrul rostind pe nas, ridicînd şi mai sus capul şi accentuîndu-şi impertinenţa. Măsoară-ţi cuvintele !

— Dacă mai adăugaţi un singur cuvînt pe acest ton, domnule conte, îmi dau demisia şi ne vom măsura spadele. Îngîmfarea, domnule, nu mi-a impus niciodată !

Domnul de Vaize, venind dintr-un cabinet îndepărtat, să vadă ce se petrece, auzi ultimele cuvinte ale lui Lucien şi-şi dădu seama că el, de Vaize, putea fi pricina indirectă a zgomotului.

— Linişteşte-te, amice, linişteşte-te... îi spuse lui Lucien. Scumpul meu coleg, e tînărul ofiţer despre care-ţi vorbeam, să nu mergem prea departe.

— Nu există decît o singură cale ca să nu mergem prea departe, spuse Lucien cu un sînge rece care ţintui pe miniştri în tăcere. Nu e decît o singură cale, repetă cu un aer glacial. Să nu se mai adauge nici un *cuvînt* în privinţa acestui incident şi să se presupună că uşierul m-a anunţat excelenţei-voastre.

— Dar, domnule... spuse domnul de Beauséant, înălţîndu-se exagerat.

— Cer excelenţei-voastre toate scuzele, dar dacă adăugaţi un singur cuvînt, îmi dau demisia domnului

de Vaize, aici de față, și vă insult, domnule, așa fel ca să vă datorez o reparație.

— Să mergem, să mergem ! strigă domnul de Vaize foarte tulburat și tîrîndu-l pe Lucien.

Acesta își ciuli urechile ca să audă ce spune domnul conte de Beauséant. Nu auzi nimic.

În trăsură își ceru îngăduința de la domnul de Vaize, care ticluia o cuvîntare părintească, să-i prezinte mai întîi o dare de seamă în afacerea Kortis. Darea de seamă fu foarte lungă. La început Lucien vorbi de procesul-verbal și de consult.

La sfîrșitul povestirii ministrul îi ceru documentele.

— Văd că le-am uitat la mine în birou, spuse Lucien.

„Dacă contele de Beauséant vrea să-mi facă un rău, gîndi, documentele acestea pot dovedi că aveam dreptate ținînd să fac o dare de seamă imediată ministrului de interne și că nu sînt un solicitator care forțează ușa.“

Ajungînd în strada Grenelle, după sfîrșitul expunerii afacerii Kortis, domnul de Vaize încercă să se întoarcă la elocvența mieroasă și părintească.

— Domnule conte, spuse Lucien întrerupîndu-l, lucrez pentru excelența-voastră de la ora cinci după amiază. E ora unu noaptea, îngăduiți-mi să mă sui în cabrioleta care vine în urma caretei dumneavoastră. Sînt zdrobit de oboseală.

Domnul de Vaize vru să se întoarcă la genul părintesc.

— Să nu mai adăugăm nici un cuvînt în privința incidentului, spuse Lucien ; un singur cuvințel poate învenina totul.

Ministrul se despărți astfel de Lucien, care se sui în cabrioletă și spuse servitorului său să se suie alături de el și să conducă. Era într-adevăr obosit. Trecînd pe Podul Ludovic al XV-lea, servitorul îi spuse :

— Iată-l pe ministru.

„Se întoarce la colegul său, în ciuda orei tîrzii, și, desigur, voi fi obiectul convorbirii. Drace, nu țin la locul meu, dar dacă ei mă destituie, îl voi sili pe îngîmfatul acela să pună mîna pe spadă ! Domnii aceștia pot fi rău-crescuți și impertinenți cît or vrea, dar să-și aleagă oamenii. Cu alde Desbacs, care vrea să facă avere cu orice preț, perfect, dar cu mine nu se poate !“

Întorcîndu-se acasă, Lucien îl găsi pe tatăl său cu sfeșnicul în mînă, ducîndu-se la culcare. Cu toată dorința lui arzătoare de-a cunoaște părerea unui om atît de inteligent, Lucien își spuse : „Din nenorocire, este bătrîn, nu trebuie să-i stric somnul, să las afacerile pe mîine“.

A doua zi, la ora 10, povesti totul tatălui său, care începu să rîdă.

— Domnul de Vaize te va duce mîine seară la masă la colegul său de la Externe. Destul însă cu duelurile : acum nu ți s-ar mai potrivi... Domnii aceia își vor fi promis să te destituie peste două luni sau să te numească prefect la Briançon [1] sau la Pondichéry [2]. Dacă însă locul acela îndepărtat nu-ți convine ție cum nu-mi convine nici mie, am să-i înfricoșez și voi împiedica dizgrația... sau, cel puțin, voi încerca s-o împiedic, cu oarecare șanse de succes.

Masa la excelența-sa de la Externe se lăsă așteptată două zile, în care răstimp Lucien, preocupat pînă peste cap de afacerea Kortis, nu-i îngădui domnului de Vaize să mai aducă vorba despre *incident*.

A doua zi după cină, domnul Leuwen povesti întîmplarea unor diplomați, să fi fost trei-patru. Trecu

---

[1] Capitală de arondisment, în zilele noastre, din departamentul Hautes-Alpes.

[2] Multă vreme și pînă de curînd, capitala posesiunilor franceze coloniale din India.

sub tăcere numele lui Kortis şi genul de afacere însemnată care-l silea pe Lucien să-şi caute ministrul la ora 1 noaptea.

— Tot ce pot spune despre ora tîrzie este că nu era o afacere telegrafică, spuse ambasadorului Rusiei.

După două săptămîni, domnul Leuwen surprinse în societate un zvon uşurel, cum că fiul său ar fi saint-simonian. La care, fără ştirea lui Lucien, îl rugă pe domnul de Vaize să-l conducă într-o zi la colegul său de la Externe.

— Şi pentru ce, scumpe amice ?

— Ţin mult să las excelenţei-voastre plăcerea surprizei.

Pe tot parcursul, în drum spre audienţă, domnul Leuwen glumi pe socoteala curiozităţii amicului său, ministrul.

Începu pe un ton foarte serios convorbirea pe care excelenţa-sa de la Externe binevoi să i-o acorde.

— Nimeni, domnule conte, nu preţuieşte mai mult ca mine meritul excelenţei-voastre, dar trebuie să recunoaştem şi că aveţi mijloace. Patruzeci de persoane sus-puse, acoperite de titluri şi decoraţii înalte, pe care vi le-aş putea şi numi la nevoie, cinci-şase doamne aparţinînd celei mai vechi nobilimi, şi destul de bogate, mulţumită binefacerilor excelenţei-voàstre, pot face cinstea de-a se ocupa de fiul meu, Lucien Leuwen, nevrednic raportor la Consiliul de stat. Aceste respectabile personaje pot răspîndi în şoaptă zvonul că este saint-simonian. S-ar mai putea spune pe gratis că i-a lipsit curajul într-o împrejurare esenţială. S-ar putea chiar să se năpustească asupra lui două sau trei din acele recomandabile personaje despre care am vorbit, care, tineri încă, cumulează şi sînt bătăioşi, sau, cu

oarecare indulgență și bunătate față de părul meu alb, acele personaje, cum ar fi domnul conte de * * *, domnul de * * *, domnul baron * * *, care are patruzeci de mii de franci rentă, domnul marchiz de * * *, ar putea să se mulțumească afirmînd că micul Leuwen cîștigă regulat la *écarté*. La care, vin, domnule conte, în calitatea dumneavoastră de ministru de externe, să vă ofer război sau pace.

Domnul Leuwen gustă o plăcere răutăcioasă în prelungirea îndelungată a convorbirii astfel începută. La ieșirea din palatul Ministerului de Externe, domnul Leuwen se duse la rege, de la care obținuse o audiență. Și repetă cuvînt cu cuvînt regelui convorbirea avută cu ministrul său de externe.

— Vino-ncoace, spuse domnul Leuwen fiului său, întorcîndu-se acasă, să repet a doua oară convorbirea pe care am avut cinstea s-o am cu miniștrii față de care n-ai fost respectuos. Dar ca să nu mă expun la o a treia repetare, să mergem la mama ta.

La sfîrșitul convorbirii de la doamna Leuwen, eroul nostru crezu că poate risca un cuvînt de mulțumire tatălui său.

— Devii banal, amice, fără să-ți dai seama. Nu m-ai distrat niciodată ca de-o lună încoace. Îți sînt dator interesul plin de avînt *tineresc* cu care urmăresc afacerile de bursă de două săptămîni, căci trebuie să fiu în stare să joc o strașnică festă celor doi miniștri dacă-și îngăduie față de tine vreun gest de îngîmfare. În sfîrșit, te iubesc, și mama ta îți va spune că pînă acum, ca să întrebuințez o vorbă din cărțile ascetice, o iubeam întru tine. Trebuie să-mi plătești însă prietenia cu oarecare caznă.

— De ce este vorba ?

— Urmează-mă.

Ajuns în camera lui, domnul Leuwen îi spuse :

— E foarte important să te speli de calomnia care te învinuieşte că ai fi saint-simonian. Aerul tău serios, ba chiar impunător, îi poate servi drept temei.

— Nimic mai simplu decît o bună lovitură de spadă...

— Da, ca să-ţi atragă renumele de duelgiu, aproape tot atît de jalnic ! Te rog, nici un duel, şi sub nici un pretext !

— Şi de ce e nevoie atunci ?

— De o dragoste renumită.

Lucien păli.

— Atît, şi nimic mai mult, continuă tatăl său. Trebuie s-o seduci pe doamna Grandet, sau, poate, ceea ce ar reveni mai scump, dar nu atît de plicticos poate, să faci cheltuieli nebuneşti pentru domnişoara Julie, sau pentru domnişoara Gosselin, sau pentru domnişoara * * *, şi să petreci patru ceasuri pe zi cu ea. Voi lua asupră-mi cheltuielile acestei pasiuni.

— Dar bine, tată, n-am cinstea să fiu îndrăgostit de domnişoara Raymonde ?

— Nu-i destul de cunoscută. Iată dialogul : „Leuwen-fiul e de bună seamă cu micuţa Raymonde". „Şi cine-i această domnişoară Raymonde ?" Trebuie să se spună aşa : „Leuwen-fiul e cu domnişoara Gosselin". „A, drace ! Şi e amantul ei titular ?" „E nebun după ea, gelos etc. Vrea să fie singurul !" În plus, trebuie neapărat să te prezint în cel puţin zece case, ca să se poată pipăi pulsul tristeţii tale saint-simoniene.

Alternativa aceasta, de a alege între doamna Grandet şi domnişoara Gosselin, îl stînjeni grozav pe Lucien.

Afacerea Kortis se isprăvise cu bine, şi contele de Vaize îl felicitase. Agentul acesta prea zelos nu murise decît după o săptămînă, fără să vorbească.

Lucien ceru ministrului un concediu de patru zile, în chestiuni de interes personal, la Nancy. Simţea de

cîtva timp o dorinţă nebunească să mai vadă ferestruica doamnei de Chasteller. După ce obţinu concediul din partea ministrului, Lucien vorbi despre aceasta şi părinţilor lui, care nu avură nimic de obiectat în privinţa unei mici călătorii la Strasbourg ; Lucien nu îndrăzni să pronunţe numele oraşului Nancy.

— Ca absenţa ta să nu pară lungă, spuse domnul Leuwen, mă voi duce în fiecare zi cu soare, către ora două, să-l văd pe ministrul tău.

Lucien era încă la zece poşte depărtare de Nancy, cînd inima începu să-i bată supărător de tare. Nu mai răsufla în chip firesc. Deoarece trebuia să intre în Nancy noaptea şi să nu fie văzut de nimeni, Lucien se opri într-un sat, la o depărtare de-o poştă. Chiar la această distanţă nu era stăpîn pe impulsurile lui ; ori de cîte ori auzea o căruţă venind de departe, pe şosea, i se părea că recunoaşte zgomotul trăsurii doamnei de Chasteller. [1]

• • • • • • • • • • • • • • • •

Capitolul XLVIII

— Am cîştigat o mulţime de bani datorită telegrafului tău, spuse domnul Leuwen fiului său, şi prezenţa ta n-ar fi fost niciodată mai necesară.

Lucien găsi la cină, la tatăl lui, pe vărul său, Ernest Dévelroy. Acesta era foarte trist, deoarece savantul său moral, care-i făgăduise patru voturi la Academia de Ştiinţe Morale şi Politice, murise în cură la Vichy,

---

[1] Urmarea acestui episod lipseşte ; în ciuda proiectelor lui, Stendhal nu l-a scris niciodată. În capitolul următor îl găsim pe Lucien din nou la Paris (n. ed. fr.).

și după ce-l îngropase așa cum se cuvine, Ernest băgase de seamă că-și pierduse patru luni din viață cu îngrijiri plicticoase și că se făcuse și de rîs.

— Căci trebuie să reușești, îi spunea el lui Lucien, și, drace ! dacă mă mai devotez vreodată vreunui membru de-al Institutului, am să-l aleg sănătos etc., etc.

Lucien admira caracterul vărului său, care-și scutură tristețea după optsprezece zile, făcu pe urmă un nou plan și o luă de la cap. Ernest povestea prin saloane :

— Eram dator cu cîteva zile de regrete nesfîrșite în amintirea savantului Descors. Prietenia acestui excelent bărbat, ca și pierderea lui vor face epocă în viața mea. El m-a învățat să mor etc., etc. L-am văzut pe înțelept în ceasul său din urmă, primind mîngîierile creștinismului. La patul unui muribund trebuie să prețuim religia etc., etc., etc.

După puține zile de la reintrarea lui în lume, Ernest îi spuse lui Lucien :

— Ai o mare pasiune ! (Lucien păli.) Drace, ești foarte fericit, lumea se ocupă de tine. Nu-mi mai rămîne decît să ghicesc obiectul. Nu te întreb nimic, îți voi spune în curînd ai cui sînt ochii aceia frumoși care ți-au răpit veselia. Fericitule Lucien, preocupi publicul ! A, Dumnezeule, ce fericire să fii fiul unui om care oferă mese și e în relații cu domnul P... și S... și cu diplomația înaltă ! Dacă aș avea un astfel de tată, toată iarna asta aș fi eroul prieteniei, iar moartea bunului Descors în brațele mele mi-ar fi poate mai de folos decît viața lui. Din lipsa unui tată ca al tău, sînt obligat să fac minuni, însă fără nici un rezultat, sau cu rezultatul că lumea-mi spune că sînt un intrigant.

Lucien află același zvon, care circula pe socoteala lui, în casele a trei doamne, vechi prietene de-ale ma-

mei sale, care aveau niște saloane de mîna a doua și unde era primit prietenește.

Desbacs, căruia-i dete cu dinadinsul oarecare libertate de-a vorbi și despre lucruri străine afacerilor, îi mărturisi că persoanele cele mai informate vorbeau despre el ca de un tînăr de mare viitor, oprit însă brusc din drum de o mare pasiune.

— A, scumpul meu, ce fericit ești ! Mai ales dacă nu ai această *mare* pasiune ! Ce folos vei putea trage de pe urma ei ! Lustrul acesta te face pentru multă vreme impermeabil la ridicol.

Lucien se apăra cît putea mai bine, spunîndu-și însă : „Călătoria mea nefericită la Nancy a dat totul în vileag".

N-avea de unde ghici că datora această mare pasiune tatălui său, care, de cînd cu pățania aceea cu ministrul de externe, dobîndise într-adevăr multă simpatie față de el și pînă într-atîta, încît se ducea la Bursă chiar în zilele reci și umede, lucru pe care nu l-ar fi făcut nici în ruptul capului din ziua cînd împlinise 60 de ani.

— O să-i devin nesuferit, spunea el doamnei Leuwen, dacă-l conduc prea mult și-i vorbesc mereu despre interesele lui. Trebuie să mă feresc de rolul de tată, atît de plicticos pentru fiu cînd tatăl se plictisește sau cînd îl iubește cu adevărat.

Dragostea timidă a doamnei Leuwen se împotrivi din răsputeri la împopoțonarea fiului ei cu o mare pasiune, văzînd în zvonul acesta un izvor de primejdii.

— Aș vrea, spunea ea, să aibă o viață liniștită, nu una strălucitoare.

— Nu pot, răspundea domnul Leuwen. Nu pot, în toată conștiința. Trebuie să aibă o mare pasiune, sau, dacă nu, toată seriozitatea asta a lui, pe care-o prețuiești atîta, s-ar putea întoarce împotrivă-i, n-ar fi decît un banal saint-simonian, și, cine știe, mai tîrziu, la

vîrsta de treizeci de ani, întemeietorul unei noi religii. Tot ce pot face este să-i las lui alegerea frumoasei pentru care va nutri acel mare şi adînc sentiment. Fi-va oare doamna de Chasteller, doamna Grandet, domnişoara Gosselin, sau acea mică şi neînsemnată Raymonde, o actriţă cu o leafă de şase mii de franci anual ?

Nu-şi spunea gîndul pînă la sfîrşit : „... şi care-şi îngăduie mereu tot felul de înţepături la adresa domnişoarei Des Brins“.

— A, nu rosti numele doamnei de Chasteller, strigă doamna Leuwen, îl vei împinge la fapte nesăbuite !

Domnul Leuwen se gîndea la doamnele de Thémines şi Toniel, cu care era prieten de douăzeci de ani, şi foarte strîns legate amîndouă de doamna Grandet.

De mulţi ani de zile avea grijă de averea doamnei de Thémines, serviciu deosebit de mare la Paris şi primit cu o recunoştinţă neţărmurită, deoarece avînd în vedere restriştea în care se aflau demnităţile şi nobilimea de baştină, banul a rămas singurul lucru, iar banul care nu-ţi face griji este tot ce-i mai frumos între toate lucrurile frumoase. Se duse să le ceară veşti în legătură cu inima doamnei Grandet. Vom reduce din răspunsurile lor formele prea lungi ale naraţiunii, ba chiar vom aduna la un loc informaţiile date de cele două doamne, care trăiau în aceeaşi casă mare şi n-aveau decît o singură trăsură, dar care nu-şi spuneau tot. Doamna Toniel avea un caracter cam aprig şi era sfătuitoarea doamnei Grandet în împrejurările mari ale vieţii. Cît despre doamna de Thémines, vom spune că era de o blîndeţe nespusă şi de o inteligenţă foarte vioaie şi că era supremul arbitru în privinţa celor cuvenite sau necuvenite. Nu vedea foarte departe, dar vedea desăvîrşit tot ce-i cădea sub simţuri. Născută în societatea cea înaltă, făcuse unele greşeli, pe care ştiuse să le îndrepte, şi de patruzeci de ani

încoace nu se înșela cu nimic în aprecierile pe care le făcea în legătură cu efectul pe care trebuiau să-l producă anumite lucruri în saloanele din Paris.

De patru ani seninătatea îi era cam tulburată de două nenorociri : apariția în societate a unor nume ce n-ar fi trebuit să fie niciodată anunțate de către lacheii de casă mare, și mîhnirea că nu se mai găseau locuri în regimente pentru toți tinerii aceia de casă mare, odinioară amicii nepoților ei, de multă vreme dispăruți. Domnul Leuwen, care o vedea pe doamna de Thémines o dată pe săptămînă, sau la el acasă, sau acasă la ea, crezu că trebuie să-și ia pe lîngă dînsa în serios rolul de tată.

Merse și mai departe și socoti că la vîrsta sa putea să ia inițiativa de a o înșela categoric, suprimînd, din povestea fiului său, numele doamnei de Chasteller.

Ticlui o istorioară foarte frumușică din aventurile fiului său, și după ce-o amuză pe doamna de Thémines o seară întreagă, îi mărturisi, în cele din urmă, că e foarte îngrijorat de fiul său, care, de trei luni de cînd era primit în salonul domnului Grandet, se arăta grozav de trist. Se temea de-o iubire luată prea în serios și care ar fi răsturnat toate proiectele lui în legătură cu Lucien, fiul său iubit, „căci trebuie să-l însurăm“ etc.

— Curios mi se pare, îi spuse doamna de Thémines, că de cînd s-a întors din Anglia, doamna Grandet e foarte schimbată, are ceva pe suflet.

Ca să luăm însă lucrurile în ordine, iată ce află domnul Leuwen de la doamnele de Thémines și Tonicl, pe care le văzu separat și apoi la un loc, după care vom adăuga numaidecît și ceea ce am aflat din anumite rapoarte particulare asupra doamnei Grandet, această femeie renumită.

Doamna Grandet se credea oarecum cea mai frumoasă femeie din Paris, sau, în orice caz, nu se puteau

număra primele șase din cele mai frumoase femei fără a o numi și pe dînsa.

Strălucea, mai ales, printr-o statură zveltă, mlădie, fermecătoare. Nu era păr blond pe lume mai frumos ca al ei ; călărea cu multă grație și nu era lipsită de curaj.

Era o frumusețe zveltă și blondă, ca tinerele venețiene ale lui Paul Veronese [1]. Avea trăsături frumoase, dar nu prea distinse. Inima îi era oarecum contrariul a ceea ce ne închipuim noi că este inima unei italience ; era cu totul străină de tot ce se cheamă emoții duioase și entuziasm, dar își petrecea viața simulînd aceste sentimente, întocmai ca o actriță. Lucien o găsise de mai multe ori înduioșată de suferințele unor preoți care propovăduiau *Evanghelia* în China sau de sărăcia cîte unei familii din provincia sa aparținînd *a tot ce e mai bun*. În taina inimii ei, însă, nimic nu i se părea mai josnic, mai ridicol, mai burghez într-un cuvînt, decît faptul de a fi înduioșată. Vedea în aceasta semnul cel mai sigur al unui suflet slab.

Citea adesea *Memoriile* cardinalului de Retz [2], în care găsea farmecul pe care-l căuta zadarnic în romane. Rolul politic al doamnelor de Longueville [3] și de Chevreuse [4] era, pentru ea, exact ceea ce sînt aven-

---

[1] Mare pictor italian (1528—1588) din Școala venețiană.

[2] *Retz, Jean-François-Paul de Gondi, cardinal de* (1613—1679), coadjutantul arhiepiscopului din Paris, adversar hotărît al cardinalului Mazarin ; autor al unor celebre *Memorii* asupra epocii în care a trăit.

[3] *Longueville, Anne-Geneviève de Bourbon-Condé, ducesă de* (1619—1679), adversară a lui Mazarin ; cunoscută pentru viața sa agitată, pentru rolul politic jucat în timpul Frondei și pentru aventurile-i sentimentale.

[4] *Chevreuse, Marie de Rohan-Montbazon, ducesă de* (1600—1679), cunoscută pentru viața sa agitată, pentru intrigile politice (adversară a lui Richelieu și apoi a lui Mazarin) și cele amoroase.

turile de dragoste şi primejdiile pentru un tînăr de 18 ani. „Ce admirabile poziţii sociale, îşi spunea doamna Grandet, dacă ar fi ştiut să se ferească de greşelile acelea de purtare care ne dau de gol!“

Iubirea însăşi, în ceea ce are mai real, nu i se părea decît o corvoadă, o plictiseală. Poate că acestei linişti sufleteşti îi datora prospeţimea ei uimitoare, tenul ei admirabil, în stare să înfrunte chiar şi pe cele mai frumoase nemţoaice, şi un aer de primă tinereţe şi de sănătate care era o adevărată sărbătoare pentru ochi. De aceea îi plăcea să fie văzută la ora 9 dimineaţa, la coborîrea din pat. Atunci era cu adevărat neasemuită, şi trebuia să te gîndeşti la ridicolul cuvîntului ca să rezişti plăcerii de-a o compara cu Aurora.

Nici una din rivalele ei nu se putea compara cu ea în privinţa prospeţimii culorilor. Aşa că fericirea ei consta în a prelungi balurile date de dînsa pînă a doua zi şi în a oferi dansatorilor dejunul în plin soare, cu obloanele deschise. Dacă vreo femeie frumoasă, nebănuind lovitura aceasta în genul lui Jarnac [1], ar fi comis imprudenţa să rămînă, atrasă de plăcerea dansului, doamna Grandet triumfa; era singura clipă din viaţa ei cînd sufletul i se înălţa la cer, iar umilirea rivalelor era singurul lucru pe care-l avea de cîştigat de pe urma frumuseţii ei.

Muzica, pictura, amorul i se păreau prostii născocite de către şi pentru sufletele mici. Îşi petrecea viaţa gustînd o plăcere serioasă, după cum spunea, în loja ei de la Opera Comică: „Deoarece, după cum avea grijă să adauge, cîntăreţii italieni nu sînt excomunicaţi“.

Dimineaţa picta acuarele cu un talent într-adevăr foarte distins. Lucrul i se părea tot atît de necesar unei

---

[1] Lovitură neloială, ca aceea a contelui de Jarnac, care şi-a ucis adversarul în duel, în 1547, tăindu-i tendoanele de sub genunchi.

femei din lumea înaltă ca și ghergheful de brodat, dar mult mai puțin plicticos. Semn că n-avea un suflet nobil era obiceiul, ba chiar nevoia, de-a se compara cu ceva sau cu cineva ca să se poată prețui și judeca ; să se compare de pildă cu nobilele doamne din cartierul Saint-Germain.

Ceruse soțului ei s-o ducă în Anglia, să vadă dacă va găsi vreo blondă cu tenul mai proaspăt ca al ei și să se verifice dacă-i va fi frică să călărească. Întîlnise plictiseala în elegantele *country-seats* [1] unde fusese invitată, dar nu și sentimentul fricii.

Cînd îi fu prezentat Lucien, ea se întorcea tocmai din Anglia, iar șederea ei în acea țară îi înveninase sentimentul de admirație și oarecum de invidie pe care-l încerca față de nobilimea de baștină. Sufletul ei n-avea superioritatea trebuincioasă pentru a căuta stima oamenilor ce nu prea stimează nobilimea. Doamna Grandet nu fusese, în Anglia, decît soția unuia dintre *oamenii regimului* din iulie cei mai distinși de favoarea lui Ludovic-Filip, dar în fiecare clipă se simțise *soție de negustor*. Cele o sută de mii de franci venit care o ridicau atît de sus la Paris nu însemnau în Anglia decît o vulgaritate ca oricare alta.

Se întorcea din Anglia cu preocuparea aceasta mare: „Nu mai trebuie să fiu soție de negustor, trebuie să devin o Montmorency [2]".

Soțul ei era un bărbat gras și voinic, în vîrstă de 40 de ani, foarte sănătos, așa că nu putea spera să devină văduvă. Nici nu se opri la această idee, întrucît marea ei avere o îndepărtase de timpuriu, și asta datorită orgoliului, de căile lăturalnice, și disprețuia orice fel de crimă. Era vorba să devină o Montmorency fără

---

[1] Castele la țară (engl.).
[2] Ilustră familie din aristocrația franceză feudală.

să-şi permită nimic neîngăduit, aşa cum era diplomaţia lui Ludovic al XIV-lea în momentele lui de fericire.

Soţul ei, colonel în Garda Naţională, înlocuise doar pe cei din familiile Rohan [1] şi Montmorency, politiceşte vorbind.

Ei însă, personal, îi mai rămînea să-şi croiască soarta.

Ce ar face o Montmorency, în vîrstă abia de 23 de ani, şi cu o avere uriaşă, ca să fie fericită ?

Aceasta era întrebarea, şi încă nu întreagă.

Nu trebuia să facă oare şi altceva ca să ajungă a fi privită în lume cam aşa cum ar fi fost privită această Montmorency ?

O înaltă şi sublimă evlavie, sau o inteligenţă ca a doamnei de Staël, ori o prietenie ilustră. Să devină amica intimă a reginei sau a doamnei Adélaïde [2], sau un fel de doamnă de Polignac [3] din 1785 ; să fie astfel în fruntea Curţii femeilor şi să dea mese în cinstea reginei. Sau să aibă măcar o prietenie ilustră în cartierul Saint Germain.

Toate aceste posibilităţi, toate aceste partide îi preocupau succesiv gîndul şi o copleşeau, deoarece avea mai multă stăruinţă şi curaj decît inteligenţă. Şi nici nu ştia să obţină oarecare ajutor, deşi avea două prietene, pe doamnele de Thémines şi Toniel, dar nu-şi dăruia încrederea decît numai pentru o parte din proiectele ce n-o lăsau să doarmă. Parte din ideile despre care am vorbit, pe lîngă altele, mult mai strălucite, a căror posibilitate absolută se înfăţişase ambiţiei sale, erau în afară de orice probabilitate. Cînd îi fu pre-

---

[1] Altă familie aristocratică franceză.

[2] *Madame Adélaïde, prinţesă de Orléans* (1777—1847), sora şi sfătuitoarea permanentă a lui Ludovic-Filip.

[3] *Polignac, Yolande-Martine-Gabrielle, ducesă de* (1749—1793), una din prietenele intime ale reginei Maria-Antoaneta, pe care aceasta a copleşit-o cu daruri şi favoruri.

zentat Lucien, o găsi imitînd-o pe doamna de Staël, de unde dezgustul său față de trăncăneala ei în legătură cu orice și despre toate subiectele.

Cu puțin înainte de călătoria lui Lucien la Nancy, doamna Grandet, văzînd că nu se prezintă nimic întru împlinirea marilor ei proiecte, își spusese :

„N-ar însemna să nesocotesc un avantaj actual și să pierd o mare șansă de distincție neinspirînd o mare iubire, celebră prin nefericirea îndrăgostitului ? N-ar fi admirabil pentru toți cei ce-ar putea presupune că un om distins ar face o călătorie în America să mă uite, pe mine, care nu i-aș acorda nici o clipă de atenție ?“

Această mare întrebare fusese matur cîntărită, fără cel mai mic grăunte de slăbiciune femeiască, și cu atît mai sever cîntărită cu cît fusese totdeauna o primejdie pentru onoarea femeilor a căror soartă și comportare în lume precum și loc pe care și-l cîștigaseră în fața istoriei le admira mai mult doamna Grandet.

„Asta ar însemna să nesocotesc un avantaj actual și destul de trecător, își spusese la urmă, neinspirînd o mare pasiune. Alegerea e însă lunecoasă. Ce n-am făcut ca să cuceresc pur și simplu ca prieten un bărbat de neam mare ! Farmecele, tinerețea și cu atît mai puțin averea n-au însemnat nimic pentru mine. Nu voiam decît un sînge pur și un renume nepătat. Nici un bărbat, aparținînd vechii nobilimi de la Curte, n-a vrut să ia acest rol. Cum să sper că voi găsi unul pentru rolul unei ființe cu desăvîrșire nefericite, al îndrăgostitului, într-un cuvînt, de soția unui fabricant îmbogățit ?“ Astfel își vorbea doamna Grandet. Avea această putere, nu se cruța, stînd și judecînd singură, nu-i lipseau decît imaginația și spiritul. Trecea în revistă, mintal, toate încercările, unele aproape josnice, pe care le făcuse pentru a primi cît mai des vizita celor doi-trei bărbați de stirpe nobilă, apăruți din întîm-

plare în salonul ei ; mereu însă, după două-trei luni, acei nobili domni își răriseră vizitele.

Toate astea erau adevărate, dar asta nu însemna că nu s-ar fi cuvenit să inspire o mare pasiune !

În astfel de împrejurări cu totul necunoscute domnului Leuwen, veni, într-o dimineață, doamna de Thémines să petreacă un ceas cu tînăra ei prietenă, ca să ghicească dacă inima ei era preocupată de eroul nostru. Recunoscînd și cruțînd ambiția sa, doamna de Thémines îi spuse :

— Nenorocești bărbații, frumoasa mea, și-i alegi bine.

— Mă preocupă atît de puțin alegerea, răspunse foarte serios doamna Grandet, că nici nu cunosc măcar numele nefericitului cavaler. E un bărbat distins ?

— Nu-i lipsește decît obîrșia.

— Există oare maniere elegante acolo unde nu-i obîrșie ? răspunse ea cu un fel de descurajare.

— Cît de mult îmi place tactul acesta desăvîrșit care te distinge ! strigă doamna de Thémines. În ciuda banalei adorații ce i se aduce *inteligenței*, acestei ape tari, acestui acid vitriolat care roade totul, nu admiți inteligența în schimbul manierelor elegante. A, cît ești de-a noastră ! Aș crede însă că victima dumitale cea nouă are maniere distinse. Drept este că e de obicei atît de trist de cînd vine pe-aici, încît nu-l putem aprecia cu toată siguranța. Căci veselia unui bărbat, genul glumelor lui și felul de-a le spune îi conferă locul în societate. Dacă, totuși, acela pe care-l faci nefericit ar aparține unei mari familii, ar ocupa neîndoielnic un loc de primul rang.

— A, nu-i cumva domnul Leuwen, raportor la Consiliul de stat ?

— Ei bine, frumoasa mea, dumneata ești aceea care-l va duce la mormînt.

— Nu găsesc că are un aer nefericit, spuse doamna Grandet, ci un aer plictisit.

După ce mai schimbară cîteva cuvinte, doamna de Thémines aduse vorba de politică şi spuse în legătură cu un anumit lucru :

— Ceea ce e nespus de supărător şi care hotărăşte în toate este Bursa, unde soţul dumitale nici nu se mai duce.

— Sînt mai bine de douăzeci de luni de cînd n-a mai pus piciorul pe-acolo, se grăbi să precizeze doamna Grandet.

— Oamenii pe care-i primiţi dumneavoastră sînt cei care-i fac şi desfac pe miniştri.

— Sînt însă departe de-a primi în exclusivitate pe acei domni ! (Cu acelaşi ton înţepat.)

— Nu părăsi o poziţie atît de frumoasă, scumpa mea, şi, între noi, spuse în şoaptă, pe un ton intim, nu-ţi însuşi, apreciind-o, cuvintele duşmanilor acestei poziţii. S-a mai întîmplat ca odată, sub Ludovic al XIV-lea, aşa cum repetă neîncetat răutăciosul duce de Saint-Simon [1], care-ţi place atîta, burghezii au preluat puterea. Ce erau Colbert, Séguier [2] ? Şi, la urma urmelor, miniştrii înalţă pe cine vor ei. Cine face pe miniştrii de astăzi ? Oameni ca Rotschild [3], ca * * *, ca * * *, ca Leuwen... Şi fiindcă veni vorba, nu spunea deunăzi domnul P... di S... că domnul Leuwen a făcut o scenă ministrului de externe în legătură cu fiul său,

---

[1] *Saint-Simon, Louis de Rouvroy, duce de* (1675—1755) ; *Memoriile* sale, devenite celebre, se referă la perioada 1691—1723 din istoria Franţei.

[2] *Séguier, Pierre* (1588—1672), cancelar al Franţei sub Ludovic al XIII-lea şi Ludovic al XIV-lea.

[3] *Rotschild, James de* (1792—1868), mare bancher din Franţa ; a dat un substanţial ajutor financiar lui Ludovic-Filip.

sau că fiul său, în miez de noapte, i-a făcut ministrului o scenă ?

Doamna Grandet spuse tot ceea ce ştia, aproximativ adevărul, dar povestit în avantajul celor doi Leuwen.

Nu era însă, în cele ce spunea, nici o urmă de interes şi nici indiciul unor relaţii particulare, ci mai degrabă dezgust faţă de aerul plictisit al lui Lucien.

Seara, doamna de Thémines se crezu în măsură să-i dea domnului Leuwen asigurări, spunîndu-i că între fiul lui şi frumoasa doamnă Grandet nu era nici dragoste, nici galanterie.

Capitolul XLIX

Domnul Leuwen era un bărbat corpolent, rumen, cu ochiul viu şi părul cărunt, frumos cîrlionţat. Haina şi vesta sa erau un model de eleganţă modestă, potrivită vîrstei. În fiinţa lui era ceva sprinten şi sigur. După ochiul ager, după schimbările-i bruşte de fizionomie, l-ai fi luat mai curînd drept un pictor, drept un om de geniu (cum nu se mai găseşte acum) decît un bancher vestit. Se arăta prin multe saloane, dar îşi petrecea viaţa cu diplomaţii spirituali (nu-i putea suferi pe cei gravi) şi cu respectabilul corp de balet al Operei. Era providenţa dansatoarelor în problemele lor băneşti mărunte. Putea fi găsit în fiecare seară în foaierul Operei.

Nu prea făcea haz de societatea aşa-zisă *bună*. Neruşinarea şi şarlatanismul, indispensabile succesului, îl plictiseau, făceau prea mult zgomot.

De două lucruri se temea pe lume : de plicticoşi şi de umezeală. Şi ca să scape de aste două nenorociri,

făcea lucruri care-ar fi făcut de rîs pe oricare altul, dar pînă la vîrsta lui, de 65 de ani, cîţi avea acum, el era cel care rîdea de alţii, de el nu rîdea însă nimeni. Ori de cîte ori se plimba pe bulevard, valetul îi dădea mantaua cînd trecea pe dinaintea şoselei d'Antin. Schimba costumul de cel puţin cinci-şase ori pe zi, după cum sufla vîntul, şi avea, pentru asta, apartamente prin toate cartierele Parisului.

Inteligenţa lui vădea mai multă naturaleţe, vervă şi plăcută indiscreţie decît vederi înalte. Uneori îşi pierdea controlul şi trebuia să se supravegheze ca să nu cadă în genul imprudent sau indecent.

— Dacă n-ai fi făcut avere în afacerile băneşti, îi spunea soţia lui, care-l adora, n-ai fi putut reuşi în nici o altă carieră. Povesteşti cu nevinovăţie o anecdotă şi nu bagi de seamă că jigneşti de moarte două-trei persoane cu pretenţii.

— M-am apărat de acest neajuns. Tot omul bun platnic e oricînd sigur că găseşte în casa mea de bani o mie de franci oferiţi bucuros. În sfîrşit, de zece ani încoace, nimeni nu mai discută purtările mele, toată lumea le acceptă.

Domnul Leuwen nu spunea niciodată adevărul decît soţiei sale, căreia i-l spunea întreg, ea fiind pentru el un fel de a doua memorie, în care avea mai multă încredere decît într-a lui însuşi. La început, cînd era şi fiul său de faţă, voise să-şi impună oarecare rezervă, dar rezerva aceasta era supărătoare şi dăuna convorbirii. Doamnei Leuwen nu-i plăcea să se lipsească de prezenţa fiului ei, iar domnul Leuwen, găsind că e foarte discret, sfîrşi prin a spune totul chiar şi în prezenţa lui.

Firea acestui bătrîn, ale cărui vorbe răutăcioase inspirau atîta spaimă, era foarte veselă.

În epoca în care ne aflăm, păru timp de cîteva zile trist, frămîntat, seara juca sume foarte mari, îşi îngă-

duia să joace chiar şi la bursă. Domnişoara Des Brins dete două serate dansante în cinstea lui.

Într-o noapte, la ora 2, întorcîndu-se de la una din aceste serate şi găsindu-l pe Lucien, care se încălzea, în salon, durerea lui izbucni.

— Pune zăvorul la uşă...

Cînd Lucien se întoarse lîngă şemineu, domnul Leuwen îi spuse cu umor :

— Ştii în ce situaţie îngrozitor de ridicolă mă aflu ?

— În ce situaţie, tată ? Nu mi-aş fi putut închipui niciodată aşa ceva.

— Te iubesc şi, ca urmare, mă faci să sufăr. Nu există înşelătorie mai mare decît aceea de-a iubi, adăugă, însufleţindu-se din ce în ce mai mult şi luînd un ton serios, pe care fiul său nu-l mai auzise niciodaţă. O iubesc pe mama dumitale, necesară vieţii mele, iar ea nu mi-a dăruit nici un grăunte de nefericire. În loc să te privesc ca pe un rival în inima ei, m-am apucat să te iubesc, situaţie ridicolă în care mă jurasem să nu cad, *şi dumneata nu mă laşi să dorm.*

La cuvintele acestea, Lucien deveni deosebit de serios. Deoarece tatăl său nu exagera niciodată, înţelese că trebuia să înfrunte un acces real de mînie.

Domnul Leuwen era cu atît mai iritat cu cît îşi pusese în gînd, timp de două săptămîni, să nu-i spună fiului său nimic din ceea ce-l chinuia.

Deodată domnul Leuwen îl părăsi.

— Aşteaptă-mă, te rog, îi spuse cu amărăciune.

Se întoarse numaidecît cu un mic portofel din piele rusească.

— Iată douăsprezece mii de franci, şi dacă nu-i iei, cred că ne vom certa.

— Ar fi un subiect inedit de ceartă, spuse Lucien surîzînd. Rolurile sînt răsturnate şi...

— Da, nu-i rău, sînt un om mărginit. Dar, ca să nu lungim vorba, trebuie să faci o mare pasiune pentru

domnișoara Gosselin. Să nu-i dai însă banii și-apoi s-o iei la fugă, călare, în pădurea de la Meudon sau la dracu-n praznic, după nobilul dumitale obicei. E vorba să-ți petreci serile cu ea, să-i acorzi toate momentele libere, să fii nebun după ea.

— Nebun după domnișoara Gosselin !

— Dracu să te ia ! Nebun după domnișoara Gosselin sau după alta, puțin îmi pasă ! Dar să știe publicul că ai o metresă.

— Bine, tată, dar care-i motivul acestui ordin atît de sever ?

— Știi prea bine. Iată că devii de rea-credință vorbind cu tatăl tău și tocmai în legătură cu interesele tale, dracu să te ia, și după ce te-o lua, să nu te mai aducă îndărăt niciodată ! Sînt sigur că dacă aș petrece două luni fără să te văd, nu m-aș mai gîndi la tine. De ce n-ai rămas în Nancyul ăla al tău ?! Te prindea minunat, ai fi fost vrednicul erou al unui număr de două-trei mironosițe.

Lucien se făcu stacojiu.

— Dar în situația socială pe care ți-am procurat-o, afurisitul ăsta de aer serios al tău, ba chiar trist, atît de admirat în provincie, unde exagerarea este la modă, nu-i bun decît să-ți atragă ridicolul îngrozitor de a nu fi în fond decît un păcătos de saint-simonian !

— Nu sînt însă saint-simonian, cred că ți-am dovedit-o.

— Ei, n-ai decît să fii saint-simonian, fii de-o mie de ori mai prost, dar să nu pari a fi !

— Tată, voi fi mai limbut, mai vesel, voi petrece două ceasuri la Operă în loc de unul.

— Cine-și poate schimba caracterul ? Ai să poți fi vreodată nebunatic sau ușuratic ? Or, cît voi trăi, dacă nu-ți pun oarecare rînduială în viață, pînă-n două săptămîni, seriozitatea asta a ta va fi interpretată nu

ca firma *bunului-simţ*, ci ca tot ce e mai antipatic societăţii alese. Or, cînd te-ai pus rău cu societatea aleasă, trebuie, să-ţi deprinzi amorul propriu să primească zece împunsături pe zi, caz în care nu-ţi mai rămîne decît să-ţi zbori creierii, sau, dacă-ţi lipseşte curajul, să te faci pustnic. În situaţia asta te aflai acum două luni, în timp ce eu mă prăpădeam cu firea dînd tuturor a înţelege că mă ruinezi cu cheltuielile tale nebuneşti. În halul ăsta, cu acest păcătos de bun-simţ în înfăţişare, îţi vei face un duşman din contele de Beauséant, un vulpoi care nu-ţi va ierta cît o trăi, căci dacă ajungi să străluceşti în lume şi îţi trece prin minte, mai curînd sau mai tîrziu, să vorbeşti despre ce s-a petrecut între voi, îl poţi sili să se omoare în duel cu tine, ceea ce nu-i convine de loc. Fără să-ţi dai seama, cu tot aiuritul tău de bun-simţ, arză-l-ar focul ! ai pe urmele tale vreo opt sau zece oameni inteligenţi, buni de gură, foarte morali, foarte bine primiţi în lume, şi, în plus, iscoade ale Ministerului de Externe. Ai de gînd să-i ucizi pe toţi în duel ? Iar dacă eşti ucis, ce se face mamă-ta ? Căci să mă ia dracu dacă mă mai gîndesc la tine două luni după ce nu te-oi mai vedea ! Şi pentru tine, de trei luni de zile, risc un acces de gută care mă poate curăţa. Îmi petrec viaţa la Bursă, mai umedă ca oricînd de cînd s-au instalat sobe. Pentru tine îmi refuz plăcerea de-a juca o avere la chit sau dublu, ceea ce m-ar distra. Aşadar, hotărît lucru, vrei să faci o mare pasiune pentru domnişoara Gosselin ?

— Aşadar, declari război sărmanelor clipe de răgaz de care mai dispun ! Fără să-ţi imput ceva, mi-ai răpit toate momentele, nici un biet ambiţios nu munceşte cît mine, deoarece socotesc tot muncă, şi încă cea mai grea, şedinţele de la Operă şi din saloanele în care n-aş călca nici la două săptămîni o dată dacă ar fi după gustul meu. Ernest are ambiţia să devină acade-

mician, pungaşul acela mărunt de Desbacs vrea să fie consilier de stat, şi asta-i susţine. Eu, unul, n-am nici o pasiune de felul ăsta, doresc numai să-ţi dau dovadă de recunoştinţă. Fericirea pentru mine ar fi, aşa cred, să trăiesc în Europa şi în America cu un venit anual de şase pînă la opt mii de franci, schimbîndu-mi reşedinţa sau rămînînd pe loc o lună sau un an, după cît m-aş simţi de bine. Şarlatanismul, nelipsit la Paris, mi se pare ridicol, şi, cu toate astea, cînd văd că reuşeşte, mă simt indispus. Chiar bogat fiind, aici trebuie să fii actor şi veşnic în poziţie de luptă ca să nu devii ridicol. Eu însă nu-mi clădesc fericirea pe părerea pe care şi-o fac ceilalţi despre mine. Fericirea mea ar consta să vin la Paris o lună şi jumătate pe an ca să văd ce mai e nou în pictură, în teatru, în invenţii şi printre dansatoarele nostime. Şi ducînd o viaţă ca asta, lumea m-ar uita. Aici, la Paris, aş fi ca un rus sau un englez. În loc să devin fericitul amant al domnişoarei Gosselin, n-aş putea face o călătorie de şase luni oriunde-ai vrea, în Kamciatka, de pildă, la Canton, în America de Sud ?

— Întorcîndu-te după şase luni, ţi-ai găsi reputaţia complet compromisă, iar odioasele tale vicii ar fi stabilite pe fapte de netăgăduit şi cu desăvîrşire uitate. Nimic mai rău pentru reputaţia cuiva — calomnia are cei mai mari sorţi de izbîndă cînd fugi de dînsa. Trebuie apoi să recucereşti atenţia publicului şi să-ţi zgîndări rana ca s-o poţi vindeca. Mă-nţelegi ?

— Prea bine, vai ! Văd că nu primeşti cele şase luni de călătorie sau de închisoare în schimbul domnişoarei Gosselin.

— Ah, mi se pare că te cumineşti ! Slavă cerului ! Înţelege că nu sînt absurd. Să judecăm împreună. Domnul de Beauséant dispune de zece, de treizeci, poate că de patruzeci de spioni diplomatici, aparţinînd societăţii alese, iar unii chiar societăţii celei mai înalte.

Sînt printre ei şi spioni benevoli, ca D..., care are un venit anual de patruzeci de mii de franci. Doamna principesă * * * era la ordinele lui. Oamenii aceştia nu-s lipsiţi de tact, cei mai mulţi au slujit sub zece sau doisprezece miniştri, iar persoana pe care o studiază mai îndeaproape, şi cu cea mai mare grijă, e tocmai ministrul lor. I-am şi surprins, cîndva, întreţinîndu-se pe tema aceasta. Am fost chiar şi consultat de doi-trei, care-mi sînt obligaţi băneşte. Patru-cinci, domnul conte N., de pildă, pe care-l vezi la mine, cînd pot strînge o ştire, de ici-colo, vor să joace la bursă, neavînd totdeauna cu ce-şi acoperi diferenţa. Le fac din cînd în cînd unele servicii pentru sume mici. În sfîrşit, ca să-ţi mărturisesc tot, mi s-a spus, mai acum două săptămîni, că Beauséant e furios [*cuvînt necitet*] pe tine. Se spune despre el că nu-i curajos decît cînd umblă după o decoraţie mare. Poate-i e ruşine că s-a arătat slab în prezenţa ta. Nu cunosc cauza urii lui, dar îţi face cinstea să te urască. Sînt sigur însă de-un lucru, că s-a organizat punerea în circulaţie a unei calomnii care vrea să te înfăţişeze ca pe un saint-simonian, pe care numai prietenia ta pentru mine îl poate reţine în societate. Cînd nu voi mai fi, îţi vei da în vileag saint-simonismul sau vei deveni căpetenia unei noi religii. N-aş garanta nici măcar, dacă mînia lui Beauséant stăruie, că vreuna dintre iscoadele lui nu-l vor sluji aşa cum a fost slujit Eduard împotriva lui Becket [1]. Mulţi dintre domnii aceştia, în ciuda strălucitoarei lor cabriolete, au adesori nevoia cea mai urgentă de o

---

[1] *Becket, Thomas* (1117—1170), cancelar al Angliei şi arhiepiscop de Canterbury, trecut de către biserica catolică în rîndul sfinţilor; a luptat tot timpul împotriva regelui Henric al II-lea (nu a lui Eduard), apărînd interesele anglo-saxonilor, pe care-i supuseseră normanzii, ca şi ale bisericii catolice; Becket a fost ucis în chiar interiorul catedralei de cîţiva nobili aflaţi în slujba regelui.

gratificaţie de cincizeci de ludovici, şi ar fi foarte bucuroşi să înhaţe suma în schimbul unui duel. Din pricina asta am slăbiciunea să stau de vorbă cu tine. Mă pui să fac, ticălosule, ce nu mi s-a mai întîmplat de cincisprezece ani, să-mi calc un cuvînt dat mie însumi. Din pricina gratificaţiei de o sută de ludovici, care va fi cîştigată de cel ce te va trimite *ad patres* [1], n-am putut să vorbesc cu tine faţă de mama ta. Dacă te pierde, moare, şi oricîte nebunii aş face, nimic nu m-ar putea mîngîia de pierderea ei, şi, adăugă el cu emfază, am fi o familie ştearsă de pe suprafaţa pămîntului.

— Tare mă tem că-ţi baţi joc de mine, spuse Lucien cu un glas care părea că se stinge la fiecare cuvînt. Cînd îmi arunci o săgeată, mi se pare atît de ascuţită, încît mi-o repet împotrivă-mi timp de o săptămînă, şi Mefisto din mine biruie latura mea activă. Nu glumi despre un lucru pe care-l ştii, desigur, dar pe care nu l-am mărturisit nimănui niciodată.

— Drace ! E ceva nou atunci. N-am să-ţi vorbesc niciodată despre asta.

— Ţin, adăugă Lucien cu glasul scurt şi iute, privind în jos, să rămîn credincios unei iubite pe care n-am avut-o niciodată. Sufletul are un rol atît de mic în relaţiile mele cu domnişoara Raymonde, încît mai nu-mi dă remuşcări, dar totuşi... vei rîde de mine, îmi dă adesea... cînd găsesc că-i drăguţă. Dar cînd nu-i fac curte... sînt prea sumbru şi-mi vine să mă sinucid, căci nimic nu mă distrează... A răspunde dragostei dumitale e numai o datorie mai puţin grea decît celelalte. N-am găsit distragere desăvîrşită decît la căpătîiul nefericitului aceluia de Kortis... şi cu ce preţ ! aproape cu acela al infamiei... Îţi baţi însă joc de mine, spuse Lucien, îndrăznind să-şi ridice ochii pe furiş.

---

[1] Pe lumea cealaltă, „la părinţi" (lat.).

— Nicidecum. Fericit cel ce are o pasiune, fie el îndrăgostit chiar şi de un diamant, ca spaniolul a cărui poveste ne-o istoriseşte Tallemant des Réaux [1]. Bătrîneţea nu-i altceva decît lipsa nebuniei, lipsa iluziei şi a pasiunii. Pun lipsa nebuniei mult înaintea scăderii forţei fizice. Aş vrea să fiu îndrăgostit chiar şi de bucătăreasa cea mai urîtă din Paris, iar ea să răspundă iubirii mele. Aş spune ca sfîntul Augustin : *Credo quia absurdum* [2]. Cu cît patima ta ar fi mai absurdă, cu atît aş invidia-o mai mult.

— Nu face, te rog, niciodată vreo aluzie indirectă, înţeleasă numai de mine, la acest grăunte de nebunie.

— *Niciodată !* spuse domnul Leuwen.

Fizionomia lui împrumută un aer de solemnitate cum nu-l mai văzuse Lucien, deoarece domnul Leuwen nu era niciodată absolut serios. Cînd n-avea de cine-şi bate joc, îşi bătea joc de el însuşi, şi adesea fără ca doamna Leuwen să bage măcar de seamă. Schimbarea aceasta de fizionomie plăcu eroului nostru şi-i dete curaj.

— Ei bine, spuse cu glasul mai sigur, dacă fac curte domnişoarei Gosselin sau oricărei alte domnişoare celebre, mai curînd sau mai tîrziu voi fi obligat să fiu fericit. Aceasta mă-ngrozeşte. Nu ţi-ar fi totuna să iau o femeie cinstită ?

Domnul Leuwen izbucni în rîs.

— Nu... te... supăra, spuse înăbuşindu-se. Sînt credincios... tratatului nostru... nu rîd... de partea rezer-

---

[1] *Tallemant des Réaux, Gédéon* (1619—1692), memorialist francez, ale cărui *Historiettes* descriu societatea din timpul domniei lui Ludovic al XIII-lea şi ale începutului domniei lui Ludovic al XIV-lea.

[2] Cred pentru că e absurd (lat.) ; în realitate, o transpunere a două pasaje din Tertulian.

vată. Dar de unde dracu... vei lua pe femeia asta cinstită ?... A ! Doamne (rîdea cu lacrimi), şi cînd, în sfîrşit, într-o bună zi... femeia asta cinstită a ta se va destăinui pasiunii tale, cînd, în sfîrşit, va bate momentul... ce vei face ?

— Îi voi reproşa grav că îşi calcă virtutea în picioare, spuse Lucien cu sînge rece. Lucrul nu va fi demn de acest secol moral ?

— Ca gluma să fie reuşită, ar trebui să-ţi alegi această iubită în cartierul Saint-Germain.

— Da, dar dumneata nu eşti duce, iar eu sînt lipsit de spirit şi de veselie ca să pot cruţa trei-patru prejudecăţi absurde, de care rîdem chiar şi în saloanele noastre centriste, atît de stupide de altminteri.

Tot vorbind aşa, Lucien îşi dădu seama că se angajează pe nesimţite ; redeveni deodată trist şi spuse fără voie :

— Cum, tată, o mare pasiune ! Cu stăruinţele ei, cu statornicia ei, cu preocuparea ei de fiecare clipă ?

— Întocmai.

— *Pater meus, transeat a me calix iste.* [1]

— Dar ia în seamă şi motivele mele,

Fais ton arrêt toi-même et choisis tes supplices. [2]

Sînt de acord, gluma ar fi mai bună cu o femeie foarte virtuoasă, foarte evlavioasă şi cu privilegii, dar nu eşti omul, şi, de altfel, puterea, care-i un lucru bun, se retrage de la oamenii aceia şi vine la noi. Ei bine ! printre noi, nobilimea cea nouă, cucerită prin zdrobirea sau şterpelirea revoluţiei din iulie...

---

[1] Tată, îndepărtează de la mine acest pahar (lat.) (conform legendei biblice, cuvîntul lui Isus înainte de crucificare).

[2] Rosteşte-ţi condamnarea, alege-ţi însuţi chinul. Vers din *Cinna* (n. a.). „Cine altul decît Corneille a făcut un împărat ? Racine n-a făcut decît principi, crescuţi de Fénelon ca să fie principi.“ *Cinna* de Corneille, actul 5, sc. 1.

— A, văd unde vrei să ajungi.

— Ei bine, spuse domnul Leuwen cu accentul celei mai bune-credinţe, unde vrei să găseşti ceva mai bun ?! Nu-i o virtute *în genul* celor din cartierul Saint-Germain ?

— Aşa cum Dangeau [1] nu era un mare senior, ci în genul unui mare senior. A, dar o găsesc mult prea ridicolă ! Niciodată nu m-aş putea deprinde cu gîndul să nutresc o mare pasiune pentru doamna Grandet. Doamne, ce şuvoi de cuvinte, ce pretenţii !

— La domnişoara Gosselin vei întîlni oameni neplăcuţi din lipsă de bună-creştere. De altfel, cu cît diferă ea mai mult de ceea ce ai iubit, cu atît apari mai puţin infidel.

Domnul Leuwen se îndreptă către celălalt capăt al salonului. Îşi reproşa aluzia. „Am călcat înţelegerea. E rău, e foarte rău. Cum, nici chiar cu fiul meu nu-mi pot permite să gîndesc cu glas tare ?“

— Amice, fraza mea din urmă nu face doi bani, în viitor voi vorbi mai cu grijă. Iată însă că bate ora trei. Dacă faci acest sacrificiu, îl faci numai pentru mine. Nu-ţi voi spune că, întocmai ca şi profetul, trăieşti de mai multe luni într-un nor, şi că la ieşirea din norul cel gros, vei fi tare mirat de noua înfăţişare a tuturor lucrurilor... Vei avea din ce în ce mai multă încredere în senzaţiile tale decît în poveştile mele. De aceea prietenia mea îndrăzneşte să-ţi ceară jertfa a şase luni din viaţa ta ; numai întîia va fi foarte amară, apoi te vei deprinde cu salonul acesta, frecventat de cîţiva băr-baţi acceptabili, în afară de cazul că teribila virtute a doamnei Grandet nu te va alunga din acest salon, şi atunci vom căuta o altă femeie virtuoasă. Ai curajul să semnezi un angajament de şase luni ?

---

[1] *Dangeau, Philippe de Courcillon, marchiz de* (1638—1720), memorialist francez, care se ocupă, în special, de eticheta de la Curtea lui Ludovic al XIV-lea şi de viaţa privată a acestuia.

Lucien se plimba prin salon, fără să răspundă.

— Dacă vrei să semnezi tratatul, să-l semnăm numaidecît, şi voi putea astfel petrece o noapte bună, deoarece (surîzînd) de două săptămîni, din pricina ochilor dumitale frumoşi, mi-am pierdut somnul.

Lucien se opri, îl privi şi se aruncă în braţele lui. Domnul Leuwen se simţi foarte mişcat de această îmbrăţişare ; avea 65 de ani.

Lucien spuse, în timp ce erau îmbrăţişaţi :

— E ultima jertfă pe care mi-o ceri ?

— Da, amice, îţi făgăduiesc, mă faci fericit. Adio !

Capitolul L

Lucien rămase în picioare, în salon, adînc îngîndurat, răsunîndu-i în inimă emoţia atît de sinceră a unui om atît de insensibil, ca şi cuvîntul acesta aşa de mişcător : *mă faci fericit.*

Pe de altă parte, însă, a-i face curte doamnei Grandet i se părea un lucru îngrozitor, o iazmă de dezgust, de plictiseală şi nefericire.

„Să fiu nevoit să renunţ, îşi spunea, la tot ce-i mai frumos, mai mişcător, mai sublim în lume, nu era, aşadar, destul pentru trista mea soartă : trebuie să-mi petrec viaţa cu o femeie de rînd, în fiecare clipă prefăcută, înfăţişînd întocmai tot ce e mai banal, mai grosolan, mai vrednic de ură în mersul lumii de azi ! A, soarta mea-i nesuferită ! Ia să vedem ce spune raţiunea, îşi spuse deodată. Chiar dacă n-aş nutri faţă de tatăl meu nici unul din sentimentele cu care-i sînt dator, trebuie, la drept vorbind, să-l ascult ; căci, la urma urmelor, vorba lui Ernest s-a adeverit : n-am fost în stare să cîştig nouăzeci şi nouă de franci pe lună. Dacă

tatăl meu nu mi-ar da ce-mi trebuie ca să trăiesc la Paris, ceea ce ar trebui să fac ca să-mi cîştig existenţa, n-ar fi oare mai penibil decît să-i fac curte doamnei Grandet ? Nu, de o mie de ori nu ! De ce să mă înşel singur ? În salonul acesta pot gîndi, pot întîlni fel de fel de caraghioslîcuri curioase, de bărbaţi celebri. Ţintuit în biroul vreunui negustor din Amsterdam sau din Londra, în calitate de corespondent al firmei, gîndul mi-ar fi veşnic înlănţuit de ceea ce aş scrie, altfel aş comite cine ştie ce greşeli. Aş prefera să-mi reiau viaţa de garnizoană : exerciţii dimineaţa, joc de biliard seara. Cu un venit de două mii de franci aş putea trăi foarte bine. Dar cine să-mi dea cei două mii de franci? Mama mea. Dacă nu i-ar avea, însă, aş putea trăi oare din produsul vînzării mobilierului meu actual şi cu cei nouăzeci şi cinci de franci pe lună ?“

Lucien prelungi îndelung examenul care trebuia să-i aducă răspunsul la această întrebare, ca să nu se gîndească la celălalt examen, mult mai înspăimîntător : „Cum voi proceda mîine ca să-i arăt doamnei Grandet că o ador ?“ Cuvîntul acesta din urmă îi readuse încetul cu încetul amintirea adîncă şi duioasă a doamnei de Chasteller ; îi găsi atîta farmec, încît îşi spuse la urmă : „Să las afacerile pe mîine“.

Acel *pe mîine* nu era decît un fel de a vorbi, deoarece, cînd suflă în lumînare, zgomotele triste ale unei dimineţi de iarnă şi umpleau strada.

În ziua aceea avu mult de lucru în biroul ministerului şi la Bursă. Pînă la ora 2, cercetă articolele unui lung regulament al gărzilor naţionale, al căror serviciu trebuia să devină din ce în ce mai plicticos, căci cum s-ar putea guverna o ţară cu o gardă naţională ? De mai multe zile ministrul îşi luase obiceiul să supună cercetării conştiincioase a lui Lucien rapoartele şefilor săi de divizie, a căror examinare comporta mai mult bun-simţ şi probitate decît cunoaşterea adîncită a celor

44.000 de legi, decizii şi circulări, cîte conduc Ministerul de Interne. Ministrul dăduse rapoartelor acestora ale lui Lucien numele de *sumare succinte* ; aceste sumare succinte aveau adeseori cîte zece-cincisprezece pagini. Lucien, foarte ocupat cu afacerile sale urgente şi nevoit să lase pe mai tîrziu cîteva sumare succinte, fu autorizat să ia doi funcţionari şi ministrul îi sacrifică jumătate din cabinetul său rezervat. În această situaţie absolut necesară, viitorul funcţionar nu avea să fie despărţit de problemele cele mari decît printr-un perete subţire de lemn, căptuşit, ce e drept, cu o saltea drept surdină. Greul era să găsească oameni discreţi şi de onoare, incapabili să strecoare articole, fie chiar anonime, în coloanele acelui odios ziar *Naţionalul*. După ce căutase zadarnic prin birouri, Lucien îşi aminti de un fost elev al Şcolii politehnice, băiat foarte tăcut, care ar fi dorit să devină fabricant şi care, pentru că avea cunoştinţe superioare, crezuse că posedă şi pe cele mărunte. Funcţionarul acesta comercial, după nume Coffe, omul cel mai tăcut din şcoală, costă ministerul optzeci de ludovici, deoarece Lucien îl descoperi la închisoarea „Sainte-Pélagie", de unde nu-l putu scoate decît printr-un acont dat creditorilor, dar el îşi luă angajamentul să lucreze cît doi, şi, în plus, în prezenţa lui putea vorbi cu toată încrederea. Datorită acestui secund, Lucien putea lipsi uneori cîte un sfert de oră din birou. După o săptămînă, contele de Vaize primi cinci-şase denunţuri anonime împotriva domnului Coffe, dar imediat după ieşirea din închisoare a acestuia, Lucien îl pusese, în taină, sub supravegherea domnului Crapart, şeful poliţiei ministerului. Se dovedi că domnul Coffe n-avea nici o legătură cu ziarele liberale ; cît despre pretinsele lui relaţii cu comitetul guvernamental al lui Henric al V-lea, ministrul îşi bătu joc de ele chiar cu domnul Coffe în persoană.

— Ciupește-le cîțiva ludovici, mi-e perfect egal, îi spuse funcționarului, care se simți foarte jignit de această vorbă, deoarece era, din întîmplare, un om onest.

La exclamațiile lui Coffe, ministrul răspunse :

— Văd cum stau lucrurile, vrei un semn de favoare care să pună capăt scrisorilor anonime ale slujbașilor fără leafă, gelosi de postul pe care ți l-a dat domnul Leuwen. Ei bine, îi spuse ministrul lui Lucien, eliberează-i o autorizație pe care am s-o semnez chiar eu, ca să poată copia *de urgență*, în toate birourile, actele de-a căror copie are nevoie secretariatul particular.

În clipa aceea ministrul fu întrerupt de sosirea unei depeșe telegrafice din Spania. Telegrama îl smulse pe Lucien brusc gîndurilor de rînduială a serviciului, ca să-l zvîrle într-o cabrioletă ce porni în goană spre banca tatălui său, iar de acolo spre Bursă. Ca de obicei, se feri cu strășnicie să pună piciorul în asemenea loc, dar așteptă știri de la agenții săi într-o librărie învecinată, citind broșurile recente.

Deodată dete cu ochii de trei din servitorii tatălui său, care-l căutaseră peste tot ca să-i înmîneze un bilet de două rînduri :

„Aleargă la Bursă, intră personal, oprește orice operație, pune-i capăt fără înconjur. Dă ordin să se vîndă, chiar în pierdere, iar după asta, vino urgent să-mi comunici.“

Ordinul îl surprinse grozav, dar alergă să-l execute, lucru nu tocmai ușor. În sfîrșit, putu să alerge la tatăl său.

— Ei bine, te-ai descotorosit de întreaga afacere?

— Complet, dar de ce a trebuit s-o desfac ? Îmi pare minunată !

— E, și încă de departe, cea mai frumoasă afacere de care ne-am ocupat vreodată. Puteam realiza un cîștig de trei sute de mii de franci.

— Și de ce ne-am retras ? întrebă Lucien curios.

— Zău că nu știu, răspunse domnul Leuwen cu un aer viclean. Ai să afli de la ministrul tău dacă știi cum să-l iei. Aleargă de-l liniștește, e grozav de îngrijorat.

Aerul domnului Leuwen spori curiozitatea lui Lucien. Alergă la minister și-l găsi pe domnul de Vaize, care-l aștepta cu ușa încuiată de două ori, în dormitorul lui, pe care-l măsura în lung și-n lat, pradă unei agitații profunde. „Iată-l pe cel mai timid dintre oameni", își spuse Lucien.

— Ei bine, amice, ai izbutit să oprești operația ?

— Complet, în afară de zece mii de franci, cumpărați de mine prin intermediul lui Bouillon, pe care nu l-am mai găsit.

— A, scumpe amice, aș sacrifica o hîrtie de cinci sute de franci, ba chiar și de o mie, ca să recapăt firimitura asta și să nu am aerul că am făcut nici cea mai mică afacere cu blestemata de telegramă ! Vrei să te duci să retragi acești zece mii de franci ?

Înfățișarea ministrului spunea : „Pleacă".

„Nu voi afla nimic, își spuse Lucien, dacă nu-i smulg secretul în clipa asta, cînd și-a ieșit din fire."

— Adevărul e că nu știu unde să mă duc, răspunse Lucien cu aerul unui om care n-are poftă să se suie din nou în cabrioletă. Domnul Bouillon ia masa în oraș, aș putea cel mult trece peste două ore la el acasă, iar apoi să pornesc în explorarea împrejurimilor cafenelei „Tortoni". Binevoiește însă excelența-voastră să-mi spună și mie care-i cauza acestei osteneli, care-mi va mînca și toată seara ?

— N-ar trebui să-ți spun nimic, răspunse excelența-sa, cu un aer foarte îngrijorat, dar e multă vreme de

cînd mă bizui pe discreţia dumitale. *I* [1] s-a rezervat toată această afacere, şi, adăugă cu o expresie de spaimă, am aflat asta ca prin minune, printr-o fericită întîmplare. Şi fiindcă veni vorba, va trebui ca mîine să fii atît de îndatoritor şi să cumperi un ceasornic frumos de damă.

Ministrul se duse la biroul său, din care scoase două mii de franci.

— Iată două mii, alege ceva frumos, mergi pînă la trei mii, la nevoie. Poţi găsi cu suma asta ceva vrednic de un cadou?

— Cred că da.

— Ei bine, ceasornicul acesta frumos de damă, cu un lanţ de aur, va trebui înmînat, printr-o persoană sigură, cu un volum din romanele lui Balzac şi cu un cifru fără soţ, 3, 1, 5, doamnei Lavernáye, din strada Sainte-Anne, nr. 90. Acum, că ştii tot, amice, fii, te rog, atît de drăguţ şi nu lăsa lucrurile la jumătate, capătă-mi cele zece mii de franci, ca să nu se spună sau să nu so poată măcar dovedi, acolo unde trebuie, că eu sau oamenii mei au făcut cea mai mică afacere cu acea depeşă...

— Să n-aibă excelenţa-voastră nici o grijă în privinţa asta, lucrul e ca şi făcut, spuse Lucien, retrăgîndu-se cît mai respectuos cu putinţă.

Nu-i fu greu să-l găsească pe domnul Bouillon, care-şi lua masa de seară, tihnit, la locuinţa sa de la al treilea etaj, cu soţia şi copiii, şi, dîndu-i asigurarea că-i va plăti diferenţa de revînzare, în aceeaşi seară chiar, la cafeneaua „Tortoni", cu o pierdere de cincizeci sau o sută de franci, orice urmă a operaţiei fu anulată, lucru de care îl înştiinţă pe ministru printr-un bilet.

Lucien nu ajunse la tatăl său decît spre sfîrşitul cinei, dar era foarte vesel, revenind din Place des Victoires,

---

[1] Regelui! În original: „*On* se réserve cette affaire" etc.

unde locuia domnul Bouillon, în strada Londra ; corvoada de seară din salonul doamnei Grandet i se păru acum lucru foarte simplu. Atît e de adevărat că firile cu o imaginaţie vrăjmaşă trebuie să depună o activitate foarte obositoare înainte de-a trece la înfăptuirea lucrurilor neplăcute şi nu să se gîndească la ele.

„Voi vorbi *ab hoc et ab hac* [1], îşi spunea Lucien, dînd drumul la tot ce-mi va trece prin cap, bun sau rău. Presupun că numai aşa poţi străluci în ochii doamnei Grandet, această sublimă persoană. Căci trebuie să fii strălucitor înainte de a fi drăgăstos, şi dacă obiectul oferit nu-i de mare preţ, darul este dispreţuit."

Capitolul LI

— Mamă, iartă-mă pentru toate banalităţile pe care am să le rostesc cu emfază, spuse Lucien mamei sale, părăsind-o pe la ora 9 seara.

Intrînd în casa Grandet, Lucien cerceta curios pe portar, curtea, scara, în mijlocul cărora avea să manevreze. Totul era măreţ, scump, dar prea nou. În anticameră, un paravan de catifea albastră, împodobit cu cuie de aur şi cam uzat, ar fi putut spune trecătorilor : „Nu sîntem bogaţi numai de ieri", dar un Grandet se gîndeşte să facă o afacere cu paravane, iar nu la ceea ce spun ele trecătorilor într-o anticameră.

Lucien o găsi pe doamna Grandet într-un cerc restrîns, de şapte-opt persoane, în eleganta rotondă unde primea la ora aceea. Era devreme, prea devreme ca să vină la doamna Grandet, Lucien ştia acest lucru, dar voia să se poarte ca o *inimă foarte îndrăgostită*. Ea

[1] Verzi şi uscate (lat.).

privea, la lumina unor lumînări aşezate succesiv din toata unghiurile, un bust de-al Cleopatrei de Tenerani, pe care i-l trimisese de curînd de la Roma ambasadorul regelui. Expresia reginei Egiptului era simplă şi nobilă. Invitaţii spuneau vorbe late, de admiraţie. „Ea ilumineaza aerul lor comun, îşi spuse Lucien. Toate mutrele astea grave, cu părul cărunt, parc-ar spune : «Ce lefuri bune avem !»"

Un deputat de centru, devotat de-al casei, propuse o partidă de biliard. Lucien recunoscu vocea tare, care este însărcinată să rîdă la Cameră cînd, din întîmplare, se face vreo propunere generoasă. Doamna Grandet se grăbi să sune, poruncind să se pregătească biliardul. Lui Lucien i se părea că totul are o înfăţişare nouă. „Mare lucru e, gîndi el, să ai proiecte, oricît de ridicole ar fi. Are o talie fermecătoare, iar jocul de biliard îi oferă nenumărate prilejuri de-a lua pozele cele mai graţioase. Mă miră numai faptul că bunelor moravuri religioase din cartierul Saint-Germain nu le-a căşunat să interzică acest joc !" La biliard Lucien începu să vorbească şi aproape nu mai conteni. Veselia îi sporea cu cît succesul vorbelor lui banale şi greoaie izgonea impresia de neplăcere pe care i-o pricinuia porunca de a face curte doamnei Grandet.

La început vorbele lui erau prea banale, deoarece Lucien îşi făcea o plăcere din a-şi bate joc de el însuşi, ca şi de ceea ce spunea ; erau spirite de calitate proastă, anecdote tipărite pretutindeni, ştiri din gazetă etc., etc.

„Are şi apucături ridicole, gîndi el, dar e obişnuită cu un oarecare nivel de inteligenţă. Aici e nevoie de anecdote, dar mai puţin tocite, convorbiri greoaie asupra unor subiecte delicate, asupra duioşiei lui Racine, comparată cu accea a lui Virgiliu, asupra povestirilor italieneşti din care şi-a luat Shakespeare subiectul pieselor sale ; trebuie ocolite vorbele vioaie şi iuţi,

care ar trece neobservate. Cu privirile, însă, altfel stau lucrurile, mai ales cînd eşti foarte îndrăgostit", şi privi cu o admiraţie nu prea ascunsă pozele fermecătoare pe care şi le lua doamna Grandet.

„Doamne, ce ar fi spus doamna de Chasteller dacă ar fi surprins una din aceste priviri !

„*Mais il faut l'oublier pour être heureux ici !*" [1] îşi spuse Lucien, îndepărtînd această idee fatală, nu atît de repede însă ca să nu rămînă în privirea sa o undă de adîncă emoţie.

Doamna Grandet îl privea şi ea într-un fel ciudat, nu duios, ce e drept, dar cu destulă uimire ; îşi amintea intens tot ce-i adusese doamna de Thémines la cunoştinţă cu cîtova zile înainte despre pasiunea lui Lucien pentru dînsa. Se mira că găsise atît de ridicole ideile stîrnite de doamna de Thémines.

„E într-adevăr prezentabil, îşi spunea, e foarte distins." La biliard, lui Lucien îi căzu din întîmplare bila nr. 6. Un tînăr înalt şi tăcut, pe cît părea, adorator în taină al stăpînei casei, primise nr. 5, iar doamna Grandet nr. 4.

Lucien încercă să-l răpună pe 5, izbuti şi se găsi în situaţia de-a juca cu doamna Grandet şi de a o învinge, lucru de care se achită cu deosebit farmec. Încerca mereu loviturile cele mai grele şi avea ghinionul să nu *facă* niciodată bila doamnei Grandet, lăsînd-o mai întotdeauna într-o poziţie avantajoasă. Doamna Grandet era fericită. „Oare şansa de-a cîştiga o partidă de douăzeci de franci, îşi spuse Lucien, ar da emoţii sufletului acestuia de cameristă, găzduit într-un trup atît de frumos ? Partida e pe isprăvite, ia să vedem dacă presupunerea mea e întemeiată !" Lucien se lăsă bătut, şi-atunci îi veni rîndul numărului 7 să joace

---

[1] Dar ca să fiu fericit aici, trebuie s-o uit !

împotriva doamnei Grandet. Numărul acesta era deținut de un prefect în concediu, mare palavragiu, cu fel de fel de pretenții, chiar și cu aceea de a juca bine biliard. Înfumuratul prefect dădea dovadă de-o însuflețire de prost-gust vorbind de loviturile ce le va da doamnei Grandet, amenințînd-o că-i va lovi bila sau că i-o va pune într-o poziție proastă.

Doamna Grandet, văzîndu-și soarta atît de schimbată prin *moartea* lui Lucien, se indispuse, colțurile gurii ei atît de fragede strîngîndu-i-se peste dinți. „A, iată cum arată cînd se supără", își spuse Lucien. La a treia lovitură pe care i-o aplică necruțătorul prefect, doamna Grandet îl privi pe Lucien cu o expresie de părere de rău, la care Lucien îndrăzni să răspundă privind pofticios la pozele frumoase ale doamnei Grandet, îndurerată că va pierde partida.

Lucien, deși scos din joc, se învîrtea mereu în jurul mesei de biliard și urmărea bila doamnei Grandet cu emoția celui mai viu interes. Îi luă partea cu o vioiciune prefăcută și destul de amuzantă cu prilejul unei șicane pe care doamna Grandet i-o făcuse prefectului palavragiu, rămas *singur* cu ea și avînd pretenția să cîștige partida.

Curînd, apoi, doamna Grandet pierdu partida, dar Lucien cîștigase atîta în considerația ei, încît ea găsi cu cale să-i țină o mică disertație geometrică adîncă asupra unghiurilor formate de bilele de fildeș lovind mandanelele biliardului. Lucien ridică o seamă de obiecții.

— A, ești un elev de-al Școlii politehnice, dar ești un elev eliminat și desigur nu ești prea tare la geometrie !

Lucien invocă experiențe, măsurară distanțele pe masa de biliard. Doamna Grandet avu prilejul să-și afișeze unele fermecătoare cuvinte de uimire și cîteva

exclamaţii frumoase. Într-un rînd, Lucien îşi spuse: „Asta-i tot ce i-aş fi putut cere domnişoarei Gosselin".

Din clipa aceea Lucien se arătă, într-adevăr, la înălţime. Doamna Grandet nu renunţă la experienţe decît spre a-i oferi să facă o partidă de biliard cu dînsa. I se părea nostim, pentru c-o umplea de uimire. „Nu-mi vine să cred, îşi spunea. Doamne, ce aer de stîngăcie mai dă şi timiditatea !"

Către ora 10 sosi lume multă. Era obiceiul să i se prezinte doamnei Grandet cît mai multe dintre personajele oarecum marcante care erau în trecere prin Paris. Nu lipseau din colecţia ei decît artiştii cei mai bine cotaţi sau seniorii de pe treapta cea mai înaltă. De aceea, prezenţa acestora la Paris, anunţată în jurnale, o înciuda, şi uneori îşi îngăduia împotriva lor unele cuvinte pe jumătate republicane, care-l mîhneau grozav pe soţul ei.

Acesta, umflat în pene de favoarea pe care i-o arăta regele, sosi pe la ora zece şi jumătate cu un ministru. Puţin mai tîrziu pică alt ministru, iar după el, cei trei-patru deputaţi mai influenţi din Cameră. Cinci-şase savanţi care se aflau de faţă începură să se ploconească înaintea miniştrilor, ba chiar şi a deputaţilor. Intrară însă numaidecît în rivalitate cu doi-trei literaţi vestiţi, nu atît de banali în privinţa formei, dar poate mai slugarnici în fond şi ascunzîndu-şi josnicia sub masca celei mai desăvîrşite urbanităţi. Ei debitau cu un glas lent şi îndulcit complimente indirecte, de o gingăşie admirabilă. Prefectul palavragiu se înspăimîntă de acest limbaj şi amuţi.

„Iată oamenii de care se rîde acasă la noi, îşi spuse Lucien. Aici lumea îi admiră însă." Cele mai multe dintre numele celebre ale Parisului se iviră unul după altul. „Nu lipsesc aici decît oamenii de spirit care-şi îngăduie nebunia de-a face parte din opoziţie. Cum s-ar

putea stima îndeajuns oamenii, această materie necurată, ca să faci parte din opoziție ? În mijlocul atîtor celebrități, însă, domnia mea va lua sfîrșit", gîndi Lucien.

În clipa aceea, doamna Grandet veni din celălalt capăt al salonului, ca să-i spună ceva.

„Iată o necuviință ! își spuse rîzînd. De unde dracu a luat această delicată atenție ? Cum își permite asemenea lucruri ? Oi fi duce fără să știu ?"

În salon, deputatul devenise elocvent. Lucien observă că vorbeau cu toții cu glas tare și căutau să facă zgomot ; ridicau cît mai sus capetele lor cărunte și încercau să facă mișcări bruște. Unul își puse frumoasa-i tabacheră de aur pe masa de joc, ca să atragă luarea-aminte a celor trei-patru vecini ; altul, instalîndu-se pe scaun, îl mișca necontenit pe parchet, nesinchisindu-se de urechile vecinilor săi. „Din mutra lor, își spuse Lucien, se degajă importanța aceea tipică a unui mare proprietar care și-a prelungit de curînd contractul de arendă în chip avantajos." Cel care se mișca cu atîta zgomot pe scaun veni după o clipă în sala de biliard și-i ceru lui Lucien *Gazeta Franței*, pe care o citea. El îl *rugă* să-i facă acest mărunt serviciu cu un aer atît de plecat, încît eroul nostru se înduioșă cu totul, ansamblul amintindu-i de Nancy. Ochii i se ațintiră, holbați, expresia de urbanitate a gurii pieri.

Lucien se trezi din visarea lui pentru că alături de el lumea rîdea cu poftă. Un scriitor celebru povestea o anecdotă foarte nostimă despre abatele Barthélemy, autorul cărții *Voyage d'Anacharsis* [1], apoi urmă o anec-

---

[1] *Voyage du jeune Anacharsis en Grice (Călătoria tînărului Anacharsis în Grecia)* e titlul complet al cunoscutei povestiri cu subiect arheologic a abatelui *Jean-Jacques Barthélemy* (1716—1795).

dotă despre Marmontel [1], şi pe urmă alta, despre abatele Delille [2].

„În fond, toată veselia asta e uscată şi tristă. Academicienii ăştia, gîndi Lucien, trăiesc numai pentru că înaintaşii lor s-au făcut de rîs. Vor muri rămînînd faliţi faţă de urmaşi, sînt prea timizi chiar şi pentru a comite prostii. Nimic, aici, din nebunia voioasă a salonului doamnei d'Hocquincourt, cînd d'Antin ne stimula voia bună."

La începutul celei de a patra anecdote cu haz pe seama lui Thomas [3], Lucien nu mai putu rezista şi se duse în salonul cel mare, printr-o galerie împodobită cu busturi, mai puţin luminată.

În pragul unei uşi se întîlni cu doamna Grandet, căce-i spuse iarăşi ceva. „Aş fi un om nerecunoscător dacă nu m-aş apropia de grupul ei, în cazul cînd i-ar veni chef s-o facă pe doamna de Staël." Lucien n-avu mult de aşteptat.

În seara aceea fusese prezentat doamnei Grandet un tînăr savant german, cu părul blond, lung, despărţit în mijlocul frunţii, şi îngrozitor de slab. Doamna Grandet îi vorbi despre savantele descoperiri făcute de germani: Homer n-a fost, poate, decît autorul unui episod al colecţiei cîntecelor atît de celebre care poartă numele său şi a căror savantă rînduială, rod al întîmplării, e atît de admirată de către pedanţi [4].

---

[1] *Marmontei, Jean-François* (1723—1799), scriitor francez; a atacat şi el subiecte din antichitate *(Cléopâtre, Bélisaire)*, cunoscut însă datorită *Memoriilor* sale.

[2] *Delille, Jacques* (1738—1813), poet pseudoclasic francez.

[3] *Thomas, Antoine-Léonard* (1732—1785), scriitor francez foarte apreciat de contemporani pentru activitatea sa academică şi discursurile-i panegirice.

[4] Teoria aceasta asupra lui Homer, potrivit căreia acesta ar fi compus poate numai un singur episod din *Iliada* şi *Odiseea*, fusese emisă de filologul german *Fr.-Aug. Wolf* (1759—1824) şi începuse să aibă, pe vremea aceea, o mare circulaţie în cercurile literare şi ştiinţifice din Franţa.

Doamna Grandet vorbi foarte bine despre Şcoala din Alexandria, atrăgînd în jurul ei un cerc compact. Cînd veni rîndul antichităţilor creştine, doamna Grandet luă un aer serios ca să vorbească despre ele, lăsîndu-şi colţurile gurii în jos.

Neamţul, abia prezentat, începu să atace liturghia stînd de vorbă cu o burgheză de la Curtea lui Ludovic-Filip ! (Nemţii ăştia sînt neîntrecuţi în necuviinţe.)

— Liturghia nu era, în veacul al V-lea, spunea el, decît o întrunire în cursul căreia se frîngea pîinea în comun, în amintirea lui Isus Hristos, era un fel de ceai al drept-credincioşilor. Nimănui nu-i trecea prin gînd că ar face ceva serios, ceva oarecum deosebit de o faptă obişnuită, şi cu atît mai puţin că s-ar produce o minune, adică preschimbarea pîinii şi a vinului în trupul şi sîngele Mîntuitorului. Vedem apoi cum, încet-încet, ceaiul celor dintîi creştini cîştigă importanţă şi cum se iveşte liturghia.

— Dar, Dumnezeule, unde vezi aşa ceva, domnule ? spunea doamna Grandet speriată. De bună seamă că în unii din autorii dumneavoastră germani, adepţi totuşi în mod obişnuit ai ideilor înalte şi tainice, şi atît de apreciaţi, din pricina asta, de către credincioşi. Cîţiva s-or fi rătăcit, iar limba lor, din nefericire nu prea cunoscută uşuraticilor noştri compatrioţi, îi pune la adăpost de orice control.

— Nu, doamnă, francezii sînt şi ei foarte învăţaţi, răspunse tînărul dialectician german, care deprinsese maniere foarte politicoase, din plăcerea vădită de a lungi discuţiile. Doamnă, literatura franceză e atît de frumoasă, francezii au atîtea comori, încît sînt ca oamenii prea bogaţi, nu-şi cunosc bogăţiile. Povestea aceasta adevărată a liturghiei am găsit-o în părintele

Mabillon [1], care şi-a dăruit de curînd numele uneia din străzile strălucitei dumneavoastră capitale. Ce e drept, nu se găseşte în textul lui Mabillon, bietul călugăr nu îndrăznea, ci în note. Liturghia dumneavoastră, doamnă, e o născocire din ajun, e ca Parisul dumneavoastră, care nu exista în secolul al V-lea.

Doamna Grandet răspunsese pînă atunci cu fraze întretăiate şi neînsemnate, la care neamţul nostru, ridicîndu-şi ochelarii, răspundea prin fapte, iar cînd i se contestau, prin citate. Monstrul avea o memorie uimitoare.

Doamna Grandet era foarte necăjită. „Cît de frumoasă, îşi spunea, ar fi fost în clipa asta doamna de Staël, în mijlocul unui cerc atît de numeros şi de atent! Văd cel puţin treizeci de persoane care ne ascultă şi, Dumnezeule, am să rămîn fără replică, şi e prea tîrziu să mă mai supăr."

Numărîndu-şi auditorii, care, după ce-şi bătuseră joc de fasonul ciudat al neamţului, începeau să-l admire, tocmai din pricina ţinutei sale caraghioase şi a felului său personal cu care-şi ridica ochelarii, ochii doamnei Grandet întîlniră privirea lui Lucien.

În spaima ei, îi cerea aproape iertare. Tocmai observase că ochii ei vrăjitori nu avuseseră nici un efect asupra tînărului neamţ, care se asculta vorbind şi nu vedea nimic.

Văzînd în privirea ei rugătoare un apel la vitejia lui, Lucien străpunse cercul şi se aşeză lîngă dialecticianul neamţ :

---

[1] *Mabillon, Jean* (1632—1707), învăţat călugăr benedictin francez, autor al cîtorva lucrări de istorie a religiei şi fondatorul ştiinţei descifrării documentelor *(De re diplomatica)*.

— Dar, domnule . . . . . [1]

. . . . . .

Se întîmplă însă că neamțul nu prea se temea de glumele și de ironia franceză. Lucien se bizuise prea mult pe acest mijloc, însă cum n-avea habar de acea chestiune, neștiind nici măcar în ce limbă scrisese Mabillon, fu biruit.

La ora 1 noaptea Lucien părăsi cu sufletul secătuit casa aceea în care gazda făcuse totul ca să-i placă. Ideile acelui om, anecdotele scriitorului, discuția savantă, formele minunate ale politeței îi inspirau groază. Își îngădui, cu deliciu, o convorbire între patru ochi cu amintirea doamnei de Chasteller. Bărbații a căror elită o cunoscuse în seara aceea îl făceau să pună la îndoială putința existenței unor făpturi ca doamna de Chasteller. Regăsi cu desfătare icoana ei scumpă, care-și păstra grația noutății, unicul lucru ce lipsește poate în amintirea iubirii.

Oamenii de litere, învățații, deputații pe care-i văzuse se fereau să apară în salonul grozav de răutăcios al domnului Leuwen-tatăl, unde li s-ar fi rîs în față. Acolo, toată lumea își bătea joc de lumea toată, și era cu atît mai rău pentru proștii și ipocriții care n-aveau foarte mult spirit. Titlurile de duce, de *pair*, de colonel în Garda Națională nu puneau pe nimeni, după cum își dăduse seama domnul Grandet, la adăpostul ironiei celei mai voioase.

— N-am nimic de cerut de la favoarea guvernanților sau a celor guvernați, spunea cîteodată domnul Leuwen în salonul său, nu mă adresez decît pungii lor, datoria mea fiind să le dovedesc în biroul meu, dimineața, că interesul lor și al meu coincid. În afară de

---

[1] În margine, Stendhal își notase să ceară o consultație orală lui *J.-J. Ampère* (1800—1864), istoricul, care, într-o zi din anul 1827, îi vorbise despre liturghie în salonul naturalistului Cuvier (după H. Martineau).

biroul meu, n-am decît un singur interes, să mă odihnesc și să rîd de proști, fie ei pe tron sau în gunoi. Așadar, amicii mei, bateți-vă joc de mine, dacă puteți !

A doua zi, dimineața întreagă, Lucien lucră pentru a face lumină în privința unui denunț asupra Algerului, făcut de un domn Gandin. Regele ceruse un aviz motivat domnului conte de Vaize, cu atît mai măgulit cu cît chestiunea privea Ministerul de Război. Își petrecuse noaptea compunînd o lucrare frumoasă, apoi porunci să fie chemat Lucien :

— Amice, critică-mi asta fără milă, îi spuse, înmînîndu-i un caiet plin de mîzgălituri, fă-mi obiecții ! Prefer să fiu criticat în taină de aghiotantul meu decît în plin consiliu de către colegii mei. Pe măsură ce ai isprăvit cu o pagină de-a mea, pune pe un funcționar discret s-o copieze, n-are a face scrisul. Ce păcat că al dumitale e atît de îngrozitor ! Adevărul e că scrii neciteț, n-ai putea încerca să-ți îndrepți scrisul ?

— Cum să-ți îndrepți obișnuințele ? Dacă lucrul ar fi cu putință, cîți hoți care au două milioane nu ar deveni oameni cinstiți...

— Gandin ăsta pretinde că generalul i-a închis gura cu treizeci de mii de franci... De altfel, scumpe amice, am nevoie de transcrierea raportului meu și a criticii dumitale înainte de ora opt. Vreau să le pun în portofoliul meu. Îți cer însă o critică neîndurătoare ! Dacă aș fi sigur că tatăl dumitale nu-și va bate joc de comorile din Casbah [1] i-aș plăti cu aur greu avizul în această chestiune.

Lucien răsfoi ciorna ministrului, de douăsprezece pagini.

— Pentru nimic în lume n-ar citi tatăl meu un raport atît de lung, și-apoi mai trebuie verificate și actele.

---

[1] Cetățuia și palatul suveranului în țările nord-africane.

Lucien găsi că afacerea aceea e tot atît de grea ca și originea liturghiei. La ora șapte și jumătate îi trimise ministrului lucrarea, aproape tot atît de mare ca și raportul ministrului, precum și transcrierea acestuia.

Mama lui născocise tot felul de pretexte ca să prelungească cina, care nu se terminase încă la sosirea lui.

— Ce te aduce atît de tîrziu ? întrebă domnul Leuwen.

— Prietenia lui față de mama sa, răspunse doamna Leuwen ; i-ar fi fost desigur mai la îndemînă să se ducă la cabaret. Ce pot face ca să-ți arăt recunoștința mea ? își întrebă ea fiul.

— Să-l îndemni pe tatăl meu să-și dea părerea despre un mic opuscul compus de mine, pe care-l am aci, în buzunar...

Se vorbi despre Algeria, despre Casbah, de 48 de milioane, de 13 milioane furate pînă la ora nouă și jumătate.

— Și doamna Grandet ? spuse domnul Leuwen.

— Am uitat-o cu desăvîrșire.

Capitolul LII

Lucien, în ziua aceea un adevărat om de afaceri, alergă la doamna Grandet ca și cum s-ar fi dus la birou pentru o afacere întîrziată. Străbătu sprinten curtea, scara, anticamera, surîzînd de ușurința afacerii de care avea să se ocupe. Simțea aceeași plăcere ca la regăsirea unui act important, rătăcit o clipă chiar în momentul cînd îl căuta ca să fie anexat unui raport destinat regelui.

O găsi pe doamna Grandet înconjurată de vizitatorii obișnuiți, și disprețul îi stinse surîsul tinoresc de pe buze. Domnii discutau în contradictoriu ; un domn Greslin, referendar la Curtea de conturi datorită sumei de douăsprezece mii de franci înmînați verișoarei amantei contelui de Vaize, se interesa dacă băcanul din colț, domnul Béranville, furnizorul statului-major al Gărzii Naționale, ar îndrăzni să nemulțumească niște *platnici* atît de buni și să voteze în sensul jurnalului său. Unul dintre domnii aceia, iezuit înainte de 1830 și locotenent de grenadieri decorat în momentul de față, spusese tocmai că unul din băieții de prăvălie ai lui Béranville era abonat la *Naționalul*, ceea ce desigur n-ar fi îndrăznit dacă patronul său ar fi arătat toată repulsia cuvenită față de acel ghiveci republican și dezorganizator. Fiecare cuvînt, în ochii lui Lucien, contribuia la întunecarea simțitoare a frumuseții doamnei Grandet. Și, culme a mizeriei, ea lua parte activă la acea discuție, care s-ar fi potrivit foarte bine în loja unui portar ; și era de părere ca băcanul să fie amenințat indirect cu retragerea comenzilor de către tobosarul companiei de grenadieri, pe care ea îl cunoștea foarte bine.

„În loc să se bucure de situația lor, oamenii aceștia își fac o distracție din *a se înfricoșa*, ca și amicii mei, gentilomii din Nancy, ceea ce mă dezgustă.“ Ce departe era Lucien de surîsul tineresc cu care intrase în acel salon măreț, care se preschimba pentru el într-o infectă lojă de portar.

„Fără îndoială, conversația domnișoarelor de la Operă nu e atît de josnică cum e aceasta. Ce epocă ciudată ! Francezii aceștia atît de bravi, de îndată ce sînt bogați, nu fac altceva decît să se înfricoșeze. Poate că sufletele astea nobile, guvernamentale, nu sînt în stare să fie senine cîtă vreme există în lume o primejdie posibilă.“

Nu-i mai ascultă, observă însă că doamna Grandet îl primea foarte rece, ceea ce îl distră. „Crezusem, își spuncа, că favoarea mea ar putea dura două săptămîni. Înainte de acest termen, capul ei uşuratic oboseşte cu o idee."

Întorsătura sprintenă şi tăioasă a raţionamentelor lui Lucien ar fi părut foarte ridicolă în ochii unui filozof şi ai unui om politic. Capul uşuratic era însă el. Nu ghicise caracterul doamnei Grandet. Femeia aceasta, atît de tînără, atît de fragedă, atît de preocupată de *frescele* din galeria ei de vară, imitată după Pompei, era aproape mereu absorbită în calculele politicii celei mai adînci. Era bogată ca o Rothschild, dar voia să fie o Montmorency.

„Tînărul Leuwen, raportor la Consiliul de stat, nu e rău de loc ! Dacă jumătate din meritul său real s-ar preschimba într-o poziţie socială, netăgăduită de nimeni, ar fi şi el bun de ceva în lume. Aşa cum apare aici, cu înfăţişarea-i simplă pînă la naivitate şi cu toate acestea nobilă, ar conveni suficient uneia din femeiuştile ce se gîndesc numai la aventuri, iar nu la o situaţie înaltă."

Simţi dezgust faţă de acel fel vulgar de a gîndi. „N-are un nume. E un tinerel, fiul unui bancher bogat, care şi-a cîştigat renumele de om de spirit datorită limbii lui necruţătoare. Domnul Lucien e pur şi simplu un debutant în cariera în care domnul Grandet a ajuns atît de departe, n-are nume şi nici un fel de rubedonie suspusă şi definitiv stabilită-n lume. Nu poate să adauge nimic la situaţia mea. Ori de cîte ori domnul Leuwen va fi invitat la Tuileries, voi fi poftită şi eu, ba chiar înaintea lui. N-a fost niciodată onorat cu favoarea de-a dansa cu principesele." Acestea erau ideile pe care doamna Grandet încerca să şi le verifice privindu-l pe Lucien, în timp ce el o credea absorbită de

greşeala domnului băcan Béranville şi de felul în care trebuia pedepsit, răpindu-i-se comenzile statului-major al Gărzii Naţionale.

Doamna Grandet îşi spuse deodată, aproape rîzînd, lucru ce i se întîmpla rar : „Dacă nutreşte faţă de mine pasiunea aceea pe care i-o atribuie, cu generozitate, doamna de Thémines, socot că trebuie să-l scot de a binelea din minţi. În scopul acesta, poate că i se cuvine acestui tînăr frumos regimul rigorilor, care-mi convine de minune."

După o jumătate de oră, văzîndu-se categoric primit cu o răceală vădită, se găsi faţă de frumoasa doamnă Grandet în situaţia unui colecţionar care tîrguieşte un tablou mediocru : cît timp crede că-l va putea obţine în schimbul cîtorva ludovici, îşi exagerează frumuseţea lui ; dacă pretenţiile vînzătorului se ridică peste măsură, tabloul se face de rîs în ochii cunoscătorului, care nu-i mai vede decît defectele şi nu se mai gîndeşte decît să-şi bată joc de el.

„Sînt aici, îşi spuse Lucien, ca să am o mare pasiune în ochii acestor nătărăi ; ce e însă de făcut cînd, mistuit de o iubire violentă, te vezi aşa de rău primit de o femeie frumoasă ? Cazi în coa mai sumbră şi tăcută melancolie." Şi nu mai scoase nici un cuvînt.

„Ce bine cunoaşte lumea pasiunile, continuă, surîzîndu-şi şi devenind cu adevărat melancolic. Cînd eram, pare-mi-se, în starea pe care o simulez acum, nimeni nu mai făcea zgomot în cafeneaua «Charpentier»." Lucien rămase pironit pe scaun, în nemişcarea cea mai vrednică de laudă ; din nefericire, însă, nu-şi putea astupa urechile.

Către ora 10 sosi cu zgomot mare domnul de Torpet, tînăr fost deputat, bărbat foarte frumos şi redactor elocvent al unui jurnal ministerial.

— Aţi citit *Mesagerul* [1], doamnă ? spuse, apropiindu-se de stăpîna casei cu o înfăţişare comună, aproape familiară, ca un om care ar lua act de familiaritatea sa faţă de-o tînără femeie curtată în lume. Aţi citit *Mesagerul* ? Nimeni nu-mi poate răspunde la puţinele rînduri lansate de mine azi-dimineaţă asupra exaltării şi a ultimei faze a ideilor acelor reformişti. Am tratat în cîteva cuvinte problema creşterii numărului alegătorilor. Anglia are 800.000, noi numai 180.000, dar dacă arunc o scurtă privire asupra Angliei, ce văd înainte de orice ? Ce somitate îmi izbeşte ochii cu strălucirea-i orbitoare şi îmi întîmpină privirea ? O aristocraţie puternică şi respectată, o aristocraţie cu rădăcini adînci în obiceiurile acelui popor serios înainte de orice şi serios pentru că e biblic. Ce văd de partea aceasta a strîmtorii ? Oameni bogaţi peste tot. După doi ani, moştenitorul bogăţiei lor şi al numelui lor va fi poate la închisoare...

Discursul acesta, adresat unei burgheze bogate, a cărei bunică nu avusese trăsură, îl distră la început pe Lucien. Din nefericire, domnul de Torpet nu ştia să fie inteligent în patru rînduri, avea nevoie de perioade lungi. „Acest gascon nerușinat crede că-i de datoria lui să declame ca în cărţile domnului de Chateaubriand“, îşi spunea Lucien iritat. Rosti cîteva cuvinte care, explicate acelui auditoriu, s-ar fi putut transforma într-o glumă, dar se opri brusc : „Ies din rolul omului mistuit de o mare pasiune. Numai tăcerea şi tristeţea se potrivesc cu primirea pe care mi-o face doamna Grandet.“

Silit să tacă, Lucien auzi atîtea prostii şi văzu mai ales atîtea sentimente josnice, afişate cu orgoliu, încît

---

[1] *Le Messager*, ziar politic, literar şi economic ; a apărut, timp de cîteva luni, în 1834.

avu impresia că se află în anticamera tatălui său. „Cînd mama dă de-un lacheu care vorbeşte ca domnul de Torpet, îl concediază."

Nu mai putu suferi ornamentele elegante din micul salon oval al doamnei Grandet. Greşea, căci era cît se poate de elegant şi de serios. Fără forma-i ovală şi cele cîteva ornamente vesele, puse de arhitect anume, salonul acesta delicios ar fi fost un templu. Artiştii, între ei, ar fi spus: „E pe marginea *seriozităţii*". Dar nerușinarea domnului de Torpet strica totul în ochii lui Lucien. Tinereţea şi frăgezimea stăpînei casei, deşi potenţate de reaua primire pe care i-o făcea, i se părură potrivite unei cameriste.

Lucien continua să se creadă filozof, nedîndu-şi seama că pur şi simplu îl dezgusta nerușinarea. Însuşirea aceasta, împinsă mult prea departe de domnul de Torpet şi atît de indispensabilă succesului, îi stîrnea un dezgust învecinat cu mînia. Sila aceasta faţă de o însuşire necesară era simptomul care-l alarma cel mai mult pe domnul Leuwen în privinţa fiului său. „Nu e făcut pentru veacul său, îşi spunea, nu va fi niciodată decît un banal om de merit."

La nelipsita propunere a unei partide de biliard, Lucien îl văzu pe domnul de Torpet pregătindu-se să ia o bilă. Urechea-i era într-adevăr jignită de vocea răsunătoare a acelui frumos bărbat. Dezgustat, Lucien nu se simţi în stare să evolueze în jurul biliardului şi ieşi în tăcere, cu mersul încet, aşa cum se cuvine cînd eşti îndurerat.

„Nu e decît 11 seara !" îşi spuse Lucien bucuros, şi, pentru întîia dată, alergă la Operă cu dorinţa de a sosi la timp.

O găsi pe domnişoara Raymonde în loja cu zăbrele a tatălui său, singură de un sfert de oră şi nerăbdătoare să vorbească. Lucien o ascultă cu o plăcere care-l surprinse şi se arătă atent cu dînsa. „Acesta-i

adevăratul spirit, își spunea în admirația-i exagerată. Ce contrast cu emfaza greoaie și monotonă din salonul Grandet !“

— Ești încîntătoare, frumoasă Raymonde, sau cel puțin sînt fermecat. Istorisește-mi, te rog, povestea cea mare cu cearta dintre doamna * * * și soțul ei, precum și duelul.

În timp ce glăsciorul ei blînd și sonor enumora amănuntele, trecînd sprinten de la unul la altul, Lucien își spunea : „Ce greoi și mohorîți sînt răspunzîndu-și unii altora cu argumente false, a căror falsitate o simte atît vorbitorul, cît și ascultătorul ! Ar însemna să jignești însă toate regulile de bună-purtare ale acelei cîrdășii neplătind în monedă falsă. Trebuie să înghiți nu știu cîte prostii și să nu iei în rîs adevărurile fundamentale ale religiei, altfel ești pierdut.“ Spuse grav :

— Alături de dumneata, frumoasa mea Raymonde, un domn de Torpet e imposibil.

— De unde vii ? îl întrebă ea.

El continuă :

— Cu inteligența dumitale firească și îndrăzneață, ți-ai rîde îndată de el, i-ai face emfaza bucățele. Ce păcat că nu pot face să luați dejunul împreună. Pînă și tatăl meu ar fi demn să asiste la acest dejun ! Vioiciunea dumitale n-ar putea suferi emfatica lui frazeologie, care este stilul desăvîrșit în societatea cea bună din provincie.

Eroul nostru tăcu și gîndi : „N-aș face bine, își spuse, să strămut marea mea pasiune pentru doamna Grandet asupra domnișoarei Eisler sau a domnișoarei Gosselin ? Sînt și ele foarte celebre. Domnișoara Eisler n-are nici inteligența, nici neprevăzutul Raymondei, dar pînă și la domnișoara Gosselin ar fi imposibil un om ca Torpet ! Iată pentru ce societatea cea bună din Franța a ajuns într-o epocă de decădere ; am ajuns în veacul lui Seneca și nu mai îndrăznim să acționăm și

nici să vorbim ca în timpul doamnei de Sévigné [1] şi al marelui Condé [2]. Firescul se refugiază la dansatoare. Cine mă va împovăra mai puţin într-o mare pasiune, doamna Grandet sau domnişoara Gosselin ? Sînt condamnat oare ca ziua să scriu o serie de prostii, iar seara să aud altele ?“

Capitolul LIII

În toiul acestui examen de conştiinţă şi al paroxismului plăcerii domnişoarei Raymonde, uşa lojii se deschise cu zgomot, ca să facă loc unui personaj care nu era altul decît excelenţa-sa domnul conte de Vaize.

— Pe dumneata, te căutam, îi spuse lui Lucien cu un aer serios şi nu cu totul lipsit de importanţă. Putem însă avea încredere în fetişcana asta ?

Oricît de încet fuseseră rostite aceste cuvinte, domnişoara Raymonde le sezisă.

— Nimeni nu mi-a pus vreodată această întrebare fără a-şi lua pedeapsa, strigă, şi fiindcă nu pot da afară pe excelenţa-voastră, îmi amîn răzbunarea pînă la sesiunea viitoare a Camerei ! şi ieşi în grabă.

— Nu-i rău, spuse Lucien rîzînd, nu-i rău de loc !

— E cu putinţă, oare, cînd te ocupi de treburile publice, şi de cele mai importante chiar, să fii aşa de uşuratic ? spuse ministrul cu dispoziţia firească a

---

[1] *Sévigné, Marie de Rabutin-Chantal, marchiză de* (1626—1697), scriitoare franceză, cunoscută datorită *Scrisorilor* sale, din care aflăm numeroase amănunte asupra contemporanilor şi moravurilor vremii.

[2] *Condé, Louis II de Bourbon, prinţ de* (1621—1686), unul din cei mai mari comandanţi de oşti ai Franţei, şi un foarte activ conducător al Frondei.

omului care, încurcat în probleme anevoioase, se vede distras de un fleac.

— M-am vîndut trup și suflet excelenței-voastre dimineţile, însă e ora unsprezece seara și, zău, serile-mi aparţin. Ce mi-aţi da dacă vi le-aș vinde? spuse Lucien mereu voios.

— Din sublocotenent cum eşti, te voi face locotenent.

— Vai, moneda-i foarte frumoasă, dar din nefericire n-am ce face cu ea!

— Va veni o clipă cînd îi vei simţi tot preţul. N-avem însă vreme să facem filozofie. Poţi încuia loja?

— Nimic mai uşor, spuse Lucien trăgînd zăvorul.

În timpul acesta, ministrul cerceta dacă nu se poate auzi din lojile învecinate. Nu era nimeni. Excelenţa-sa se ascunse grijuliu după coloană.

— Datorită meritelor dumitale, ai ajuns întîiul meu aghiotant, spuse cu un aer grav. Locul dumitale nu însemna nimic, iar eu nu te numisem decît ca să mă pun bine cu tatăl dumitale. Ai creat locul, e un loc important, am vorbit de curînd despre dumneata cu regele.

Ministrul se opri, aşteptîndu-se la cine ştie ce efect; îl privi atent pe Lucien, dar nu văzu la el decît o atenţie mîhnită.

„Nefericită monarhie, gîndi contele de Vaize, numele regelui e despuiat de orice efect magic! E într-adevăr imposibil să guvernezi cu gazetuţele astea care dărîmă totul. Trebuie să plătim totul fie cu bani peşin, fie cu avansări... şi asta ne ruinează."

Urmă o tăcere scurtă, de zece secunde, în timpul cărora chipul ministrului se întunecă. În frageda-i tinereţe, la Coblentz [1], unde se afla, cele patru litere R, E, G, E aveau încă un efect uimitor.

---

[1] Oraş german din apropierea frontierei franceze, unul din cele mai importante centre ale emigraţiei franceze (1792).

„Oare-mi va propune o afacere în genul Caron? se întreba Lucien. În cazul acesta, armata nu va avea niciodată un locotenent cu numele Leuwen!"

— Amice, spuse în sfîrșit ministrul, regele și-a dat asentimentul ca să te însărcinez cu o dublă misiune electorală.

„Iarăși alegerile! Sînt în seara asta ca domnul de Pourceaugnac [1]."

— Excelența-voastră știe, răspunse Lucien pe un ton foarte hotărît, că misiunile acestea nu-s tocmai onorabile în ochii unui public amăgit.

— Nu sînt de loc de părerea asta, spuse ministrul, îngăduie-mi să ți-o spun, ca unul cu mai multă experiență decît dumneata.

Acest ultim cuvînt fusese rostit cu un ifos nesuferit, încît răspunsul nu se lăsă așteptat.

— Iar eu, domnule conte, am prea puțin devotament față de regim, și rog pe excelența-voastră să încredințeze asemenea misiuni unuia mai demn.

— Amice, răspunse ministrul, stăpînindu-și orgoliul său de ministru, e una din datoriile postului dumitale, al postului pe care l-ai înălțat...

— În cazul acesta, mai am de adăugat o rugăminte la cea dintîi, aceea de a binevoi să primiți, chiar aici, demisia mea și mulțumirile mele pentru atențiile dumneavoastră față de mine.

— Nefericit principiu monarhic! spuse ministrul. ca pentru sine. Adăugă apoi, cu un timbru mai politicos, căci nu-i venea la socoteală să se despartă de Lucien și de tatăl acestuia: Îngăduie-mi să-ți spun, scumpe domn, că nu pot vorbi de această demisie decît cu tatăl dumitale.

---

[1] Personaj de farsă, prototipul micului nobil de provincie, eroul principal din comedia-balet *Monsieur de Pourceaugnac*, de Molière.

— Aş dori foarte mult, răspunse Lucien după o clipă, să nu fiu mereu nevoit să recurg la destoinicia tatălui meu. Dacă binevoieşte excelenţa-voastră să-mi explice aceste misiuni şi dacă nu e vorba în chestiunea aceasta de lupte ca acelea din strada Transnonain, s-ar putea să le iau asupră-mi.

— Deplîng, ca şi dumneata, groaznicele accidente ce se pot ivi în cazul întrebuinţării pripite a forţei celei mai legitime. Îţi dai însă bine seama că un accident deplîns şi reparat în măsura posibilităţilor nu dovedeşte nimic împotriva unui sistem. Oare-i un asasin omul care-şi răneşte prietenul la vînătoare ?

— Domnul de Torpet ne-a vorbit aseară o nesfîrşită jumătate de oră, domnule, de neajunsul acesta, pe care-l exagerează atîta o anumită presă.

— Torpet e un prost, dar sîntem uneori nevoiţi să întrebuinţăm şi oameni ca Torpet, pentru că n-avem oameni ca Leuwen, sau pentru că le lipseşte firea prietenoasă. Maşina însă trebuie să funcţioneze. Argumentele şi succesele de elocvenţă pentru care sînt plătiţi acei domni nu sînt făcute pentru o inteligenţă ca a dumitale ; într-o armată numeroasă, nu toţi soldaţii pot fi nişte eroi ai gingăşiei sufleteşti.

— Cine mă va asigura însă că un alt ministru nu va întrebuinţa, în cinstea mea, exact termenii de care se slujeşte excelenţa-voastră rostind elogiul domnului de Torpet ?

— Zău, amice, cu dumneata nu se poate sta de vorbă !

Exclamaţia aceasta cuprindea atîta firesc şi bonomie, iar Lucien era încă atît de tînăr, încît tonul dictă şi răspunsul :

— Nu, domnule conte, întrucît, ca să nu-l mîhnesc pe tatăl meu, sînt gata să preiau aceste misiuni, dacă nu comportă vărsări de sînge.

— Stă oare în puterea noastră să vărsăm sînge ? spuse ministrul pe un ton cu totul diferit, mustrător şi totodată plin de mîhnire.

Cuvintele acestea, rostite din inimă, îl izbiră pe Lucien : „Iată un inchizitor bine ales“, îşi spuse.

— E vorba de două lucruri, reluă ministrul cu un accent de-a dreptul administrativ. „Trebuie să ne măsurăm cuvintele şi să încercăm să nu-l jignim pe Leuwen al nostru, îşi spunea ministrul. Iată la ce sîntem reduşi cu *subalternii noştri !* Dacă unii sînt respectuoşi, sînt oameni dubioşi, gata să ne vîndă *Naţionalului* sau lui Henric al V-lea !“ E vorba de două lucruri, scumpul meu aghiotant, urmă cu glas tare. Să-ţi faci apariţia la Champagnié, în departamentul Cher, unde tatăl dumitale are proprietăţi mari, să vorbeşti cu oamenii dumitale de afaceri, şi, cu ajutorul lor, să ghiceşti de ce este atît de nesigură alegerea domnului Blondeau. Prefectul, domnul de Riquebourg, e un om de treabă, foarte cucernic, foarte devotat, dar îmi face impresia unui imbecil. Vei fi acreditat pe lîngă el, vei avea bani de împărţit pe malurile Loirei, şi, în plus, trei debite de tutun. Cred că sînt şi două posturi de diriginte poştal, ministrul de finanţe nu mi-a răspuns încă în privinţa asta, îţi voi comunica telegrafic. Eşti un om înţelept, te vei folosi de aceste drepturi cu discreţie. Cruţă vechea nobilime şi clerul, între ei şi noi nu-i decît viaţa unui copil [1]. Nici o milă faţă de republicani, mai ales faţă de tinerii care au primit o educaţie bună, dar n-au cu ce-şi duce zilele. Nu-i loc pentru toţi la „Mont-Saint-Michel“. Ştii că birourile mele sînt înţesate cu spioni, aşa că îmi vei scrie, cînd e ceva important, pe adresa tatălui dumitale. Alegerea de la Champagnié nu mă

---

[1] Aluzie la Henric al V-lea.

supără prea mult. Domnul Malot, liberalul și adversarul lui Blondeau, e un palavragiu, un tip excesiv, dar nu mai e tînăr, și a pus să fie pictat în uniformă de căpitan în Garda Națională, cu căciula în cap. Nu-i un om de partid sumbru și energic. Ca să-mi bat joc de el, i-am dizolvat garda după o săptămînă. Un bărbat ca el nu poate rămîne rece la perspectiva panglicii roșii, de ofițer al Legiunii de Onoare, care-ar fi de mare efect în portretul său. În orice caz, e un palavragiu, imprudent și găunos, care, o dată ajuns la Cameră, nu i-ar aduce partidului său nici un serviciu. Vei studia mijloacele de a-l capta pe Malot în caz de nereușită a devotatului nostru Blondeau. Chestiunea cea mai importantă e însă la Caen, în Calvados. Vei consacra o zi, două treburilor de la Champagnie, și-apoi te vei duce în grabă la Caen. Cu nici un preț domnul Mairobert nu trebuie să se aleagă, e un bărbat cu judecată și inteligență. Cu douăsprezece sau cincisprezece capete ca ale lui, Camera ar fi neguvernabilă. Îți dau oarecum mînă liberă în materie de bani și de posturi, de numiri și de destituiri. Acestea din urmă ar putea fi contracarate de doi pairi de-ai noștri, care au mari proprietăți în ținut. În orice caz, însă, Camera Pairilor nu ne încurcă. Nu-l vreau cu nici un preț pe domnul Mairobert; e bogat, n-are rude sărace, e decorat, nu-i nimic de făcut în direcția aceea. Prefectul de Caen, domnul Boucaud de Séranville, e un zelos temperat. A ticluit el însuși un pamflet contra domnului Mairobert, și a comis imprudența să-l tipărească chiar acolo, în capitala prefecturii sale. I-am și poruncit prin telegraful de mîine dimineață să nu împartă nici un singur exemplar. Deoarece domnul Mairobert e puternic în fața opiniei publice, atacul trebuie dat în direcția aceea. Domnul de Torpet a compus un alt pamflet, din care vei lua trei sute de

exemplare în trăsura dumitale. Furnizorii noştri obişnuiţi, domnii Desterniers şi F..., au scris şi ei două pamflete, care vor ieşi de sub tipar la miezul nopţii. Pamfletul lui Desterniers, care e injurios şi muşcător, m-a costat şase sute de franci ; celălalt, fin, ingenios şi de ţinută aleasă, după cîte spune autorul, mă costă o mie de franci. Vei arunca pe piaţă unul din cele două pamflete, sau ambele, după împrejurări. Normanzii-s tare şireţi. În sfîrşit, vei dispune difuzarea sau nedifuzarea acestor pamflete. Dacă vrei să faci dumneata unul, ori cu totul nou, ori extras din celelalte, ţi-aş rămîne foarte îndatorat. În sfîrşit, fă tot posibilul ca să împiedici alegerea domnului Mairobert. Scrie-mi de două ori pe zi, îţi dau cuvîntul meu de onoare că voi citi regelui scrisorile dumitale.

Lucien începu să surîdă.

— Anacronism, domnule conte, nu mai sîntem pe vremea lui Samuel Bernard. Ce poate face regele pentru mine ? Cît despre distincţii, domnul de Torpet ia cina o dată sau de două ori pe lună cu majestăţile-lor. Adevărul e că monarhiei dumneavoastră îi lipsesc mijloacele de seducţie.

— Nu în măsura în care crezi dumneata. Dacă domnul Mairobert e ales, în ciuda serviciilor dumitale bune şi loiale, vei fi avansat locotenent. Dacă nu se alege, vei fi făcut locotenent de stat-major şi vei primi şi o decoraţie.

— Domnul de Torpet n-a pierdut prilejul să ne spună aseară că e ofiţer al Legiunii de Onoare de o săptămînă, pare-se în urma marelui său articol despre cascle dărîmate cu tunul la Lyon[1]. De altfel, mi-amintesc de sfatul dat de mareşalul Bournonville regelui Spaniei, Ferdinand al VII-lea. E miezul nopţii, voi pleca peste două ore.

[1] Aluzie la înăbuşirea sîngeroasă a răscoalei ţesătorilor din Lyon (1831).

— Bravo, bravo, amice ! Redactează-ți instrucțiile în sensul pe care ți l-am spus, ca și scrisorile dumitale către prefecți și generali. Voi semna totul la ora unu și jumătate, înainte de culcare. Probabil că va trebui să-mi mai pierd și noaptea asta pentru afurisitele de alegeri... Așadar, nu te sfii. Vei avea telegraful la dispoziție.

— Vreți să spuneți că voi putea scrie fără știrea prefecților, fără să le comunic adică telegrama ?

— Evident, dar vor afla oricum de ea prin telegrafist. Ar trebui să nu-i indispunem pe prefecți. Dacă-s oameni de treabă, comunică-le numai ce poftești. Dacă se arată geloși de misiunea dumitale, nu-i jigni, nu trebuie să ne sfădim cu armata noastră în clipa bătăliei.

— Socot că mă voi purta cu prudență, dar, în sfîrșit, pot coresponda telegrafic cu excelența-voastră, fără să comunic în prealabil prefectului conținutul telegramei ?

— Da, de acord, dar nu te certa cu prefecții. Aș vrea să ai cincizeci de ani în loc de douăzeci și șase !

— Excelența-voastră e perfect liber, desigur, să-și aleagă un bărbat de cincizeci de ani, mai puțin simțitor ca mine față de înjurăturile jurnalelor.

— Îți voi da orice sumă de bani. Dacă orgoliul dumitale îmi îngăduie o gratificație, o vei primi, și încă una mare. Într-un cuvînt, trebuie să reușești : după părerea mea personală e preferabil să cheltuim cinci sute de mii de franci decît să-l avem pe Mairobert în fața noastră la Cameră. E un bărbat stăruitor, înțelept, respectat, redutabil. Disprețuiește banul și e bogat. Într-un cuvînt, mai rău nu se poate !

— Voi face tot posibilul ca să vă feresc.

După acest răspuns rostit foarte rece, ministrul părăsi loja.

Trebui să răspundă la salutul a cincizeci de persoane și să strîngă opt sau zece mîini înainte de a se sui în trăsura lui, în care-l pofti și pe Lucien.

— Descurcă-te tot așa de bine ca și în afacerea Kortis, îi spuse lui Lucien, pe care ținu morțiș să-l conducă pînă în piața Madeleine, și voi spune regelui că administrația n-are nici un element superior dumitale. Și n-ai decît douăzeci și șase de ani ! Vei putea ajunge departe ! Nu văd decît două obstacole. Avea-vei curajul să vorbești înaintea a patru sute de deputați, dintre care trei sute de imbecili ? Putea-vei să te ferești de primul impuls care la dumneata e înspăimîntător ? Mai ales ia aminte și comunică prefecților : nu apelați niciodată la sentimentele pretins generoase și care depind prea mult de nesupunerea popoarelor.

— A... spuse Lucien îndurerat.

— Ce este ?

— Lucrul nu-i măgulitor.

— Amintește-ți că Napoleon al dumitale n-a ținut seama de asta nici chiar în 1814, cînd dușmanul trecuse Rinul.

— Pot să-l iau cu mine pe domnul Coffe, care are sînge rece cît doi ?

— Rămîn însă singur !

— Singur, cu patru sute cincizeci de funcționari ! De pildă, cu domnul Desbacs.

— E un șmecher prea maleabil, care va trăda mai mulți miniștri înainte de-a ajunge consilier de stat. Aș vrea să-ncerc să nu fiu printre acei miniștri, de aceea îți cer concursul, cu toate asperitățile dumitale. Desbacs e tocmai opusul dumitale... Ia însă pe oricine dorești, chiar și pe domnul Coffe. Și, cu nici un preț, Mairobert ! Te aștept înainte de ora unu și jumătate. Fericită-i tinerețea în privința activității !

Lucien se sui în apartamentul mamei sale, care-i puse la dispoziţie caleaşca de călătorie a băncii, gata oricînd de drum ; la ora 3 noaptea era în drum spre departamentul Cher.

Capitolul LIV

Trăsura era ticsită cu pamflete electorale peste tot, pînă şi pe imperială. Abia mai era loc pentru Lucien şi Coffe. Sosiră la Blois la ora 6 seara şi se opriră să ia cina. Deodată auziră un huiet mare în faţa hanului.

— Huiduiesc pe cineva, spuse Lucien domnului Coffe.

— Să-i ia dracu ! răspunse acesta cu răceală.

Hangiul intră, foarte palid.

— Fugiţi, domnilor, vor să vă prade trăsura.

— Şi de ce ? întrebă Lucien.

— A, ştiţi mai bine decît mine...

— Cum ? spuse Lucien furios şi ieşi sprinten din salon, care era la parter.

Fu întîmpinat cu strigăte asurzitoare :

— Jos cu spionul, jos cu comisarul de poliţie !

Roşi ca un cocoş, se hotărî să nu răspundă şi încercă să se apropie de trăsură. Mulţimea se dete puţin la o parte. Cînd deschise uşa de la trăsură, o lopată plin cu noroi îi căzu drept pe faţă şi apoi pe cravată. Deoarece în clipa aceea vorbea cu domnul Coffe, noroiul îi pătrunse chiar în gură.

Un funcţionar particular, lung cît toate zilele, cu favoriţi roşii, care fuma liniştit la balconul de la întîiul cat al hanului, unde se strînseseră toţi călătorii, şi care domina scena de aproape, spuse strigînd către mulţime :

— Priviți-l cît e de murdar ! I-ați pus sufletul pe față.

Urmă o scurtă tăcere, apoi cuvintele îi fură întîmpinate cu un hohot de rîs obștesc, care cuprinse toată strada cu un zgomot asurzitor și ținu cinci minute. În clipa cînd Lucien se întorcea cu o mișcare bruscă spre balcon și-și ridica ochii ca să ghicească printre atîtea mutre care rîdeau cu un rîs silit pe aceea a obraznicului care vorbise despre el, doi jandarmi în galop intrară în mulțime. Balconul se goli într-o clipă, și mulțimea se risipi iute prin străzile laterale. Înnebunit de mînie, Lucien vru să se întoarcă la han, ca să-l caute pe individul care-l insultase, dar hangiul baricadase toate intrările, și în zadar lovea eroul nostru cu pumnii și cu picioarele în ușă.

În timpul acestor tentative, brigadierul de jandarmi se afla în spatele lui.

— Ștergeți-o iute, domnilor, spunea acel funcționar, cu un ton grosolan, rîzînd și el de halul în care se aflau vesta și cravata lui Lucien din pricina noroiului. N-am decît trei oameni, iar mulțimea se poate întoarce cu pietre.

Se înhămau caii în grabă. Lucien era scos din minți de mînie și vorbea cu Coffe, care nu răspundea, încercînd, cu ajutorul unui cuțit mare de bucătărie, să ia grosul noroiului care-i acoperea mînecile hainei.

— Trebuie să-l găsesc pe individul care m-a insultat, repeta Lucien pentru a cincea sau a șasea oară.

— În meseria noastră, a dumitale și a mea, răspunse în sfîrșit Coffe, cu mult sînge rece, trebuie să ne facem că n-am auzit și să ne vedem de drum.

Veni și hangiul, care ieșise printr-o ușă dosnică, dar nu putu sau nu vru să-i răspundă lui Lucien nimic cu privire la numele lunganului care-l insultase.

— Mai bine plătiți-mi, domnule. Patruzeci și doi de franci.

— Îți bați joc de mine ? O masă pentru doi oameni, patruzeci și doi de franci ?!

— Vă sfătuiesc s-o ștergeți, spuse brigadierul, se vor întoarce cu cotoare de varză, iar Lucien văzu cum hangiul îi mulțumea brigadierului cu coada ochiului.

— Cum îndrăznești ? spuse Lucien.

— Să mergem la judecătorul de pace, domnule, dacă te crezi păgubit, spuse hangiul cu siguranța obraznică a oamenilor de teapa lui. S-au speriat toți călătorii din han, e și un englez cu nevastă-sa, care a închiriat jumătate din etajul întîi pentru două luni. Mi-a declarat că dacă mai primesc niște...

Hangiul se opri scurt.

— Niște ce ? întrebă Lucien, palid de mînie, alergînd la trăsură ca să-și ia sabia.

— În sfîrșit, domnule, mă-nțelegi... spuse hangiul, englezul m-a amenințat că se mută.

— Să plecăm, spuse Coffe, mulțimea se întoarce.

Aruncă patruzeci și doi de franci hangiului și plecară.

— Te voi aștepta afară din oraș, spuse brigadierului, îți poruncesc să mă aștepți acolo !

— A, înțeleg, răspunse brigadierul, surîzînd cu dispreț, domnul comisar se teme.

— Îți ordon s-o apuci pe altă stradă și să mă aștepți dincolo de poarta orașului. Iar dumneata, spuse surugiului, mergi prin mulțime la pas.

Mulțimea începu să apară la capătul străzii.

Cînd ajunse la douăzeci de pași de mulțime, surugiul porni în galop, în ciuda strigătelor lui Lucien. Noroiul și cotoarele de varză zburau de pretutindeni în caleașcă. Cu toată hărmălaia îngrozitoare, pasagerii încercară plăcerea să audă înjurăturile cele mai murdare. În apropierea porții orașului, surugiul mînă

la trap, din pricina punții prea strîmte. Lîngă poartă, care era dublă, se aflau vreo opt sau zece gălăgioși.

— În apă cu ei, în apă ! strigau.

— A, e sublocotenentul Leuwen ! spuse un bărbat cu o manta verde, sfîșiată, un lăncier dat afară pe-semne.

— În apă cu Leuwen, în apă cu Leuwen ! strigară într-o clipă.

Țipete izbucneau la doi pași de caleașcă, dedesubtul porții, și strigătele se întețiră la ieșirea caleștii. După două sute de pași, totul se liniști. Brigadierul nu întîrzie nici el.

— Vă felicit, domnilor, spuse călătorilor, ați scăpat frumușel.

Aerul zeflemitor îl scoase din fire pe Lucien, care-i porunci să-și prezinte actele de identitate, apoi îi spuse :

— Care poate fi cauza tămbălăului ăstuia ?

— Ei bine, domnule, știți mai bine decît mine. Sînteți comisarul de poliție care vine pentru alegeri. Tipăriturile pe care le aveați pe imperiala caleștii au căzut jos chiar la intrarea în oraș, în fața cafenelei „Ramblin", cafeneaua *Naționalului*, au fost citite, lumea v-a recunoscut, și, zău, mare noroc ați avut că n-au aruncat cu pietre în dumneavoastră.

Domnul Coffe se sui liniștit pe capra caleștii.

— Într-adevăr, nu mai e nimic, îi spuse lui Leuwen uitîndu-se pe imperială.

— Pachetul pierdut era pentru departamentul Cher sau pentru domnul Mairobert ?

— Împotriva domnului Mairobert, răspunse Coffe, era pamfletul lui de Torpet.

Chipul jandarmului în timpul acestui scurt dialog îl exaspera pe Lucien, care-i dete douăzeci de franci și-i porunci să plece.

Brigadierul îi mulţumi cu mii de plecăciuni.

— Domnilor, adăugă, locuitorii din Blois sînt iuţi la mînie. Domnii de felul dumneavoastră nu străbat de obicei oraşul decît noaptea.

— Şterge-o ! îi spuse Lucien. Iar tu porneşte-o în galop ! porunci vizitiului.

— Ei, nu vă temeţi atîta, răspunse acesta rînjind, nu mai e nimeni pe şosea !

După cinci minute de galop, Lucien se întoarse către însoţitorul său, spunîndu-i :

— Ei bine, Coffe ?!

— Ei bine, răspunse Coffe rece, ministrul vă ia de braţ la ieşirea de la Operă ; raportorii la Consiliul de stat, prefecţii în disponibilitate, deputaţii cu antrepozite de tutun vă invidiază norocul. Acesta-i reversul medaliei. Nimic mai simplu.

— Sîngele dumitale rece mă scoate din sărite ! spuse Lucien, înnebunit de mînie. Toate mîrşăviile acelea, cuvintele : „Sufletul lui e pe faţă“, şi noroiul acela...

— Noroiul acela e, pentru noi, nobila pulbere de pe câmpul de onoare. Acel huiet public vă va fi pus la socoteală, astea-s fapte strălucite în cariera pe care aţi ales-o şi în care sărăcia şi recunoştinţa mea mă îndeamnă să vă urmez.

— Adică dacă ai avea o mie două sute de franci venit lunar, n-ai fi aici.

— Dacă aş avea numai trei sute, n-aş sluji ministerul care reţine mii de nenorociţi în temniţele îngrozitoare de la „Mont-Saint-Michel“ şi „Clairvaux“.

După răspunsul acesta prea sincer, urmă o tăcere adîncă, şi tăcerea ţinu timp de trei poşte. La şase sute de paşi de un sat, a cărui clopotniţă ascuţită se zărea înălţîndu-se după un colnic golaş, fără pomi, Lucien opri trăsura, spunînd surugiului :

— Ai douăzeci de franci dacă nu spui nimic despre răscoală.

— Prea bine, douăzeci de franci nu-s de lepădat, vă mulţumesc. Dar bine, domnule, chipul dumneavoastră atît de palid din pricina spaimei prin care-aţi trecut, caleasca dumneavoastră englezească, aşa de frumoasă, plină de noroi or să pară suspecte, lumea are să trăncănească. Eu, unul, sînt mut.

— Spune că ne-ai răsturnat într-un şanţ, iar oamenilor de la staţia de poştă că vor primi douăzeci de franci dacă înhamă în trei minute ; spune-le că sîntem nişte negustori care ne-am luat lumea în cap din pricina unui faliment... Şi că sîntem siliţi să ne ascundem ! spuse Lucien lui Coffe.

— Vreţi să fiţi recunoscut sau nu ?

— Aş vrea să fiu la o sută de metri sub pămînt, sau să am nepăsarea dumitale !

Lucien nu suflă un cuvînt în timp ce se înhăma, stînd nemişcat în fundul caleştii, cu mîna pe pistoale, vădit frămîntat de mînie şi de ruşine. Cînd ajunseră la cinci sute de paşi de staţie, întrebă cu lacrimile în ochi, întorcîndu-se către însoţitorul său tăcut :

— Ce mă sfătuieşti, Coffe ? Vreau să-mi trimit demisia din toate funcţiile şi să-ţi cedez misiunea, sau, dacă-ţi convine, să-l chem pe domnul Desbacs. Eu voi aştepta o săptămînă şi apoi îl voi căuta pe obraznicul acela.

— Vă sfătuiesc, răspunse Coffe cu răceală, să poruncţiţi să ne spele caleasca la prima staţie, să continuaţi ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic şi să nu spuneţi nimănui nici o vorbă despre această păţanie, ca să nu daţi lumii prilej de rîs.

— Cum, spuse Lucien, vrei să îndur toată viaţa ideea că m-am lăsat insultat fără să mă răzbun ?

— Dacă sînteţi atît de simţitor la dispreţ, de ce aţi părăsit Parisul ?

— Prin ce moment critic am trecut la uşa hanului ! Cît voi trăi, momentul acesta mă va arde ca jarul pus pe piept !

— Pățania era nostimă, spuse domnul Coffe, pentru că nu era nici o primejdie şi aveam tot răgazul să gustăm dispreţul. Strada era plină de noroi, dar perfect pavată, fără nici o piatră la îndemîna mulţimii. E întîia dată cînd mi-am dat seama ce este dispreţul. Cînd am fost arestat, ca să fiu dus la închisoarea „Sainte-Pélagie“, n-am fost zărit decît de trei-patru persoane cînd mă suiau în dubă, cam în ghionți, şi una din ele a spus cu multă milă şi bunătate : „*Bietul om !*“

Lucien nu răspunse. Coffe urmă, cu o sinceritate crudă :

— Aici însă era dispreţul curat. Ceea ce m-a făcut să-mi aduc aminte de cunoscuta zicală : „Dispreţul îl înghiţi, nu-l mesteci“.

Atîta sînge rece îl înnebunea pe Lucien. Dacă nu l-ar fi oprit gîndul la mama lui, ar fi dezertat chiar atunci pe şoseaua cea mare, s-ar fi îndreptat spre Rochefort, iar de acolo îi era uşor să se îmbarce pentru America, sub un nume de împrumut. „După doi ani mă pot întoarce la Blois, să dau cîteva palme celui mai de vază tînăr din oraş.“

Ispita aceasta stăpînindu-l prea mult, simţea nevoia să vorbească.

— Amice, îi spuse lui Coffe, mă bizui că nu vei rîde cu nimeni de chinurile astea ale mele.

— M-aţi scos de la „Saint-Pélagie“, unde trebuia să-mi execut pedeapsa de cinci ani ; şi apoi sîntem legaţi de mai mulţi ani.

— Ei bine, inima mi-e slabă, simt nevoia să vorbesc, şi voi vorbi dacă-mi făgăduieşti o discreţie veşnică.

— Făgăduiesc.

Lucien îşi expuse proiectul dezertării, iar la urmă plînse cu lacrimi fierbinţi.

— M-am purtat rău toată viaţa, repetă de mai multe ori, sînt ca într-o mlaştină din care nu mai pot ieşi.

— Fie, dar oricare ar fi motivul, nu puteţi dezerta în mijlocul bătăliei, ca saxonii la Lipsca, nu e frumos, asta v-ar stîrni mai tîrziu remuşcări, sau cel puţin aşa mă tem. Încercaţi să uitaţi şi, mai ales, nici un cuvînt faţă de domnul de Riquebourg, prefectul din Champagnié.

După asemenea frumoasă mîngîiere, se lăsă o tăcere care ţinu două ceasuri. Aveau de făcut o etapă de şase poşte, era frig, ploua mărunt, aşa că fură nevoiţi să acopere caleaşca. Se lăsa noaptea, ţinutul pe care-l străbăteau era sterp : nici un singur arbore. În timpul acestei nesfîrşite etape de şase poşte, se făcu noapte deodată, se întunecă adînc. Coffe îl vedea pe Lucien schimbîndu-şi poziţia din cinci în cinci minute.

„Se răsuceşte ca sfîntul Laurenţiu pe grătar. Păcat că nu-şi poate găsi singur leacul. În starea în care se află, nu poate fi şi politicos, îşi spuse Coffe după un sfert de oră. Totuşi, adăugă, după un alt sfert de oră de reflecţie şi deducţii matematice, îi rămîn îndatorat că m-a scos din chichineaţa aceea de la «Sainte-Pélagie», cam de mărimea acestei caleşti... Să ne expunem la lovitura fiarei ! N-a fost prea politicos cu mine nici în cursul dialogului de mai înainte. Să stăm totuşi de vorbă, oricît de plicticos ar fi, cu un om nenorocit, şi, mai rău încă, cu un mîndru fiu al Parisului, nenorocit din propria-i greşeală, nenorocit cu toate că e sănătos, că are bani şi tinereţe din belşug. Ce prost ! Cum l-aş mai urî, dar m-a scos din închisoare ! La şcoală ce închipuit era, şi, mai cu seamă, ce mai palavragiu ! Să vorbească, să vorbească, mereu să vorbească ! Cu toate astea, ca să fiu drept, e *o menţiune*

straşnică în favoarea lui, nici o singură vorbă nelalocul ei, cînd i-a trăsnit prin cap să mă scoată din închisoare... Da, dar ca să mă facă ucenic de călău... Călăul e mai stimabil... Din curată copilărie, din pricina prostiei lor obişnuite, l-au luat la ochi oamenii, el nu-şi face decît datoria... o datorie necesară... indispensabilă. Iar noi ! noi, care sîntem pe calea tuturor onorurilor pe care le poate împărţi societatea, iată-ne pe cale de-a comite o infamie... o infamie *dăunătoare*. Porul, care se înşală deseori, de data asta a avut din întîmplare dreptate. În astă strălucitoare caleaşcă englezească, atît de luxoasă, descoperă doi nemernici... şi ne spune : «Sînteţi nişte nemernici !» Bine spus, gîndi Coffe rîzînd. Mai domol, poporul nu i-a spus lui Lucien : «Eşti un nemernic», ci ne-a spus amîndurora : «Sînteţi nişte nemernici». Coffe cîntări cuvîntul pentru sine însuşi. În clipa aceea Lucien suspină adînc. Iată-l suferind din pricina absurdităţii lui : pretinde să întrunească la un loc avantajele ministeriale cu gingaşa susceptibilitate a unui om de onoare. Nu e nimic mai stupid ! Ei, amice, o dată cu haina acoperită de fireturi, ia-ţi şi-o piele de toval împotriva jignirilor... Se poate invoca însă în apărarea lui faptul că nu există poate nici un ticălos de agent de-al ministrului care să sufere de pe urma acestui mecanism. Cinste lui... Ceilalţi ştiu la ce misiuni se expun solicitînd slujbe... Ar fi bine să-şi găsească singur leacul... Orgoliul, bucuria descoperirii ar îmblînzi durerea tăişului ascuţit al sfatului care îi pătrunde în inimă... E însă bogat, e răsfăţat cu toate bucuriile unei situaţii sociale frumoase... nu va găsi niciodată singur leacul, admiţînd că există vreunul. Să mă ia dracu dacă cunosc în fond situaţia sa !... Aici e aici... secătura aceea de ministru îl tratează cu o distincţie uimitoare, poate c-o fi avînd ministrul vreo fată legitimă sau din flori cu care vrea să-l încurce... poate că Lucien e ambiţios, poate că

vrea să fie prefect, decorat, cu panglica roşie pe un frac nou-nouţ... şi să se plimbe ţanţoş pe aleea de tei a promenadei publice din partea locului !"

— Ah, Doamne... spuse Lucien în şoaptă.

„Iată-l pe calea dispreţului public... ca în primele mele zile de închisoare, cînd credeam că vecinii mei de prăvălie m-ar putea lua drept falit fraudulos."

Amintirea acelei dureri atît de vii fu atît de puternică, încît îl îndemnă pe Coffe să vorbească :

— Nu vom fi în oraş înainte de ora unsprezece, vreţi să tragem la un han sau la prefect ?

— Dacă nu s-a culcat, să mergem la prefect.

Din slăbiciune, Lucien gîndea cu voce tare înaintea lui Coffe ; gustase pînă-n fund paharul amar al ruşinii, deoarece plînsese ; adăugă :

— Mai supărat decît sînt nu se poate, dar nefericitului nu-i rămîne decît o singură scîndură de salvare, să ne facem datoria.

— Aveţi dreptate, spuse Coffe cu răceală. În cul-

mea nenorocirii, şi mai cu seamă a celei mai mari nenorociri, care-şi trage obîrşia din dispreţul de sine, singurul leac este să-ţi faci datoria şi să treci la acţiune. *Experto crede Roberto.* [1] Nu mi-am petrecut viaţa pe roze. Dacă vreţi să-mi ascultaţi sfatul, astupaţi-vă urechile şi siliţi-vă să uitaţi scandalul de la Blois. Sînteţi încă foarte departe de culmea nenorocirilor, nu e cazul să vă dispreţuiţi. Judecătorul cel mai sever n-ar putea vedea în fapta dumneavoastră decît imprudenţă, aţi apreciat viaţa unui *ministerial* potrivit celor văzute la Paris, unde are monopolul tuturor plăcerilor pe care le poate da viaţa socială. Numai în provincie vede ministerialul dispreţul pe care i-l hărăzeşte din plin marea majoritate a francezilor. N-aveţi pielea destul de groasă ca să nu simţiţi dispreţul public. Te obiş-

---

[1] Încrede-te în Robert, care ştie asta din propria-i experienţă (lat.).

nuiești însă și cu asta, n-ai decît să-ți plasezi vanitatea aiurea. Uitați-vă la domnul de N... În privința acestui bărbat celebru, putem observa că, atunci cînd disprețul s-a generalizat, nu-l mai exprimă decît proștii ; la noi, însă, proștii au făcut și disprețul de rîs.

— Ciudată mîngîiere îmi oferi, spuse Lucien destul de brusc.

— E singura, pare-mi-se, care vi se potrivește. Trebuie mai întîi să spui adevărul cînd iei asupră-ți sarcina gingașă de a consola pe un om curajos. Sînt un chirurg în aparență crud, sondez plaga pînă-n fund, dar pot vindeca. Vă amintiți cum cardinalul de Retz, un om atît de curajos, poate că omul cel mai curajos din Franța, de-o seamă cu anticii, deoarece dăduse, la supărare, un picior în spate scutierului său pentru cine știe ce prostie moțată, se trezi cu o grindină de bastoane și fu strașnic bătut de omul acela, mult mai voinic ca dînsul ? Ei bine, asta-i mai nostim decît primirea cu noroi din partea gloatei care vă crede autorul mîrșavului pamflet pe care-l duceți în Normandia. La drept vorbind, s-a aruncat cu noroi în obrăznicia atît de provocatoare a îngîmfatului aceluia de Torpet. Dacă ați fi englez, accidentul acesta v-ar fi lăsat aproape cu desăvîrșire rece. Lordul Wellington a trecut de trei-patru ori în viața sa prin aceeași situație.

— A, englezii nu-s judecători atît de subțiri și delicați în privința onoarei ca francez. Muncitorul englez nu-i decît o mașină, al nostru nu-și execută atît de bine lucrarea minuțioasă, dar e, deseori, un fel de filozof, și e groaznic să-i suferi disprețul.

Lucien mai vorbi cîtva timp cu toată slăbiciunea omului căzut pe ultima treaptă a nenorocirii. Coffe îl luă de mînă, și Lucien plînse a doua oară.

— Dar lăncierul care m-a recunoscut cînd s-a strigat : „Jos Leuwen“ ?

— Soldatul acela a adus la cunoştinţa poporului din Blois numele autorului infamului pamflet al lui de Torpet.

— Cum să mai ies din noroiul în care m-am afundat, la propriu, ca şi la figurat ? exclamă Lucien cu amărăciune. De cînd eram copil, urmă după o clipă, am făcut tot ce mi-a stat în putinţă ca să fiu folositor şi vrednic de stimă. Timp de trei ani am muncit cîte zece ore pe zi ca să intru la Şcoala politehnică. Dumneata ai reuşit al patrulea, şi eu al şaptelea. La şcoală, muncă istovitoare, nici gînd de distracţie. Indignaţi de-o măsură ticăloasă luată de guvern, ieşim în stradă.

— Greşeală ridicolă de calcul, mai ales la nişte geometri.

Eram două sute cincizeci de tineri, guvernul ne-a opus douăsprezece mii de ţărani, incapabili de orice judecată şi pe care focul sîngelui ce-i însufleţeşte pe toţi francezii în faţa primejdiei îi preface în nişte soldaţi foarte buni. Am căzut în aceeaşi eroare ca şi acei bieţi seniori ruşi în 1826. [1]

Tăcutul Coffe flecărea ca să-l distragă pe Lucien, dar băgă de seamă că Lucien nu-l mai asculta.

— Indignat că eram prea leneş şi nu prea stimabil, m-am făcut militar, apoi am părăsit uniforma din motive personale. Dar mai devreme sau mai tîrziu tot aş fi părăsit-o, ca să nu fiu silit să scot sabia împotriva muncitorilor. Vrei să devin un erou în genul celor din strada Transnonain ? Ceea ce s-ar putea ierta unui soldat care vede în locuitorii acelei case un rus care-şi apără bateria ; dar mie, unui ofiţer, care înţelege totul ?

— Ei bine, e mult mai rău decît să fii primit cu noroi la Blois, de oamenii pe care prefectul lor, domnul

---

[1] Aluzie la răscoala din decembrie 1825, numită a decembriştilor.

de Nomtour, i-a înșelat în chipul cel mai revoltător cu prilejul alegerii parțiale de anul trecut. V-amintiți că a pus jandarmii pe podul de peste Loire să ceară pașaport locuitorilor unei mahalale care votau în oraș, și cum nici unul n-avea pașaport, n-au fost lăsați să treacă ? Recunoașteți că oamenii aceștia, găsind prilejul să se răzbune împotriva domnului de Nomtour în persoana dumneavoastră, au făcut bine ?

— Așadar, meseria de ostaș te silește la fapte ca aceea de pe strada Transnonain. Și nefericitul de ofițer care aștepta vremea războiului la regiment trebuie oare să-și dea demisia cînd șuieră gloanțele răscoalei ?

— Nu, desigur, bine-ați făcut că ați părăsit armata.

— Iată-mă în administrație. Știi că lucrez conștiincios de la ora nouă dimineața la patru după amiază. Rezolv cel puțin douăzeci de chestiuni, adeseori însemnate. Dacă la masa de seară mă tem că am uitat ceva urgent, în loc să stau la gura sobei, cu mama, mă întorc la birou, unde mă blestemă funcționarul de gardă, care nu mă așteaptă la ora aceea. Ca să nu-mi supăr tatăl, și puțintel și de teamă să nu fiu nevoit a discuta cu dînsul, m-am lăsat atras în misiunea asta blestemată. Iată-mă acuma însărcinat cu calomnierea unui bărbat cinstit, domnul Mairobert, cu toate mijloacele de care dispune guvernul ; mi se aruncă cu noroi în față și mi se strigă că sufletul mi-e zugrăvit pe obraz ! Ah ! Lucien se zvîrcolea, lungindu-și picioarele în caleașcă. Ce să mă fac ? Să pap averea cîștigată de tatăl meu, să nu fac nimic, să nu fiu bun de nimic ! Să-mi aștept astfel bătrînețea, disprețuindu-mă eu însumi și strigînd: „Ce fericit sînt că am avut un tată care prețuia mai mult decît mine!“? Ce să fac? Ce meserie să-mi aleg?

— Cine are nenorocirea de a trăi sub un guvern de pungași, ca și a doua nenorocire, foarte mare, după mine, de a gîndi prea just și de a vedea adevărul, bagă

de seamă că sub un guvern ca al nostru, în esență incorect, mult mai incorect decît Bourbonii sau Napoleon, deoarece își calcă statornic jurămîntul dintîi, singurele îndeletniciri independente sînt agricultura și comerțul. Mi-am spus : agricultura mă aruncă în mijlocul cîmpiilor, la cincizeci de poște departe de Paris, printre țăranii noștri, care-s încă niște dobitoace ; am preferat comerțul. E drept că în comerț trebuie să înduri și să împărtășești anumite obișnuințe scîrnave și îngrozitoare, lipsite de cea mai elementară generozitate, stabilite de barbaria veacului al XVII-lea și susținute astăzi de oamenii mai vîrstnici, zgîrciți și mohorîți, care sînt pacostea comerțului. Aceste obișnuințe sînt ca și cruzimile din evul mediu, care, la vremea lor, nu erau cruzimi, dar au ajuns cruzimi datorită progreselor omenirii. Dar, în sfîrșit, aceste obișnuințe scîrnave, chiar de ar fi să le socotim pînă la urmă firești, sînt preferabile măcelăririi orășenilor pașnici din strada Transnonain, sau, și mai rău încă, îndreptățirii unor astfel de lucruri în pamfletele pe care le răspîndim.

— Va trebui așadar să-mi schimb meseria a treia oară !

— Aveți răgaz de gîndit o lună. A dezerta însă în toiul bătăliei, sau a vă îmbarca la Rochefort, așa cum v-a trecut prin gînd, ar însemna să vă cîștigați în societate un renume de nebunie și lașitate, de care nu vă veți putea spăla niciodată. Veți avea oare puterea de caracter să disprețuiți judecata societății în mijlocul căreia v-ați născut ? Lordul Byron n-a avut această putere. Nici chiar cardinalul de Retz n-a avut-o. Napoleon, care se credea nobil, s-a înfricoșat de părerea cartierului Saint-Germain. Un pas greșit, în situația în care vă găsiți, vă duce la sinucidere. Gîndiți-vă la ceea ce îmi spuneați acum o lună despre ura dibace a ministrului de externe, în fruntea celor patruzeci de iscoade ale sale din societatea bună.

După ce se străduise să vorbească atîta, Coffe tăcu, și peste cîteva minute ajunseră la Champagnić, capitala departamentului Cher.

Capitolul LV

Prefectul, domnul de Riquebourg, îi primi cu tichie de bumbac, mîncînd o omletă, singur în biroul său, la o măsuță rotundă. Își chemă bucătăreasa, Marion, cu care discută fără grabă despre ce mai rămăsese în cămară și ce ar putea fi mai repede gata pentru cina domniilor-lor.

— Au înghițit nouăsprezece poște, spuse el bucătăresei, făcînd o aluzie la distanța străbătută de călători după masa luată la Blois.

După ce plecă bucătăreasa, adăugă :

— Domnilor, cu sînt cel ce stă la sfat cu bucătăreasa, ca să nu-i las soției decît grija copiilor, iar eu, lăsînd-o pe fata asta să flecărească, aflu tot ce se petrece la mine-n casă ; conversația mea, domnilor, e pe de-a-ntregul închinată poliției mele, și cu mult folos, întrucît sînt înconjurat de dușmani. Nici nu vă dați seama, domnilor, cîte cheltuieli am ; de pildă, am un bărbier liberal pentru mine, iar pe coaforul doamnelor legitimiste, pentru soția mea. Înțelegeți, domnilor, că aș putea să mă bărbieresc și singur. Am două procese mărunte pe care le lungesc la infinit numai și numai ca să am prilejul să chem la prefectură pe procuror, domnul Clapier, unul dintre liberalii cei mai pișicheri din ținut, și pe avocat, domnul Le Beau, personaj elocvent, moderat, cucernic ca și marii proprietari pe care-i servește. Locul meu, domnilor, nu ține decît de un fir ; dacă nu sînt puțintel protejat de excelența-sa,

sînt cel mai nenorocit dintre oameni. Am ca dușman în primul rînd pe monseniorul episcop ; e cel mai primejdios, are legături cu cineva foarte apropiat de urechea majestății-sale regina, iar scrisorile monseniorului episcop nici nu trec pe la poștă. Nobilimea nu catadicsește să-mi onoreze salonul și mă hărțuiește cu Henric al V-lea și cu sufragiul universal. Mai am și pe nenorociții ăia de republicani, un pumn de oameni, care fac gălăgie cît o mie. Mă credeți, domnilor, că odraslele familiilor celor mai bogate, pe măsură ce ating vîrsta de optsprezece ani, nu se rușinează să se alipească acestui partid ? Mai deunăzi, ca să plătească amenda de o mie de franci la care am condamnat ziarul obraznic ce păruse că aprobă tămbălăul făcut vrednicului nostru locțiitor de procuror general, tinerii nobili au dat șaizeci și șapte de franci, iar tinerii bogați, nenobili, optzeci și nouă de franci. Nu e îngrozitor ? Și noi, care le garantăm proprietățile împotriva republicii !

— Dar muncitorii ? întrebă Coffe.

— Cincizeci și trei de franci, dommule, e îngrozitor, cincizeci și trei de franci, numai în gologani ! Contribuția cea mai solidă din partea lor a fost de treizeci de centime ; și, domnilor, tocmai cizmarul fetelor mele a îndrăznit să dea aceste treizeci de centime.

— Sper că nu vă mai folosiți de el, spuse Coffe, sfredelindu-l cu privirea scrutătoare pe sărmanul prefect.

Acesta se arătă foarte încurcat, întrucît nu îndrăznea să mintă, temîndu-se de serviciul de informații al domniilor-lor.

— Voi fi sincer, spuse în sfîrșit, sinceritatea mă caracterizează. Barthélemy e singurul cizmar de dame din oraș. Ceilalți servesc femeile din popor... iar fetele mele nici n-au vrut să audă... I-am tras însă o săpunea lă strașnică !

Plictisit de atîtea amănunte, la ora douăsprezeee fără un sfert noaptea, Lucien îl întrebă brusc pe domnul de Riquebourg :

— Aţi vrea, domnule, să citiţi scrisoarea domnului ministru de interne ?

Prefectul o citi de două ori în tihnă. Cei doi tineri călători se uitau unul la altul.

— Lucru dracului mai sînt şi alegerile astea, spuse prefectul după citire, nu mă lasă să dorm de trei săptămîni ! Eu, care, slavă Domnului, în vremuri normale, cucăi cînd mă descalţ la culcare ! Dacă, în zelul meu pentru guvernul regelui, iau cine ştie ce măsură, cam prea tare faţă de administraţii mei, îmi pierd liniştea sufletească. În clipa în care vreau să adorm, remuşcarea, ori măcar o discuţie neplăcută cu mine însumi, ca să decid dacă nu m-am expus remuşcării, vine să-mi izgonească somnul. Nu cunoaşteţi încă asta, domnule comisar (acesta era titlul cu care-l împopoţona bunul domn Riquebourg pe Lucien, ca să-l onoreze ; îl trata drept comisar al alegerilor), sufletul dumneavoastră e tînăr, domnule, grijile administrative n-au tulburat niciodată liniştea de care se bucură. Nu v-aţi găsit niciodată în opoziţie directă cu populaţia. A, domnule, sînt momente foarte grele ! Apoi mă întreb : „Purtarea mea fost-a perfect curată ? Devotamentul meu faţă de rege şi de patrie fost-a singura mea călăuză ?“ Nu cunoaşteţi aceste îndoieli dureroase, domnule, viaţa are culori trandafirii pentru dumneavoastră ; gonind cu poştalionul, vă distraţi privind chipul ciudat al norilor.

— Ah, domnule... spuse Lucien, uitînd orice prudenţă, orice convenienţă şi chinuit de conştiinţa sa.

— Tinereţea dumneavoastră pură şi calmă nici nu-şi dă seama de aceste primejdii, vă îngrozeşte doar pomenirea lor ! Vă stimez cu atît mai mult, îngăduiţi-mi să vă spun, tînărul meu colaborator. A, păstraţi cît mai

mult cu putință liniștea sufletului cinstit. Nu vă îngăduiți niciodată în administrație nici cea mai mică faptă, nu zic îndoielnică în privința onoarei, ci îndoielnică din punctul dumneavoastră de vedere. Fără liniște sufletească, domnule, e oare cu putință fericirea? După o faptă îndoielnică, din punctul de vedere al onoarei celei mai scrupuloase, sufletul dumneavoastră nu și-ar mai găsi liniștea.

Se servea cina, și domniile-lor erau la masă.

— Ați ucide somnul, cum spune marele autor tragic al englezilor în *Macbeth* al său.

„Ah, infamule, ești făcut oare să mă chinuiești ?“ gîndea Lucien, și deși era foarte înfometat, simți o astfel de contractare a diafragmei, încît nu putu înghiți nimic.

— Mîncați, domnule comisar, spunea prefectul, imitați pe adjunctul dumneavoastră.

— Secretar numai, domnule, răspunse Coffe, înfulecînd și înghițind ca un lup.

Cuvîntul, rostit cu putere, i se păru lui Lucien crud. Nu se putu împiedica să nu se uite la Coffe. „Nu vrei să mă ajuți să port infamia misiunii mele?“ spunea privirea. Coffe nu înțelese nimic. Era un om cu multă judecată, dar nicidecum delicat ; disprețuia scrupulele, confundîndu-le cu pretextele invocate de oamenii slabi, ca să nu execute ceea ce e drept sau de datoria lor.

— Mîncați, domnule comisar...

Coffe, care înțelese însă că titlul acesta nefericit îl jignea pe Lucien, spuse prefectului :

— Raportor la Consiliul de stat, vă rog, domnule.

— A, raportor la Consiliul de stat ! spuse cu mirare prefectul. Asta-i toată ambiția noastră, a sărmanilor prefecți din provincie, după ce-am trecut de două-trei alegeri cu succes !

„Să fie naivitate prostească sau răutate ?“ se întreba Lucien, nu prea dispus la indulgență.

— Mîncați, domnule raportor la Consiliul de stat. Dacă nu-mi puteți acorda decît o zi și jumătate, cum spune ministrul în scrisoarea sa, am să vă spun multe lucruri, să vă comunic multe amănunte, să vă supun multe măsuri pînă poimîine la prînz, ora la care veți părăsi palatul prefecturii. Mîine v-aș ruga să primiți vreo cincizeci de persoane, cincizeci de administratori îndoielnici sau timizi și de dușmani nedeclarați, sau, de asemenea, timizi. Sentimentele tuturor vor fi stimulate, nu mă îndoiesc, de onoarea de-a sta de vorbă cu un funcționar care, la rîndul lui, stă de vorbă cu ministrul. De altfel, audiența pe care le-o veți acorda și de care va vorbi tot orașul va fi pentru ei un angajament solemn. A vorbi cu ministrul e un mare avantaj, o frumoasă prerogativă, domnule raportor la Consiliul de stat ! Ce valorează telegramele noastre reci, domnule, telegramele noastre care trebuie să fie lungi ca să fie limpezi, ce valorează pe lîngă darea de seamă vie și interesantă a unui administrator care poate spune : *„Am văzut“* ?

Frazele acestea prostuțe stăruiau încă la ora unu și jumătate noaptea. Coffe, prăpădit de oboseală, ducîndu-se să se intereseze despre paturi, prefectul îl întrebă pe Lucien dacă putea vorbi înaintea secretarului.

— Desigur, domnule prefect, domnul Coffe lucrează în biroul particular al ministrului și se bucură, pentru alegeri, de toată încrederea excelenței-sale.

La întoarcerea lui Coffe, domnul de Riquebourg se crezu obligat să repete reflecțiile expuse pînă atunci lui Lucien, adăugînd numele proprii. Aceste nume, însă, complet necunoscute celor doi călători, nu făceau decît să încurce în ochii lor sistemul de influență pe care domnul prefect își propunea să-l exercite. Coffe, foarte supărat că nu putea să se ducă la culcare, vru măcar să lucreze serios și, cu autorizația domnului raportor la

Consiliul de stat, cum avu grija să se exprime, începu să-l îmboldească cu întrebările pe domnul de Riquebourg.

Bunul prefect, atît de moral și de grijuliu să nu-și pregătească remușcări, articulă în sfîrșit că departamentul era foarte indispus, pentru că opt pairi ai Franței, dintre care doi mari proprietari, numiseră un număr mare de funcționari mărunți, acoperindu-i cu protecția lor.

— Oamenii aceștia, domnilor, primesc circularele mele și-mi răspund cu mofturi. Dacă ați fi fost cu două săptămîni mai devreme, am fi putut pune la cale trei-patru destituiri nimerite.

— Dar, domnule, n-ai scris dumneata ministrului în acest sens ? E vorba, pare-mi-se, de destituirea dirigintei de poștă ?

— Doamna Durand, soacra domnului Duchadeau ? Biata femeie ! Nu e de-ai noștri, ce e drept, dar destituirea ei, dacă va sosi la timp, va înspăimînta doi-trei funcționari din cantonul Tourville, unul, ginerele ei, ceilalți doi, veri cu ea. Dar nu în asta constă grija mea cea mare ; la Mélan, cum am avut onoarea să vă arăt pe harta mea electorală, avem împotriva noastră o majoritate de cel puțin douăzeci și șapte de voturi.

— Dar, domnule, am în geantă copii după scrisorile dumitale. Dacă nu mă-nșel, n-ai vorbit ministrului despre cantonul Mélan.

— Ei, domnule raportor la Consiliul de stat, cum aș fi putut scrie asemenea lucruri ? Domnul conte d'Allevard, pair al Franței, nu-l vede zilnic pe ministrul dumneavoastră ? Scrisorile domniei-sale către omul domniei-sale de afaceri, notarul Ruflé, nu cuprind decît cele auzite în ajun sau cu două zile înainte de la excelența-sa, domnul conte de Vaize, cînd a avut cinstea să ia masa cu domnia-sa. Și mesele astea-s frecvente, pare-se. Nu se scriu asemenea lucruri, domnule. Sînt

tată de familie, mîine voi avea cinstea să vă prezint pe doamna de Riquebourg și pe cele patru fete ale mele, la viitorul cărora trebuie să mă gîndesc ; fiul meu e de doi ani sergent în Regimentul 86, trebuie să fie avansat sublocotenent, și vă voi mărturisi sincer, domnule raportor la Consiliul de stat, sub pecetea spovedaniei, un singur cuvînt de al domnului d'Allevard mă poate distruge, iar domnul d'Allevard, care vrea să abată o șosea publică ce trece prin parcul său, protejează pe toți cetățenii din cantonul Mélan. Cît despre mine, domnule raportor la Consiliul de stat, cea mai mică pedeapsă ce mi s-ar putea aplica, adică transferarea mea la o altă prefectură, ar fi un dezastru : cele trei căsătorii proiectate de doamna de Riquebourg pentru fetele ei ar deveni o imposibilitate, iar mobilierul meu e foarte mare.

Abia către ora 2 noaptea, prin întrebările sale stăruitoare și chiar prin ceva în plus, neînduplecatul Coffe îl sili pe domnul prefect să dezvăluie o mare manoperă la care făcea mereu aluzie.

— E singurul și unicul meu mijloc, domnilor, și dacă devine cunoscut, dacă e numai bănuit cu douăsprezece ore înainte de alegeri, totul e pierdut. Pentru că, domnilor, acest departament e unul din cele mai păcătoase din Franța, cu douăzeci și șapte de abonamente la *Națională* și opt la *Tribuna !* Domniei-voastre, însă, care sînteți sfetnicul intim al ministrului, nu vă pot ascunde nimic. Aflați, așadar, că nu voi declanșa manopera mea electorală, nu voi da foc fitilului decît atunci cînd voi vedea că numirea președintelui e pe jumătate hotărîtă, căci dacă s-ar declanșa prea devreme, două ore ar fi de-ajuns ca să pierdem totul, domnilor, alegerile, ca și situația preaplecatei dumneavoastre slugi... Să presupunem deci că-l sprijinim pe domnul Jean-Pierre Blondeau, director de uzină la Champagnié, candidat al guvernului ; că

avem ca rival, cu şanse probabile, şi, din nefericire, mai mult decît probabile, pe domnul de Malot, fost şef de batalion al ex-Gărzii Naţionale din Champagnié. Spun al ex-gărzii, deşi nu-i decît suspendată, dar va trece multă vreme pînă se va aduna din nou. Aşadar, domnilor, domnul Blondeau e amic al guvernului, pentru că se teme grozav de reducerea taxelor asupra lanţurilor de import. Malot, negustor de pînză şi de lemne de construcţie şi de foc, are mari interese la Nantes. Cu două ore înainte de despuierea scrutinului pentru numirea preşedintelui, un curier comercial, venind *realmente* de la Nantes, îi va aduce ştirea alarmantă că doi negustori din Nantes bine cunoscuţi mie şi care deţin o parte din averea lui, sînt pe punctul de a da faliment şi-şi înstrăinează proprietăţile unor prieteni prin acte de vînzare antedatate. Omul meu îşi pierde capul şi pleacă, sînt sigur. Ar lăsa baltă toate alegerile din lume...

— Şi cum vei face să sosească un curier adevărat de la Nantes, şi tocmai la momentul potrivit ?

— Datorită minunatului Chauveau, secretarul general de la Nantes, amicul meu intim. Trebuie să ştiţi că linia telegrafică nu trece decît la două poşte de-aici, iar Chauveau, care ştie că alegerile încep la 23, aşteaptă un cuvînt de la mine, în seara de 23 sau în dimineaţa de 24. De îndată [ce] Malot intră în panică în privinţa intereselor lui de la Nantes, apar şi eu, în ţinută de gală, lîngă „Sala Ursulinelor“, unde se ţin alegerile. După plecarea lui Malot, nu şovăi să iau cuvîntul faţă de alegătorii ţărani, şi, adăugă domnul de Riquebourg în şoaptă, dacă preşedintele colegiului electoral e funcţionar public, fie chiar liberal, împart alegătorilor mei cu jambiere nişte buletine pe care am tipărit cu litere mari : *Jean-Pierre Blondeau, director de uzină*. Voi cîştiga astfel zece voturi. Alegătorii, ştiind că Malot e în pragul falimentului...

— Cum faliment ? spuse Lucien, încruntîndu-se.

— Ei, domnule raportor la Consiliul de stat, răspunse domnul de Riquebourg cu un aer şi mai blînd ca de obicei, pot oare împiedica pe palavragiii din oraş, care exagerează totul, ca de obicei, să vadă în falimentul corespondenţilor lui Malot din Nantes nevoia, pentru el, de a-şi suspenda plăţile şi aici ? Cu ce-ar putea plăti aici, adăugă prefectul, dregîndu-şi glasul, dacă nu cu banii obţinuţi de la Nantes pentru lemnele trimise ?

Coffe surîdea, abia abţinîndu-se să nu izbucnească.

— Ştirbirea adusă creditului domnului Malot n-ar putea, prin alarmarea persoanelor care l-au creditat, să atragă o suspendare reală de plăţi ?

— Ei, cu atît mai bine, drace ! spuse prefectul, nemaistăpînindu-se. Nu-l voi mai avea ca adversar cu prilejul realegerii pentru Garda Naţională, dacă va avea loc !

Coffe era încîntat.

— Atîtea succese, domnule, mi-ar alarma poate susceptibilitatea.

— Ei, domnule, curentul republican creşte năvalnic. Digul împotriva acestui torent care ne-ar putea reteza capetele şi pîrjoli casele e regele, domnilor, numai şi numai regele ! Trebuie să întărim autoritatea şi să lăsăm să ardă ceea ce nu mai poate fi salvat. Cu atît mai rău pentru casa pe care trebuie s-o dărîmăm ca să le scăpăm pe celelalte. Eu, domnule, cînd e în joc interesul regelui, nu mă sinchisesc de lucrurile astea.

— Bravo, domnule prefect, de o mie de ori bravo ! *Sic itur ad astra* [1], adică la Consiliul de stat.

— Nu sînt destul de bogat, domnule. Douăsprezece mii de franci venit anual şi Parisul, cu familia mea cea

[1] Astfel se ajunge la stele (dicton latinesc, aplicat aici arivismului).

numeroasă m-ar ruina. Prefectura de Bordeaux, domnule, sau de Marsilia, sau de Lyon, cu fonduri secrete grase ; Lyon, de pildă, trebuie să fie o prefectură excelentisimă ! Să reluăm firul, căci e tîrziu. Aşadar, presupun zece voturi, în cel mai rău caz, cîştigate de mine personal. Redutabilul meu episcop are un biet marevicar, mare vulpoi şi mare amator de *specie*[2]. Dacă i-ar conveni excelenţei-sale să acopere cheltuiala, i-aş remite domnului Crochard, aşa-l cheamă pe marele-vicar, douăzeci şi cinci de ludovici, ca să-i distribuie preoţilor săraci. Îmi veţi spune, domnule, că a da bani partidului iezuitic înseamnă a-ţi ajuta inamicul. Lucrul trebuie cîntărit înţelepţeşte. Cei douăzeci şi cinci de ludovici mi-ar aduce vreo zece voturi de care dispune domnul Crochard, mai degrabă douăsprezece decît zece.

— Crochard îţi va lua banii şi-şi va bate joc de dumneata, spuse Lucien. Va pretinde că în momentul hotărîtor conştiinţa i-a împiedicat pe alegători să voteze cu dumneata.

— O, nu ! Nu-şi *bate joc* nimeni de un prefect... spuse rînjind domnul de Riquebourg, jignit de acel cuvînt. Avem un anumit *dosar*, cu şapte scrisori originale de-ale numitului Crochard. E vorba de o fetiţă de la pensionatul de călugăriţe „Saint-Denis-Sambuci". I-am jurat că am ars scrisorile, cu prilejul unui serviciu mărunt pe care mi l-a făcut pe lîngă episcopul său în afacerea *** , dar numitul Crochard nu mă crede.

— Douăsprezece voturi, ori cel puţin zece ? întrebă Lucien.

— Da, domnule, spuse prefectul, mirat.

— Vă dau cei douăzeci şi cinci de ludovici.

Se apropie de masă şi ticlui un bon de şase sute de franci din casa ministerului.

---

[1] Mai frecvent la plural : *specii* — bani.

Maxilarul inferior al domnului de Riquebourg se lăsă încet în jos, iar stima sa faţă de Lucien se dublă într-o clipă. Coffe nu-şi putu opri un început de hohot din gît văzînd în ce fel adăugă bunul prefect :

— Pe cuvîntul meu, domnule, faceţi un plasament bun ! Afară de mijloacele mele generale, circulări, agenţi voiajori, ameninţări verbale etc., cu care nu vă mai obosesc, deoarece nu mă socotiţi atît de stîngaci să nu fi împins lucrurile cît mai departe cu putinţă, lucruri pe care, domnule, le pot dovedi chiar cu scrisorile inamicului, oprite la poştă, dintre care trei către *Naţionalul*, amănunţite ca un proces-verbal, şi care, vă asigur, vor plăcea şi regelui ; afară de mijloacele generale, cum zic, afară de dispariţia lui Malot în clipa bătăliei, afară de alegătorii iezuiţi ai domnului Crochard, am un mijloc de seducere în favoarea lui Blondeau. Acest vrednic director de uzină n-a născocit praful de puşcă, dar ştie uneori să-şi plece urechea la un sfat bun şi să facă o jertfă la momentul potrivit. Are un nepot, avocat la Paris şi om de litere, căruia i s-a prezentat o piesă la teatrul „Ambigu". Nepotul nu-i prost, a primit trei mii de franci de la unchiu-său pentru unele demersuri în favoarea menţinerii taxelor pe lanţurile de import. A scris articole la gazete, în fine, ia uneori masa de seară la ministrul de finanţe. Avea informaţii de la nişte oameni de prin părţile noastre, stabiliţi la Paris. Îndată după plecarea lui Malot, primesc cu prima poştă o scrisoare de la Paris, care mă anunţă că domnul Blondeau-nepotul e numit secretar general la Ministerul de Finanţe. E o săptămînă de cînd primesc o scrisoare de acest fel cu fiecare poştă. Or, şaptesprezece alegători liberali, nici mai mulţi, nici mai puţini, au interese directe la Ministerul de Finanţe, şi Blondeau le va spune pe şleau că dacă votează împotrivă lui, nepotul său va ţine socoteală de asta. Acum, domnule

raportor la Consiliul de stat, binevoiți să aruncați o privire pe borderoul voturilor :

Alegători înscriși	613
Prezenți înaintea colegiului electoral, maximum	400
Constituționali de care sînt sigur	178
Votanți în favoarea lui Malot, cîștigați de mine personal	10
Voturi iezuitice, dirijate în secret de dommul Crochard : 12, minimum	10
Total	198

Îmi lipsesc două voturi, însă numirea domnului Blondeau-nepotul, Aristide Blondeau, la Ministerul de Finanțe îmi aduce cel puțin șase voturi.

Majoritate . . . . . *4 voturi*

Apoi, domnule, dacă mă autorizați, la nevoie, să făgăduiesc patru destituiri (pe cuvînt de onoare, garantat cu un act care prevede plata sumei de o mie de franci în caz de nerespectare a cuvîntului, act depus în mîna unei terțe persoane), aș putea promite ministrului o majoritate nu de patru voturi nenorocite, ci de douăsprezece sau poate optsprezece voturi. Din fericire Blondeau e un imbecil care n-a supărat pe nimeni în viața lui. Îmi repetă zilnic că, personal, are douăsprezece voturi, dar lucrul nu e limpede. Toate astea, însă, domnule, sînt scumpe, iar eu, tată de familie, nu pot duce războiul numai cu cheltuieli personale. Ministrul, prin depeșa timbrată, *particulară*, din 5 ale lunii, mi-a deschis un credit de 1.200 de franci pentru alegeri. Asupra acestui credit am și cheltuit 1.920 de franci. Cred că excelența-sa e un om destul de drept ca să nu mă lase descoperit cu suma de 720 franci ?

— Dacă reuşiţi, fără îndoială, spuse Lucien. În caz contrar, vă voi spune, domnule, că instrucţiunile mele nu prevăd această eventualitate.

Domnul de Riquebourg, întorcînd pe cele două feţe bonul de şase sute de franci al lui Lucien, băgă deodată de seamă că e acelaşi scris ca şi acela al scrisorii timbrate, *particulare*, din care nu citase decît o parte, din discreţie, domniilor-lor. Din clipa aceea, respectul său faţă de domnul comisar al alegerilor nu mai cunoscu limite.

— Nu sînt nici două luni, adăugă domnul de Riquebourg, stacojiu de emoţie, pentru că vorbea cu un favorit al ministrului, de cînd excelenţa-sa a binevoit să-mi scrie cu mîna sa în importanta chestiune N...

— Regele îi acordă cea mai mare importanţă.

Prefectul deschise sertarul secret al unui birou uriaş cu cilindru şi scoase scrisoarea ministrului, pe care o citi cu glas tare, apoi o trecu şi domniilor-lor.

— E de mîna lui Cromier, spuse Coffe.

— Cum, nu e de mîna excelenţei-sale ? spuse prefectul uimit. Mă pricep la scris, domnilor.

Şi cum domnúl de Riquebourg nu-şi controla vocea, aceasta căpătase un ton acru şi batjocoritor, între reproş şi ameninţare.

„Voce de prefect, gîndi Lucien, nimic nu strică mai mult vocea. Trei sferturi din grosolăniile domnului de Vaize provin din faptul că timp de zece ani a vorbit singur în mijlocul salonului de la prefectură."

— Domnul de Riquebourg e, într-adevăr, un cunoscător în ale scrisului, spuse Coffe, căruia-i trecuse somnul şi care din timp în timp îşi umplea paharul mare cu vin alb de Saumur. Nimic nu seamănă mai mult cu scrisul excelenţei-sale decît acela al lui Cromier, mai ales cînd urmăreşte asemănarea.

Prefectul ridică unele obiecţii, simţindu-se umilit, deoarece piesa de rezistenţă a vanităţii lui, ca şi a spe-

ranţei lui de avansare, erau scrisorile scrise de mîna ministrului ; pînă la urmă fu convins de către Coffe, care nu simţea nici un fel de milă faţă de onorabilul amfitrion de cînd se gîndea la falimentul posibil al domnului Malot, postăvarul negustor de lemne. Prefectul rămase împietrit, ţinîndu-şi misiva scrisă de mîna ministrului.

— Bate ora patru, adăugă Coffe. Dacă prelungim şedinţa, nu vom putea fi în picioare la ora nouă, cum vrea domnul prefect.

Domnul de Riquebourg luă cuvîntul *vrea* drept un reproş.

— Domnilor, spuse sculîndu-se şi plecîndu-se pînă la pămînt, voi convoca pentru ora nouă şi jumătate persoanele pe care vă rog să le primiţi în prima audienţă. Voi intra eu însumi în camerele dumneavoastră la ora zece fix. Pînă atunci, dormiţi liniştiţi.

Cu toată împotrivirea domniilor-lor, domnul de Riquebourg ţinu să le arate personal cele două camere, care comunicau între ele printr-un salonaş. Împinse atenţia pînă a privi chiar pe sub paturi.

— Omul ăsta nu-i prost în fond, îi spuse Coffe lui Lucien cînd prefectul îi lăsă în sfîrşit singuri. Priviţi !

Şi arătă spre masa pe care erau curăţel aşezate un pui fript, friptură de iepure, vin şi fructe. Şi porni să cineze din nou, cu o straşnică poftă de mîncare.

Cei doi călători nu se despărţiră decît la ora 5 dimineaţa.

„Leuwen are acrul că nu se mai gîndeşte la accidentul de la Blois !“ îşi spunea Coffe. Într-adevăr, aşa cum se cuvine unui bun funcţionar, Lucien era absorbit de alegerea domnului Blondeau, şi înainte de a se vîrî în pat, reciti borderoul cu punctajul voturilor, pe care-l ceruse domnului de Riquebourg.

Capitolul LVI

La ora 10 fix, domnul de Riquebourg intră în camera lui Lucien, urmat de credincioasa Marion, care ducea un serviciu de cafea cu lapte, iar Marion era la rîndul ei urmată de un mic jocheu, cu un serviciu de ceai, cu unt şi un samovar.

— Apa e fierbinte, spuse prefectul. Jacques vă va aprinde focul. Nu vă grăbiţi. Luaţi ceai sau cafea. Prînzul e fixat la ora unsprezece, iar la ora şase, dineu de patruzeci de persoane. Sosirea dumneavoastră face efectul cel mai bun. Generalul e prosteşte susceptibil, episcopul e fanatic şi furios. Dacă vă convine, trăsura mea va fi gata la orele unsprezece şi jumătate, şi veţi putea acorda cîte zece minute fiecăruia dintre aceşti funcţionari. Nu vă grăbiţi, cele paisprezece persoane convocate pentru prima dumneavoastră audienţă nu aşteaptă decît de la ora nouă şi jumătate...

— Îmi pare foarte rău, spuse Lucien.

— A,ş. spuse prefectul, sînt oamenii noştri, care mănîncă din buget, sînt făcuţi să aştepte !

Neputînd suferi nimic din ceea ce s-ar putea interpreta drept o lipsă de atenţie, Lucien se îmbrăcă în grabă mare şi alergă să-i primească pe cei paisprezece funcţionari. Rămase foarte neplăcut impresionat de îmbîcseala şi de prostia lor, de [aerul] lor de adoraţie faţă de dînsul. „Nu s-ar ploconi mai adînc nici dacă aş fi principele moştenitor !“

Se arătă foarte uimit cînd Coffe îi spuse :

— I-aţi nemulţumit, le-aţi părut trufaş.

— Trufaş ? întrebă Lucien mirat.

— Fără-ndoială. Aţi formulat idei, iar ei nu v-au înţeles. Aţi fost prea inteligent pentru aceşti dobitoci. *Ţintiţi prea sus.* Aşteptaţi-vă să vedeţi feţe ciu-

date la dejun. Veți vedea pe domnișoarele de Riquebourg.

Realitatea întrecu toate așteptările. Lucien avu timpul să-i spună lui Coffe :

— Sînt ca niște vînzătoare cochete care-au cîștigat patruzeci de mii de franci la loterie.

Una dintre ele, mai urîtă decît surorile ei, se arăta mai puțin mîndră de neamul ei. Semăna oarecum cu Théodelinde de Serpierre. Amintirea îl copleși pe Lucien, care, dîndu-și seama de asemănare, vorbi mai apropiat cu domnișoara Augustine, ceea ce o făcu pe doamna de Riquebourg să întrevadă numaidecît o căsătorie strălucită pentru fiica ei.

Prefectul aminti lui Lucien de vizitele la general și episcop. Doamna de Riquebourg se strîmbă disprețuitor la bărbatul ei, dejunul nu se sfîrși decît la ora 1, iar cînd Lucien ieși în trăsură, îl întîmpinară patru-cinci grupuri de prieteni politici guvernamentali mai mult sau mai puțin siguri, închiși și grijuliu păziți prin diferitele birouri ale prefecturii.

Coffe nu voise să-și urmeze vechiul tovarăș, din dorința de-a da o raită prin oraș ca să-și facă [o idee], dar trebui să primească vizita oficială a domnului secretar intim și a domnilor funcționari ai prefecturii. „Vreau să-i dau o mînă de ajutor șarlatanului", își spuse, și, cu neînduplecatul lui sînge rece, știu să dea acestor funcționari o înaltă idee despre misiunea pe care o îndeplinea.

După zece minute, îi concedie scurt, pornind să vadă orașul, însă prefectul, la pîndă, îi tăie drumul și-l sili să asculte lectura tuturor scrisorilor primite de la contele de Vaize cu privire la alegeri.

„Sînt ca niște articole de ziare de mîna a treia, gîndea Coffe, indignat. *Jurnalul Parisului* nu i-ar plăti nici douăsprezece franci pe articol. Conversația aces-

tui om e de o sută de ori superioară corespondenței lui."

În clipa cînd Coffe căuta un pretext ca să scape de domnul de Riquebourg, Lucien se întoarse, urmat de generalul conte de Beauvoir. Era un înfumurat, înalt de statură, cu fața blondă și grasă, insipid, altminteri băiat încă frumușel, foarte politicos, foarte elegant, dar care, într-adevăr, nu înțelegea o boabă din tot ce se spunea în fața lui. Alegerile-l zăpăciseră parcă ; spunea mereu : „Asta privește autoritatea administrativă". Coffe înțelese din vorbele lui că nu se lămurise încă asupra obiectului misiunii lui Lucien, cu toate că acesta îi trimisese, seara, în ajun, o scrisoare din partea ministrului, cît se poate de explicită.

Audiențele de după amiază decurseră într-un mod din ce în ce mai absurd. Lucien, care făcuse greșeala să lucreze prea intens dimineața, era frînt de oboseală la ora 2 după prînz și n-avea nici o idee. Datorită acestei împrejurări, se comportă desăvîrșit, făcîndu-i prefectului o impresie deosebită. În ultimele patru-cinci audiențe, dintre cele individuale, acordate personalităților mai importante, se purtă fără cusur, fiind cu desăvîrșire șters. Prefectul ținu ca Lucien să-l vadă și pe domnul mare-vicar Crochard. Era un personaj slab, cu o înfățișare de pocăit, pe care Lucien îl găsi, după vorbă, cu totul demn să primească cei cinci sute de franci și să ducă de nas o duzină de alegători iezuiți.

Totul merse bine pînă la dineu. La orele 6, salonul prefectului număra patruzeci și trei de personalități, elita orașului. Ușile se deschiseră larg, dar domnul prefect rămase nemulțumit de apariția lui Lucien fără uniformă. El, prefectul, generalul, coloneii erau la mare ținută. Lucien, zdrobit de oboseală și de plictis, fu așezat la dreapta doamnei prefect, lucru de care generalul conte de Beauvoir se arătă indispus. Proviziile de lemne ale prefectului nefiind cruțate, era o căldură

înăbușitoare, și pe la jumătatea mesei, care țin o oră și trei sferturi, Lucien se temea să nu-și dea în petic și să i se facă rău.

După dineu ceru îngăduința să se plimbe puțin prin grădina prefecturii ; prefectului, care se ținea scai de dînsul, se văzu nevoit să-i spună :

— Am de dat niște instrucțiuni domnului Coffe asupra scrisorilor pe care mi le va prezenta spre semnare înainte de ridicarea poștei. Trebuie nu numai să luăm o seamă de măsuri înțelepte, dar să și ținem notă de ele.

— Ce zi ! își spuseră cei doi călători.

Fură nevoiți să se înapoieze după douăzeci de minute și să susțină cinci-șase convorbiri între patru ochi, în firidele saloanelor prefecturii, cu niște bărbați importanți, amici de-ai stăpînirii, dar care *[cuvînt omis]* sub pretextul jalnicei nulități a domnului Blondeau, care, la masă, vorbise despre fier și despre justețea prohibiției fierului englezesc, obosind pînă și răbdarea funcționarilor unui oraș de provincie... [1] Mai mulți guvernamentali găseau absurd faptul că ziarul *Tribuna* era la al o sută patrulea proces și că atîtea sute de sărmani tineri erau închiși preventiv. Lucien își consacră seara combaterii acestei primejdioase erezii. Cită, cu strălucire în expresie, pe bizantinii care se certau în legătură cu lumina *increată* a Thaborului [2], în timp ce ferocii osmanlîi se cățărau pe zidurile Constantinopolelui.

Văzînd efectul produs de această erudiție, Lucien părăsi prefectura și făcu semn lui Coffe ; era ora 10 seara.

---

[1] Puncte de suspensie ale ediției Henri Martineau, cu observația la note : „Frază incompletă sau incorectă, dar conformă manuscrisului".

[2] Înălțime din Palestina de Nord, unde, după *Evanghelie*, s-a petrecut schimbarea la față a lui Isus.

— Hai să ne plimbăm puţin prin oraş, îşi spuneau bieţii tineri.

După un sfert de oră, încercau să identifice stilul arhitectonic al unei biserici oarecum gotice, cînd îi ajunse din urmă domnul de Riquebourg.

— Vă căutam, domnilor, etc., etc.

Lucien îşi ieşi aproape din fire.

— Dar, domnule prefect, curierul poştal nu trece pe la miezul nopţii ?

— Între miezul nopţii şi ora unu.

— Ei, bine, domnul Coffe are o memorie extraordinară, iar eu, cum vedeţi, tocmai îi dictez telegramele, pe care şi le întipăreşte în minte de minune, corectînd adesea repetiţiile şi micile erori pe care le-aş putea comite. Am atîtea pe capul meu, nici nu vă puteţi da seama !

Cu vorbe ca acestea, şi altele, care de care mai caraghioase, Lucien şi Coffe abia izbutiră să scape de domnul de Riquebourg.

Cei doi amici se înapoiară la ora 11 şi redactară o scrisoare de douăzeci de rînduri către ministru. Scrisoarea, adresată domnului Leuwen tatăl, fu depusă la cutia poştală de către Coffe.

Spre marea uimire a prefectului, aprodul îl anunţă la ora unsprezece şi trei sferturi că domnul raportor la Consiliul de stat nu trimisese nici o telegramă cu destinaţia Paris. Şi mai mare îi fu mirarea cînd află de la dirigintele poştei că nici o depeşă nu fusese expediată ministrului. Faptul îl îngrijoră adînc pe domnul prefect.

La ora 7 dimineaţa, prefectul ceru audienţă lui Lucien, ca să-i prezinte lucrarea cu destituirile. Domnul de Riquebourg cerea şapte ; cu multă greutate Lucien îi reduse cererile la patru.

Întîia dată prefectul, pînă atunci aproape slugarnic de umil, vru să ia un ton hotărît şi îi vorbi lui Lucien despre răspunderea pe care-o avea el, Leuwen. La care Lucien răspunse cît se poate de impertinent, refuzînd pînă la urmă dejunul pregătit pentru ora 2, între amici intimi, numai de şaptesprezece persoane. Lucien făcu o vizită doamnei de Riquebourg şi plecă la 12 fix, după cum luase hotărîrea, neîngăduindu-i prefectului să mai revină asupra vreunei probleme.

Din fericire pentru călători, drumul străbătea un şir de colnice, şi ei făcură două poşte pe jos, spre marea supărare a surugiului.

Preaintensa activitate de treizeci şi şase de ore îndepărtase amintirea huiduielilor şi a noroiului cu care fuseseră întîmpinaţi la Blois.

Trăsura fusese spălată, periată etc., etc. în două rînduri. Deschizînd un buzunar ca să caute itinerarul domnului Vayde, Lucien îl găsi plin de noroi încă umed, şi cartea, distrusă.

Lucien şi Coffe făcură un ocol de şase poşte, ca să vadă ruinele celebrei mînăstiri din N... Găsiră că-s minunate şi, în calitate de adevăraţi elevi ai Şcolii politehnice, nu se putură împotrivi dorinţei de-a face unele măsurători.

Diversiunea aceasta îi distră pe călători. Impresia de vulgaritate şi platitudine care le îmbîcsise mintea dispăru datorită discuţiilor asupra potrivirii dintre arta gotică şi religia care condamnă la chinurile iadului cincizeci şi unu la sută din copiii veniţi pe lume etc., etc.

— Nimic mai stupid ca biserica Madeleine, de care sînt atît de mîndre gazetele noastre. Un templu grecesc, care respiră veselie şi fericire, să adăpostească teribilele taine ale religiei spaimelor ! Pînă şi catedrala Sfîntul Petru din Roma nu-i decît o strălucită absurditate, însă în anul 1500, cînd Rafael şi Michelangelo

lucrau la ea, Sfîntul Petru nu era absurd. Religia lui Leon al X-lea era veselă, iar papa, cu mîna lui Rafael, aşeza, printre podoabele galeriei sale favorite, amorurile dintre Lebădă şi Leda, repetate de douăzeci de ori. Sfîntul Petru a devenit absurd în urma jansenismului lui Pascal, care se învinuia de plăcerea de a-şi iubi sora, şi de cînd glumele lui Voltaire au redus atîta cercul convenienţelor religioase.

. . . . . .

— Prea vă purtaţi cu ministrul ca şi cum ar fi un om de spirit, spuse Coffe. Lucraţi *în interesul lui*, cum spunem noi în comerţ. O scrisoare de douăzeci de rînduri, însă, nu-l satisface. Probabil că-i prezintă regelui toată corespondenţa, şi dacă ar da de scrisoarea dumneavoastră, ar găsi-o suficientă numai dacă ar fi semnată Carnot [1] sau Turenne [2]. Îngăduiţi-mi însă, domnule comisar al alegerilor, să vă spun că numele dumneavoastră nu-i legat încă de-un număr uriaş de fapte foarte înţelepte.

— Ei bine, să dovedim ministrului această înţelepciune !

Călătorii se opriră timp de patru ceasuri într-un oraşel şi scriseră mai bine de patruzeci de pagini despre domnii Malot, Blondeau şi Riquebourg. Concluzia era că domnul Blondeau ar avea, chiar şi fără destituiri, o majoritate între patru şi optsprezece voturi. Mijlocul hotărîtor, născocit de domnul de Riquebourg, falimentul la Nantes, numirea domnului Aristide Blondeau ca secretar general la Ministerul de Finanţe şi, în sfîrşit,

---

[1] *Carnot, Lazare* (1753—1823), revoluţionar francez, organizatorul celor 14 armate ale Convenţiunii şi făuritorul a numeroase planuri de campanie, pentru care a fost supranumit „Organizatorul victoriei".

[2] *Turenne, Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de* (1611—1675), mareşal al Franţei, unul din cei mai mari conducători de oşti din vremea sa.

cei cinci sute de franci ai domnului mare-vicar fură aduse la cunoştinţa ministrului printr-o scrisoare deosebită, pe de-a-ntregul cifrată, pe adresa domnului Cromier, strada Cherche-Midi nr. 3, însărcinat cu primirea acestor scrisori şi cu redactarea misivelor pe care excelenţa-sa dorea să fie considerate ca scrise de propria-i mînă.

— Am făcut acum pe administratorii, aşa cum se înţelege lucrul la Paris, spuse Coffe tovarăşului său de drum, suindu-se în trăsură.

Peste două ceasuri, în toiul nopţii, întîlniră curierul şi-i cerură să se oprească ; curierul se supără, răspunse obraznic, dar ceru scuze domnului comisar extraordinar cînd Coffe, cu tonul său sec, aduse la cunoştinţa curierului numele personajului care-i înmîna depeşele. Fură nevoiţi să încheie un proces-verbal despre toate astea.

Capitolul LVII

A treia zi, la prînz, călătorii noştri zăriră la orizont clopotniţele ascuţite din Caen, capitala departamentului Calvados, unde alegerea domnului Mairobert stîrnea atîta spaimă.

— Iată oraşul Caen, spuse Coffe.

Veselia lui Lucien se curmă deodată şi, întorcîndu-se spre Coffe, cu un suspin adînc, îi spuse :

— Îţi spun ce gîndesc, scumpul meu Coffe. Am băut pînă-n fund paharul amar al ruşinii, m-ai văzut plîngînd... Ce nouă infamie voi mai înfăptui aici ?

— Eclipsaţi-vă, mărginiţi-vă să secundaţi măsurile prefectului, nu lucraţi cu atîta seriozitate în această chestiune.

— A fost o greşeală că am locuit la prefectură.

— Fără îndoială, dar greşeala a pornit din seriozitatea cu care lucraţi şi din ardoarea cu care urmăriţi rezultatul.

Apropiindu-se de Caen, călătorii observară pe şosea o mulţime de jandarmi şi cîţiva indivizi în civil, umblînd băţoşi, în redingotă şi cu bastoane groase.

— Dacă nu mă înşel, ăştia-s bătăuşii de la bursă, spuse Coffe.

— S-a lăsat oare cu bătaie la bursă, sau nu-i decît o născocire a ziarului *Tribuna* ?

— Eu însumi am încasat cinci sau şase lovituri de ciomag, şi aş fi păţit-o dacă n-aş fi avut la îndemînă un compas mare, cu care m-am prefăcut că vreau să-i spintec pe acei domni. Vrednicul lor şef, domnul N..., la zece paşi [depărtare], la o fereastră de la mezanin, striga : „Mititelul ăla chel e un agitator". Am şters-o prin strada Coloanelor.

La poarta oraşului Caen, paşapoartele celor doi călători fură cercetate timp de zece minute, şi cum Lucien se înfurie, un bărbat mai în vîrstă, mare şi voinic, răsucind un ciomag uriaş şi plimbîndu-se pe lîngă poartă, îi trînti o înjurătură pe şleau.

— Domnule, mă numesc Leuwen, raportor la Consiliul de stat, şi te socot un mojic ! Dă-mi numele dumitale dacă îndrăzneşti !

— Mă numesc *Lustucru* [1], răspunse ciomăgaşul, rînjind şi dînd tîrcoale trăsurii. Dă numele meu procurorului regelui, viteze domn ! Dacă ne întîlnim vreodată în Elveţia, adăugă în şoaptă, vei primi palme şi insulte cîte doreşti pentru ca să-ţi obţii avansarea de la şefi. Nu rosti niciodată cuvîntul onoare, spion deghizat !

---

[1] *Cutare* (în argou, de la : *l'eusses-tu cru ?* — ai fi crezut aceasta ?).

— Zău, spuse Coffe rîzînd aproape, aş fi încîntat să vă văd puţintel luat în primire, aşa cum am fost luat eu în Piaţa Bursei !

— În loc de compas, am însă pistoale.

— Veţi putea ucide nepedepsit pe acest jandarm deghizat. Are ordinul să nu se apere, şi poate că la Montmirail s-a purtat vitejeşte. Astăzi aparţinem aceluiaşi regiment, urmă Coffe cu un rîs amar, să nu ne supărăm.

— Eşti crud, spuse Lucien.

— Sînt sincer cînd sînt întrebat ; aşa sînt, şi nu pot fi altfel.

Lacrimi muiară ochii lui Lucien. Trăsura primi autorizaţia de-a intra în oraş. Sosind la han, Lucien luă pe Coffe de mînă.

— Sînt un copil.

— Nu, sînteţi unul din fericiţii veacului, cum spun predicatorii, n-aţi avut niciodată de îndeplinit vreo îndatorire neplăcută.

Hangiul se arătă misterios în privinţa găzduirii lor — avea şi nu avea camere libere.

De fapt, hangiul anunţă prefectura ; hanurile, care se temeau de neplăcerile pricinuite de jandarmi şi de agenţii poliţiei, primiseră porunca să nu aibă nici un apartament disponibil pentru partizanii domnului Mairobert.

Prefectul, domnul Boucaud de Séranville, dete autorizaţia găzduirii domnilor Leuwen şi Coffe.

Abia instalaţi în camerele lor, un domn foarte tînăr, foarte bine îmbrăcat, dar vădit înarmat cu pistoale, îi înmînă pe tăcute lui Lucien două exemplare dintr-un pamflet mic, format in-18°, învelit în hîrtie roşie şi foarte rău tipărit. Era colecţia tuturor articolelor ultraliberale pe care le publicase domnul Boucaud de Séran-

ville în *Naţionalul*, *Globul* [1], *Curierul* şi alte ziare liberale din anul 1829.

— Nu-i rău, spunea Lucien, scrie bine.

— Ce emfază, ce searbădă imitaţie după domnul de Chateaubriand ! Cuvintele se abat mereu de la înţelesul lor obişnuit.

Lucien şi Coffe fură întrerupţi de un agent de poliţie, care, cu un surîs prefăcut şi punînd multe întrebări, le înmînă două pamflete format in-8°.

— Ce lux ! Ăştia-s banii contribuabililor, spuse Coffe. M-aş prinde că-i un pamflet guvernamental !

— Ei, ba bine că nu, e al nostru, răspunse Lucien, e cel pe care l-am pierdut la Blois, exact în genul luţ de Torpet !

Începură să citească din nou articolele care dădeau altădată strălucire, în *Globul*, numelui domnului Boucaud de Séranville.

— Să mergem să-l vizităm pe acest renegat, spuse Lucien.

— Nu sînt de acord în privinţa calificativului. Nu credea, în 1829, în doctrinele liberale, cum nu crede azi în maximele de ordine, de linişte publică, de stabilitate. Sub Napoleon ar fi înfruntat moartea ca să fie avansat căpitan. Singurul avantaj al ipocriziei din 1809 faţă de aceea din 1832 e că ipocrizia în uz pe vremea lui Napoleon nu se putea lipsi de vitejie, însuşire necompatibilă cu ipocrizia în timp de război.

— Scopul era nobil şi mare.

— Asta-l privea pe Napoleon. Cheamă-l pe cardinalul de Richelieu pe tronul Franţei, şi mediocritatea lui Boucaud, zelul cu care-şi deghizează jandarmii vor avea poate un scop util. Spre nenorocirea acestor bieţi

---

[1] *Le Globe*, revistă în care se publicau articole asupra filozofiei, politicii şi literaturii ; fondată în 1824 ; după revoluţia din iulie devine organ al republicanilor, iar apoi al saint-simonienilor ; suprimată în aprilie 1832.

prefecţi, în meseria lor actuală nu li se cer decît calităţile unui procuror din Normandia de Jos.

— Un procuror din Normandia de Jos[1] primi imperiul şi-l vîndu complicilor săi.

Cu aceste gînduri înalte şi într-adevăr filozofice, fără ură şi fără iubire, despre francezii din veacul al XIX-lea, priviţi ca nişte mecanisme conduse de stăpînitorul bugetului, Lucien şi Coffe păşiră în prefectura din Caen.

Un valet, costumat cu o îngrijire rară în provincie, îi introduse într-un salon foarte elegant. Portrete în ulei ale tuturor membrilor familiei regale împodobeau acest cabinet, care ar fi fost la locul lui pînă şi în casa cea mai elegantă din Paris.

— Renegatul ăsta ne va lăsa să-l aşteptăm zece minute. Dat fiind gradul nostru, al său, ca şi marile lui preocupări, e în regulă !

— Am luat cu mine pamfletul în formatul in-18°, compus din articolele lui. Dacă ne lasă să-l aşteptăm mai mult de cinci minute, mă va găsi cufundat în citirea operelor lui.

Lucien şi Coffe se încălzeau la şemineu, cînd cel dintîi văzu, după pendulă, că cele cinci minute de aşteptare, fără exagerare din partea celui aşteptat, trecuseră ; Lucien se instală într-un fotoliu, cu spatele la uşă, şi continuă să vorbească, ţinînd în mînă pamfletul in-18° cu copertă roşie.

La auzul unui zgomot uşor, Lucien se arătă tot mai cufundat în lectura pamfletului.

Se deschise o uşă, iar Coffe, care stătea cu spatele la şemineu şi pe care întîlnirea dintre cei doi înfumuraţi îl amuza deosebit, văzu intrînd o făptură mă-

---

[1] Aşa îl numeşte Stendhal pe Ludovic-Filip, deoarece acesta a reuşit să „păcălească" poporul francez şi să interpreteze constituţia în favoarea sa. Locuitorii din Normandia erau renumiţi pentru înclinarea lor spre pricini, şicane şi vicleşuguri.

runţică, foarte subţirică şi foarte elegantă ; purta, de dimineaţă, pantaloni negri strîmţi, cu ciorapi ce desenau piciorul cel mai firav, poate, din tot departamentul. La vederea pamfletului, pe care Lucien nu-l băgă în buzunar decît după trecerea a patru-cinci secunde grozav de lungi de la intrarea domnului de Séranville, chipul acestuia se făcu de culoarea roşu-închis a vinului. Coffe observă cum i se contractau colţurile gurii.

Glasul lui Lucien i se păru lui Coffe rece, simplu, ostăşesc, cam zeflemitor. „Ciudat, gîndi Coffe, ce puţină vreme îi trebuie tunicii militare ca să se încrusteze în caracterul francezului care o îmbracă. Iată-l pe băiatul ăsta, cu o inimă bună în fond, care a fost ostaş — şi ce fel de ostaş ! — timp de zece luni, şi totuşi viaţa sa întreagă piciorul şi braţul lui vor spune : «Sînt ostaş». Nu-i de mirare că galii au fost poporul cel mai viteaz din antichitate. Plăcerea de a purta un semn ostăşesc transformă cu totul aceste fiinţe, întipărindu-le însă cu cea mai mare putere două-trei virtuţi pe care nu le înşală niciodată."

În timpul acestor reflecţii filozofice, şi cam invidioase poate, căci Coffe era sărac şi se gîndea deseori la asta, convorbirea dintre Lucien şi prefect se angaja din ce în ce mai adînc în chestiunea alegerilor.

Mărunţelul prefect vorbea rar, cu o mare afectare de eleganţă. Învederat, se stăpînea. Vorbind despre adversarii săi politici, ochii lui mici străluceau, gura i se contracta. „Sau mă înşel grozav, îşi spuse Coffe, sau iată o înfăţişare atroce. E mai mult caraghioasă, adăugă Coffe, cînd rosteşte cuvîntul *domnul* în fragmentul de frază *domnul Mairobert* (mereu repetat). Se prea poate să fie un mic fanatic. Are aerul că l-ar pune la zid pe Mairobert dacă l-ar avea la mînă înaintea unei comisii militare, ca aceea a colonelului

Caron. S-ar putea însă ca vederea pamfletului roşu să fi tulburat adînc acest suflet *politic.*“ (Prefectul spusese tocmai : *Dacă aş fi vreodată un om politic...*) „Caraghiosul e prea înfumurat, gîndi Coffe, ca să fie un *om politic !* Dacă Franţa nu-i cucerită de cazaci, oamenii noştri politici vor fi nişte Tom Jones [1], ca Fox [2], sau nişte Blifil, ca domnul Peel [3], iar domnul de Séranville va fi cel mult un mare şambelan sau un mare referendar al Camerei *Pair*-ilor“.

Era vădit că domnul de Séranville îl trata pe Lucien cu răceală. „Îl socoteşte rival, îşi spuse Coffe. Totuşi, mărunţelul ăsta înfumurat are cel puţin 32, 33 de ani. Iar Leuwen, zău aşa, nu-i rău de loc, de o răceală desăvîrşită, cu un iz de ironie politicoasă, cît se poate de aristocratică. Atenţia cu care-şi controlează purtările, ca să fie seci şi lipsite de acea voioşie aristocratică, nu-i absoarbe luarea-aminte cuvenită ideilor.“

— V-ar conveni, domnule prefect, să-mi încredinţaţi punctajul alegerilor ?

Domnul de Séranville şovăi vădit şi într-un tîrziu spuse :

— Îl ştiu pe de rost, dar nu l-am scris.

— Domnul Coffe, adjunctul meu în misiunea mea (Lucien repetă calitatea lui Coffe, părîndu-i-se că domnul prefect îi acordă prea puţină atenţie), domnul Coffe va fi avînd poate un creion şi, cu voia dumneavoastră, va însemna cifrele, dacă veţi avea bunătatea să ni le încredinţaţi.

---

[1] Personajul principal al romanului cu acelaşi nume al lui *H. Fielding*, prototipul omului onest şi generos.

[2] *Fox, Charles James* (1749—1806), orator şi om de stat englez, şeful partidului liberal (whig).

[3] *Peel, sir Robert* (1788—1850), om de stat englez, şeful partidului conservator (tory).

Domnului de Séranville nu-i scăpă ironia ultimelor cuvinte. Se arătă într-adevăr agitat în timp ce Coffe deşuruba cu cel mai provocător sînge rece cutiuţa cu cele trebuitoare scrisului din portofelul de piele rusească al domnului raportor la Consiliul de stat.

„Las' pe noi, că mi ţi-l punem pe omuleţul ăsta pe jar ! Datoria mea e să-l ţin cît mai mult în această plăcută postură."

Potrivirea serviciului de scris, apoi a mesei ţinu cel puţin un minut şi jumătate, timp în care Lucien se comportă cu răceală şi păstră tăcerea cea mai desăvîrşită.

„Înfumuratul ostaş îl biruie pe înfumuratul civil", îşi spunea Coffe.

După ce se rostui comod pentru a scrie, spuse :

— Dacă vă convine să ne comunicaţi punctajul dumneavoastră, vom putea lua notă de el.

— Desigur, desigur, spuse mărunţelul prefect.

„Repetiţie vicioasă", gîndi neînduplecatul Coffe.

Prefectul spuse, fără însă a dicta...

„E o deprindere diplomatică în nuanţa aceasta, îşi spuse Lucien. Nu-i atît de burghez ca de Riquebourg, dar reuşi-va tot atît de bine ? Nu cumva toată atenţia pe care-o dă figurii ce-o face în salonul său e în detrimentul meseriei lui de prefect, de conducător al alegerilor ? Capul ăsta strîmt, fruntea asta atît de joasă cuprind oare destul creier ca să-i fie de ajuns şi pentru înfumurare şi pentru meserie ? Mă îndoiesc ! *Videbimus infra.*[1]" Lucien îşi recunoscu meritul că se purta aşa cum trebuie cu micuţul prefect chiţibuşar şi că dădea atenţia cuvenită ticăloşiei în care primise să joace un rol. Aceasta fu întîia plăcere pe care i-o procură misiunea sa, întîia

[1] Vom adînci aceasta (lat.).

compensație pentru îngrozitoarea durere pricinuită de noroiul din Blois.

Coffe scria, în timp ce prefectul, nemișcat, cu picioarele lipite, față în față cu Lucien, spunea :

Alegători înscriși	1.280
Prezenți probabili	900
Domnul Gonin, candidat constituțional	400
Domnul Mairobert	500

Prefectul nu adăugă nici un amănunt asupra nuanțelor pe care le comportau cifrele totale de 400 și 500, iar Lucien nu găsi cu cale să-i ceară alte amănunte.

Domnul de Séranville se scuză că-i primește la prefectură, pretextînd că-și repară tocmai locuința, ceea ce-l împiedică să le ofere odăile cele mai potrivite ; nu-i pofti la masă decît a doua zi seara.

Cele trei personaje se despărțiră cu o răceală la limita peste care ar fi fost prea pronunțată.

Abia ajunși în stradă, Lucien îi spuse lui Coffe cu voioșie, căci conștiința de a-și fi jucat rolul lăsa, pentru întîia dată, jignirea de la Blois pe planul al doilea :

— Ăsta-i mai puțin plicticos decît Riquebourg.

— Iar dumneavoastră ați fost mult mai mult om de stat, adică șters, cultivînd banalitatea elegantă și găunoasă.

— De aceea știm mult mai puțin despre alegerile de la Caen, după o convorbire de un ceas întreg, decît despre acelea ale domnului de Riquebourg, după un sfert de oră, de îndată ce l-ai scos din blestematele lui de generalități prin întrebările dumitale tăioase. Domnul de Séranville n-ar admite nici cea mai mică asemuire cu bunul burghez de Riquebourg, care ne ținea o disertație despre socotelile lui cu bucătăreasa. Este mult mai comod, nu-i nicidecum

ridicol, e „murat“ în neîncredere şi răutate, cum ar spune tatăl meu. Mă prind însă că nu-şi face treaba aşa de bine ca prefectul de la Cher !

— E un dobitoc mult mai prezentabil decît de Riquebourg, spuse Coffe, dar e posibil să-i fie inferior la treabă.

— Am regăsit pe chipul său, mai ales cînd vorbeşte despre domnul de Mairobert, acreala care dă oarecare viaţă articolelor literare din pamfletul roşu.

— Să fie oare un fanatic întunecat, care simte nevoia să activeze, să unelteaască, să-şi afirme puterea asupra oamenilor ? Şi nevoia asta de a jigni şi-o pune oare în slujba ambiţiei sale aşa cum şi-o întrebuinţa odinioară în critica operelor literare ale rivalilor săi?

— Pare mai degrabă un sofist, căruia-i place să vorbească şi să argumenteze închipuindu-şi că judecă viguros. Omul ăsta ar fi o forţă într-o comisie în Camera Deputaţilor. Ar fi un Mirabeau [1] bun pentru notarii rurali.

Capitolul LVIII

Ieşind din palatul prefecturii şi aflînd despre curierul de Paris că nu pleacă decît seara, Lucien şi Coffe porniră veseli să străbată oraşul. Era limpede că ceva neobişnuit accelera ritmul îndeobşte atît de lenevos al burghezimii provinciale.

---

[1] *Mirabeau, Honoré Gabriel-Victor Riqueti, conte de* (1749—1791), om politic şi orator cunoscut care-şi cîştigă, la începutul revoluţiei franceze, o mare popularitate prin demascarea absolutismului ; mai tîrziu, în calitatea lui de fruntaş al nobilimii liberale şi a marii burghezii, duce o politică de frînare a revoluţiei, căutînd s-o menţină în limitele monarhiei constituţionale.

— Oamenii ăştia n-au aerul apatic, care le este normal, spuse Lucien.

— Veţi vedea că după treizeci, patruzeci de ani de alegeri, provincialul nu va mai fi atît de prost.

În oraş se găsea o colecţie de antichităţi romane, găsite la Lillebonne. Lucien şi Coffe îşi pierdeau timpul discutînd cu custodele asupra vechimii unei himere străine, atît de înverzită de vreme încît i se şterse aproape conturul. Custodele, potrivit părerii bibliotecarului, îi dădea vîrsta de două mii şapte sute de ani, cînd călătorii noştri fură întîmpinaţi de un domn foarte politicos :

— Domniile-lor mă vor scuza că le adresez cuvîntul fără a le fi cunoscut. Sînt valetul generalului Fari, care aşteaptă pe domniile-lor la han de o oră şi le roagă să primească scuzele sale pentru ceea ce vă voi aduce la cunoştinţă. Generalul Fari m-a însărcinat să transmit domniilor-lor aceste cuvinte : „Timpul zoreşte".

— Te urmăm, spuse Lucien. Iată un valet de care sînt invidios.

— Să vedem dacă putem spune : Cum e valetul, aşa-i şi stăpînul.[1] De fapt, ne-am purtat ca nişte copii cercetînd antichităţile, în timp ce sîntem însărcinaţi să construim prezentul. Poate că aţi făcut-o şi cu un pic de acreală din pricina înfumurării administrative a lui de Séranville. Înfumurarea dumneavoastră ostăşească, dacă-mi îngăduiţi cuvîntul, a făcut-o praf pe-a lui !

Lucien şi Coffe găsiră uşa hanului destul de împănată cu jandarmi, iar în salonul lor, un bărbat de 50 de ani, cu faţa roşie ; avea un aer oarecum rustic, dar ochii îi erau însufleţiţi şi blînzi, iar purtările nu dezminţeau ceea ce făgăduia privirea. Era generalul

---

[1] Inversarea zicalei franceze : *Tel maître, tel valet* (cum e stăpînul, aşa-i şi valetul).

Fari, comandantul diviziei. Cu înfăţişarea cam comună a unui bărbat care fusese un simplu soldat de cavalerie timp de cinci ani, era cît se poate de politicos şi înţelegea, pare-se, foarte bine treburile publice. Coffe se miră văzîndu-l cu totul lipsit de îngîmfare ostăşească. Braţele şi picioarele lui aveau mişcările unui om de o inteligenţă obişnuită. Zelul său de a-l alege pe domnul Gonin, pamfletar folosit de guvern, şi de a-l îndepărta pe domnul Mairobert n-avea nici o nuanţă de răutate, nici chiar de duşmănie. Vorbea despre domnul Mairobert aşa cum ar fi vorbit despre un general prusac, comandant al oraşului pe care-l asedia. Generalul Fari vorbea cu multă cuviinţă despre toată lumea, şi chiar şi despre prefect ; totuşi, se vedea că nu călca regula după care generalul era duşmanul firesc şi instinctiv al prefectului, care taie şi spînzură în tot departamentul, pe cînd generalul nu poate freca decît cel mult o duzină de ofiţeri superiori.

De îndată ce primise scrisoarea ministrului, pe care i-o trimisese Lucien la sosire, generalul Fari îl şi căutase.

— Eraţi însă la prefectură. Vă voi mărturisi, domnilor, că mă tem grozav de alegerea noastră. Cei cinci sute de votanţi în favoarea domnului Mairobert sînt energici, convinşi, pot cîştiga adepţi. Cei patru sute de votanţi de-ai noştri sînt tăcuţi, trişti, voi spune lucrurile pe şleau, domnilor, pentru că sîntem în clipa bătăliei, şi toate cruţările zadarnice pot compromite treaba : socot că bunilor noştri alegători le e ruşine de rolul lor. Afurisitul ăsta de Mairobert e omul cel mai onest din lume, e bogat, îndatoritor. Nu s-a mîniat decît o dată în viaţă, şi-atunci scos din fire de pamfletul acela în negru...

— Ce pamflet ? întrebă Lucien.

— Cum, domnule, domnul prefect nu v-a înmînat un pamflet îmbrăcat în negru ?

— De la dumneata aflu, şi ţi-aş fi foarte îndatorat, domnule general, dacă mi-ai putea face rost de un exemplar.

— Iată-l !

— Cum, dar e pamfletul prefectului ? ! N-a primit ordin telegrafic să nu scoată nici un exemplar de la tipografie ?

— Domnul de Séranville a luat asupră-şi să nu execute ordinul. Pamfletul e poate cam dur, circulă de alaltăieri, şi nu vă pot ascunde faptul, domnilor, că produce efectul cel mai jalnic. Cel puţin aşa văd eu lucrurile.

Lucien, care nu văzuse decît manuscrisul în cabinetul ministrului, parcurgea în grabă tipăritura. Deoarece manuscrisul e totdeauna obscur, atacurile neghioabe, ca şi calomnia împotriva domnului Mairobert i se păreau acum mult mai tari.

— Dumnezeule ! spunea Lucien citind, cu accentul mai mult al unui om onest jignit decît al comisarului pentru alegeri, neplăcut impresionat de o tactică greşită. Dumnezeule, spuse el în sfîrşit, alegerea are loc poimîine ! Iar domnul Mairobert e îndeobşte stimat în ţinut. Pamfletul acesta îi va trezi pe oamenii cumsecade indolenţi, şi chiar şi pe cei timizi !

— Mă tem, spuse generalul, că pamfletul îi va mai aduce patruzeci de voturi în plus, printr-o reacţiune unanimă. Dacă guvernul regelui nu l-ar îndepărta, ar obţine toate voturile, minus al său şi al unui număr de doisprezece pînă la cincisprezece iezuiţi turbaţi.

— Dar cel puţin fi-va tenace, zgîrcit ? spuse Lucien. E acuzat aici că-şi cîştigă procesele oferind mese judecătorilor de la tribunalele de primă instanţă.

— E un om cît se poate de generos ; are procese, căci, în definitiv, sîntem în Normandia, spuse generalul surîzînd, procese pe care le cîştigă prin stăruinţa caracterului său, însă tot departamentul ştie că mai acum doi ani a dat de pomană unei văduve întreaga sumă pe care fusese condamnată să i-o plătească în urma unui proces nedrept, început de soţul ei. Domnul Mairobert are un venit anual de peste şaizeci de mii de franci şi moşteneşte aproape în fiecare an între douăsprezece şi cincisprezece mii de franci venit. Are şapte sau opt unchi, bogaţi şi necăsătoriţi cu toţii. Nu e un prostănac, ca cei mai mulţi oameni care fac binele. Sînt poate vreo patruzeci de arendaşi în regiune cărora le dublează cîştigurile, sub cuvînt că trebuie deprinşi să ţină registre ca şi comercianţii, condiţie fără de care, susţine el, nu ar mai fi nici agricultură. Dacă arendaşul îi face dovadă domnului Mairobert că, peste întreţinerea lui, a soţiei şi a copiilor săi, a cîştigat în acel an cinci sute de franci, domnul Mairobert îi înmînează o sumă egală, de cinci sute de franci, care urmează să-i fie restituită după zece ani, fără dobînzi. Dă poate la o sută de mici industriaşi jumătate sau o treime din beneficiile lor. În calitate de consilier provizoriu al prefecturii, a condus şi a făcut totul în 1814, în timpul ocupaţiei străine, a înfruntat un colonel necuviincios şi l-a scos din prefectură, cu pistolul în mînă. E, într-un cuvînt, un om şi jumătate !

— Domnul de Séranville nu mi-a spus nimic din toate astea.

Lucien mai străbătu cu privirea cîteva fraze din pamflet.

— Doamne, pamfletul ăsta ne distruge ! spuse, cu un gest de descurajare. Aveţi toată dreptatea, domnule general, sîntem la începutul unei bătălii care se poate preschimba într-un dezastru. Deşi domnul Coffe

şi cu mine n-avem onoarea de-a vă fi cunoscut mai demult, vă cerem încredere deplină timp de trei zile, cîte ne mai rămîn pînă la scrutinul definitiv, care va hotărî între domnul Mairobert şi guvern. Pot dispune de trei sute de mii de franci, am de dat şapte-opt slujbe şi pot cere telegrafic un număr egal de destituiri. Iată, domnule general, instrucţiunile mele particulare, pe care mi le-am redactat personal şi pe care nu le încredinţez decît dumneavoastră.

Generalul Fari le citi pe-ndelete, cu multă luare-aminte.

— Domnule Leuwen, spuse apoi, în privinţa alegerilor nu vă voi ascunde nimic, după cum nici dumneavoastră n-aveţi nici un secret faţă de mine. *E prea tîrziu.* Dacă aţi fi venit cu două luni înainte, dacă domnul prefect ar fi consimţit să scrie mai puţin şi să vorbească mai mult, poate am fi putut cîştiga pe oamenii sfioşi. Oricine are avere nu apreciază cum se cuvine guvernului regelui, dar se teme grozav de republică. Chiar dacă ar domni Neron, Caligula sau dracul, ar fi susţinuţi de teama republicii, care nu vrea să ne guverneze după înclinările noastre actuale, ci pretinde să ne plămădească din nou, iar această modificare a caracterului francez ar avea nevoie de oameni în felul lui Carrier [1] sau Joseph Le Bon [2]. Sîntem siguri aşadar de votul unui număr de trei sute de bogătaşi, ba chiar de trei sute cincizeci, dar trebuie să ţinem seama şi de cei treizeci de iezuiţi şi de cei cincisprezece pînă la douăzeci de proprietari, tineri ofticoşi sau bătrîni de bună-credinţă, care vor vota la porunca monseniorului episcop, care, la rîn-

---

[1] *Carrier, Jean-Baptiste* (1756—1794), revoluţionar, membru al Convenţiunii, cunoscut pentru măsurile drastice luate împotriva rebelilor regalişti.

[2] *Le Bon, Joseph* (1765—1795), revoluţionar, membru al Convenţiunii ; cunoscut şi pentru măsurile represive pe care le-a luat în nordul Franţei.

dul lui, este înțeles cu comitetul lui Henric al V-lea. Avem în departament vreo treizeci și trei sau treizeci și patru de republicani hotărîți. Dacă ar fi vorba să se voteze între monarhie și republică, am avea, din nouă sute de voturi, opt sute șaizeci contra patruzeci. Lumea e însă nemulțumită că ziarul *Tribuna* e la al o sutălea și unu proces al lui și mai ales că guvernul regelui umilește națiunea înaintea străinilor. De aici, cele cinci sute de voturi pe care le scontează partizanii domnului Mairobert. Credeam, cu două luni în urmă, că domnul Mairobert n-are mai mult de trei sute cincizeci pînă la trei sute optzeci de voturi sigure. Presupuneam că în turneul său electoral, domnul prefect va cîștiga o sută de voturi șovăitoare, mai ales în cantonul Risset, care are mare nevoie de o șosea în direcția D... Prefectul n-are însă nici o trecere. Vorbește prea bine, dar e lipsit de orice sinceritate aparentă. Nu-i în stare să cucerească un singur normand din Țara de Jos printr-o convorbire de o jumătate de oră. E fricos, chiar și față de comisarii săi de poliție, cu toată slugărnicia lor totală. Unul din aceștia, un mișel vrednic [de ocnă], unde poate-a și fost, domnul de Saint- *** , s-a supărat acum o lună și i-a spus-o verde în față prefectului, cu dovezi, în termeni pe care mă veți scuti să-i repet. Văzînd că n-are nici o influență personală, domnul de Séranville s-a apucat de sistemul circularelor și al scrisorilor amenințătoare către primari. După mine — ce e drept, n-am administrat și mă supun vederilor celor mai experimentați — dar, în sfîrșit, după mine, domnul de Séranville, care scrie bine, a abuzat de corespondența administrativă. Cunosc peste patruzeci de primari, și aș putea înainta lista lor la minister, pe care amenințările lui necontenite i-au înfuriat. „Ei bine, ce se poate întîmpla, în definitiv ?“ vor spune aceștia. „Își va *rata* alegerile. Cu atît mai bine, atunci,

va fi mutat și vom scăpa de el. Un altul mai rău ca el nu se poate.“ Domnul Bordier, un primar sfios din marea comună N..., care are nouă alegători, s-a speriat atîta de scrisorile prefectului și de soiul informațiilor cerute, încît pretinde că e bolnav de podagră. Nu mai iese din casă de cinci zile, spunînd că e la pat ; duminică însă, în zori, la ora șase dimineața, a ieșit să se ducă la slujba religioasă. În sfîrșit, în turneul său electoral, domnul prefect a băgat în răcori vreo cincisprezece sau douăzeci de alegători timizi și a scos din sărite cel puțin o sută, care, dimpreună cu cei trei sute șaizeci pe care-i socotesc de nezdruncinat, oameni care-și doresc un rege moale, dar riguros constituțional, dau un total de patru sute șaizeci. Asta-i cifra domnului Mairobert, o majoritate slăbuță de numai zece voturi.

Generalul, Lucien și Coffe chibzuiră îndelung asupra acestor cifre, pe care le întoarseră pe toate fețele, ca să ajungă mereu la patru sute cincizeci cel puțin în favoarea domnului Mairobert ; un vot în plus asigura majoritatea în acel colegiu electoral de nouă sute de alegători.

— Poate că monseniorul episcop are un marevicar favorit, ce ar fi dacă i-am da acestuia zece mii de franci ?

— E înstărit și vrea să ajungă episcop. De altfel, nu-i exclus să fie om cinstit. S-a mai văzut.

Capitolul LIX

— Pe legea mea, se face lumină ! spuse Lucien lui Coffe îndată după plecarea generalului Fari. Nu-i decît ora unu și jumătate după amiază, vreau să-i

trimit ministrului o depeşă telegrafică. Mai bine să ştie adevărul.

— Lui îi faci un serviciu, şi dumitale un deserviciu. Nu te pui bine cu el în felul acesta, adevărul supără. Şi ce se va crede despre dumneata la Curte dacă, la urma urmelor, domnul Mairobert nu se alege ?

— Pe legea mea, destul că sînt în fond un ticălos, nu vreau să fiu şi în formă ! Procedez cu domnul de Vaize aşa cum aş vrea să se procedeze cu mine.

Scrise telegrama, Coffe o aprobă, înlocuind trei cuvinte cu unul singur.

Lucien ieşi singur, ca să se ducă la prefectură, şi intră în biroul telegrafic, unde dete domnului Lamorte, directorul oficiului, să citească textul care-l privea, rugîndu-l să-i transmită neîntîrziat depeşa. Directorul păru încurcat şi începu să se bîlbîie.

Lucien, cu ochii mereu pe ceas, temîndu-se de ceaţă într-o zi de iarnă, ridică glasul şi-i vorbi răspicat. Funcţionarul îi strecură sfatul c-ar fi bine să-l vadă pe prefect.

Prefectul se arată foarte contrariat, reciti de mai multe ori împuternicirile lui Lucien, dar, pînă la urmă, procedă ca şi directorul telegrafului. Enervat că pierduse trei sferturi de oră, Lucien spuse în sfîrşit :

— Binevoiţi, domnule, să-mi răspundeţi clar ?

— Domnule, răspunse prefectul foarte înţepat, mă străduiesc totdeauna să fiu clar.

— Vă convine, domnule, să daţi drumul telegramei mele ?

— Mi se pare, domnule, că aş putea să văd şi eu depeşa asta...

— Vă îndepărtaţi, domnule, de claritatea pe care m-aţi lăsat s-o nădăjduiesc după trei sferturi de oră pierdute.

— Mi se pare, domnule, că această calificare s-ar apropia poate mai mult de tonul...

Prefectul păli.

— Domnule, nu mai admit perifraze, orele înaintează, amînarea răspunsului dumneavoastră echivalează cu un refuz, chiar dacă nu îndrăzniţi să spuneţi nu.

— Dacă nu îndrăznesc, domnule...

— Vreţi, domnule, sau nu vreţi să daţi drumul depeşei mele ?

— Ei bine, domnule, pînă în clipa de faţă eu sînt prefectul de Calvados şi vă răspund *nu !*

Cuvîntul *nu* fu spus cu furia unui pedant ultragiat.

— Domnule, voi avea onoarea să vă adresez întrebarea în scris. Sper că *veţi îndrăzni* să-mi răspundeţi tot în scris, şi voi trimite ministrului un curier !

— Un curier, un curier ! Nu veţi avea nici cai, nici curier, nici paşaport ! Ştiţi, domnule, că la Pont de * * * e ordin să nu se dea nimănui voie să treacă fără paşaport semnat de mine, ba chiar prevăzut cu un anume semn ?

— Ei bine, domnule prefect, spuse Lucien lăsînd un interval foarte precis între fiecare cuvînt, nu mai e guvernare posibilă din moment ce nu daţi ascultare ministrului de interne. Am anumite ordine către general şi íi voi cere să vă aresteze.

— Să mă aresteze, drace ? !

Şi mărunţelul prefect se repezi către Lucien, care apucă un scaun şi-l opri la depărtare de trei paşi.

— Domnule prefect, cu purtările astea veţi fi bătut şi apoi arestat, şi nu cred c-o să vă simţiţi prea bine.

— Domnule, sînteţi un insolent şi-mi veţi da socoteală !

— Aţi avea nevoie, domnule, să vă dau mai multă minte decît socoteală.[1] Deocamdată mă mărginesc să vă spun că vă dispreţuiesc total, dar că nu vă voi face cinstea unui duel decît a doua zi după alegerea domnului Mairobert. Domnule, voi avea cinstea să vă scriu, iar în acelaşi timp îi voi comunica instrucţiunile mele generalului.

Cuvîntul acesta păru a-l scoate pe prefect cu totul din fire.

— Dacă generalul ascultă, cum nu mă-ndoiesc, de ordinul ministrului de război, veţi fi arestat, iar eu, pus cu forţa în posesia telegrafului. Dacă generalul nu găseşte de cuviinţă a-mi da concurs armat, vă las, domnule, toată cinstea de a-l alege pe domnul Mairobert, iar eu plec la Paris, voi trece prin Pont de * * * şi voi fi oricînd gata, la Paris, ca şi aici, să vă reînnoiesc omagiul dispreţului meu pentru talentele şi caracterul dumneavoastră. Adio, domnule !

În timp ce Lucien dădea să plece, se auziră bătăi violente în uşa pe care tocmai se pregătea s-o deschidă şi pe care o zăvorîse domnul de Séranville la primele cuvinte mai aprige ale convorbirii lor. Lucien deschise uşa.

— Depeşă telegrafică, spuse domnul Lamorte, directorul telegrafului, care-l făcuse pe Lucien să piardă o jumătate de oră.

— Dă-mi-o, spuse prefectul, cu un ifos cît se poate de nepoliticos.

Nefericitul director rămase împietrit. Cunoştea pe prefect ca pe un om violent şi răzbunător.

— Dă-mi-o, drace ! spuse prefectul.

— Depeşa e pentru domnul Leuwen, răspunse directorul telegrafului cu glasul stins.

---

[1] Joc de cuvinte intraductibil : *Rendre raison* — a da socoteală, şi *rendre la raison* — a da cuiva îndărăt mintea pe care a pierdut-o.

— Ei bine, domnule, sînteţi prefect, spuse domnul de Séranville cu un rîs amar, arătîndu-şi dinţii. Vă cedez locul ! şi ieşi trîntind uşa de se zgudui tot cabinetul.

„Are aerul unei fiare sălbatice“, gîndi Lucien.

— Vrei să-mi comunici această teribilă depeşă ?

— Iat-o, domnule. Domnul prefect mă va denunţa însă. Vă rog să mă sprijiniţi.

Lucien citi :

„Domnul Leuwen va avea conducerea supremă a alegerilor. Să se suprime neapărat pamfletul. Domnul Leuwen va răspunde imediat.“

— Iată răspunsul, spuse Lucien. *„Totul merge cît se poate de rău. Domnul Mairobert are cel puţin zece voturi majoritare. Mă cert cu prefectul.“* Expediază-mi aceste rînduri, spuse Lucien directorului telegrafului, după ce scrisese cele trei şiruri pe care i le înmînă. Îmi pare rău, domnule, dar împrejurările-s grave. N-aş vrea să-ţi jignesc susceptibilitatea, dar te avertizez, în interesul dumitale, că dacă telegrama asta nu ajunge la Paris chiar astă-seară, sau dacă află de conţinutul ei careva, cer înlocuirea dumitale telegrafic, mîine.

— A, domnule, zelul şi discreţia mea...

— Voi aprecia mîine. Du-te, domnule, şi nu pierde timpul.

După ce directorul telegrafului ieşi, Lucien privi în jurul lui şi, după o clipă, izbucni în rîs. Era singur, faţă în faţă cu masa prefectului, pe care erau expuse batista acestuia, tabacherea deschisă şi toate hîrtiile lui.

„Sînt exact ca un hoţ... Fără să mă laud, am mai mult sînge rece decît acest pedant mărunt !“

Deschise uşa, chemă un uşier, pe care-l puse de pază la uşa lăsată deschisă, şi începu să scrie la masa

prefectului, însă de cealaltă parte a şemineului, ca să nu aibă aerul că citeşte hîrtiile expuse. Scrise domnului de Séranville :

„Vă rog să mă credeţi, domnule, pînă a doua zi după alegeri vom privi cele petrecute de un ceas încoace ca neavenite. Din parte-mi, nu voi împărtăşi nimănui din oraş scena neplăcută.

Sînt... etc. ...

Lucien Leuwen"

Lucien luă o foaie de hîrtie oficială mare, şi scrise:

„Domnule prefect,

*Peste două ceasuri, la orele 7 seara, trimit un curier excelenţei-sale ministrului de interne. Am onoarea a vă cere un paşaport, pe care vă rog să mi-l trimiteţi înainte de ora şase şi jumătate. Ar fi de dorit să aplicaţi semnele necesare, ca nu cumva funcţionarul să sufere vreo întîrziere la Pont de * * *. Curierul meu, ieşind de la mine cu scrisorile mele, va trece la prefectură, ca să le ia şi pe ale dumneavoastră, şi va porni spre Paris în galop.*

Sînt... etc. ...

Lucien Leuwen"

Lucien chemă pe uşierul care, în picioare, lîngă uşă, era palid ca un mort. Pecetlui cele două scrisori.

— Înmînează aceste două scrisori domnului prefect !

— Domnul de Séranville mai e încă prefect ? întrebă uşierul.

— Înmînează aceste scrisori domnului prefect !

Lucien părăsi prefectura cu multă răceală şi demnitate.

— Pe legea mea, aţi procedat ca un copil, spuse Coffe cînd Lucien îi povesti cum îl ameninţase pe prefect cu arestarea.

— Nu cred. Mai întîi nu eram chiar aşa de mînios, am avut răgazul să reflectez puţin la ceea ce trebuia să fac. Nu există decît un singur mijloc ca să împiedicăm alegerea domnului Mairobert, şi anume plecarea domnului de Séranville şi înlocuirea lui provizorie cu un consilier departamental. Ministrul mi-a spus că ar da cinci sute de mii de franci să nu-l vadă pe domnul Mairobert la Cameră. Cîntăreşte bine vorba asta. Banul dictează acum.

Sosi generalul.

— Vin să vă comunic rapoartele mele.

— Domnule general, vreţi să luaţi masa cu mine la han? Vreau să trimit un curier şi-aş dori să vă rog să îndreptaţi cele ce voi spune despre starea de spirit de aici. Socot că e mai bine să ştie ministrul tot adevărul.

Generalul îl privi pe Lucien cu un aer destul de uimit, care părea a spune: „Eşti prea tînăr, sau te joci prea uşuratic cu viitorul dumitale?“ Spuse, în sfîrşit, cu răceală:

— Veţi vedea, domnule, că la Paris nu vor voi să vadă adevărul.

— Iată, spuse Lucien, o depeşă telegrafică pe care am primit-o adineauri şi la care am răspuns astfel: „*Domnul Mairobert are o majoritate de cel puţin zece voturi, totul merge cît se poate de rău*“.

Se aşezară la masă. Domnul Coffe spuse că nu poate mînca, cu toate depeşele pe cap, şi că preferă să se ducă să redacteze mai întîi scrisorile şi să mănînce pe urmă.

— Ne mai rămîne timp, înaintea curierului nostru, spuse generalul, să ascultăm doi comisari de poliţie

și pe ofițerul meu secund în tot ceea ce privește alegerile. Eu pot să mă înșel, n-aș vrea să vedeți lucrurile numai prin prisma mea.

În clipa aceea fu anunțat domnul președinte Donis d'Angel.

— Ce fel de om e ?

— E un flecar nesuferit, care lungește explicațiile pentru lucruri fără nici un interes, sărind peste cele importante. De altfel, plutește în două luntre, avînd multe legături cu preoții, care ne sînt ostili în departament. Veți pierde mult timp cu el, iar curierului dumneavoastră îi trebuie douăzeci și șapte de ore ca să ajungă la Paris, și mi se pare că nu-l veți putea expedia la vreme în cazul că vreți să trimiteți vreunul, ceea ce eu nu v-aș sfătui. Un lucru vă sfătuiesc însă hotărît, să-l amînați pe domnul președinte Donis d'Angel pe diseară la ora zece sau pe mîine dimineață.

Așa și făcură. Cu toată sinceritatea și probitatea interlocutorilor, prînzul fu serios, trist și scurt. La sfîrșitul mesei apărură doi comisari de poliție și un căpitan mărunțel, anume Ménière, ca și ei de șiret, care avea pretenția să-și cîștige dreptul la decorație cu prilejul alegerilor.

— Astea-s faptele noastre strălucite, spuse el lui Lucien.

În sfîrșit, la ora șapte și jumătate curierul porni călare în galop, ducînd domnului conte de Vaize punctajul electoral și treizeci de pagini de amănunte explicative.

Într-o altă scrisoare, particulară, Lucien istorisea ministrului întocmai cearta sa cu prefectul ; Lucien reda dialogul cu cea mai mare exactitate, ca și cum ar fi fost scris de un stenograf.

Capitolul LXI

La ora 9, generalul îl vizită iarăşi pe Lucien, aducîndu-i rapoarte noi, primite din cantonul Risset. Îi aduse apoi la cunoştinţă că prefectul, încă de la ora 6, trimisese la Paris un curier, care avea aşadar asupra celui al lui Lucien un avans de o oră şi jumătate. Generalul lăsă să se-nţeleagă că acesta din urmă nu ţinea morţiş să-şi ajungă camaradul.

— V-ar conveni, domnule general, să mă-nsoţiţi mîine dimineaţă în vizită la un număr de cincizeci de cetăţeni, cei mai cu vază din oraş ? Iniţiativa asta a mea poate fi interpretată ca ridicolă, dar chiar dacă am cîştiga numai două voturi, ea ar însemna un succes.

— Vă voi însoţi pretutindeni cu multă plăcere, domnule, însă prefectul...

După ce discutară îndelung asupra mijloacelor de a cruţa vanitatea bolnăvicioasă a acestui înalt funcţionar, se înţeleseră ca fiecare din cei doi să-i scrie separat. Datorită zelului sincer şi firii active a generalului Fari, scriseră numaidecît, şi valetul generalului duse amîndouă scrisorile la prefectură. Prefectul îl primi pe valet şi-l descusu pe-ndelete. Înţelegerea aceasta dintre Lucien şi general îl exaspera. Răspunse în scris la celè două scrisori că e indispus şi la pat.

După ce căzură de acord în privinţa vizitelor şi se fixă lista celor ce urmau să fie vizitaţi, scundul căpitan Ménière fu chemat din nou şi trecu într-o cameră alăturată, ca să-i dicteze lui Coffe cîte ceva despre fiecare din acele persoane.

Generalul şi Lucien se plimbau tăcuţi, neştiind cum să iasă din încurcătură.

— Ministrul nu ne mai poate fi de nici un folos, e prea tîrziu, şi tăcu iarăşi.

— Desigur, domnule general, însă ca ostaş aţi riscat adesea poruncind unui regiment să atace cînd bătălia era pe trei sferturi pierdută. Sîntem în aceeaşi situaţie, ce putem pierde ? După ultimele rapoarte din cantonul Risset, nu mai e nici o speranţă. Mai bine de douăzeci dintre amicii noştri vor vota cu domnul Mairobert numai şi numai ca să se descotorosească de prefectul de Séranville. În starea asta disperată, n-ar fi bine să încercăm un demers pe lîngă şeful partidului legitimist, domnul Le Canu ?

Generalul se opri brusc în mijlocul salonului. Lucien continuă :

— I-aş spune : „Voi alege pe electorul desemnat de dumneavoastră, îi voi da trei sute patruzeci de voturi guvernamentale. Puteţi sau vreţi să trimiteţi curieri pe lîngă cei o sută de gentilomi de la ţară ? Cu aceste o sută de voturi şi cu ale noastre îl excludem pe domnul Mairobert.“ Ce ne pasă, domnule general, dacă mai intră un legitimist în Cameră ? Mai întîi ne-am putea prinde pe orice că va fi un dobitoc mut sau un pisălog fără nici un ecou. Chiar dacă ar avea talentul domnului B..., partidul acesta nu e primejdios, nu se reprezintă decît pe sine însuşi, o sută sau o sută cincizeci de mii de francezi bogaţi, cel mult. Dacă l-am înţeles bine pe ministru, preferă zece legitimişti unui singur Mairobert, care ar fi reprezentantul tuturor micilor proprietari din cele patru departamente ale Normandiei.

Generalul străbătu camera în lung şi-n lat, multă vreme, fără să răspundă.

— E o idee, spuse în sfîrşit, dar foarte primejdioasă pentru dumneavoastră. Ministrul, care se află la optzeci de poşte de cîmpul bătăliei, vă va mustra. Cînd nu reuşeşte, un ministru e încîntat să găsească

pe cineva și să-l mustre, legîndu-se de o inițiativă hotărîtoare. Nu vă întreb, domnule, în ce raporturi sînteți cu domnul conte de Vaize... dar, în sfîrșit, domnule, am șaizeci și unu de ani, v-aș putea fi tată... îngăduiți-mi să merg pînă la capăt... Chiar de ați fi fiul ministrului, hotărîrea disperată pe care mi-o propuneți ar putea fi primejdioasă pentru dumneavoastră. Cît despre mine, domnule, asta nu-i o operație militară, rolul meu fiind să rămîn în linia a doua sau chiar în a treia. Nu sînt fiu de ministru, adăugă generalul surîzînd, și m-ați îndatora dacă n-ați spune că mi-ați vorbit și mie despre proiectul acesta de înțelegere cu legitimiștii. Dacă alegerea dă greș, va trebui ca cineva să primească o mustrare aspră, de aceea aș prefera să rămîn în umbră.

— Vă dau cuvîntul meu de onoare că nimeni nu va ști că v-am vorbit despre asta, și voi avea onoarea să vă dau o scrisoare doveditoare chiar acum. Față de bunăvoința pe care ați arătat-o tinereții mele, vă mulțumesc cu aceeași sinceritate, dar vă voi mărturisi că nu urmăresc decît succesul în alegeri. Orice considerent personal e pentru mine secundar. Aș dori să nu mă folosesc de mijlocul sălbatic al destituirilor, nevrînd să întrebuințez metode ticăloase ; altminteri, jertfesc orice succesului. Din nefericire, mă aflu la Caen de mai puțin de zece ore, nu cunosc aici pe nimeni, iar prefectul mă tratează ca pe un rival în loc să-mi dea o mînă de ajutor. Dacă domnul de Vaize vrea să fie drept, va avea în vedere toate acestea. Nu mi-aș ierta să fac însă din temerile mele în privința felului său de a vedea un pretext de pasivitate, lucru ce mi s-ar părea cea mai mare josnicie. Așa fiind, iar dumneavoastră, domnule general, rămînînd străin de pasul neobișnuit pe care-l propun în cazul acesta disperat, fapt ce va fi dovedit prin scrisoarea pe care voi avea cinstea să v-o înmînez,

veţi fi aşa de bun să-mi daţi unele sfaturi, dumneavoastră, care cunoaşteţi atît de bine ţinutul ? Sau mă veţi sili să mă încredinţez exclusiv celor doi comisari de poliţie, dispuşi fără îndoială să mă vîndă atît partidului legitimist, cît şi celui republican ?

— Aţi întocmit un plan de campanie fără concursul meu şi îmi spuneţi : „Domnule general, vreau să mă aliez cu partidul legitimist, mandatarul meu preferînd în Cameră un legitimist fanatic sau dibaci domnului Mairobert, de care nici nu vrea să audă". Nu vă spun nici da, nici nu, întrucît aceasta nu-i o faptă de război sau o rebeliune... Nu vă mai atrag atenţia asupra efectului grozav pe care l-ar avea această măsură într-un ţinut ca acesta, limitrof cu Vendeea, în care nici cel mai mărunt nobil nu vrea să primească în salonul lui pe întîiul funcţionar al departamentului. Lucrul acesta fiind bine cunoscut şi stabilit între noi, îmi spuneţi : „Domnule, sînt nou venit în provincie, însoţiţi-mă". Aşa veţi binevoi să-mi scrieţi ?

— Exact, chiar aşa înţeleg situaţia.

— Iar eu vă răspund : „Domnule raportor la Consiliul de stat, nu pot avea nici un fel de părere în privinţa măsurii pe care o luaţi, dar dacă, în executarea ei, a cărei răspundere vă aparţine, îmi puneţi unele întrebări, sînt gata să vă răspund".

— Domnule general, voi aşterne în scris dialogul care a avut tocmai loc între noi, îl voi semna şi vi-l voi înmîna.

— Vom face două copii, ca pentru o capitulaţie [1].

— Ne-am înţeles. Care-s, aşadar, mijloacele de executare ? Cum pot ajunge la domnul Le Canu fără să-l sperii ?

---

[1] O convenţie, ca între state.

Generalul Fari rămase cîteva minute pe gînduri.

— Veţi chema pe preşedintele Donis d'Angel, flecarul acela necruţător, care şi-ar trimite şi tatăl la spînzurătoare în schimbul Crucii Legiunii de Onoare. Va veni aici fără să fie nevoit să-l chemaţi. V-aş sfătui să-i daţi să citească instrucţiunile dumneavoastră, atrăgîndu-i atenţia de cîtă încredere vă bucuraţi din partea ministrului, care v-a dat mînă liberă să vă redactaţi personal instrucţiunile. O dată ce Donis d'Angel, om foarte bănuitor, va crede că sînteţi în bune relaţii cu ministrul, nu vă va refuza nimic. A dat dovadă de acest lucru în ultimul proces pentru delict de presă, în care a arătat o atît de patentă rea-credinţă, încît a fost huiduit de băieţaşii din oraş. De altfel, nici nu-i veţi cere mare lucru, ci numai să vă pună în legătură cu domnul abate Donis Disjonval, unchiu-său, un bătrîn aşezat, discret şi nu prea slab de minte la vîrsta sa. Dacă preşedintele vorbeşte cum trebuie cu unchiu-său Disjonval, acesta vă va obţine o audienţă la domnul Le Canu. Unde însă şi cum, ce e drept, nu pot ghici, feriţi-vă de o capcană. Nu pot nici să spun dacă Le Canu va accepta să vă primească.

— Partidul legitimist n-are un subşef ?

— Desigur, pe marchizul de Bron, dar acesta s-ar feri ca de foc să facă vreun pas fără încuviinţarea domnului Le Canu. E un om mărunţel şi blond, spînatic, de şaizeci şi şase, şaizeci şi şapte de ani, care, pe drept sau pe nedrept, e socotit omul cel mai şiret din toată Normandia. În 1792 a fost un patriot furibund. Aşadar, e un renegat, specia cea mai rea de ticăloşi. Domnii aceştia cred că nu depun niciodată destul zel. Vorbeşte cu multă blîndeţe, e, în sfîrşit, Machiavelli în persoană ! Nu mi-a propus într-o zi să fie duhovnicul meu ? Pretindea că prin mijlocirea

reginei ar putea obține numirea mea ca mare ofițer al Legiunii de Onoare.

— Eu, unul, mă voi spovedi cu adevărat lui. Voi fi cît se poate de sincer.

După ce vorbiră mult despre domnii Donis Disjonval și Le Canu, generalul Fari spuse :

— Dar prefectul ? Cum vă veți înțelege cu el ? Cum veți preda domnului Le Canu cele trei sute douăzeci de voturi ale guvernului ?

— Voi cere un ordin telegrafic, îl voi convinge pe prefect ; iar dacă nu voi reuși nici una, nici alta, voi pleca și voi trimite de la Paris niște bani celor doi intermediari, Disjonval și Le Canu, pentru sfînta biserică.

— E un lucru anevoios, spuse generalul.

— Înfrîngerea noastră-i însă sigură.

Lucien ceru să i se repete pentru a doua oară tot ce trebuia să știe. Timp de zece ceasuri defilaseră înaintea lui două-trei sute de nume proprii. Insultase un om pe care nu-l mai văzuse niciodată ; acum își făcea din alt om, pe care nu-l mai văzuse niciodată, un prieten de taină ; și avea să trateze probabil a doua zi de dimineață cu omul cel mai șiret din Normandia. Coffe îi spunea mereu : „Veți confunda numele și calitățile".

Fu anunțat președintele Donis. Era un bărbat slab, cu trăsături accentuate, ochi negri frumoși, păr alb destul de rar, favorite colilii și cu uriașe catarame de aur la pantofi. N-ar fi arătat rău dacă n-ar fi surîs în permanență, cu un aer de prefăcută sinceritate. Deși nu exista specie mai supărătoare de falsitate, Lucien se stăpîni. „Nu sînt degeaba în Normandia, gîndi. M-aș prinde că tatăl acestui om era un simplu țăran."

— Domnule președinte, îi spuse Lucien, doresc mai întîi să știți tot despre instrucțiunile mele.

Lucien vorbi despre relaţiile lui cu ministrul, despre milioanele tatălui său, şi pe urmă, după sfatul generalului, îl lăsă pe preşedinte să vorbească singur trei sferturi de oră. „Tot n-am nimic de făcut astă-seară“, gîndi Lucien.

După ce preşedintele se istovi, strecurînd în mai multe chipuri drepturile sale învederate la Crucea Legiunii de Onoare şi greşeala guvernului, iar nu a lui, preşedintele, în neacordarea unei distincţii obţinute de nişte tineri substituţi cu numai trei ani vechime etc., etc., etc., vorbi şi Lucien la rîndul lui.

— Ministrul ştie tot, drepturile dumneavoastră-s cunoscute. Am nevoie să mă prezentaţi mîine dimineaţă unchiului dumneavoastră, abatele Donis Disjonval. Doresc ca domnul Donis Disjonval să-mi obţină o întrevedere cu domnul Le Canu.

La această stranie comunicare, preşedintele deveni foarte palid. „Obrajii îi sînt aproape de aceeaşi culoare cu favoritele“, gîndi Lucien.

— De altfel, adăugă, am ordinul să despăgubesc din belşug pe amicii guvernului pentru cheltuielile pe care li le-aş prilejui. Timpul însă nu iartă. Aş da o sută de ludovici să-l pot vedea pe domnul Le Canu cu un ceas mai devreme.

„Risipind banii, gîndea Lucien, voi da acestui om o idee înaltă despre încrederea pe care excelenţa-sa ministrul binevoieşte să mi-o acorde.“

Sărim douăzeci de pagini din textul prim al povestirii, cruţînd cititorului nostru fandoselile unui judecător de provincie care vrea să obţină Crucea Legiunii de Onoare. Ne-am teme să redăm impresia produsă asupra lui Lucien de asigurările de zel şi de devotament ale preşedintelui. Dezgustul moral îl îngreţoşă aproape. „Nenorocită Franţă ! gîndea. Nu-i credeam pe judecători atît de slugarnici. Omul ăsta nu se

stăpînește de loc. Ce calm în ticăloșie ! Omul ăsta-i capabil de orice !“

Lucien, subit străbătut de un gînd luminos, spuse președintelui :

— Curtea, prezidată de dumneavoastră, a lăsat în vremea din urmă pe toți anarhiștii și republicanii să-și cîștige procesele...

— Vai, așa este ! răspunse președintele, întrerupîndu-l cu ochii aproape înlăcrimați și cu o voce jalnică. Excelența-sa domnul ministru de justiție mi-a făcut în scris o mulțime de reproșuri.

Lucien tresări. „Doamne, își spuse, suspinînd adînc și cu aerul unui om aflat pe marginea disperării, trebuie să demisionez de peste tot și să plec în America. A, călătoria asta va face epocă în viața mea ! E mult mai hotărîtoare decît țipetele de dispreț și ocara de la Blois.“ Lucien era atît de cufundat în aceste gînduri, încît observă deodată că de vreo cinci minute președintele vorbea fără ca el, Lucien, să-i dea cea mai mică ascultare. Urechile i se deșteptară la uruitul cuvintelor vrednicului magistrat, dar fără a înțelege la început.

Președintele povestea cu nesfîrșite amănunte, dintre care nici unul nu părea sincer, toate încercările lui de a-i face pe anarhiști să piardă procesul. Se plîngea de propria-i curte. Juraților, după părerea lui, erau nesuferiți, juriul fiind o instituție englezească de care trebuie să ne descotorosim cît mai urgent. „Gelozie profesională“, gîndi Lucien.

— Am de partea mea facțiunea sfioșilor, domnule raportor la Consiliul de stat, am facțiunea sfioșilor, spunea președintele, care vor distruge guvernul și Franța. Consilierul Ducros, căruia-i reproșam votul dat unui văr de-al domnului Lefèvre, ziaristul liberal și anarhist din Honfleur, n-a îndrăznit oare să-mi spună : „Domnule președinte, am fost substitut sub Direc-

torat, căruia i-am prestat jurămînt ; judecător de primă instanţă, sub Bonaparte, căruia i-am prestat jurămînt ; preşedinte al acestui tribunal, sub Ludovic al XVIII-lea, în 1814 ; confirmat de Napoleon în cele O sută de zile [1] ; chemat într-un post mai însemnat, sub Ludovic al XVIII-lea, la întoarcerea sa de la Gand ; numit consilier de Carol al X-lea. Şi am de gînd să mor consilier. Or, dacă vine republica, de rîndul acesta nu vom mai rămîne inamovibili, şi cine se va răzbuna mai întîi dacă nu domnii ziarişti ? E mult mai sigur să achităm. Iată ce se întîmplă *pair*-ilor care l-au condamnat pe mareşalul Ney ! Într-un cuvînt, am cincizeci şi cinci de ani ; daţi-mi asigurarea că veţi dura zece ani, şi votez cu dumneavoastră !“ Ce grozăvie, domnule ! Ce egoism ! Şi raţionamentul acesta infam, domnule, îl citesc în toate privirile !

După ce Lucien îşi veni bine în fire din emoţia sa, spuse cît putu mai rece :

— Domnule, purtarea echivocă a curţii din Caen — întrebuinţez termenii cei mai măsuraţi — va fi compensată de aceea a preşedintelui Donis dacă-mi procură întrevederea pe care o solicit cu domnul Le Canu şi dacă această cerere *rămîne îngropată în umbra celui mai adînc mister.*

— E ora unsprezece şi un sfert, spuse preşedintele, uitîndu-se la ceasul său. Nu-i exclus ca *whist*-ul unchiului meu, respectabilul abate Donis Disjonval, să se fi prelungit pînă acum. Trăsura mea e la scară. Aţi dori, domnule, să riscaţi o plimbare care ar putea fi fără nici un folos ? Respectabilul Disjonval va fi frapat de ora aceasta nepotrivită şi va pleda cu atît mai bine cauza noastră pe lîngă domnul Le Canu. De altfel,

---

[1] Intervalul dintre întoarcerea lui Napoleon din insula Elba şi înfrîngerea de la Waterloo e numit de francezi : *Les cent jours* — cele 100 de zile.

iscoadele partidului anarhist nu vor putea să ne vadă, e mai sigur să circulăm noaptea.

Lucien îl urmă pe președinte, care vorbea mereu, iarăși și iarăși despre primejdia de a se împărți prea multe decorații ; după dînsul, guvernul ar putea obține orice cu decorațiile.

„Omul acesta e comod, în definitiv", gîndi Lucien, care, în timp ce președintele vorbea, privea orașul prin fereastra cupeului.

— În ciuda orei nepotrivite, spuse Lucien, observ multă mișcare.

— Din pricina nenorocitelor ăstora de alegeri. Nu vă dați seama, domnule, cît rău fac. Ar trebui să nu se aleagă Camera decît din zece în zece ani, ar fi mai constituțional etc., etc.

Președintele se repezi deodată la ușa cupeului, spunînd în șoaptă vizitiului său :

— Oprește ! Iată pe unchiul meu înaintea noastră, îi spuse lui Lucien.

Acesta zări un servitor bătrîn, care pășea încet, purtînd o lumînare aprinsă într-un felinar rotund de tinichea, împodobit cu două geamuri largi. Domnul abate Donis îl urma cu un pas destul de viguros.

— Se întoarce acasă, spuse președintele, nu-i place să mă vadă în trăsură ; să-l lăsăm să treacă, vom coborî după aceea.

Așa și făcură, dar trebuiră să sune îndelung la poarta aleii. Vizitatorii, recunoscuți printr-o ferestruică cu gratii tăiată în ușă, fură pînă la urmă primiți de către abate.

— Serviciul regelui mă cheamă lîngă dumneata, respectabilul meu unchi, și serviciul regelui nu cunoaște oră nepotrivită. Îngăduie-mi să-ți prezint pe domnul Leuwen, raportor la Consiliul de stat.

Ochii albaștri ai moșneagului reflectau o uimire aproape îndobitocită. După cinci-șase minute, îi pofti

să ia loc. Păru că începe să înţeleagă cîte ceva abia după ce trecu un sfert de oră.

„Preşedintele spune mereu «regele», scurt, îşi spuse Lucien. M-aş prinde pe orice că bunul moşneag se gîndeşte la regele Carol al X-lea !“

Domnul abate Donis Disjonval spuse în sfîrşit, după ce pusese pe nepotul său să-i repete lucrurile timp de douăzeci de minute :

— Mîine slujesc la biserica Sainte-Gudule ; la opt şi jumătate, după sfîrşitul rugăciunilor, voi trece prin strada des Carmes şi-l voi vizita pe respectabilul Le Canu. Nu vă pot spune sigur dacă ocupaţiile sale atît de numeroase şi de însemnate îi vor îngădui să-mi acorde audienţă ca mai acum douăzeci de ani, cînd n-avea atîtea pe cap. Eram pe atunci mai tineri, toate mergeau strună, nu se ştia încă ce-s alegerile. Oraşul, în seara asta, pare în plină răscoală, ca în 1876, etc., etc.

Lucien observă că preşedintele nu era flecar în prezenţa unchiului său, manevrîndu-l cu destulă dibăcie pe bătrînul care, cu capul său mic, acoperit cu o scufiţă enormă, părea în vîrstă de cel puţin 70 de ani.

Ieşind de la domnul abate Disjonval, preşedintele Donis spuse lui Lucien :

— Mîine, îndată după ce voi vedea pe unchiul meu, la orele opt şi jumătate, voi avea cinstea să vă caut. Veţi avea, domnule, avantajul de a nu fi cunoscut de tulburătorii liniştii de la noi, care vor crede că sînteţi un tînăr alegător, şi tinerii sînt aproape cu toţii liberali... Ar fi poate mai bine ca la ora nouă fără un sfert să binevoiţi a veni la vărul meu Maillet, strada des Clercs, numărul 9.

Capitolul LXI

A doua zi la ora opt şi trei sferturi, Lucien îl lăsă pe general în trăsură, pe bulevardul Napoleon, iar el alergă la domnul Maillet, la nr. 9. Preşedintele sosea şi el în acelaşi moment.

— Veşti bune ! Domnul Le Canu vă acordă întrevederea chiar acum, sau diseară la ora cinci.

— Prefer acum.

— Domnul Le Canu îşi ia ciocolata la doamna Blachet, pe strada des Carmes, numărul 7. Strada asta e foarte izolată. Totuşi, cu voia dumneavoastră, nu voi avea cinstea să vă însoţesc. Domnul Le Canu e un mare partizan al misterului şi nu-i place ceea ce numeşte publicitatea inutilă.

— Îl voi vizita singur.

— Strada des Carmes, numărul 7, la etajul al doilea, prin dos. Trebuie bătut cu degetul de două ori în uşă, apoi de cinci ori. De două ori şi de cinci ori. (Înţelegeţi, Henric al V-lea e al doilea dintre regii noştri, Carol al X-lea e întîiul.)

Lucien era absorbit de sentimentul datoriei ca un general cu comanda supremă care-şi dă seama că pierde bătălia. Găsea că au haz amănuntele astea pe care le-am dat, dar încerca să nu se gîndească la ele de teamă să nu-l distragă. Îşi spunea, în timp ce căuta strada des Carmes : „E prea tîrziu. Vom pierde bătălia. Fac oare tot posibilul ca s-o cîştig în caz că hazardul nu e oarecum favorabil ?“ Cineva şedea desigur la pîndă după uşa doamnei Blachet, deoarece, de îndată ce lovi în uşă de două ori şi apoi de cinci ori, auzi şopotiri.

După cîtva timp i se deschise ; fu primit într-o odaie întunecoasă, cu lemnăria vopsită în alb şi cu geamurile afumate, de un bărbat cu chipul galben, cu

trăsăturile șterse și cu aerul bolnăvicios. Era abatele Le Canu. Arătă cu mîna un scaun de lemn de nuc, cu spetează înaltă. În locul oglinzii, pe șemineu, era așezat un crucifix mare.

— Cu ce vă pot servi în funcțiunea mea, domnule ?

— Ludovic-Filip, stăpînul meu, mă trimite la Caen ca să împiedic alegerea domnului Mairobert. Ea pare sigură, totuși, căci din cele nouă sute de voturi probabile, domnul Mairobert dispune de patru sute zece voturi sigure. Regele, stăpînul meu, dispune de trei sute zece voturi. Dacă vă convine, domnule, să alegeți pe unul dintre amicii dumneavoastră, cu excepția domnului Mairobert, vă ofer cele trei sute zece voturi ale mele. Adăugați pe cei una sută șaizeci de gentilomi de țară ai dumneavoastră, și veți avea în Cameră un bărbat de nuanța dumneavoastră. Nu vă cer decît un lucru : să fie alegător și localnic.

— A, vă temeți de domnul Berryer !

— Nu mă tem decît de triumful opoziției, care, de pildă, va reduce numărul sediilor episcopale la cît a fost fixat de Concordatul din 1804.

„Omul ăsta are tonul unui vechi procuror normand." Observația aceasta ușură mult atenția lui Lucien. După lucrările domnului de Chateaubriand și ideea înaltă pe care-o au oamenii despre iezuiți, imaginația încă tinerească a lui Lucien își închipuise un înșelător tot atît de dibaci ca și regele Mazarin [1], cu purtările nobile ale domnului de Narbonne, pe care-l întrezărise în prima lui tinerețe. Vulgaritatea manierelor și a vocii domnului Le Canu îl trezi la realitate.

„Sînt un tînăr care tîrguiesc o moșie de o sută de mii de franci, dar pe care nu vrea să mi-o vîndă un

---

[1] E vorba de cardinalul Mazarin, cu puteri regale în calitate de prim-ministru atotputernic sub regența reginei Ana de Austria, în timpul minoratului lui Ludovic al XIV-lea.

procuror bătrîn, pentru că un vecin i-a făgăduit un ciubuc de două mii de franci în caz că i-o rezervă lui."

— Îmi permiteţi, domnule, să vă cer scrisorile dumneavoastră de acreditare ?

— Iată-le, şi Lucien nu şovăi să-i înmîneze domnului Le Canu scrisoarea ministrului de interne către domnul prefect.

Erau în ea şi cîteva fraze care ar fi dorit să lipsească, dar timpul nu îngăduia. „Dacă prefectul ar fi primit să ia asupră-şi acest demers, gîndi Lucien, s-ar fi putut evita comunicarea scrisorii ministrului, dar prefectul ăsta mărunt, cîrcotaş şi afectat, chiar dacă nu l-aş presupune supărat, n-ar fi consimţit niciodată să facă un demers dintr-o iniţiativă care nu-i aparţine."

Aerul de mînie vulgară, spre a exprima dispreţul cu care domnul Le Canu citea scrisoarea contelui de Vaize, îl readuse pe Lucien la sentimentul realităţii, izgonind toate ideile auguste, lansate în societate de domnul de Chateaubriand. La anumite fraze ale ministrului mînia şefului partidului clerical accentuîndu-se, Lucien prinse a surîde. „Omul ăsta caută să mă impresioneze făcînd pe indispusul ; nu trebuie să mă supăr şi să rup tratativele. Ia să vedem dacă voi putea ieşi din încurcătură, în ciuda tinereţii mele !"

Lucien scoase din buzunar o scrisoare şi începu s-o citească atent, cu o ţinută ca înaintea unui consiliu de război.

Trăgînd cu coada ochiului şi văzînd că nu e luat în seamă, abatele Le Canu nu mai citi instrucţiunile ministeriale într-un chip atît de majestuos. Lucien observă că citeşte iarăşi scrisoarea de la cap, cu o luare-aminte de om de afaceri morocănos.

— Puterile dumneavoastră sînt foarte mari, domnule, şi sînt menite să dea o idee înaltă despre misiunile cu care, deşi atît de tînăr, sînteţi însărcinat. Îmi

permiteţi să vă întreb dacă eraţi în serviciu sub regii noştri legitimi, înainte de fatala... ?

— Îngăduiţi-mi, domnule, să vă întrerup. Mi-ar părea foarte rău să mă văd obligat a da epitete neplăcute partizanilor dumneavoastră. Eu, unul, domnule, prin meseria mea respect orice opinie sinceră, aşa că, în această calitate, mă simt dispus să le onorez pe ale dumneavoastră. Îngăduiţi-mi, domnule, să vă atrag atenţia că nu încerc nicidecum, direct sau indirect, să schimb sau să falsific felul dumneavoastră de a vedea. O asemenea tentativă nu s-ar potrivi cu misiunea mea, şi cu atît mai puţin cu vîrsta mea, domnule, şi cu respectul meu faţă de dumneavoastră. Sînt însă dator să vă rog fierbinte a-mi uita vîrsta şi toată respectuoasa atenţie pe care în orice altă împrejurare aş fi gata s-o dau înţeleptelor dumneavoastră sfaturi. Vin pur şi simplu, domnule abate, să vă propun [ceea] ce cred avantajos stăpînului meu şi al dumneavoastră. Aveţi puţini deputaţi în Cameră, un glas în plus n-ar fi de dispreţuit pentru opinia dumneavoastră. Cît despre a noastră, ne temem ca nu cumva domnul Mairobert să propună măsuri extreme, şi, între altele, să lase credincioşilor grija de a-şi plăti medicul sufletesc, aşa cum şi-l plătesc pe cel trupesc. Credem că în cursul acestei sesiuni am putea respinge acest proiect, dar dacă ar întruni un număr impunător de voturi, ar trebui poate, prin compensaţie, să admitem reducerea sediilor episcopale, cel puţin printr-o convenţie, spre a evita luarea, de către Cameră, a unei măsuri legislative.

Aşa cum se şi aştepta, Lucien trebui să argumenteze la nesfîrşit.

„Vîrsta îmi dăunează, gîndi. Sînt ca un general de cavalerie, care într-o bătălie pierdută, uitîndu-şi propriul interes, dă ordin trupei să descalece şi să lupte pe jos, întocmai ca infanteria. Dacă nu reuşeşte, toţi proştii rîd de el, mai ales generalii de cavalerie, dar

dacă are curaj, conştiinţa de a fi încercat un lucru socotit cu neputinţă ca să cucerească victoria îi va aduce mîngîiere."

De şapte ori la rînd, Lucien numără bine, abatele Le Canu încercă să nu-i răspundă şi să-l păcălească pe tînărul său antagonist.

„Desigur, vrea să mă pună la încercare înainte de a-mi răspunde..." De şapte ori la rînd Lucien îl rechemă la ordine, mereu însă în termeni deosebit de politicoşi, care implicau respectul datorit vîrstei domnului abate Le Canu, respect pe care îl disocia de doctrinele, credinţele şi pretenţiile partidului său. Într-un rînd Lucien simţi că pierde puţin teren, dar ştiu să-şi îndrepte greşeala fără să se supere. „Trebuie să fiu atent ca într-un duel cu spada."

În sfîrşit, după cincizeci de minute de discuţie, abatele Le Canu se arătă foarte trufaş şi obraznic. „Omul meu se va pronunţa", gîndi Lucien. Într-adevăr, abatele zise :

— E prea tîrziu.

Dar în loc să pună capăt convorbirii, încercă să-l convertească pe Lucien. Eroul nostru se simţi la largul său. „Acum sînt în defensivă. Să încerc să-l vrăjesc şi să aduc vorba despre bani."

Lucien nu se apără cu prea multă străduinţă. Vorbi, ca din întîmplare, de milioanele tatălui său şi observă că acesta fu singurul lucru care-l impresionă pe abatele Le Canu.

— Eşti tînăr, fiul meu, îngăduie-mi acest cuvînt, care comportă expresia întregii mele stime. Gîndeşte-te la viitorul dumitale. Cred că n-ai împlinit încă douăzeci şi cinci de ani.

— Am douăzeci şi şase de ani trecuţi.

— Ei bine, fiul meu, fără să vorbesc cîtuşi de puţin de rău flamura sub care combaţi şi plin de bunăvoinţă fiind faţă de interesele dumitale pe lumea aceasta şi în cealaltă, crezi oare că flamura aceasta va mai fluttura încă peste paisprezece ani, cînd vei atinge vîrsta de patruzeci de ani, vîrsta maturităţii, pe care orice bărbat înţelept trebuie s-o aibă totdeauna înaintea ochilor, ca pe punctul hotărîtor al carierei, şi înainte de care numai arareori se integrează cineva marilor interese sociale? Pînă la vîrsta aceasta oamenii de rînd urmăresc banul. Dumneata eşti mai presus de aceasta. Observă că nu-ţi vorbesc nimic despre interesele dumitale sufleteşti, cu totul superioare celor lumeşti. Dacă vei binevoi să mai vii să vezi pe un biet moşneag, uşa mea îţi va fi mereu deschisă, voi lăsa totul la o parte ca să readuc la matcă un om de însemnătatea dumitale socială, un om atît de tînăr, dar care dă dovadă de atîta maturitate şi de atîta talent. Căci cu cît împărtăşesc mai puţin iluziile dumitale în privinţa unui rege suit pe tron printr-o revoluţie, cu atît sînt în situaţia să judec mai bine talentul pe care l-ai întrebuinţat în vederea unei cooperări într-adevăr foarte ciudate: David, unit cu amalecitul [1]! Te rog fierbinte, pune-ţi cîteodată această întrebare: „Cine va avea în Franţa înrîurirea principală cînd voi avea patruzeci de ani?“ Religia nu interzice o ambiţie îndreptăţită.

Dialogul se încheie în chip de predică, dar abatele Le Canu îl îndemnă oarecum pe Lucien să-l mai cerceteze. Lucien nu era cîtuşi de puţin descurajat.

---

[1] Amaleciţii, aşezaţi lîngă Idumeea, fuseseră zdrobiţi de David, regele Israelului, în secolul al X-lea (după *Vechiul Testament*).

Capitolul LXII

Lucien se duse să-i facă o dare de seamă generalului Fari, ţintuit în casă de rapoartele pe care le primea de pretutindeni.

Lucien avea de gînd să trimită o telegramă. Generalul şi apoi Coffe îl aprobară călduros.

— Încercaţi să luaţi sînge unui om care va muri pînă în două ceasuri. La care proştii vor putea spune că l-a ucis lăsarea de sînge.

Lucien se duse la biroul telegrafic şi expedie următoarea depeşă :

„*Alegerea domnului Mairobert e privită ca sigură. Vreţi să cheltuiţi una sută mii franci şi să aveţi în locul lui Mairobert un legitimist ? În cazul acesta, trimiteţi ordin telegrafic perceptorului-şef să ne înmîneze, generalului şi mie, una sută mii franci. Alegerile încep peste nouăsprezece ore.*"

Ieşind din biroul telegrafic, Lucien se gîndi să se întoarcă la domnul abate Disjonval. Îi era greu să regăsească strada. Rătăci într-adevăr pe străzile oraşului şi intră la urmă într-o biserică. Găsi un soi de ţîrcovnic prost îmbrăcat, căruia îi dete cinci franci, rugîndu-l să-l conducă la abatele Disjonval. Omul ieşi, îl conduse pe două sau trei *alei* care despărţeau diferite masive de clădiri, şi după patru minute Lucien se găsi din nou în faţa abatelui, ale cărui trăsături erau atît de lipsite de expresie în ajun.

Abatele Disjonval luase tocmai al doilea dejun, avea încă pe masă o butelie de vin alb ; era un alt om.

După zece minute de cuvinte pregătitoare, Lucien îi dete a înţelege, într-un chip nu prea indecent, că ar da o sută de mii de franci numai ca să nu se aleagă domnul Mairobert.

Ideea, nefiind respinsă cu prea multă energie, abatele îl întrebă după cîteva minute, rîzînd :

— Aveţi cele o sută de mii de franci la dumneavoastră ?

— Nu, dar o depeşă telegrafică, care poate sosi diseară, dar va sosi desigur mîine înainte de prînz, îmi va deschide un credit de o sută de mii de franci la perceptorul-şef, care mi-o va remite în bilete de bancă.

— Pe aici sînt primite cu neîncredere.

Cuvîntul îl lămuri deplin pe Lucien. „Doamne ! reuşi-voi poate ?“ se întrebă.

— S-ar primi cu aceeaşi neîncredere şi scrisorile de schimb acceptate de principalii negustori din oraş ? Sau, în sfîrşit, aurul şi argintul pe care l-aş lua, la alegere, de la perceptorul-şef ?

Lucien prelungi intenţionat enumerarea, în cursul căreia vedea cum se schimbă clipă cu clipă chipul abatelui Disjonval. În sfîrşit, în ciuda recentului dejun, figura lui păli.

„A, dacă aş dispune de patruzeci şi opt de ceasuri, gîndi Lucien, aş fi sigur de alegere !“

Lucien profită din plin de toate avantajele lui, şi, spre nespusa-i plăcere, domnul abate Disjonval, în termeni cam întortocheaţi, ce e drept, exprimă el însuşi ideea în jurul căreia se învîrtea Lucien de trei sferturi de oră :

— În absenţa creditului de una sută mii de franci, pe care trebuie să vi-l aducă telegraful, negocierea dumitale nu poate face un pas înainte. Sper că domniilelor, spuse abatele Disjonval, vor fi cumpănit asupra avantajului de-a avea un glas în plus în Cameră, mai cu seamă dacă guvernul are slăbiciunea să lase din nou să se ia în discuţie fatala propunere a reducerii sediilor episcopale. Pe mîine, la ora şapte dimineaţa, şi, în definitiv, dacă nu intervine nimic nou, la ora două.

Alegerea preşedintelui colegiului electoral începe la ora nouă, scrutinul va fi închis la trei.

— E neapărat trebuincios ca amicii dumneavoastră să nu meargă la vot decît după ce voi fi avut cinstea să vă văd la ora două.

— Ceea ce îmi cereţi e lucru mare. Ar trebui să-i pot aduna într-o sală şi să-i încui.

Coffe îl aştepta pe Lucien în stradă ; se grăbiră să redacteze o scrisoare către ministru, în care Lucien spunea :

„Îmi dau bine seama cît de mult mă expun intervenind atît de activ într-o afacere disperată. Dacă ministrul ar vrea să arunce toată vina asupră-mi, nimic mai uşor, dar n-am vrut să las să se piardă o bătălie sub nasul meu fără să-mi arunc trupele în luptă. Mijloacele mele sînt ridicole prin puţina însemnătate pe care le-o dă urgenţa.

La ora opt şi trei sferturi am fost la vărul domnului preşedinte Donis.

La ora 9, la domnul abate Le Canu, de la care n-am ieşit decît la 11.

La unsprezece şi un sfert m-am dus la domnul abate Donis Disjonval.

La 12, la generalul Fari.

La douăsprezece şi jumătate v-am trimis depeşa telegrafică nr. 2.

La ora unu şi jumătate vă scriu.

La ora 2 voi trece pe la monseniorul episcop, ca să ung roţile. Nu mai am timp să primesc răspuns la această scrisoare. Cînd excelenţa-voastră o va primi, totul va fi sfîrşit şi, m-aş prinde zece contra unu, domnnul Mairobert va fi ales. Pînă în ultima clipă voi oferi însă cele o sută de mii de franci, dacă apreciaţi că lipsa domnului Mairobert din Cameră merită această sumă.

Aş socoti o mare fericire ca răspunsul dumneavoastră telegrafic la depeşa mea nr. 2 să sosească mîine, 17, înainte de ora 2. Alegerea preşedintelui colegiului va fi început la ora 9. Domnul abate Disjonval mi se pare dispus să întîrzie pînă-n clipa aceea votul amicilor săi. Scrutinul nu va fi închis, sper, decît la ora 4".

Lucien alergă în goana mare la monseniorul episcop. Fu primit cu un îngîmfat dispreţ, ba şi cu o insolenţă, care-l distrară.

Îşi spuse rîzînd lăuntric şi parodiind fraza favorită a sfîntului prelat: „Voi depune aceasta la piciorul crucii".

Nu vorbi de loc despre afaceri cu monseniorul episcop.

„E o picătură de ulei între spiţe, nimic mai mult!"

La ora două şi jumătate Lucien prînzea cu generalul, cu care continuă apoi vizitele, a căror listă o ticluise din ajun.

La ora 5 Lucien era zdrobit de oboseală; ziua aceea fusese cea mai activă din viaţa lui. Îi mai rămînea corvoada cinei cu prefectul, care putea arăta nu prea politicos. Mărunţelul căpitan Ménière îl anunţase pe Lucien că două din cele mai bune iscoade ale prefectului îl urmăreau pas cu pas.

Încercînd o mulţumire desăvîrşită, în fond, Lucien simţea că făcuse tot ce-i stătuse cu putinţă pentru o cauză, la drept vorbind, foarte discutabilă. Dar obiecţia aceasta, adusă bucuriei ce-o încerca, era din prisos răsplătită prin conştiinţa că avusese curajul să înfrunte în chip nesocotit consideraţia de care începuse să se bucure la Ministerul de Interne. Coffe îi spusese o dată sau de două ori:

— În ochii vechilor noştri şefi de birou şi de departament din minister, purtarea dumneavoastră, chiar

dacă ar fi încununată cu înfrîngerea redutabilului domn Mairobert, nu va fi decît un splendid păcat. În discuţia asupra copiilor găsiţi, i-aţi numit oameni-fotolii, încarnaţi cu fotoliul lor de mahon, aşa că se vor folosi de împrejurare ca să se răzbune.

— Ce trebuie să fac ?

— Nimic, să scrieţi numai trei-patru scrisori de cîte şase pagini, ceea ce prin birouri se cheamă a administra. Vă vor privi totdeauna ca pe un nebun din pricina primejdiei căreia v-aţi expus situaţia dumneavoastră personal. Apoi, să cereţi, la vîrsta dumneavoastră, o sută de mii de franci pentru o corupere ! Vor scorni că băgaţi cel puţin a treia parte în buzunar.

— Aşa mi am spus şi eu la început. Apoi mi-am schimbat părerea ; cînd cineva lucrează pentru aceşti miniştri, nu se teme de adversari, ci de oamenii pe care-i serveşte ; aşa se petreceau lucrurile la Constantinopol, în Imperiul de Răsărit. Dacă n-aş fi făcut decît să compun scrisori frumoase, aş mai avea şi acum la inimă noroiul primit în faţă la Blois. M-ai văzut slab.

— Ei bine, ar trebui să mă urîţi şi să mă alungaţi din minister, m-am gîndit şi eu la asta.

— Simt, dimpotrivă, o mare plăcere să-ţi pot spune acum totul şi te rog fierbinte să nu mă cruţi.

— Aşa voi şi face. Séranville, cîrcotaşul ăsta mărunţel, trebuie să plesnească de ciudă împotriva dumneavoastră, căci în definitiv îi ţineţi locul de două zile, iar el scrie nenumărate scrisori, şi în realitate nu face nimic. De unde trag concluzia că la Paris el va fi lăudat, şi dumneavoastră, mustrat, dar orice v-ar face diseară, nu trebuie să vă mîniaţi. Dacă am fi în evul mediu, m-aş teme pentru dumneavoastră de otravă.

Căci văd, la acest mic sofist, turbarea autorului dramatic fluierat.

Trăsura se opri la uşa palatului prefecturii. Pe întîia şi a doua treaptă a scării stăteau jos ca la opt sau zece jandarmi.

— În evul mediu, oamenii ăştia ar fi fost puşi să vă asasineze.

Cînd Lucien trecu, jandarmii se ridicară.

— Misiunea dumneavoastră e cunoscută, spuse Coffe, jandarmul e politicos cu dumneavoastră. Închipuiţi-vă furia domnului prefect !

Funcţionarul acesta era foarte palid şi-i primi cu o politeţe forţată, care nu se mlădie nici în urma primirii prevenitoare făcute lui Lucien de către ceilalţi.

Cina fu rece şi tristă. Toţi guvernamentalii aceştia prevedeau înfrîngerea de a doua zi. Fiecare îşi spunea : „Prefectul va fi destituit sau mutat, voi spune că de la el s-a tras tot răul. Ţingăul ăsta e fiul bancherului ministrului, a şi fost avansat raportor la Consiliul de stat ; s-ar putea să fie succesorul prezumtiv.“

Lucien mînca straşnic şi era foarte vesel.

„Iar eu, îşi spunea domnul de Séranville, las să mi se ridice farfuria neatinsă, nu pot înghiţi o singură bucată măcar.“

Deoarece Lucien şi Coffe vorbeau destul de mult, încetul cu încetul se încinse o convorbire aprinsă între domnii directori ai domeniilor, ai contribuţiilor şi alţi funcţionari superiori invitaţi la dineu şi cei doi nou-veniţi.

„Iar eu, îşi spuse prefectul, sînt părăsit. Sînt de pe acum străin în casa mea, destituirea mea e sigură, şi, lucru nemaipomenit, mă văd silit să fac onorurile pre-

fecturii chiar urmaşului meu.“ Către mijlocul celui de al doilea rînd de feluri, Coffe, căruia nu-i scăpa nimic, observă că prefectul îşi şterge necontenit fruntea.

Deodată se auzi un zgomot mare : era un curier, sosit de la Paris. Omul acesta intră în sală cu vuiet mare.

Maşinal, directorul impunerilor indirecte, aşezat lîngă uşă, spuse curierului :

— Iată-l pe domnul prefect.

Prefectul se ridică.

— N-am de-a face cu prefectul de Séranville, spuse curierul pe un ton îngîmfat şi grosolan, ci cu domnul Leuwen, raportor la Consiliul de stat.

„Ce umilinţă ! Nu mai sînt prefect“, gîndi domnul de Séranville, prăbuşindu-se pe scaun. Îşi sprijini mîinile pe masă, ascunzîndu-şi capul în mîini.

— Domnul prefect se simte rău ! strigă secretarul general, privindu-l pe Lucien ca şi cum i-ar fi cerut iertare pentru gestul lui de omenie prin care atrăgea atenţia asupra stării prefectului.

Într-adevăr, acest funcţionar leşinase. Îl duseră lîngă o fereastră, pe care o deschiseră.

În vremea aceasta, Lucien se minuna de lipsa de interes a misivei aduse de curier. Era o lungă scrisoare a ministrului cu privire la frumoasa purtare a lui Lucien la Blois ; ministrul adăuga cu mîna sa că autorii revoltei vor fi urmăriţi şi sever pedepsiţi, că el, ministrul, a citit în consiliu, regelui, scrisoarea lui Lucien. care fusese foarte apreciată.

„Cît despre alegeri, nici un cuvînt ! îşi spuse Lucien. Nu merita osteneala unui curier.“

Se apropie de fereastra deschisă, lîngă care se afla prefectul, căruia i se frecau tîmplele cu apă de Colonia ; se repeta într-una : „Ostenelile alegerii...“

Lucien rosti un cuvînt de atenție, apoi ceru îngăduința să treacă o clipă în camera de alături cu domnul Coffe.

— Închipuiește-ți, spuse lui Coffe, dîndu-i scrisoarea ministrului, să se trimită un curier cu o asemenea scrisoare !

Începu să citească apoi o scrisoare din partea mamei sale, scrisoare care-i descompuse pe dată fizionomia veselă. Doamna Leuwen credea că viața fiului ei se află în primejdie, *și pentru o cauză atît de murdară,* adăuga ea.

„Părăsește totul și întoarce-te... Sînt singură, tatăl tău a avut un acces de ambiție, s-a dus în departamentul Aveyron, la două sute de poște depărtare de Paris, încercînd să se aleagă deputat.“

Lucien îi comunică știrea lui Coffe.

— Asta-i scrisoarea pentru care a fost trimis curierul. Doamna Leuwen va fi cerut să vă parvină scrisoarea urgent. În definitiv, n-aveți nici un motiv să vă schimbați gîndul. Mi se pare că rolul dumneavoastră e lîngă iezuitul ăsta mărunt, care se prăpădește de ură ascunsă. Am să-i vin de hac cu aerul meu important !

Coffe se purtă într-adevăr în chip desăvîrșit întorcîndu-se în sufragerie. Scoase din buzunar opt sau zece rapoarte privitoare la alegeri, pe care le introdusese în scrisoare, purtînd-o *ca pe sfînta cuminecătură.* Domnul de Séranville, căruia i se aplecase, își veni în fire și se uita plin de spaimă, ca un om pe moarte, la Lucien și la Coffe. Starea acestui om rău îl mișcă pe Lucien, care nu văzu într-însul decît un om în suferință. „Trebuie să-l scutesc de prezența noastră“, gîndi și, după cîteva cuvinte politicoase, se retrase.

Curierul alergă după el pe scară, cerîndu-i ordine.

— Domnul raportor la Consiliul de stat te va trimite mîine îndărăt, îi spuse Coffe cu o desăvîrşită gravitaté.

A doua zi, 17 ale lunii, era ziua cea mare.

Capitolul LXIII

Încă de la ora 7, în ziua de 17, Lucien se afla la domnul abate Disjonval. Fu izbit de schimbarea intervenită în purtările bunului moşneag, care se arăta cît se poate de zelos. Chiar şi cea mai mică aluzie a lui Lucien îşi căpăta răspunsul. „Cele o sută de mii de franci îşi fac efectul“, îşi spuse Lucien.

Abatele Disjonval îi dete însă a înţelege de cîteva ori, cu o fineţe şi o politeţe care-l umplură de uimire, că în lipsa condiţiei principale, tot ce se putea spune nu era decît un viitor îndoielnic.

— Aşa înţeleg şi eu lucrurile, răspundea Lucien. Dacă nu am astăzi, şi la potrivită vreme, creditul de o sută de mii de franci asupra domnului perceptor-şef, îmi rămîne cinstea de a vă fi fost prezentat şi de a fi avut cu respectabilul abate Le Canu o convorbire care mi-a lăsat o profundă impresie, sporindu-mi stima cîştigată în trecut faţă de oamenii ce văd fericirea scumpei noastre patrii pe o altă cale decît aceea în care cred, şi...

Îl scutim pe cititor de toate frazele politicoase inspirate lui Lucien de via dorinţă de-a sili pe domniile-lor să aştepte cu răbdare pînă la sosirea depeşei diplomatice. În pieptul lui răsuna zgomotul neobişnuit, iscat în stradă de marele eveniment al zilei şi pe care Lucien îl auzea din apartamentul domnului abate

Disjonval, cu toate că era situat în fundul curţii. Ce n-ar fi dat să se poată amîna alegerile cu o zi !

La ora 9 se întoarse la han, unde Coffe pregătise două scrisori foarte lungi, cu explicaţia şi povestirea întîmplărilor din ajun.

— Ce stil caraghios ! spuse Lucien semnîndu-le.

— Emfatic şi banal, iar nicidecum simplu ; aşa cum trebuie, birocratic.

Curierul fu expediat la Paris.

— Domnule, spuse curierul, sînteţi atît de bun să-mi îngăduiţi să iau şi depeşele prefectului, vreau să spun ale domnului de Séranville ? Nu voi ascunde domnului că mi-a oferit un dar destul de frumos dacă primesc să-i iau scrisorile. Sînt însă curier şi cunosc prea bine cele cuvenite...

— Du-te din partea mea la domnul prefect, cere-i scrisorile şi pachetele, aşteaptă-le, la nevoie, un ceas şi jumătate. Domnul prefect e întîia autoritate administrativă a departamentului etc., etc.

— Să creadă prefectul că mă duc la el din porunca lui ! Şi-atunci cum rămîne cu darul ? Se spune că-i un zgîrie-brînză etc., etc.

Generalul Fari închiriase, de o lună, prin mărunţelul său aghiotant, domnul Ménière, un apartament la etajul întîi, peste drum de „Sala Ursulinelor", unde se ţineau alegerile. Se stabili acolo cu Lucien de la ora 10 dimineaţa. Primeau ştirile din sfert în sfert de oră, prin oamenii de încredere ai generalului. Cîţiva oameni de-ai prefecturii, care aflaseră de curierul din ajun şi vedeau în Lucien pe prefectul viitor, în cazul că domnul de Séranville ar pierde alegerile, trimiteau lui Lucien din sfert în sfert de oră cîte un bilet scris cu creionul roşu. Informaţiile date prin aceste bilete se verificară cu totul juste.

Operaţiile electorale începute la ora zece şi jumătate îşi urmau cursul regulat. Preşedintele de vîrstă

era devotat prefectului, care avusese grijă să provoace la porţile oraşului întîrzierea imensei caleşti a unui domn de Marconnes — mai în vîrstă decît preşedintele de vîrstă, devotatul său — care ajunse în Caen abia la ora 11. Treizeci de guvernamentali care luaseră masa la prefectură fură huiduiţi cînd intrară în sala de alegeri.

Se distribuise în număr mare alegătorilor această mică tipăritură :

„Oameni cinstiţi din toate partidele, care doriţi binele ţinutului în care v-aţi născut, înlăturaţi-l pe domnul prefect de Séranville. Dacă domnul Mairobert e ales deputat, domnul prefect va fi destituit sau mutat. Ce ne importă în definitiv deputatul ales? Să-l izgonim pe prefectul cîrcotaş şi mincinos, care nu s-a ţinut de cuvînt faţă de nimeni!“

Către prînz, alegerea preşedintelui definitiv luă o întorsătură dintre cele mai rele. Toţi alegătorii din cantonul Risset, sosiţi din vreme, votau cu domnul Mairobert.

— Mă tem că dacă e ales preşedinte, spuse generalul către Lucien, cincisprezece sau douăzeci dintre guvernamentalii noştri, oameni sfioşi, şi zece-cincisprezece alegători imbecili de la ţară, văzîndu-l la birou, la locul de cinste, nu vor îndrăzni să scrie alt nume pe buletinul lor.

Din sfert în sfert de oră Lucien îl trimitea pe Coffe la oficiul telegrafic ; stătea ca pe jar, în aşteptarea răspunsului la telegrama nr. 2.

— Prefectul e în stare să întîrzie răspunsul, spunea generalul. Nu m-aş mira să fi trimis un funcţionar la staţia telegrafică, aflată de partea cealaltă a colinei, la patru poşte de-aici, ca să ţină totul în loc. Prin fapte de soiul ăsta se crede că-i un nou cardinal

Mazarin, întrucît prefectul nostru cunoaşte istoria Franţei.

Bunul general voia să arate prin acest cuvînt că şi el o cunoştea.

Micul căpitan Ménière se oferi să încalece şi să alerge pe munte în galop, pentru a supraveghea mişcarea celei de a doua staţii de telegraf. Domnul Coffe îi ceru însă căpitanului calul şi alergă el în locul lui.

Cel puţin o mie de oameni se aflau în faţa „Sălii Ursulinelor". Lucien coborî în piaţă ca să pipăie puţin, după convorbiri, pulsul obştesc, dar fu recunoscut. Poporul, cînd se vede în masă, e îndrăzneţ.

— Ia te uită, ia te uită ! Iată-l pe micul comisar de poliţie, un ţafandache trimis de la Paris ca să-l spioneze pe prefect !

Lucien nici nu-i luă aproape în seamă. Bătu ora două, două şi jumătate ; telegraful nu mişca. Lucien se usca de nerăbdare. Se duse să-l vadă pe abatele Disjonval.

— N-am mai putut amîna votul prietenilor noştri, îi spuse abatele, pe care Lucien îl găsi cam înţepat, dar se vedea bine că-l amînase.

„Iată, îşi spuse, un om care crede că mi-am bătut joc de el şi se arată sincer cu mine. Aş putea jura însă că a amînat votarea prietenilor săi, ce e drept, nu prea numeroşi."

În clipa în care Lucien încerca să-i dovedească abatelui Disjonval, prin cuvinte pline de căldură, că nu voise să-l înşele, Coffe alergă spre ei gîfîind.

— Telegraful funcţionează !

— Binevoiţi să mai aşteptaţi la dumneavoastră acasă încă un sfert de oră, spuse Lucien abatelui Disjonval, mă duc în goană la telegraf.

Lucien se întoarse în fugă după douăzeci de minute.

— Iată telegrama originală ! spuse abatelui Disjonval.

„Ministrul de finanţe către domnul perceptor-şef. Înmînaţi una sută mii franci domnului general Fari şi domnului Leuwen.“

— Telegraful funcţionează mereu, spuse Lucien abatelui Disjonval.

— Mă duc la colegiu, spuse abatele Disjonval, care părea convins. Voi face tot ce-mi va sta în putinţă pentru alegerea preşedintelui, susţinîndu-l pe domnul de Crémieux. De acolo alerg la domnul Le Canu. V-aş îndemna să mergeţi la dînsul neîntîrziat.

Uşa apartamentului abatelui [Le Canu] era deschisă, lume multă aştepta în anticamera pe care Lucien şi Coffe o străbătură în goană.

— Domnule, iată telegrama originală !

— E ora trei şi zece minute, spuse abatele Le Canu. Îmi place să cred că nu veţi avea nici o obiecţie împotriva domnului de Crémieux, în vîrstă de cincizeci şi cinci de ani, cu un venit anual de douăzeci de mii de franci, abonat la ziarul *Débats*, care n-a emigrat.

— Domnul general Fari şi cu mine sîntem de acord în privinţa domnului de Crémieux. Dacă se alege împotriva domnului Mairobert, generalul şi cu mine vă vom înmîna cele o sută de mii de franci. Pînă atunci, în mîinile cui doriţi, domnule, să depun cele o sută de mii de franci ?

— Calomnia veghează în jurul nostru, domnule. E prea destul că ştiu de lucrul acesta patru persoane, oricît de onorabile — o taină de care calomnia poate abuza. Vă pun la socoteală, domnule, spuse abatele, arătîndu-l pe Coffe, pe dumneavoastră, domnule, pe domnul abate Disjonval şi pe mine. De ce să-l mai introducem şi pe domnul general Fari, de altminteri vrednic de toată consideraţia ?

Lucien fu încîntat de aceste cuvinte *ad rem*[1].

— Domnule, sînt prea tînăr ca să mă încarc singur cu răspunderea unei cheltuieli secrete atît de mari etc., etc.

Lucien obţinu de la domnul abate Le Canu încuviinţarea pentru general.

— Ţin însă în mod absolut, şi fac din asta o condiţie *sine qua non*, ca prefectul să nu intervină în nici un chip.

„Frumoasă răsplată pentru asiduitatea cu care ia parte la liturghie !“ gîndi Lucien.

Lucien mai obţinu de la domnul Le Canu ca suma de o sută de mii de franci să fie depusă într-o casetă, ale cărei două chei să se afle în păstrarea generalului Fari şi a domnului Le Doyen, prietenul domnului Le Canu.

Întorcîndu-se în apartamentul de peste drum de sala alegerii, Lucien îl găsi pe general stacojiu. Se apropia ora la care generalul hotărîse să meargă la vot, şi acesta îi mărturisi sincer lui Lucien că se teme grozav să nu fie huiduit.

Cu toată îngrijorarea lui personală, generalul se arătă foarte plăcut surprins de caracterul *ad rem* al răspunsului domnului abate Le Canu. Lucien primi un bilet de la domnul abate Disjonval, care-l ruga să i-l trimită pe domnul Coffe.

Coffe se înapoie după o jumătate de oră ; Lucien îl chemă pe general, şi Coffe le spuse :

— Am văzut cu ochii mei cincisprezece oameni călări, care explorează ţinutul pentru ca o sută cincizeci de alegători legitimişti să ajungă la vot diseară şi mîine înainte de prînz. Domnul abate Disjonval e un om tînăr, nu i-aţi da nici patruzeci de ani ! „Ne-ar fi trebuit timp ca să fi putut apărea patru articole în

---

[1] A răspunde *ad rem*, adică precis (lat.).

Gazeta Franței", mi-a repetat de trei ori. Cred că se vor ține de cuvînt acum, cînd e vorba de bani peșin.

Directorul oficiului telegrafic trimise lui Lucien o a doua telegramă ce-i era adresată :

„*Aprob proiectele dumneavoastră. Dați o sută de mii de franci ; un legitimist oarecare, chiar domnul B[erryer] sau F[itz-James] e preferabil domnului Hampden.*"

— Nu înțeleg, spuse generalul, cine-i acest domn Hampden ?

— Hampden vrea să zică Mairobert, e numele asupra căruia am convenit cu ministrul.

— A sosit momentul, spuse generalul, foarte mișcat.

Își puse uniforma și părăsi, foarte emoționat, apartamentul-observator, ca să voteze.

Mulțimea îi făcu loc să străbată cei o sută de pași care-l separau de ușa sălii. Generalul intră ; în clipa cînd se apropia de birou, fu aplaudat de toți alegătorii mairobertiști.

— Nu-i un ticălos slugarnic ca prefectul, se spunea cu glas tare, n-are decît solda și o familie de hrănit.

Lucien expedie următoarea telegramă :

„*Nr. 3.*

Caen, ora 4.

Șefii legitimiști par de bună-credință. Observatori așezați la porțile orașului au văzut ieșind vreo nouăsprezece-douăzeci de agenți care vor să aducă de la țară o sută șaizeci de alegători legitimiști. Dacă optzeci sau o sută de alegători sosesc în ziua de 18 înainte de ora 3, Hampden nu va fi ales. În acest moment, Hampden are majoritatea la președinție. Scrutinul va fi despuiat la ora 5."

Scrutinul despuiat se pronunţă astfel :

873 alegători prezenţi.

Majoritate	437
Voturi pentru domnul Mairobert	451
— pentru domnul Gonin (candidatul prefectului)	389
— pentru domnul de Crémieux (candidatul domnului Le Canu, după ce-a aceptat cei o sută de mii de franci)	19
Voturi anulate	14

Céle nouăsprezece voturi date domnului de Crémieux făcură multă plăcere generalului şi lui Lucien : erau o dovadă aproape că domnul Le Canu nu-şi bătea joc de ei.

La ora 6, valori solide, ridicîndu-se la suma de o sută de mii de franci, fură înmînate de domnul perceptor-şef, personal, generalului Fari şi lui Lucien, care-i dădură chitanţă la mînă.

Domnul Le Doyen se prezentă. Era un proprietar foarte bogat şi obşteşte stimat. Urmă ceremonia casetei, schimbîndu-se cuvinte reciproce de onoare că se va remite această casetă cu conţinutul ei domnului Le Doyen dacă se alege oricine altul în afară de domnul Mairobert, iar domnului general Fari dacă se alege deputat domnul Mairobert.

Capitolul LXIV

După plecarea domnului Le Doyen, cinară.

— Acuma, problema cea grea e prefectul, spuse generalul, nespus de vesel în seara aceea. Să ne luăm

inima-n dinţi şi să dăm asaltul. Vor fi desigur nouă sute de votanţi mîine.

Domnul Gonin a avut	389	(voturi)
Domnul de Crémieux	19	„
	408	„

Avem aşadar 408 voturi din 873. Să presupunem că din cele 27 de voturi care vor sosi mîine dimineaţă, 17 ar fi pentru domnul Mairobert şi 10 pentru noi. Am avea :

Crémieux	418
Mairobert	468

Cincizeci şi unu de voturi ale domnului Le Canu ar da cîştig domnului de Crémieux.

Cifrele fură întoarse pe toate feţele de către general, Lucien, Coffe şi aghiotantul Ménière, singurii comeseni.

— Să-i chemăm pe cei doi agenţi mai buni ai noştri, spuse generalul.

Aceştia sosiră, şi după o discuţie destul de lungă, spuseră spontan că prezenţa a şaizeci de legitimişti ar asigura reuşita.

— Acum, la prefectură ! spuse generalul.

— Dacă nu găsiţi cererea nelalocul ei, spuse Lucien, v-aş ruga să luaţi cuvîntul, deoarece micuţul prefect n-are ochi să mă vadă.

— Lucrul e oarecum împotriva convenienţelor, îmi rezervasem un rol cu totul secundar. Dar, în sfîrşit, voi deschide dezbaterea, *cum se spune în Anglia.*

Generalul ţinea mult să se vadă *că e un om citit.* Mai presus de toate, însă, era un om bun şi de un rar bun-simţ.

Abia explicase prefectului că era rugat fierbinte să dea cele 389 de voturi de care dispusese în ajun, cu

prilejul alegerii președintelui, domnului de Crémieux, care, la rîndul său, s-ar face forte să strîngă șaizeci de voturi legitimiste, ba poate chiar optzeci...

Prefectul îl întrerupse cu un ton acru :

— Mă așteptam la asta după atîtea comunicări telegrafice. Dar, în sfîrșit, domnilor, vă mai lipsește una : nu sînt încă destituit, iar domnul Leuwen nu e încă prefect la Caen.

Toate cîte le poate inspira mînia unui mărunt și viclean sofist fură spuse în față de domnul de Séranville generalului și lui Lucien.

Scena ținu cinci ceasuri. Către sfîrșit generalul începu să-și piardă răbdarea. Domnul de Séranville, mereu hotărît în refuz, schimbă de cinci-șase ori tactica în privința motivelor de refuz.

— Dar, în definitiv, domnule, chiar redusă la rațiuni egoiste, alegerea dumneavoastră e evident pierdută, lăsați-o să moară în brațele domnului Leuwen. Ca și doctorii chemați prea tîrziu, domnul Leuwen va avea de suferit toată ura de pe urma morții pacientului.

— Îl privește, dar pînă la destituirea mea, nu va avea prefectura de Caen !

La acest răspuns al domnului de Séranville, Lucien trebui să-l potolească pe general.

— Un bărbat care ar trăda guvernul, spuse acesta, n-ar proceda altfel, domnule prefect. Voi scrie acest lucru ministrului. Adio, domnule !

La ora douăsprezece și jumătate, noaptea, la ieșire, Lucien spuse generalului :

— Voi comunica în scris acest frumos rezultat domnului abate Le Canu.

— Ascultați-mă, să-i vedem mai întîi la lucru pe acești aliați suspecți, așteptați pînă mîine dimineață, după telegrama dumneavoastră. De altfel, dobitocul de prefect se poate răzgîndi.

La ora cinci şi jumătate dimineaţa, Lucien aştepta ivirea zorilor în biroul telegrafic. Cînd se crăpă de ziuă, trimise următoarea telegramă :

„*Nr. 4.*

Prefectul a refuzat domnului de Crémieux celè 389 de voturi ale sale de ieri. Concursul celor şaptezeci pînă la optzeci de voturi pe care generalul Fari şi domnul Leuwen le aşteptau din partea legitimiştilor devine nefolositor, şi dommul Hampden va fi ales."

Lucien, mai bine inspirat, nu scrise domnilor Disjonval şi Le Canu, ci se duse să-i viziteze. Le explică cu atîta vădită simplitate şi sinceritate nenorocirea survenită, încît, domniile-lor, buni cunoscători ai mentalităţii prefectului, se încredinţară pînă la urmă că Lucien nu încercase să le întindă o cursă.

— Inteligenţa acestui mărunt prefect de zile mari, spuse domnul Le Canu, e întocmai ca şi coarnele ţapilor de pe la noi : neagră, aspră şi întortocheată.

Bietul Lucien, din dorinţa fierbinte de-a nu fi socotit un ticălos, îl rugă din inimă pe domnul abate Disjonval să primească de la dînsul acoperirea cheltuielilor făcute cu trimiterea mesagerilor şi altele, provocate de convocarea extraordinară a alegătorilor legitimişti. Domnul Disjonval refuză, dar înainte de a părăsi oraşul, Lucien îi transmise cinci sute de franci prin domnul preşedinte Donis d'Angel.

În ziua cea mare a alegerilor, la ora 10, curierul de Paris aduse cinci scrisori, anunţînd că domnul Mairobert era inculpat la Paris ca instigator al marii mişcări republicane de răzvrătire, de care se vorbea atunci. Şi de îndată, doisprezece dintre negustorii cei mai bogaţi declarară că nu-l vor vota pe Mairobert.

— Iată un lucru demn de prefect, spuse generalul lui Lucien, cu care îşi reluase postul de observaţie de peste drum de „Sala Ursulinelor". Ar avea haz, la urma urmelor să reuşească micul sofist ! În cazul

acesta, domnule, adăugă generalul cu veselia şi generozitatea unui om de inimă, dacă ministrul ar fi oricît de puţin pornit împotriva dumneavoastră, şi ar avea nevoie de un ţap ispăşitor, aţi juca un rol frumos.

— N-aş da niciodată îndărăt. Deşi bătălia e pierdută, mi-am pus la bătaie tot regimentul.

— Sînteţi un băiat viteaz... îngăduiţi-mi această locuţiune familiară, adăugă îndată, precipitat, bunul general, temîndu-se că a călcat politeţea, care era pentru el ca o limbă străină, învăţată tîrziu.

Lucien îi strînse mîna, dînd glas inimii lui.

La ora 10, se constată prezenţa a 948 de alegători.

În clipa cînd un emisar al generalului îi anunţa această cifră, domnul preşedinte Donis încercă să calce consemnul, ca să pătrundă în apartament, însă nu izbuti.

— Să-l primim un moment, spuse Lucien.

— A, nu ! Ar putea fi la mijloc o calomnie din partea prefectului, din partea domnului Le Canu sau din partea bieţilor republicani, mai mult smintiţi decît răi. Duceţi-vă şi-l primiţi pe demnul preşedinte, dar nu vă lăsaţi înşelat în onestitatea dumneavoastră firească.

— Mă asigura că, în ciuda contraordinului de azi-dimineaţă, se află în „Sala Ursulinelor“ 49 de legitimişti şi 11 partizani de-ai prefectului, cîştigaţi în favoarea domnului de Crémieux.

Alegerea decurse în linişte ; feţele erau mai întunecate decît în ajun. Ştirea falsă pusă în circulaţie de prefect, cu privire la inculparea domnului Mairobert, mîniase pe omul acesta atît de ponderat pînă atunci şi mai ales pe partizanii săi. De două-trei ori era să izbucnească un adevărat scandal, era vorba să se trimită trei delegaţi la Paris ca să fie interogate cele cinci persoane care dăduseră ştirea despre mandatul de arestare lansat împotriva domnului Mairobert.

În sfîrşit, un cumnat de-al domnului Mairobert se urcă pe o căruţă care staţiona la cincizeci de paşi de „Sala Ursulinelor“ şi spuse :

— Să ne amînăm răzbunarea cu patruzeci şi opt de ore după alegere, ca nu cumva s-o anuleze majoritatea vîndută a Camerei Deputaţilor.

Această scurtă cuvîntare fu în curînd tipărită în douăzeci de mii de exemplare. Se agită ideea de a se aduce o presă tipografică în piaţa din apropierea sălii de alegeri. Agenţii prefecturii nu îndrăzniră să se apropie de sală, nici să încerce a împiedica circulaţia scurtei cuvîntări.

Lucien, care se plimba curajos peste tot, nu fu insultat în ziua aceea ; băgă însă de seamă că mulţimea aceea era conştientă de forţa ei. Afară de cazul că s-ar fi tras cu armele de foc asupra ei, de la distanţă, nici o putere din lume n-ar fi putut-o împiedica. „Iată poporul, într-adevăr suveran“, îşi spuse el.

Din timp în timp se întorcea în apartamentul său. Căpitanul Ménière era de părere că nimeni nu va întruni în ziua aceea majoritatea.

La ora 4 sosi o depeşă telegrafică, adresată prefectului, prin care se poruncea să-şi dea voturile candidatului legitimist, desemnat de generalul Fari şi de Leuwen. Prefectul nu comunică nimic generalului şi nici lui Lucien.

La patru şi un sfert Lucien primi o telegramă în acelaşi sens.

— *Un peu moins de fortune, et plus tôt survenue* [1].

Generalul se arătă încîntat de citat şi ceru să i se repete.

---

[1] Mai puţin noroc, însă mai la timp (din *Polyeucte* de Corneille).

În clipa aceea, un vivat obștesc și asurzitor îi zăpăci.

— E în semn de bucurie sau de revoltă ? strigă generalul, alergînd la fereastră. E de bucurie... spuse suspinînd. Sîntem curățați...

Într-adevăr, un emisar, care sosi cu haina sfîșiată, atît de greu îi fusese să străbată prin mulțime, aducea un buletin cu rezultatul despuierii scrutinului :

Alegători prezenți	948
Majoritate	475
Domnul Mairobert	475
Domnul Gonin, candidat al prefecturii . .	401
Domnul de Crémieux	61
Domnul Sauvage, republican, cerînd oțelirea caracterului francezilor prin legi draconice	9
Voturi anulate	2

Seara, orașul fu iluminat în întregime.

— Unde-s ferestrele celor 401 de partizani ai prefectului ? îl întrebă Lucien pe Coffe.

În loc de răspuns, un zgomot îngrozitor de geamuri sparte.

Se bombardau ferestrele președintelui Donis d'Angel.

A doua zi Lucien se deșteptă la ora 11 dimineața și se duse să se plimbe singur în tot orașul. Un gînd ciudat pusese stăpînire pe mintea lui.

„Ce-ar spune doamna de Chasteller dacă i-aș povesti purtarea mea ?“ Nu găsi răspuns la întrebarea lui decît după un ceas, dar ceasul acela i se păru foarte plăcut.

„De ce nu i-aș scrie oare ?“ își spuse Lucien. Întrebarea aceasta puse stăpînire pe inima lui timp de o săptămînă.

Apropiindu-se de Paris, se gîndi întîmplător la strada în care locuia doamna Grandet și apoi la ea.

Izbucni într-un hohot de rîs.

— Ce e ? îl întrebă Coffe.

— Nimic. Uitasem numele unei doamne frumoase pentru care nutresc o mare pasiune.

— Credeam că vă gîndiţi la primirea ce vă va face ministrul.

— Să-l ia dracu !... Mă va primi cu răceală, îmi va cere socoteală de cheltuielile mele şi va găsi că e cam scump.

— Totul depinde de rapoartele pe care iscoadele ministrului le-au făcut în legătură cu misiunea dumneavoastră. Purtarea dumneavoastră a fost grozav de imprudentă, v-aţi dedat cu totul nebuniei aceleia din prima tinereţe care se cheamă *zel*.

Capitolul LXV

Lucien ghicise întrucîtva.

Contele de Vaize îl primi cu politeţea lui obişnuită, dar nu-i puse nici o întrebare în privinţa alegerilor, nu-i făcu nici un compliment în legătură cu călătoria lui, purtîndu-se cu el absolut ca şi cum l-ar fi văzut în ajun. „Are maniere mai bune decît îi este felul, de cînd e ministru frecventează lumea cea bună de la castel.“ După această licărire de raţionament just, Lucien căzu din nou în prostia aceea a iubirii binelui, măcar în ceea ce privea amănuntele. După ce făcu cîteva fraze care rezumau observaţiile utile din timpul călătoriei, trebui să-şi calce pe inimă ca să nu împărtăşească ministrului nimic despre lucrurile învederat rele şi atît de uşor de îndreptat. N-avea nici un interes de *vanitate* şi ştia ce bun judecător este domnul de Vaize a tot ceea ce ţinea, mai mult sau mai puţin, de logică sau de limpezimea povestirii. Prin prosteas-

ca-i iubire a binelui, pe care n-o iartă nimeni unui om al cărui tată are trăsură personală, Lucien ar fi vrut să îndrepte vreo trei-patru abuzuri de pe urma cărora ministrul nu cîștiga nici o centimă. Lucien era însă destul de civilizat ca să se teamă grozav să nu iasă, de dragul binelui, din limitele pe care tonul ministrului părea c-ar vrea să le pună în raporturile lor. „Ce rușinat m-aș simți dacă, cu un funcționar atît de superior mie, aș vorbi despre lucruri folositoare, în timp ce el nu mi-ar vorbi decît de amănunte !“ Lucien lăsă convorbirea baltă și plecă în grabă.

Biroul lui era ocupat de micul Desbacs, care-i ținuse locul, în lipsă. Omulețul se arătă foarte rece, făcîndu-i o dare de seamă a afacerilor curente, el, care se purta cu dînsul atît de slugarnic înainte de călătorie.

Lucien nu-i spuse nimic lui Coffe, care lucra într-o cameră învecinată și care, la rîndul lui, era obiectul unei primiri și mai semnificative. La ora cinci și jumătate îl chemă pentru cină. Rămași singuri într-un separeu, la restaurant, Lucien întrebă rîzînd :

— Ei bine ?

— Ei bine, tot ce-ați făcut, bun și admirabil, încercînd să salvați o cauză pierdută, nu-i decît un *splendid păcat*. Fiți fericit dacă o să scăpați de învinuirea de iacobinism sau de carlism [1]. Prin birouri se mai caută o calificare pentru crima dumneavoastră, fiind cu toții de acord în ceea ce privește grozăvia ei. Toată lumea stă la pîndă să vadă cum vă tratează ministrul. V-ați frînt gîtul.

— Norocul Franței, spuse Lucien vesel, că ticăloșii ăștia de miniștri nu știu să profite de nebunia tinereții care se cheamă *zel*. Aș fi curios să știu dacă un general, comandant suprem, s-ar purta la fel cu un ofițer care, în timpul unei derute, ar porunci unui regiment

[1] Legitimismul partizanilor lui Carol al X-lea, răsturnat prin revoluția din iulie 1830.

de dragoni să descalece, ca să atace o baterie înşirată pe şosea şi care-i decimează trupele...

După multă vorbă, Lucien îi aduse la cunoştinţă lui Coffe că n-avea de gînd să se însoare cu vreo rudă de-a ministrului şi că n-avea nimic de cerut.

— Dar atunci, întrebă Coffe mirat, de unde provenea, înainte de misiunea dumneavoastră, favoarea atît de vădită a ministrului ? Şi acum, după scrisorile domnului de Séranville, de ce nu vă zdrobeşte ?

— Se teme de salonul tatălui meu. Dacă tatăl meu n-ar fi omul cu inteligenţa cea mai temută din Paris, aş fi fost ca şi dumneata, niciodată nu m-aş mai fi reabilitat după dizgraţia adîncă în care ne-a prăvălit republicanismul nostru de la Şcoala politehnică... Ia spune-mi, crezi că un regim republican ar fi tot atît de absurd ca şi ăsta ?

— N-ar fi atît de absurd, dar ar fi mai violent ; ar fi adesea ca un lup turbat. Vreţi o dovadă ? Nu-i departe de dumneavoastră. Ce măsuri aţi lua în cele două departamente ale domnilor de Riquebourg şi de Séranville dacă aţi fi mîine ministru de interne atotputernic ?

— L-aş numi pe domnul de Mairobert prefect şi aş da generalului Fari comandamentul celor două departamente.

— Gîndiţi-vă la reacţiunea provocată de aceste măsuri şi la exaltarea la care s-ar deda, în cele două departamente Riquebourg şi Séranville, toţi partizanii bunului-simţ şi ai justiţiei. Domnul Mairobert ar fi regele departamentului său, şi ce-aţi face dacă departamentul ar avea o anumită părere asupra celor ce se petrec la Paris ? Sau, ca să vorbim în cunoştinţă de cauză, dacă departamentul ar arunca o privire justă asupra celor patru sute treizeci de nătărăi emfatici care zgîrie hîrtia în strada Grenelle, şi printre care ne numărăm şi noi doi ? Dacă departamentele ar cere ca

la Ministrul de Interne să fie şase oameni pricepuţi în meserie, cu treizeci de mii de franci salariu anual şi zece mii de franci cheltuieli de birou, care să semneze tot ce e de interes secundar, ce s-ar face trei sute cincizeci, cel puţin, din funcţionarii însărcinaţi să se războiască crunt cu bunul-simţ ? Şi, dintr-una-ntr-alta, ce s-ar face regele ? Orice regim politic e un rău, dar un rău care ne fereşte de altul şi mai mare etc.

— Aşa vorbea şi domnul Gauthier, omul cel mai înţelept din cîţi am cunoscut, un republican din Nancy. De ce nu-i aici, să stea şi să discute cu noi ? De altfel, e un om care citeşte *Teoria funcţiilor* de Lagrange, tot atît de bine ca şi dumneata, şi de o sută de ori mai bine decît mine etc., etc.

Cei doi amici şezură multă vreme de vorbă, deoarece Coffe, deşi ştia să-i reziste lui Lucien, se făcuse iubit de acesta, şi, din recunoştinţă, se credea dator să-i răspundă. Coffe se mira necontenit că deşi Lucien era bogat, nu era şi absurd.

Mînat de acest gînd, Coffe îi spuse :

— V-aţi născut la Paris ?

— Da, desigur.

— Şi tatăl dumneavoastră avea în vremea aceea un palat măreţ, iar la vîrsta de trei ani vă plimbaţi cu trăsura ?

— Desigur, răspunse Lucien rîzînd, dar de ce mă întrebi ?

— Pentru că mă miră faptul că nu sînteţi nici absurd, nici sec, să sperăm însă că veţi deveni. Ar trebui să vedeţi, după succesul misiunii dumneavoastră, că societatea respinge calităţile dumneavoastră actuale. Dacă v-aţi fi mărginit să vă lăsaţi acoperit cu noroi la Blois, la întoarcere ministrul v-ar fi dat Crucea Legiunii de Onoare.

— La dracu, nu mai vreau să-mi amintesc de misiunea asta ! spuse Lucien.

— Aţi face cea mai mare greşeală, e experienţa cea mai frumoasă şi cea mai curioasă din viaţa dumneavoastră. Niciodată, orice aţi face, nu-l veţi uita pe generalul Fari, pe domnul de Séranville, pe abatele Le Canu, pe domnul de Riquebourg, pe domnul primar Rollet.

— Niciodată.

— Ei bine, partea cea mai plicticoasă a experienţei sufleteşti s-a săvîrşit. Este începutul, expunerea faptelor. Urmăriţi, prin birouri, soarta oamenilor şi a lucrurilor care vă sînt atît de bine întipărite în imaginaţie. Grăbiţi-vă, căci e posibil ca ministrul să fi şi născocit vreo lovitură joasă ca să vă îndepărteze uşurel, fără să-l supere pe tatăl dumneavoastră.

— Fiindcă veni vorba, află că tatăl meu e deputat de Aveyron, după trei balotaje, şi cu măgulitoarea majoritate de şapte voturi.

— Nu mi-aţi vorbit de candidatura sa.

— O găseam ridicolă, şi apoi nici n-am avut timp să mă gîndesc la ea, am aflat de ea prin curierul acela special, din pricina căruia a leşinat domnul de Séranville.

După două zile, contele de Vaize îi spuse lui Lucien :

— Am să-ţi dau să citeşti hîrtia asta.

Era o primă listă de gratificaţii cu prilejul alegerilor ; dîndu-i-o, ministrul surîdea cu un aer de bunătate ce părea a spune : „N-ai făcut nici o scofală, vezi totuşi cum mă port cu dumneata". Lucien citea lista. Erau trei gratificaţii de cîte zece mii de franci, iar alături de numele celor răsplătiţi, cuvîntul : *Succes.*

În rîndul al patrulea stătea scris :

„Domnul Lucien Leuwen, raportor la Consiliul de stat, insucces, domnul Mairobert ales cu o majoritate de un vot, dar un zel remarcabil, element preţios . . . . . 8.000 franci."

— Ei bine ? spuse ministrul. M-am ţinut de cuvîntul pe care ţi l-am dat la Operă ?

Lucien văzu pe listă că micul număr de agenţi care nu reuşiseră nu primeau decît gratificaţii de două mii cinci sute de franci. Îşi exprimă toată recunoştinţa, apoi adăugă :

— Am de făcut o rugăminte excelenţei-voastre, aceea ca numele meu să nu apară pe această listă.

— Înţeleg, spuse ministrul, redevenit dintr-o dată cît mai serios. Doreşti Crucea Legiunii de Onoare, adevărul e însă că, după atîtea nebunii, n-o pot cere pentru dumneata. Eşti mai tînăr prin caracter decît prin vîrstă. Întreabă-l pe Desbacs ce mult ne uimeau depeşele dumitale telegrafice, venite una după alta, şi pe urmă scrisorile dumitale.

— Pentru că înţeleg toate acestea, rog pe excelenţa-voastră să nu se gîndească la mine pentru Cruce, şi cu atît mai puţin pentru gratificaţie.

— Ia seama, domnule, spuse foarte mînios ministrul, sînt gata să-ţi fac pe plac ! Drace, poftim un toc, pune lîngă numele dumitale orice vrei !

Lucien scrise alături de numele său : „*Nici Crucea, nici gratificaţie, alegere pierdută*“, apoi şterse totul. În josul listei scrise :

Dommul Coffe . . . . 2.500 franci“

— Ia seama ! spuse ministrul, citind cele scrise de Lucien. Duc hîrtia asta la castel. Ar fi de prisos ca, după aceea, tatăl dumitale să-mi mai vorbească în chestia aceasta.

— Înaltele ocupaţii ale excelenţei-voastre o împiedică să-şi aducă aminte de convorbirea de la Operă. Mi-am exprimat atunci dorinţa cea mai precisă ca tatăl meu să nu se mai preocupe de cariera mea politică.

— Ei bine, explică-i amicului meu, domnul Leuwen, cum s-a petrecut chestia cu gratificaţia ! Erai propus pentru opt mii de franci, iar dumneata ai şters cifra. Adio, domnule !

De îndată ce trăsura excelenţei-sale părăsi palatul ministerului, doamna contesă de Vaize trimise să-l cheme pe Lucien.

„Drace, îşi spuse Lucien zărind-o, e foarte frumuşică astăzi ! N-are de loc aerul timid, şi ochii îi sînt aprinşi, ce înseamnă schimbarea asta ?“

— Vă arătaţi supărat pe noi de cînd v-aţi întors. Aşteptam un prilej ca să putem vorbi mai pe-ndelete. Pot să vă asigur că nimeni în tot ministerul n-a luat cu mai multă statornicie apărarea depeşelor dumneavoastră telegrafice. M-am opus cu cel mai mare curaj să fie criticate înaintea mea, la masă. Oricum, o lume întreagă se poate înşela, dar am o veste bună. Inamicii dumneavoastră, prin urmare, v-ar putea calomnia în legătură cu misiunea dumneavoastră, ştiu bine că n-aveţi interese băneşti, însă trebuie să închidem, în chestia aceasta, gura duşmanilor, de aceea, azi-dimineaţă, am obţinut de la soţul meu să fiţi propus regelui pentru o gratificaţie de opt mii de franci ; voiam zece mii, dar domnul de Vaize mi-a obiectat că suma aceasta e rezervată succeselor mari, în timp ce scrisorile primite ieri de la domnul de Séranville şi de la domnul Rollet, primarul oraşului Caen, vă pun într-o lumină îngrozitoare. Am opus acestor scrisori alegerea tatălui dumneavoastră, şi pînă la urmă am reuşit, chiar acum domnul de Vaize a dispus transcrierea listei unde figuraţi la coadă cu patru mii de franci, iar acum numele dumneavoastră e al patrulea, cu opt mii de franci.

Spuse toate acestea mai pe larg, prin urmare cu mai multă măsură şi rezervă feminină, dar şi cu o mai vă-

dită mărturie de bunătate și de simpatie decît ne-a îngăduit nouă spațiul.

Lucien se arătă foarte simțitor, de mai bine de cincisprezece zile nu mai văzuse obrazul nici unui prieten. Începea să se deprindă cu convențiunile sociale ; era și timpul, la vîrsta de 26 de ani. „Ar trebui să fac curte acestei femei timide. Măririle plictisind-o și apăsînd-o, aș fi o consolare pentru ea. Biroul meu nu-i decît la cincizeci de pași de camera ei."

Lucien îi povesti cum și-a șters numele de pe listă.

— Doamne, exclamă, sînteți supărat ? Veți fi decorat cu întîiul prilej, vă făgăduiesc !

Ceea ce voia să zică : „Vreți să ne părăsiți ?"

Accentul acestor cuvinte îl mișcă adînc pe Lucien și fu cît pe-aci să-i sărute mîna. Doamna de Vaize era foarte mișcată, iar el, plin de recunoștință. Cum Lucien nu întîmpinase în timpul misiunii lui decît ură, se simțea emoționat de înfățișarea ei blîndă și atît de prietenoasă. „Dacă m-aș atașa de ea, ar trebui să sufăr atîtea dineuri plicticoase, și cu mutra soțului de cealaltă parte a mesei, și adesea și pe mișelul acela de Desbacs, vărul ei !" Nu-i trebui decît o jumătate de secundă ca să se gîndească la toate astea.

— Mi-am șters numele, răspunse Lucien, dar fiindcă binevoiți a vă interesa de viitorul meu, vă voi mărturisi adevăratul motiv al refuzului meu. Listele astea de gratificații ar putea fi tipărite cîndva. S-ar putea să confere atunci o celebritate supărătoare, și sînt prea tînăr ca să mă expun acestei primejdii, iar cei opt mii de franci nu mă ispitesc.

— O, Doamne, spuse doamna de Vaize, înspăimîntată, sînteți ca domnul Crapart ! Credeți că republica e atît de iminentă ?

Chipul doamnei de Vaize nemaiexprimînd decît teama și bănuiala, Lucien descifră într-însul o uscăciune sufletească desăvîrșită.

„Teama, gîndi Lucien, a făcut-o să-şi uite pornirea de simpatie şi de prietenie. Privilegiile se cumpără scump în veacul nostru, şi Gauthier avea dreptate cînd îi era milă de omul care se cheamă prinţ. «Încredinţez părerea asta a mea unui număr mic de persoane, adăuga Gauthier, ca să nu fiu bănuit de cea mai banală invidie.» Iată ce mai spunea : «În 1834, titlul de principe sau de duce, la un bărbat mai tînăr decît veacul, comportă oarecare demenţă. Din pricina numelui său, bietul om se teme şi se crede obligat la mai multă fericire decît altul.» Această biată femeiuşcă ar fi mai fericită să se cheme doamna Le Roux... Ideea primejdiei, dimpotrivă, dădea un acces de fermecător curaj doamnei de Chasteller !... În seara cînd i-am spus : «M-aş bate în duel pentru dumneavoastră !» cum m-a mai privit !... Iar eu ce fac la Paris ? De ce să nu mă reped la Nancy ? I-aş cere iertare în genunchi că m-am mîniat din pricină că-mi ascunsese ceva. Ce mărturisire penibilă, unui tînăr pe care poate-l iubea ! Şi la ce bun ? Nu-i propusesem niciodată să ne legăm existenţa socială.“

— Sînteţi supărat ? spuse doamna de Vaize cu un accent de timiditate.

Sunetul vocii ei îl trezi pe Lucien. „Nu-i mai e frică, îşi spuse. Doamne, cred că am tăcut cel puţin un minut !“

— E mult de cînd sînt absent ?

— Cel puţin trei minute, spuse doamna de Vaize cu multă bunătate, dar subliniind, în chiar bunătatea asta, nuanţa de dojană a unei soţii de ministru puternic, neobişnuită cu asemenea lipsă de atenţie, mai cu seamă între patru ochi.

— Pentru că sînt cît pe-aci să nutresc pentru dumneavoastră, doamnă, un sentiment pentru care mă mustram.

După această mică ticăloșie, Lucien nu mai avea nimic de spus doamnei de Vaize. Adăugă cîteva cuvinte, o lăsă aprinsă la față și se grăbi să se închidă în birou. „Uit că trăiesc, își spuse. Prostiile astea pe care le fac din ambiție mă distrag de la singurul lucru cu adevărat real pentru mine. E stupid să-mi jertfesc inima ambiției fără să fiu totuși ambițios... Nu sînt nici ridicol. Am vrut să mă arăt recunoscător față de tatăl meu. Dar destul... Vor crede că sînt supărat pentru că nu m-au avansat ori pentru că nu m-au decorat. Dușmanii mei din minister vor spune poate că m-am dus să-mi văd prietenii republicani din Nancy. După ce am pus în mișcare telegraful, se va pune și el în mișcare împotriva mea... De ce să mă ating de această mașină diabolică ?“ își spuse Lucien aproape rîzînd.

După hotărîrea de a face o călătorie la Nancy, Lucien se simți alt om. „Trebuie să-l aștept pe tatăl meu, care se întoarce zilele astea, sînt dator să-l aștept, și mă bucur să-i aflu părerea despre purtarea mea la Caen, care e atît de criticată în minister.“

Seara, din dorința de a nu părea supărat, se arătă foarte strălucitor la doamna Grandet. În salonașul oval, în mijlocul unui număr de treizeci de persoane poate, fu centrul conversației și făcu să amuțească, timp de cel puțin douăzeci de minute, orice convorbire particulară.

Succesul acesta o electriză pe doamna Grandet. „Cu două sau trei momente ca acestea în fiecare seară, salonul meu va fi, în curînd, cel dintîi din Paris !“ Pe cînd treceau spre biliard, ea se nimeri aproape de Lucien și despărțită de restul societății. Bărbații fiind ocupați să-și aleagă atacurile, rămase singură lîngă Lucien.

— Ce făceai seara în timpul acestei raite în provincie ?

— Mă gîndeam la o tînără femeie din Paris pentru care nutresc o mare pasiune.

Era întîiul cuvînt de felul acesta pe care i-l spusese vreodată doamnei Grandet, şi venea la vreme. Ea se bucură timp de cel puţin cinci minute de acest cuvînt, înainte de a se gîndi la rolul ce şi-l impusese în lume.

Ambiţia reacţionă însă puternic şi, fără să fie nevoie să-şi poruncească, îl privi furioasă pe Lucien. Cuvintele de dragoste nu-l costau nimic pe Lucien, căci era doldora de ele din clipa în care se hotărîse să plece la Nancy.

În tot timpul serii, Lucien se purtă cît se poate de duios cu doamna Grandet.

Capitolul LXVI

Domnul Leuwen se întoarse foarte vesel de alegerea sa în departamentul Aveyron.

— Aerul e cald, prepeliţele-s excelente, nespus de gustoase, iar oamenii, hazlii ! Unul dintre onorabilii mei sprijinitori m-a însărcinat să-i trimit patru perechi de cizme bine confecţionate. Trebuie să mă apuc să studiez talentele cizmarilor parizieni, trebuie *o lucrătură* elegantă, căreia să nu-i lipsească soliditatea. Cînd voi găsi acest cizmar desăvîrşit, îi voi remite cizma veche, pe care domnul de Malpas a binevoit să mi-o încredinţeze. Mai e şi ramificarea şoselei principale, ramificare pe care trebuie s-o prelungesc pe o distanţă de o poştă şi jumătate, ca să treacă pînă la casa de vară o domnului Castanet, şi am jurat s-o obţin de la ministrul de interne, în total cincizeci şi trei de comisioane, în afară de cele făgăduite epistolar.

Domnul Leuwen povesti mai departe doamnei Leuwen şi fiului său mijloacele dibace prin care obţinuse o majoritate triumfală de şapte voturi.

— În sfîrşit, nu m-am plictisit o clipă în departament, şi dacă aş fi fost împreună cu soţia mea, aş fi fost complet fericit. De ani de zile nu mai vorbisem atîta şi cu atîţia oameni plicticoşi. Aşa că sînt sătul de plictis oficial şi de banalităţile care se spun şi se aud cu privire la guvern. Nici unul dintre prostănacii aceia centrişti, care repetă pe nemistuite frazele lui cutare sau cutărică, nu-mi poate plăti în bani afaniseala cumplită pe care mi-o dădea prezenţa lui. Cînd mă despart de asemenea oameni, mă simt stupid o oră, două, mă plictisesc pe mine însumi.

— Dacă ar fi mai ticăloşi, sau măcar fanatici, spuse doamna Leuwen, n-ar fi atît de plicticoşi.

— Acum povesteşte-mi aventurile tale de la Champagnié şi de la Caen, spuse domnul Leuwen fiului său.

— Vreţi o poveste lungă sau scurtă ?

— Lungă, răspunse doamna Leuwen, m-a distrat grozav, o voi asculta cu plăcere şi a doua oară. Sînt curioasă, spuse soţului ei, care-ţi va fi părerea.

— Ei bine, zise domnul Leuwen cu un aer de resemnare amuzată, e ora zece şi trei sferturi ; să mi se pregătească punciul, şi te ascult.

Doamna Leuwen făcu un semn valetului, care închise uşa.

Lucien termină în cinci minute cu mizeriile de la Blois şi cu alegerile de la Champagnié.

— La Caen aş fi avut nevoie de sfaturile dumitale.

Şi povesti pe-ndelete toate cele povestite de noi cititorilor.

Către mijlocul povestirii, domnul Leuwen începu să pună întrebări.

— Mai multe amănunte, mai multe amănunte, spunea fiului său ; nu există originalitate şi adevăr decît în amănunte.

— Şi iată cum te-a tratat ministrul la întoarcerea ta ! spuse domnul Leuwen la ora douăsprezece şi jumătate noaptea.

Părea foarte întărîtat.

— Am acţionat bine sau rău ? întrebă Lucien. Spun drept că nu ştiu. Pe cîmpul de luptă, în vîlvora acţiunii, credeam că am dreptate, dar aici găsesc nenumărate motive de îndoială.

— Eu, una, n-am nici unul, spuse doamna Leuwen. Te-ai purtat aşa cum s-ar fi purtat un viteaz între viteji. La patruzeci de ani te-ai fi purtat mai prudent cu scriitoraşul acela de prefect, deoarece ura oamenilor de litere e tot atît de primejdioasă ca şi ura preoţilor, n-ai fi fost atît de iute şi de îndrăzneţ în demersurile tale pe lîngă domnii Disjonval şi Le Canu etc., etc.

Doamna Leuwen cerea parcă aprobarea domnului Leuwen, care nu spunea nimic, şi avea aerul să pledeze în favoarea fiului ei.

— Mă voi revolta împotriva avocatului meu, spuse Lucien. Dar ce-a fost a fost, şi nu-mi pasă de acel Brid'oison din strada Grenelle [1]. Orgoliul meu însă se află în stare de alarmă : ce părere trebuie să am de mine însumi ? Prezint oarecare valoare ? Iată ceea ce te întreb, spuse tatălui său. Nu te întreb dacă mi-eşti prieten şi ce vei spune despre mine în lume. Poate că am falsificat faptele în favoarea mea, povestindu-vi-le, şi în cazul ăsta măsurile pe care le-am luat potrivit acelor fapte ar fi justificate fără ştirea mea. Vă asigur că domnul Coffe nu e un om plictisitor.

— Îmi face impresia unui om rău.

---

[1] Lucien îl compară pe ministrul său cu Brid'oison din *Nunta lui Figaro* de Beaumarchais, tipul judecătorului prost, bîlbîit şi ridicol.

— Mamă, te înşeli. E numai un om descurajat. Dacă ar avea patru sute de franci venit, s-ar retrage pe stîncile lui de la Sainte-Baume, la cîteva poşte de Marsilia.

— De ce nu se călugăreşte ?

— Nu crede în existenţa lui Dumnezeu, sau dacă există, crede că e rău.

— Nu-i un raţionament tocmai prost, spuse domnul Leuwen.

— Dar e cu atît mai rău, spuse doamna Leuwen, şi-mi întăreşte repulsia faţă de dînsul :

— Sînt un om stîngaci, spuse Lucien, căci voiam ca tatăl meu să accepte să asculte istoria campaniei mele povestită de fidelul meu aghiotant, care n-a fost de părerea mea. Şi nu voi obţine niciodată a doua şedinţă de la tatăl meu dacă nu o ceri o dată cu mine, spuse, întorcîndu-se către mama sa.

— Nicidecum, mă interesează ! Mă întorc cu gîndul la laurii cuceriţi la Averyon, unde am obţinut cinci voturi legitimiste, dintre care două măcar se cred hărăzite iadului, pentru că au prestat jurămînt, dar m-am legat că voi vorbi împotriva acestui jurămînt, şi aşa voi şi face, fiindcă le-a fost smuls hoţeşte.

— Ei, dragul meu, de aceasta mă şi tem, spuse doamna Leuwen. Şi pieptul dumitale ?

— Mă voi jertfi pentru patrie şi pentru cei doi legitimişti ai mei, cărora regele, la cererea mea, le-a poruncit să presteze jurămînt şi să mă voteze. Invită-l mîine seară pe Coffe al dumitale la masă. Sîntem singuri ? îşi întrebă soţia.

— Eram pe jumătate angajaţi la doamna de Thémines.

— Vom lua masa numai noi trei şi domnul Coffe. Dacă e de felul lui plicticos, cum mă tem, va fi mai puţin plicticos la masă. Uşa va fi închisă şi ne va servi Anselme.

Lucien îl aduse pe Coffe cu oarecare greutate.

— Vei vedea un meniu de patruzeci de franci la Baleine, la restaurantul „Rocher de Cancale", ba nici chiar la preţul acesta Baleine n-ar fi sigur de reuşită.

— Fie pentru dineul de patruzeci de franci, cam la atîta se urcă pensiunea mea lunară.

Prin răceala şi simplitatea povestirii lui, Coffe îl cuceri pe domnul Leuwen.

— A, îţi mulţumesc foarte mult, domnule, că nu eşti gascon ! îi spuse deputatul de Aveyron. Mi-e lehamite de oamenii mereu siguri de succesul lor de mîine, chit că-ţi răspund a doua zi cu umilinţă, cînd le reproşezi neizbînda.

Domnul Leuwen îi puse multe întrebări lui Coffe. Doamna Leuwen rămase încîntată de a treia ediţie a isprăvilor vitejeşti ale fiului ei. La 9 seara, cînd Coffe voia să se retragă, domnul Leuwen stărui să-l conducă în loja lui la Operă.

Înainte de despărţire, domnul Leuwen îi spuse :

— Îmi pare rău că eşti la minister. Ţi-aş fi oferit un loc de patru mii de franci la mine. De la moartea bietului Van Peters, nu muncesc destul. Iar de cînd cu purtarea prostească a contelui de Vaize faţă de acest erou, simt că-mi vine cheful să fac timp de-o lună şi jumătate un fel de semiopoziţie. Nu prea cred să reuşesc, reputaţia mea de om de spirit îmi va zburli colegii, şi nu pot izbuti fără să am o echipă de cincisprezece sau douăzeci de deputaţi... E drept că, pe de altă parte, opiniile mele nu vor intra în conflict cu ale lor... Oricîte prostii ar dori, voi gîndi ca dînşii şi voi spune la fel... Dar, drace, domnule de Vaize, îmi vei plăti prostia dumitale faţă de acest tînăr erou ! Ar fi nedemn de mine să mă răzbun în calitate de bancher al dumitale... Orice răzbunare îl costă pe cel ce se răzbună, adăugă domnul Leuwen vorbindu-şi tare, dar ca bancher nu pot sacrifica nimic în materie de cinste.

Aşadar, afaceri frumoase, la nevoie, ca şi cum am fi amici intimi...

Căzu pe gînduri. Lucien, care găsea şedinţa politică prea lungă, o zări pe domnişoara Raymonde în loja a cincea şi dispăru.

— La arme ! spuse deodată domnul Leuwen lui Coffe, trezindu-se din visare. E timpul să pornim la luptă !

— N-am noţiunea timpului, spuse Coffe cu răceală. Fiul dumneavoastră m-a scos din închisoare. Nu rezistă la vanitatea de-a adăuga : În falimentul meu, mi-am pus şi ceasornicul în bilanţ.

— Foarte onest, foarte onest, scumpul meu Coffe ! răspunse domnul Leuwen cu un aer distrat. Adăugă apoi, cu multă seriozitate : Pot conta pe o tăcere permanentă ? Te rog să nu rosteşti niciodată numele meu, nici pe al fiului meu.

— Aşa şi obişnuiesc, vă promit.

— Fă-mi cinstea să vii mîine seară la mine la masă. Dacă e lume, voi porunci să ne servească în camera mea, dar vom fi numai în trei, fiul meu şi dumneata, domnule. Judecata dumitale înţeleaptă şi hotărîtă îmi place mult, şi doresc foarte mult să mă exceptezi de la mizantropia dumitale, dacă într-adevăr eşti mizantrop.

— Da, domnule, din prea multă dragoste de oameni.

Capitolul LXVII

După două săptămîni, schimbarea ce se petrecuse în persoana domnului Leuwen uimea pe prietenii săi Aduna, de obicei, în jurul lui treizeci-patruzeci de deputaţi nou aleşi, dintre cei mai proşti.

Şi, ceea ce era de necrezut, nu-i zeflemisea niciodată. Unul dintre diplomaţi, prieten cu Leuwen, se arătă foarte îngrijorat : „Nu mai e obraznic cu proştii, vorbeşte cu ei serios, îşi schimbă caracterul ; îl vom pierde".

Domnul Leuwen se ducea cu asiduitate la domnul de Vaize în zilele cînd ministrul primea deputaţii. Înfăţişîndu-se vreo trei-patru afaceri telegrafice, sluji de minune interesele ministrului.

— În sfîrşit, am venit de hac acestui caracter de fier, l-am biruit ! spunea domnul de Vaize, frecîndu-şi mîinile. Nu-mi trebuie decît îndrăzneală ; nu i-am făcut feciorul locotenent, şi iată-l la picioarele mele.

Ca rezultat al acestui straşnic raţionament, ministrul luă un uşor aer de superioritate faţă de domnul Leuwen, care băgă numaidecît de seamă şi-l gustă cu deliciu. Deoarece domnul de Vaize nu-şi recruta cercul de prieteni din oamenii de duh, şi pe bună dreptate, nu află de uimirea pricinuită de schimbarea obiceiurilor domnului Leuwen printre oamenii activi şi şireţi care se procopsesc mulţumită guvernului în funcţiune.

Pe aceşti oameni de spirit care luau de obicei masa de seară la el nu-i mai pofti, le oferi un dineu sau două la restaurant, nu mai pofti nici femei, dar avea în fiecare zi cinci-şase deputaţi la cină. Doamna Leuwen nu-şi mai venea în fire auzindu-l cum spunea lucruri ciudate, ca :

— Dineul acesta, pe care vă rog să-l acceptaţi ori de cîte ori nu veţi fi invitaţi de către miniştri sau la rege, ar costa mai bine de douăzeci de franci de persoană la cel mai bun restaurant. De pildă, iată un calcan...

Urma povestea cu calcanul, preţul lui de cost (pe care-l născocea, nefiind la curent cu lucruri de felul acesta).

— Lunea trecută, acelaşi calcan, adăugă domnul Leuwen, dar nu, ăsta se zbătea în Canalul Mînecii, un alt calcan de aceeaşi greutate şi prospeţime ar fi costat cu zece franci mai puţin.

Cînd debita asemenea lucruri frumoase, se ferea să privească în ochii soţiei lui.

Domnul Leuwen căuta, şi cu multă pricepere, să nu obosească atenţia deputaţilor săi. Mai întotdeauna le împărtăşea reflecţii ca aceea asupra calcanului, sau cînd povestea anecdote, vorbea de birjarii care, la miezul nopţii, atrăgeau la ţară pe imprudenţii ce riscau să plece la ora aceea, necunoscînd străzile Parisului.

Uimirea doamnei Leuwen era de nedescris, dar nu îndrăznea să-şi întrebe soţul. Răspunsul ar fi fost o glumă.

Domnul Leuwen rezerva toată forţa intelectuală a deputaţilor săi pentru această idee grea, pe care le-o prezenta ca pe o concluzie trasă dintr-o mie de fapte deosebite, sau pe care uneori îndrăznea să le-o înfăţişeze direct :

— Unirea face puterea. Dacă principiul acesta e pretutindeni adevărat, cu atît este mai valabil în adunările deliberante. Nu există excepţii decît în cazul unui Mirabeau. Dar cine-i ca Mirabeau ? *Eu, unul,* nu ! Vom deveni însă o forţă dacă nici unul dintre noi nu ţine cu îndărătnicie la felul lui de-a vedea. Sîntem douăzeci de prieteni. Ei bine ! Trebuie ca fiecare din noi să gîndească întocmai ca majoritatea, care se compune din unsprezece. Dacă mîine se va pune în discuţie un articol de lege la Cameră, ei bine ! după masa de seară, aici, între noi, să-l luăm în discuţie. Cît despre mine, n-am asupra dumneavoastră decît avantajul că studiez sforăriile pariziene de patruzeci şi cinci de ani. Voi jertfi totdeauna părerea mea majorităţii amicilor mei, căci, în definitiv, patru ochi văd mai bine decît doi. Vom pune în discuţie părerea pe care tre-

buie s-o avem mîine ; dacă sîntem douăzeci, aşa cum nădăjduiesc, şi dacă unsprezece se declară pentru *da*, trebuie neapărat ca ceilalţi nouă să spună *da*, chiar dară ar fi legaţi cu patimă de *nu*. Ăsta-i secretul puterii noastre. Dacă vom ajunge vreodată să strîngem treizeci de voturi sigure în toate problemele, miniştrii nu vă vor mai putea refuza nici un serviciu. Vom face un mic memorandum de lucrul pe care fiecare dintre noi îl doreşte mai mult pentru familia lui, vorbesc de lucrurile ce se pot face. Cînd fiecare dintre noi va fi obţinut, prin intimidarea ministrului, un hatîr cam de aceeaşi valoare, vom trece la o a doua listă. Ce spuneţi, domnilor, de acest plan de campanie legislativă ?

Domnul Leuwen alesese douăzeci de deputaţi dintre cei mai lipsiţi de amici şi de relaţii, cei mai speriaţi de şederea lor la Paris, cei mai grei la minte, ca să le explice această teorie şi să-i invite seara la masă. Erau mai toţi din miazăzi, din Auvergne, sau de pe linia Perpignan—Bordeaux. Nu făcea excepţie decît domnul M..., din Nancy, care-i fusese prezentat de fiul său.

Marea grijă a domnului Leuwen era să nu-i jignească în amorul lor propriu ; deşi ceda în toate şi pretutindeni, nu izbutea totdeauna. Avea un zîmbet batjocoritor în colţul gurii, care-i intimida, iar vreo doi-trei socotiră că-şi bate joc de ei şi evitară mesele lui. Îi înlocui cît se poate de bine cu deputaţi din cei cu cîte trei fii şi patru fiice, care au pretenţia să-şi plaseze bine şi feciorii, şi ginerii.

Cam la o lună după deschiderea sesiunii şi după vreo douăzeci de dineuri, socoti că trupa sa e destul de exercitată ca s-o bage în foc.

Într-o zi, după o masă excelentă, îi pofti într-o cameră aparte şi-i puse să voteze cu gravitate într-o problemă măruntă, ce avea să fie discutată a doua zi. Cu toată osteneala pe care şi-o dăduse, ce e drept, cît se

poate de indirect şi cu multă prudenţă, ca să-i facă pe deputaţii săi să înţeleagă despre ce-i vorba, din nouăsprezece, doisprezece votară în favoarea laturii absurde a problemei. Domnul Leuwen le făgăduise dinainte să vorbească în favoarea opiniei majorităţii. În faţa acestei absurdităţi, încercă o slăbiciune omenească : aceea de a dori să lumineze majoritatea prin explicaţii, ce ţinură un ceas şi jumătate. Fu respins cu pierderi, deputaţii făcînd caz de conştiinţă. A doua zi, plin de îndrăzneală, cu prilejul debutului său parlamentar, susţinu o prostie cu ochi şi cu sprîncene. Fu luat peste picior de toate gazetele, aproape fără excepţie, dar mica lui trupă îi păstră infinită recunoştinţă.

Mai tăiem din amănunte, infinite şi ele, despre cîte griji îl costa conştiinţa turmei lui de credincioşi din Périgord, Auvergne etc. De teamă să nu-i cîştige alţii, îi însoţea uneori în căutarea unei camere mobilate, sau la tîrguirea unei perechi de pantaloni de gata, pe care-i vindeau unii croitori prin pasaje. Dacă ar fi îndrăznit, i-ar fi găzduit la el, aşa după cum îi şi hrănea oarecum.

Cu grijile astea de fiecare zi, dar care, prin noutatea lor deosebită, îl distrau, ajunse iute la douăzeci şi nouă de voturi. Atunci domnul Leuwen se hotărî să nu mai invite niciodată vreun alt deputat, şi mai în fiecare zi de şedinţă îşi aducea de la Cameră berlina înţesată. Un jurnalist, prieten cu domnul Leuwen, se prefăcu a-l ataca şi, dînd în vileag existenţa *Legiunii din miazăzi*, în număr de douăzeci şi nouă de voturi, puse întrebarea : „Manifestul plăteşte oare această nouă adunare Piet ?“

Cînd Legiunea din miazăzi avu cel de-al doilea prilej să se manifesteze — *să-şi reveleze existenţa*, cum le spunea domnul Leuwen — în ajun, după cină, domnul Leuwen îi puse să delibereze : credincioase instinctului lor, din douăzeci şi nouă de voturi prezente, nouăsprezece se declarară de partea absurdă a proble-

mai. A doua zi domnul Leuwen se urcă la tribună, şi partida absurdă triumfă în Cameră cu o majoritate de opt voturi. În ziua următoare, noi diatribe împotriva *Legiunii din miazăzi*.

În zadar îi îndemna de o lună domnul Leuwen să ia cuvîntul, nici unul nu încerca şi, la drept vorbind, nici nu puteau. Domnul Leuwen, avînd amici la Finanţe, împărţi printre credincioşii săi, douăzeci şi opt la număr, o dirigenţie poştală într-un sat din Languedoc şi două debite de tutun.

Trei zile după aceea, încercă să nu mai supună deliberării, chipurile din lipsă de timp, o chestiune la care ţinea grozav de mult un ministru. Ministrul apare la Cameră în uniformă de gală, radios şi sigur de succes, strînge mîna celor mai de seamă prieteni ai săi, îi primeşte pe ceilalţi la locul său şi, întorcîndu-se către băncile sale credincioase, le mîngîie cu privirea. Raportorul apare şi încheie în favoarea ministrului.

Urmează un centrist furibund şi-l sprijină pe raportor. Camera, plictisindu-se, era cît pe-aci să aprobe raportul cu o puternică majoritate. Deputaţii amici ai domnului Leuwen îl privesc cum stă la locul lui, foarte aproape de banca ministerială, neştiind ce părere să adopte.

Domnul Leuwen se suie la tribună, fără nici o părere; în ciuda vocii sale slabe, e ascultat în tăcere, ca la biserică. Ce e drept, de la începutul cuvîntării nimeri vreo trei-patru împunsături fine şi răutăcioase. Întîia stîrni surîsul unui număr de cincisprezece sau douăzeci de deputaţi de pe lîngă tribună, cea de a doua smulse rîsete şi un murmur de plăcere, care trezi Camera. La a treia, într-adevăr, foarte răutăcioasă, deputaţii începură să rîdă în hohote.

Ministrul interesat ceru cuvîntul şi vorbi fără succes.

Domnul conte de Vaize, deprins să i se dea ascultare în Cameră, sări în ajutorul colegului său. Era toc-

mai ce dorea domnul Leuwen nespus de mult de două luni ; se duse să-l roage călduros pe un coleg să-i cedeze rîndul. Deoarece ministrul conte de Vaize răspunsese destul de bine la una din glumele domnului Leuwen, acesta ceru cuvîntul în chestie personală. Prezidentul i-l refuză. Domnul Leuwen protestează, şi Camera îi acordă cuvîntul în locul unui alt deputat, care-şi cedează rîndul.

Al doilea discurs al domnului Leuwen, în care-şi dete curs liber răutăţii, găsind împotriva domnului de Vaize săgeţi cu atît mai dureroase cu cît erau mai neatacabile în formă, fu un adevărat triumf. De opt sau zece ori Camera izbucni în rîs, iar de trei-patru ori, în strigăte de „bravo". Deşi vocea domnului Leuwen era aproape stinsă, s-ar fi auzit în incintă şi bîzîitul unei muşte în timp ce vorbea. A fost un succes ca acela pe care amabilul Andrieux [1] le obţinea odinioară în şedinţele publice ale Academiei.

Domnul de Vaize se agita pe banca sa, făcînd rînd pe rînd semne bancherilor bogaţi, membri ai Camerei şi amici de ai domnului Leuwen. Furios, vorbi colegilor lui de duel.

— Să provoci la duel o voce ca asta ! îi spuse ministrul de război. Dacă l-ai ucide pe bătrînel, crima ar fi atît de revoltătoare, încît ar cădea asupra întregului guvern.

Succesul domnului Leuwen întrecu orice aşteptare. Discursul său era uşurarea unei inimi rănite, ce se stăpînise vreme de două luni şi care se supusese plictiselii celei mai crunte ca să-şi ducă la capăt răzbunarea. Dacă se poate numi aşa o diatribă răutăcioasă, picantă, fer-

---

[1] *Andrieux, François-Guillaume-Jean-Stanislas* (1759—1833), poet dramatic francez ; secretar pe viaţă al Academiei franceze.

mecătoare, dar fără nici o greutate, discursul său marcă ședința cea mai plăcută din cursul sesiunii.

Nu se mai dădu ascultare nimănui după ce coborî el de la tribună.

Era abia ora patru și jumătate ; după o clipă de conversație, toți deputații ieșiră, lăsîndu-l pe președinte singur, cu greoiul deputat centrist care încerca să combată cu argumente strălucita improvizație a domnului Leuwen. Acesta se duse să se culce, fiind grozav de obosit.

Pe seară, către ora 9, prinse din nou puteri, cînd începu să primească. Complimentele plouau ; veneau să-l felicite și să-i strîngă mîna deputați cu care nu vorbise niciodată.

— Mîine, dacă-mi dați cuvîntul, le spunea, dau proiectul la fund...

— Vrei să te ucizi, scumpul meu, repeta doamna Leuwen, foarte îngrijorată.

Ziariștilor care veniră în aceeași seară să-i ceară discursul, domnul Leuwen le arătă o carte de joc, pe care scrisese cinci idei de dezvoltat. Cînd văzură că discursul era, într-adevăr, o improvizație, admirația lor nu mai cunoscu margini. Rostiră cu seriozitate numele lui Mirabeau.

Domnul Leuwen răspunse spiritual și fermecător acestui limbaj, pretinzînd că i se pare jignitor.

— Vorbiți în continuare ca la Cameră, exclamă un ziarist, om de duh, și, pe legea mea ! nu veți vorbi în deșert, am memorie bună !

Și zicînd acestea, începu să însemne, la colțul unei mese, cele adăugate de domnul Leuwen, care, văzînd că i se notează totul pe viu, mai rosti la adresa domnului de Vaize trei-patru sarcasme ce-i trecuseră prin gînd după ședință.

La ora 10, stenograful *Monitorului* veni să-i aducă domnului Leuwen discursul pentru corectură. „Așa am face pentru generalul Foy [1].“ Cuvîntul acesta îl încîntă pe autor.

„Asta mă dispensează să mai vorbesc mîine“, gîndi și adause la discursul său cîteva fraze de adînc bun-simț, subliniind limpede opinia pe care dorea s-o vadă triumfînd.

Dar și mai nostim lucru era bucuria deputaților din grupul său, care asistară toată seara la triumful lui ; își făceau iluzia că luaseră cuvîntul cu toții, îi furnizau argumente de care s-ar fi putut folosi ; iar el le admira cu seriozitate.

— Peste o lună, fiul dumitale va fi în slujbă, curier călare, spuse unuia la ureche ; iar al dumitale, șef de birou la subprefectură, spuse altuia.

A doua zi, dimineață, Lucien se simțea foarte stingherit în biroul lui, la douăzeci de pași de masa la care scria contele de Vaize, furios la culme, desigur. Excelența-sa auzi zgomotul pe care-l făcură, intrînd în gang, cei douăzeci-treizeci de funcționari care veneau să-l felicite pe Lucien și să-i vorbească de talentul tatălui său.

Contele de Vaize își ieșise din fire ; deși avea nevoie de el, nu se putu hotărî să-l cheme pe Lucien. Către ora 2, se duse la castel. Imediat ce plecă, tînăra contesă trimise după Lucien.

— A, domnule, vreți așadar să ne distrugeți ? ! Ministrul și-a ieșit din sărite, n-a închis ochii toată noaptea. Vei fi locotenent, vei avea Crucea Legiunii de Onoare, mai dă-ne însă puțin răgaz !

---

[1] *Foy, Maximilien-Sébastien* (1775—1825), general și om politic francez ; membru al Camerei deputaților după Restaurație, unul din cei mai populari oratori liberali ai timpului.

Contesa de Vaize era foarte palidă. Lucien se purtă cu ea foarte prevenitor, aproape duios, spunîndu-i cuvinte de mîngîiere și asigurînd-o că, într-adevăr, habar n-avea de atacul proiectat de tatăl său.

— Vă pot jura, doamnă, că, de o lună și jumătate, tatăl meu nu a stat niciodată serios de vorbă cu mine. De cînd cu istorisirea păţaniei mele de la Caen, n-am mai vorbit nimic.

— Ah ! Caen, blestemat oraș ! Domnul de Vaize își dă bine seama de faptul c-a greșit față de dumneata. Altfel ar fi trebuit să te răsplătească. Astăzi, însă, spune că nu se mai poate, după o ciocnire atît de dureroasă.

— Doamnă contesă, spuse Lucien cu multă blîndeţe, poate că ochii fiului unui deputat opoziţionist nu mai plac ; dacă demisia mea ar fi pe placul ministrului...

— Vai, domnule, strigă contesa întrerupîndu-l, să nu crezi așa ceva. Soțul meu nu mi-ar ierta niciodată dacă ar ști că am fost atît de nedibace ca să te fac să rosteşti cuvîntul acesta, mîhnitor și pentru el, și pentru mine. Ah, e vorba mai degrabă de o împăcare ! Ah ! orice ar putea spune tatăl dumitale, nu ne părăsi niciodată !

Frumoasa femeie începu să plîngă de-a binelea.

„Orice biruință, chiar și cele oratorice, gîndi Lucien, provoacă lacrimi.“ Lucien alină, de bine, de rău, durerea tinerei contese, disociind însă grijuliu între datoria față de o femeie frumoasă și răspunsul datorat unui bărbat care se purtase atît de rău cu el după înapoierea de la Caen. Nu încăpea îndoială că tînăra femeie îi vorbea din ordinul soţului ei. Lucien încheie, spunînd :

— Tatăl meu e îndrăgostit de politică și își petrece timpul cu o seamă de deputaţi plicticoși, n-a mai vorbit cu mine de o lună și jumătate.

Capitolul LXVIII

După acest succes, domnul Leuwen nu coborî din pat o săptămînă. I-ar fi ajuns o singură zi de odihnă, dar își cunoștea țara, în care șarlatanismul, alături de merit, este ca un zero la dreapta unei cifre, înzecindu-i valoarea. Domnul Leuwen primi în pat felicitările unui număr de peste o sută de deputați. Refuză vreo opt sau zece membri de-ai Camerei, nu lipsiți de merit, care voiau să se înroleze în Legiunea din miazăzi.

— Sîntem mai mult un grup de prieteni decît o grupare politică... Votați cu noi, secundați-ne în timpul sesiunii, și dacă toana aceasta, care vă onorează, mai ține pînă la anul, amicii mei, obișnuiți să vă vadă împărtășindu-ne vederile, inspirate de convingeri, vă vor pofti spontan la dineurile noastre de băieți buni...

„Trebuie și așa culmea abnegației și a dibăciei ca să conduc douăzeci și opt de gînsaci, gîndea domnul Leuwen, ce-ar fi dacă numărul lor s-ar ridica la patruzeci sau cincizeci, oameni deștepți pe deasupra, dintre care fiecare ar vrea să-mi fie locotenent și chiar, în curînd, să-mi ia locul de căpitan ?“

Noutatea și succesul situației domnului Leuwen constau în faptul că oferea dineurile pe socoteala sa, ceea ce nu se mai petrecuse niciodată cu vreun membru al Camerei. Altădată, domnul Piet dăduse un dineu cu faimă, însă plătea statul.

Două zile după succesul domnului Leuwen, sosi o telegramă din Spania, cu știrea unor apropiate scăderi de bursă. Ministrul șovăi mult înainte de a-și aviza bancherul.

„Ar fi un nou prilej de bucurie pentru el, își spuse domnul de Vaize, văzîndu-mă atît de supărat încît să-mi uit pînă și interesele... dar nu ! M-ar putea trăda oare ? Nu cred.“

Îl chemă pe Lucien și, fără a îndrăzni parcă să-l privească în față, îi încredință cele de cuviință pentru tatăl său. Afacerea se încheie ca de obicei, și domnul Leuwen profită de ocazie ca să-i trimită domnului de Vaize, după două zile de la răscumpărarea rentelor, beneficiul de pe urma acestei ultime operații, precum și de pe urma altor trei operații precedente, așa fel încît, cu o diferență de cîteva sute de franci, banca Leuwen nu-i mai rămase cu nimic datoare contelui de Vaize.

Discursurile domnului Leuwen nu-și meritau numele, lipsite fiind de elocvență și de afectația gravității ; erau o simplă flecăreală de salon, spirituală și vioaie, domnul Leuwen neîmpăcîndu-se cu perifraza parlamentară.

— Stilul nobil m-ar ucide, spunea într-o zi fiului său. Mai întîi, n-aș mai putea improviza, aș fi nevoit să lucrez, dar n-aș lucra în genul literar nici pentru o împărăție ! Nu credeam că-i așa de ușor să ai succes.

Coffe era la mare preț pe lîngă ilustrul deputat, întemeindu-și favoarea pe o mare însușire : „Nu-i gascon.“ Domnul Leuwen îl întrebuința pentru cercetări. Domnul de Vaize îl destitui pe Coffe din slujbulița lui de două mii de franci anual.

— E un gest de prost-gust ! strigă domnul Leuwen și îi trimise lui Coffe patru mii de franci.

La a doua sa ieșire în oraș, se duse la ministrul de finanțe, pe care-l cunoștea de demult.

— Ia spune, ai de gînd să mă combați ? întrebă ministrul, rîzînd.

— Desigur, afară de cazul că vei îndrepta prostia colegului dumitale, contele de Vaize ; și povesti ministrului pățania omului de merit care era Coffe.

Ministrul, om cu bun-simț și cît se poate de pozitiv, nu puse nici o întrebare cu privire la Coffe.

— Se spune de contele de Vaize că l-a întrebuinţat pe fiul dumitale în alegeri, şi că domnul Leuwen-fiul a fost atacat de nişte răuvoitori la Blois.

— A avut această cinste.

— N-am văzut numele său pe lista celor gratificaţi în consiliu.

— Fiul meu şi-a şters numele şi l-a înlocuit cu acela al domnului Coffe, pentru două mii de franci, pare-mi-se, dar bietul domn Coffe nu a avut noroc cu Ministerul de Interne.

— Sărmanul de Vaize are talent şi vorbeşte bine la Cameră, dar e cu totul lipsit de tact. Mare economie a mai făcut, în paguba domnului Coffe.

După o săptămînă, domnul Coffe era numit subşef la Finanţe, cu un apuntament de şase mii de franci anual şi cu condiţia specială de a nu pune niciodată piciorul în minister.

— Eşti mulţumit ? îl întrebă ministrul pe domnul Leuwen la Cameră.

— Da, de dumneata.

După două săptămîni, într-o discuţie în care ministrul de interne repurtase un mare succes, înainte de a începe votarea, deputaţii vorbeau între ei, şi în jurul domnului Leuwen se auzea de pretutindeni :

— Majoritate de optzeci sau o sută de voturi !

Domnul Leuwen se urcă la tribună şi începu prin a vorbi de vîrsta sa şi de vocea lui slabă. Îndată domni tăcerea cea mai adîncă.

Domnul Leuwen rosti un discurs de zece minute, strîns, argumentat, după care, timp de cinci minute, zeflemisi argumentele contelui de Vaize, iar Camera, atît de tăcută, mormăi de plăcere de cinci-şase ori.

— La vot ! La vot ! strigară trei-patru centrişti imbecili, zeloşi lătrători, întrerupîndu-l pe domnul Leuwen.

— Ei bine, da, la vot, domnilor care mă întrerupeţi! Vă desfid şi cobor de la tribună, ca să vă las timp să votaţi. La vot, domnilor ! strigă cu vocea sa puţintică, trecînd prin faţa miniştrilor.

Camera întreagă şi tribunele izbucniră în rîs.

În zadar invocă preşedintele pretextul că e prea tîrziu pentru a se trece la vot.

— Nu-i nici ora cinci, strigă domnul Leuwen de la locul său. De altfel, dacă nu vreţi să se voteze, cer cuvîntul şi mîine. *La vot !*

Preşedintele fu nevoit să treacă la vot, şi ministerul învinse cu o majoritate de *un vot*.

Seara, miniştrii luară masa împreună, ca să-i tragă un perdaf domnului de Vaize. Ministrul de finanţe se însărcină să-l execute. Povesti colegilor săi despre păţania lui Coffe, despre răzvrătirea de la Blois etc., etc. Nu se vorbi, în tot timpul mesei, decît de domnul Leuwen şi de fiul său. Ministrul afacerilor externe şi domnul de Vaize se împotriviră viguros la orice fel de împăcare. Ceilalţi îi luară în rîs, silindu-i să mărturisească tot, afacerea Kortis, cu domnul de Beauséant, alegerea de la Caen, prost finanţată de domnul de Vaize, şi pînă la urmă, cu toată mînia lor şi în *massimo dispetto* [1], ministrul de război se duse la rege chiar în aceeaşi seară şi obţinu două decrete, unul, prin care Lucien Leuwen era numit locotenent de stat-major, celălalt, prin care i se acorda Crucea Legiunii de Onoare pentru rana primită la Blois în executarea unei misiuni.

La ora 11 se semnară decretele, iar înainte de miezul nopţii, decretele fură trimise domnului Leuwen cu un bilet amabil din partea ministrului de finanţe. La ora 1 noaptea, ministrul primea un bileţel de la domnul Leuwen, care-i cerea opt posturi mici, mulţumindu-i

[1] Spre cea mai mare ciudă (it.).

cu multă răceală pentru favorurile nemaipomenite acordate fiului său.

A doua zi, la Cameră, ministrul de finanţe îi spuse:

— Scumpe amice, nu trebuie să fii nesăţios.

— În cazul acesta, scumpe amice, trebuie să fii rezistent.

Domnul Leuwen se înscrise la cuvînt pentru ziua următoare. În aceeaşi seară îşi pofti prietenii la masă.

— Domnilor, le spuse, aşezîndu-se la masă, iată o listuţă de posturi cerute domnului ministru de finanţe, care-a crezut că-mi închide gura decorîndu-l pe fiul meu, dar dacă mîine, pînă la ora patru, n-avem măcar cinci din slujbele astea ce ni se cuvin, prezentăm la vot douăzeci şi nouă de bile negre, pe lîngă alte unsprezece, promise în incintă, ceea ce face patruzeci, iar pe lîngă asta, am să rîd pe socoteala bunului nostru ministru de interne, care, dimpotrivă cu domnul de Beauséant, se opune la cererile noastre. Ce credeţi, domnilor ?

Şi, sub pretext că-şi întrebă prietenii asupra problemei în discuţie a doua zi, le-o aduse la cunoştinţă.

La ora 10 seara, se duse la Operă. Îi ceruse fiului său să-şi atîrne Crucea de uniforma pe care n-o purta niciodată. La Operă făcu să-i ajungă la urechea ministrului, fără a se descoperi însă, că avea de gînd să vorbească a doua zi şi că avea patruzeci de voturi sigure.

La ora 4, la Cameră, cu un sfert de oră înainte de propunerea obiectului la ordinea zilei, ministrul de finanţe îl anunţă că-i acordase cinci posturi.

— Cuvîntul excelenţei-voastre e garanţie de aur pentru mine ; dar cei cinci deputaţi ale căror interese le-am îmbrăţişat ştiu că domnii de Beauséant şi de Vaize ne stau împotrivă şi, neîncrezători pînă atunci, ar dori o înştiinţare oficială.

— Leuwen, îmi ceri prea mult ! spuse ministrul, roşindu-se pînă-n albul ochilor. De Vaize are dreptate, i-ai supăra pe...

— Ei bine, la luptă, spuse Leuwen, şi peste un sfert de oră se urcă la tribună.

La vot, ministrul obţinu o majoritate de treizeci şi şapte de voturi, socotită foarte alarmantă, iar la urmă domnul Leuwen se bucură de cinstea că în Consiliul de Miniştri, prezidat de rege, se deliberă îndelung pe seama lui.

Contele de Beauséant propuse să se recurgă la intimidare.

— E un om năbădăios, spuse ministrul de finanţe, mi-a spus-o adesea Van Peters, asociatul său. Uneori are vederile cele mai limpezi, alteori, ca să-şi satisfacă un capriciu, şi-ar jertfi averea şi chiar şi pe sine. Dacă-l iritäm, îşi va ascuţi şi mai tare verva epigramatică, şi din o sută de vorbe proaste, va găsi una bună, care va fi adoptată ca atare de duşmanii regelui.

— Va putea fi lovit în fiul său, spuse contele de Beauséant, acel prostănac grav, care a fost deunăzi înaintat locotenent.

— Nu *a fost*, domnule conte, spuse ministrul de război, ci eu, care, datorită meseriei mele, sînt dator să mă pricep în chestiunile de vitejie, l-am înaintat. Cînd era sublocotenent de lăncieri, a putut fi prea puţin politicos într-o seară, la dumneata acasă, căutîndu-l pe contele de Vaize pentru a-i da raportul în afacerea Kortis, de care s-a achitat foarte bine...

— Cum prea puţin politicos, spuse contele, dezmăţatul acela ?

— *Se* spune prea puţin politicos, zise ministrul de război, apăsînd pe cuvîntul *se*. *Se* adaugă chiar nişte amănunte, nişte prezentări de demisie, *s*-a povestit toată scena unor oameni ce-şi amintesc bine de ea, continuă vechiul ostaş, ridicînd vocea.

— Mi se pare, rosti regele, că sînt locuri şi momente cînd ar fi mai cuminte să se discute raţional, să nu se facă chestiuni personale şi mai ales să nu se ridice vocea.

— Sire, spuse contele de Beauséant, respectul datorit majestăţii-voastre îmi închide gura, dar oriunde aiurea...

— Excelenţa-voastră îmi va găsi adresa în *Almanahul regal,* spuse ministrul de război.

Asemenea scene se repetau în consiliu în fiecare lună. Alăturarea celor patru litere, R, E, G, E, îşi pierduse puterea de talisman în Paris.

O mulţime de prostănaci, numiţi în vremea aceea „opoziţia dinastică", care se lăsau conduşi de cîţiva oameni nehotărîţi în privinţa propriei lor ambiţii, care putuseră şi nu voiseră să fie miniştrii lui Ludovic-Filip, îi făcură avansuri domnului Leuwen. Acesta rămase adînc uimit.

„Aşadar, sînt unii care-mi iau în serios flecăreala parlamentară ! Am aşadar influenţă, am cheag ! Aşa trebuie să fie dacă un mare partid, sau mai bine zis o mare fracţiune din Cameră, îmi propune un tratat de alianţă." Întîia dată în viaţa lui, domnul Leuwen simţi încolţindu-i ambiţia parlamentară. Lucrul i se păru însă atît de caraghios, încît nici nu îndrăzni să-i vorbească soţiei sale, căreia, pînă atunci, îi încredinţa pînă şi gîndurile cele mai mărunte.

Capitolul LXIX

Regele îl chemă pe domnul Leuwen fără ştirea miniştrilor săi. La primirea acestei comunicări, făcută de domnul de N..., ofiţer de ordonanţă al regelui, bătrî-

nul bancher se înroşi de plăcere. (Împlinise douăzeci de ani la căderea regalităţii, în 1793.)

Totuşi, bărbatului acestuia, îmbătrînit în saloanele Parisului, nu i-a trebuit decît o clipă ca să-şi dea seama de tulburarea sa şi să şi-o stăpînească. Se purtă cu ofiţerul de ordonanţă cu o răceală care putea fi deopotrivă interpretată ca adînc respect sau ca lipsă desăvîrşită de rîvnă.

Într-adevăr, urcîndu-se în cabrioletă, ofiţerul îşi spunea : „Omul ăsta, atît de inteligent, e oare un iacobin sau un năpod speriat de o strîngere de mînă ?“

Privind cum se îndepărta cabrioleta, domnud Leuwen îşi redobîndi instantaneu sîngele rece.

„Voi juca rolul binecunoscut al lui Samuel Bernard, plimbat de Ludovic al XIV-lea prin grădinile de la Versailles.“ [1] Gîndul acesta fu de ajuns ca să-i redea domnului Leuwen tot focul tinereţii. Nu-şi ascunse nicidecum clipita de tulburare pricinuită de mesajul majestăţii-sale şi nici ridicolul ce i-ar fi atras această tulburare dacă ar fi fost *cotat* în foaierul Operei.

Pînă atunci, între rege şi domnul Leuwen nu se schimbaseră decît formule de politeţe la bal sau la dineu. Luase de două sau de trei ori cina cu regele, îndată după revolta din iulie. Pe atunci ea purta alt nume, iar Leuwen, lucid, îşi dăduse printre cei dintîi seama de ura pe care o inspira un exemplu atît de primejdios.

Citise atunci, în privirea augustă, cuvintele : „Voi înfricoşa pe proprietari, convingîndu-i că este războiul celor ce n-au nimic împotriva celor ce au ceva“.

Ca să nu treacă drept prost, ca cei cîţiva deputaţi de la ţară, invitaţi o dată cu dînsul, Leuwen făcuse

---

[1] Bancherul *Samuel Bernard*, refuzînd să acorde regelui un mare împrumut, a fost chemat pentru tratative la Marly (nu la Versailles), unde a fost întîmpinat „întîmplător“ de rege ; flatat de primirea suveranului, Bernard a deschis guvernului un credit nelimitat.

cîteva glume învăluite împotriva acelei idei pe care n-o rostea nimeni.

Leuwen se temuse o clipă că s-ar urmări compromiterea comerțului mărunt din Paris, silindu-l să-și verse sîngele. Neîmpăcîndu-se cu această idee, își dăduse fără șovăire demisia din postul de șef de batalion, pe care-l obținuse prin mijlocirea micilor comercianți, cărora le împrumutase cu oarecare generozitate cîteva mii de franci, de altfel restituite, și nu mai luă masa cu miniștrii, sub cuvînt că-l plictiseau.

Contele de Beauséant, ministru de externe, îi spunea totuși : „*Un om ca dumneata*“, și-l prigonea cu invitațiile la dineu. Leuwen rezistase însă împotriva unei elocvențe atît de dibace. În 1792 făcuse o campanie sau două, și numele Revoluției Franceze era pentru el ca numele unei femei altădată iubite, dar care se purtase rău. Ceasul nu-i bătuse încă. Întîlnirea dată de rege îi răsturnă toate gîndurile. Se supraveghea cu atît mai mult cu cît nu se simțea stăpîn pe sine.

La castel, domnul Leuwen se purtă ireproșabil, cu un sînge rece desăvîrșit în aparență, străin de orice tulburare și neîncercînd nici un fel de admirație excesivă. Spiritul viclean și ager al primului personaj simți de îndată nuanța și rămase foarte nemulțumit. Încercă în zadar tonul prietenesc, chiar și acela al interesului particular, ca să dea aripi ambiției acestui burghez, dar nu reuși. Să nu jignim însă renumele de șireată finețe al acestui om celebru. Ce putea face fără izbînzi ostășești și în fața unei prese atît de răutăcioase și de spirituale ?

Procurorul din Normandia de Jos, care ocupă tronul, începu prin a-i spune lui Leuwen, ca și ministrul său : „*Un om ca dumneata*“, dar găsind că plebeul acesta deștept e înarmat împotriva vorbelor dulci, văzînd că-și pierde vremea în zadar și nevrînd să-i lase lui Leuwen o idee exagerată despre serviciul pe care i-l cerea, nu-i rămase decît să recurgă la bonomie.

Observînd această schimbare de ton la un bărbat atît de dibaci, domnul Leuwen se simţi mulţumit de sine, iar acest prim succes al său îi redădu, în sfîrşit, siguranţa şi încrederea în sine.

„Iată, îşi spuse, că majestatea-sa renunţă la vicleşugurile bourboniene."

Regele îi spunea cu aerul cel mai părintesc, ca şi cum, în lucrurile mai însemnate, ar fi fost îndemnat şi oarecum strîns de împrejurări :

— Am vrut să te văd, scumpe domn, fără ştirea miniştrilor mei, care, mă tem, cu excepţia generalului, nu ţi-au dat nici dumitale şi nici locotenentului Leuwen motive deosebite de mulţumire. Mîine va avea loc, după toate probabilităţile, scrutinul definitiv la legea * * * şi-ţi voi mărturisi, domnule, că mă interesez personal de această lege. Sînt sigur că legea va trece prin vot pe faţă, nu eşti de aceeaşi părere ?

— Da, sire.

— La scrutin, însă, o voi vedea respinsă cu o majoritate de opt sau zece bile negre, nu-i aşa ?

— Da, sire.

— Ei bine, fă-mi un serviciu, vorbeşte contra, dacă socoţi că aşa cere poziţia dumitale, dar dă-mi cele treizeci şi cinci de voturi de care dispui. Îţi cer eu însumi acest serviciu personal.

— Sire, n-am decît douăzeci şi şapte de voturi în momentul acesta, inclusiv votul meu.

— Acele biete căpăţîni (regele vorbea de miniştrii săi) s-au speriat, ori, mai bine zis, s-au simţit iritate pentru că ai prezentat o listă de opt posturi neînsemnate — nu mai e nevoie să-ţi spun că aprob cu anticipaţie această listă — şi te rog, cu acest prilej, adaugă ceva şi pentru dumneata, domnule, sau pentru locotenentul Leuwen etc., etc.

Din fericire pentru domnul Leuwen, regele mai vorbi cîteva minute în acest sens, încît domnul Leuwen își redobîndi tot sîngele rece.

— Sire, spuse domnul Leuwen, rog pe majestatea-voastră să nu semneze nimic pentru mine, nici pentru amicii mei, și să primească în omagiu cele douăzeci și șapte de voturi ale mele mîine.

— Pe legea mea, ești un om vrednic ! spuse regele, imitînd nu prea rău accentul sincerității, propriu lui Henric al IV-lea.

Era nevoie să-și amintească de numele lui, ca să nu se demaște. Majestatea-sa vorbi o jumătate de oră în acest sens.

— Sire, domnul de Beauséant nu-l va ierta niciodată pe fiul meu. Ministrul a dat poate dovadă de oarecare slăbiciune față de tînărul acesta plin de foc, pe care majestatea-voastră îl numește locotenentul Leuwen. Rog pe majestatea-voastră să nu creadă niciodată nici un cuvînt din rapoartele pe care le va cere domnul de Beauséant despre fiul meu de la poliția sa particulară, sau chiar de la aceea a bunului domn de Vaize, amicul meu.

— *Pe care-l servești cu atîta probitate ?* [1] spuse regele, cu ochii strălucitori de șiretenie.

Domnul Leuwen tăcînd, regele repetă întrebarea, mirat că nu i se răspunde.

— Sire, dîndu-vă un răspuns, m-aș teme să nu fiu, ca de obicei, prea sincer.

— Răspunde, domnule, exprimă-ți gîndul, oricare ar fi el.

Interlocutorul vorbea ca un rege.

— Sire, nimeni nu se îndoiește de legăturile directe ale regelui cu cursurile nordului, dar nimeni nu-i vorbește nimic despre asta.

---

[1] În textul francez, „întrebarea", cum va fi numită intervenția regelui, este urmată de semnul exclamării.

Răspunsul acesta atît de prompt și integru, la porunca sa, păru a-l mira oarecum pe înaltul personaj. Înțelese că domnul Leuwen n-avea nici o favoare de cerut ; deoarece nu era deprins să dea și nici să primească ceva gratuit, calculase că cele douăzeci și șapte de voturi aveau să-l coste douăzeci și șapte de mii de franci. „Ar fi un tîrg drept", gîndea încoronatul Barême. Surprinse la domnul Leuwen fizionomia ironică de care-i vorbiseră adesea rapoartele generalului său Rumigny.

— Sire, adăugă domnul Leuwen, mi-am creat o situație în lume nerefuzînd nimic amicilor mei și nerefuzîndu-mi nimic împotriva dușmanilor mei. E un vechi obicei de-al meu și rog fierbinte pe majestatea-voastră să nu-mi ceară să-mi schimb caracterul față de miniștri. Aceștia m-au luat de sus, pînă și bunul domn Bardeaux, care mi-a spus cu gravitate la Cameră, cu privire la cele opt posturi de cîte o mie opt sute de franci anual : „*Scumpe amice, nu fi nesățios*". Făgăduiesc majestății-voastre voturile *mele*, care se ridică la maximum douăzeci și șapte, cu rugămintea fierbinte de a-mi îngădui să-mi bat joc de miniștri.

Lucru de care domnul Leuwen se achită a doua zi cu o vervă și o voioșie minunată. În definitiv, pretinsa lui elocvență nu era decît o trăsătură de caracter, un fel de a fi mai *firesc* decît este îngăduit la Paris.

Era încîntat de ideea că-l silise oarecum pe rege să fie aproape sincer cu dînsul.

Legea la care pretindea regele că ținea fu votată cu o majoritate de treisprezece voturi, inclusiv șase ale miniștrilor.

La proclamarea rezultatului, domnul Leuwen, din banca a doua pe stînga, la trei pași de miniștri, spuse cu glas tare :

— Ministerul pleacă, călătorie sprîncenată !

Vorba fu repetată instantaneu de toți deputații din băncile apropiate. Găsindu-se singur într-o odaie cu un lacheu, domnul Leuwen se bucura cînd obținea aprobarea acestuia. Se poate ghici deci cît de simțitor era la succesul acestor cuvinte atît de simple. „Mă servește reputația", își spuse, trecînd în revistă ochii strălucitori care-l fixau.

În primul rînd, toată lumea își dădea seama că Leuwen nu se pasiona pentru nici o părere. N-ar fi dat poate îndărăt decît înaintea a două lucruri : vărsarea de sînge și falimentul.

După trei zile de la votarea acestei legi, cu o majoritate de treisprezece voturi, din care șase ministeriale, domnul Bardeaux, ministrul de finanțe, se apropie la Cameră de domnul Leuwen și-i spuse cu glasul scăzut și cu aerul foarte emoționat al unuia ce se teme de o replică de duh :

— Cele opt slujbe-s acordate.

— Prea bine, scumpul meu Bardeaux, îi spuse, dar ești dator față de dumneata însuți să nu contrasemnezi aceste favoruri. Lasă-le în seama succesorului dumitale de la Finanțe. Voi aștepta, *monseniore*.

Domnul Leuwen vorbea cît se poate de răspicat, așa că toți deputații din jur rămaseră uimiți. Să-ți bați joc de un ministru de finanțe, de un om care poate numi un perceptor general !

Cu greu însă izbuti să facă plăcut acest succes celor opt membri ai legiunii sale, familiei cărora erau menite cele opt slujbe.

— Peste șase luni veți avea două slujbe în loc de una, trebuie să știți să faceți și jertfe.

— Frumoase mofturi, îi spuse unul din deputații săi, mai îndrăzneți ca ceilalți.

Ochii domnului Leuwen străluciră, trecîndu-i prin minte două-trei răspunsuri, dar surîse plăcut. „Numai un prost, gîndi, își taie craca de sub picioare."

Toți ochii erau ațintiți asupra domnului Leuwen. Un alt deputat, prinzînd curaj, strigă :

— Amicul nostru Leuwen ne sacrifică pe toți pentru o vorbă de duh.

— Sînteți stăpîni, domnilor, dacă vreți să desfaceți legăturile cu mine, spuse Leuwen cu gravitate. În cazul acesta, voi fi nevoit să-mi măresc sufrageria, ca să pot primi pe noii mei amici care-mi cer zilnic să voteze cu mine.

— Haide, haide, pace ! exclamă un deputat plin de bun-simț. Ce am fi fără domnul Leuwen ? Eu, unul, l-am ales comandant suprem pentru toată cariera mea legislativă, și-i voi rămîne credincios totdeauna !

— Și eu !

— Și eu !

Văzîndu-i pe cei doi deputați care vorbiseră că șovăiesc, domnul Leuwen se duse și le întinse mîna, încercînd să-i facă să înțeleagă că, prin acceptarea celor opt slujbe, societatea lor s-ar fi coborît la nivelul celor „Trei sute“ ai domnului de Villèle.

— Parisul e un ținut primejdios. Peste o săptămînă, toate micile ziare s-ar fi năpustit asupra numelor dumneavoastră.

La aceste cuvinte, cei doi opozanți se-nfiorară.

„Unul mai sprinten la minte, își spuse Leuwen, le-ar fi putut furniza chiar și articolele“, și pacea se încheie.

Regele îl invita adeseori pe domnul Leuwen seara la masă, iar după cină îl ținea o jumătate sau trei sferturi de oră în pervazul ferestrei.

„Îmi îngrop reputația de om de spirit dacă-i cruț pe miniștri“, își spunea Leuwen și obișnuia să-și bată joc într-un mod aproape *[loc liber]* fără reținere de cîte unul din acei domni, a doua zi după fiecare dineu la castel.

Regele îi vorbi de aceasta.

— Sire, am rugat fierbinte pe majestatea-voastră să-mi lase mînă liberă în această privinţă. Nu voi putea acorda oarecare armistiţiu decît succesorilor. Ministrul acesta e lipsit de inteligenţă, or, în vremurile astea liniştite, Parisul nu poate ierta acest lucru. Capetelor solide din ţară le trebuie prestigiul unui Bonaparte la întoarcerea din Egipt, sau inteligenţă.

(La numele acesta temut, regele se strîmbă ca o tînără femeie cu istericale înaintea căreia s-a rostit numele călăului.)

După cîteva zile de la această convorbire cu regele, interveni la Cameră o afacere la auzul căreia toate privirile îl căutară pe domnul Leuwen.

Doamna Destroyes, fostă dirigintă de poştă la Torville, se plîngea că fusese destituită, învinuită fiind şi pedepsită pentru o faptă pe care nu o comisese. Petiţionînd, voia doar să-şi justifice caracterul ; cît despre dreptate, nu năzuia la aşa ceva cît timp domnul Bardeaux se bucura de încrederea regelui. Petiţia era picantă, frizînd insolenţa, fără a fi insolentă, ca şi cum ar fi fost redactată de defunctul domn de Martignac.

Domnul Leuwen luă cuvîntul de trei ori, iar a doua oară fu de-a dreptul copleşit de aplauze.

În ziua aceea, trecerea la ordinea de zi, implorată de către domnul de Vaize, fu obţinută cu o majoritate de două voturi în scrutin secret, iar majoritatea prin votarea pe faţă atinsese cincisprezece sau douăzeci de voturi.

Domnul Leuwen spuse vecinilor săi, grupaţi în jurul lui ca de obicei :

— Domnul de Vaize schimbă obiceiurile oamenilor fricoşi ; de obicei, deputaţii se scoală în picioare pentru dreptate şi votează în favoarea ministerului. Deschid însă o listă de subscripţie pentru văduva Destro-

yes, fostă dirigintă poştală, care va fi mereu *fostă*, şi mă înscriu cu suma de trei mii de franci.

Pe cît era de tăios cu miniştrii, pe atît domnul Leuwen era de prevenitor, ca o slugă plecată, faţă de Legiunea sa din miazăzi.

Nu-i poftea la dineu acasă decît pe cei douăzeci şi opt de deputaţi ai săi ; dacă ar fi vrut, partidul său personal, deoarece era foarte îngăduitor în opinii, s-ar fi ridicat la cincizeci sau şaizeci.

„Miniştrii ar da bucuros cei o sută de mii de franci, prea tîrziu trimişi fiului meu, ca să scindeze mica şi solida mea trupă !“

De obicei îşi invita prietenii la masa de seară de luni, ca să se înţeleagă asupra planului săptămînal de campanie parlamentară.

— Căruia dintre domniile-voastre i-ar face plăcere să cineze la castel ?

La aceste cuvinte, bunii săi deputaţi îl şi văzură ministru.

Domniile-lor conveniră că domnul Chapeau, unul dintr-înşii, s-ar cuveni să se bucure de această onoare cel dintîi, şi că mai tîrziu, înainte de închiderea sesiunii, ar solicita aceeaşi onoare pentru domnul Cambray.

— Voi adăuga la aceste nume şi pe cele ale domnilor Lamorte şi Debrée, care au vrut să ne părăsească.

Ambii se bîlbîiră şi-şi cerură scuze.

Domnul Leuwen se duse să-l solicite pe aghiotantul de serviciu al majestăţii-sale, şi în mai puţin de două săptămîni, tuspatru deputaţii cei mai obscuri din Cameră fură poftiţi la masa de seară de către rege. Domnul Cambray se simţi atît de copleşit de neaşteptata favoare, încît căzu la pat şi nu putu să se bucure de ea. A doua zi după dineul de la rege, domnul Leuwen socoti că trebuie să profite de slăbiciunea acelor oameni de ispravă, cărora nu le lipsea decît inteligenţa ca să fie răi.

— Domnilor, le spuse, dacă majestatea-sa îmi acordă o Cruce a Legiunii de Onoare, cine dintre domniile-voastre ar urma să fie norocosul cavaler ?

Domniile-lor cerură un răgaz de o săptămînă ca să se sfătuiască, dar nu putură cădea la învoială. Recurseră la votul de după dineu, potrivit unui obicei pe care domnul Leuwen îl cam lăsase să cadă în desuetudine. Se aflau de față douăzeci și șapte de deputați ; domnul Cambray, bolnav și absent, întruni treispre-zece voturi, iar domnul Lamorte, paisprezece, inclusiv votul domnului Leuwen. Fu desemnat domnul Lamorte.

Domnul Leuwen îl vizita regulat pe generalul N... de cînd acest ministru îl avansase pe Lucien locotenent. Generalul îi arăta multă bunăvoință și sfîrșiseră prin a se vedea de trei ori pe săptămînă. Pînă la urmă, generalul îi dădu a înțelege, dar așa fel ca să nu fie nevoie de vreun răspuns, că dacă ministerul ar cădea, iar el, generalul, ar fi însărcinat cu alcătuirea celui nou, nu s-ar despărți de domnul Leuwen. Domnul Leuwen se arătă foarte recunoscător, dar se feri cu grijă să-și ia un angajament analog.

Capitolul LXX

De demult domnul Leuwen îndrăznise să-și mărturisească doamnei Leuwen licăririle de ambiție.

— Încep să mă gîndesc serios la lucrurile astea. A dat succesul peste mine, ființă *elocventă* cum [spun] ziariștii amici. Mi se pare nostim, vorbesc la Cameră ca într-un salon. Dar [dacă] ministerul, care e pe drojdie, s-ar duce, nu mai am ce spune, căci, în definitiv, n-am

nici un fel de păreri, şi la vîrsta mea n-o să mă apuc să studiez ca să-mi fac o opinie.

— Iată, stăpîneşti desăvîrşit chestiunile financiare. Înţelegi bugetul cu toate momelile lui ; nici cincizeci de deputaţi nu ştiu exact cum minte bugetul, iar aceşti cincizeci de deputaţi sînt cumpăraţi cu grijă, înaintea tuturor. Alaltăieri l-ai băgat în sperieţi pe domnul ministru de finanţe în chestiunea monopolului tutunurilor. Ai exploatat strașnic scrisoarea prefectului Noireau, care refuză un lot de tutun unui cetăţean neguvernamental.

— Simplu sarcasm. Puţintel nu strică, dar sarcasmul permanent revoltă pînă la urmă minoritatea stupidă din Cameră, care nu înţelege în fond nimic, dar alcătuieşte oarecum majoritatea. Elocvenţa şi renumele meu sînt umflate ca o gogoaşă. Un lucrător grosolan nu-i vede miezul.

— Cunoşti la perfecţie oamenii în genere, şi mai cu seamă tot ce s-a petrecut la Paris de la Consulatul lui Napoleon în 1800, şi asta e foarte mult.

— *Gazeta* te numeşte Maurepas [1] al epocii noastre, spuse doamna Leuwen. Ce mult aş vrea să am pe lîngă dumneata trecerea pe care o avea doamna de Maurepas pe lîngă soţul ei. Distrează-te, dragul meu, dar, te rog, nu fi ministru, asta te-ar prăpădi. Vorbeşti şi aşa prea mult. Mă doare pieptul dumitale.

— Altul e neajunsul de a fi ministru. M-aş ruina. Se simte grozav lipsa sărmanului Van Peters. Am fost *ciupiţi* de curînd în urma celor două falimente de la Amsterdam, numai şi numai pentru că de cînd l-am pierdut nu m-am mai dus în Olanda. Blestemata asta de Cameră e de vină, şi blestematul ăsta de Lucien e motivul principal al tuturor încurcăturilor mele. Mai

---

[1] *Maurepas, Jean-Frédéric Phélipeaux, conte de* (1701—1781), ministru sub Ludovic al XV-lea şi Ludovic al XVI-lea.

întîi mi-a răpit jumătate din inima dumitale, apoi ar trebui să cunoască valoarea banului şi să fie în capul băncii mele. Cine-a mai văzut un om bogat din naştere, care să nu se gîndească să-şi dubleze averea ? Ar merita să fie sărac. Păţaniile lui de la Caen, cu prilejul alegerii domnului Mairobert, m-au necăjit. Fără proasta primire pe care i-a făcut-o de Vaize, nu m-aş fi gîndit niciodată *să-mi fac o situaţie* în Cameră. Am prins gust pentru jucăria asta la modă, acum voi avea cu totul altă răspundere la căderea acestui guvern, dacă va cădea, decît am avut la alcătuirea lui. Mi se înfăţişează însă o obiecţie înspăimîntătoare. *Ce pot cere ?* Dacă nu iau nimic substanţial, după două luni, ministerul pe care l-am moşit o să-şi bată joc de mine şi mă voi afla *într-o situaţie falsă*. Să mă fac perceptor general ? Băneşte, asta nu înseamnă nimic pentru mine, şi apoi e un avantaj prea mărunt faţă de poziţia mea actuală în Cameră. Să-l fac pe Lucien prefect fără voia lui, ar fi să-i înlesnesc amicului meu care va fi ministru mijlocul de a mă terfeli destituindu-l. Ceea ce s-ar petrece pînă în trei luni.

— N-ar fi însă un rol frumos să faci binele fără să iei nimic în schimb ? spuse doamna Leuwen.

— Publicul nostru nu va crede niciodată aşa ceva. Domnul de La Fayette a jucat acest rol timp de patruzeci de ani şi s-a cam făcut de rîs. Publicul e prea putred ca să priceapă aşa ceva. Pentru trei sferturi dintre parizieni, domnul de La Fayette ar fi fost un om admirabil dacă ar fi furat patru milioane. Dacă aş refuza ministerul şi mi-aş schimba felul de viaţă, cheltuind trei sute de mii de franci pe an şi cumpărînd în acelaşi timp pămînt, ceea ce ar demonstra că nu mă ruinez, lumea m-ar crede genial şi mi-aş păstra superioritatea asupra tuturor semipungaşilor care se ceartă pe minister. Dacă nu-mi rezolvi problema : *Ce pot lua ?*, spuse rîzînd fiului său, socot că eşti un om fără imaginaţie şi nu-mi

mai rămîne decît să joc rolul unui om bolnav şi să petrec trei luni în Italia, dînd răgaz guvernului să se constituie fără mine. La întoarcere, m-aş simţi cu totul în umbră, însă n-aş fi caraghios. Pînă voi găsi mijlocul să mă folosesc de favoarea combinată a regelui şi a Camerei, care face din mine unul dintre reprezentanţii marilor bănci, trebuie să iau act de această favoare şi s-o sporesc. Îţi voi cere o mare corvoadă, scumpa mea, adăugă întorcîndu-se către soţia sa : ar trebui să dăm două baluri. Dacă primul nu e *well attended* [1], ne vom lipsi de cealaltă ; presupun însă că la al doilea vom avea *Franţa întreagă*, cum se spunea în tinereţea mea.

Cele două baluri avură loc, cu un succes uriaş, deplin sprijinite de curent.

Generalul veni la cel dintîi, la care afluenţa Camerei se afirmă masiv, dacă se poate spune. Nu lipsi nici principele, dar, fapt mai real, ministrul de război afectă a lua deoparte pe domnul Leuwen, timp de douăzeci de minute. Şi mai curios e faptul că, în timpul acestei convorbiri între patru ochi, care stîrni senzaţie printre cei o sută optzeci de deputaţi prezenţi, generalul vorbise într-adevăr despre politică cu domnul Leuwen.

— Mă încurcă grozav un lucru, spuse ministrul de război. Rezonabil vorbind, ce gînduri ai cu fiul dumitale ? Vrei să fie prefect ? Nimic mai simplu ! Vrei să fie secretar de ambasadă ? Nu ne prea îngăduie ierarhia. L-aş face secund, iar după trei luni, prim.

— *După trei luni ?* spuse domnul Leuwen cu un aer de firească îndoială şi nu prea exagerat.

Generalul nu se formaliză de aerul acesta, pe care la oricare altul l-ar fi luat drept insolenţă. Răspunse

[1] Foarte aşteptat (engl.).

domnului Leuwen cu aparența celei mai bune-credințe și a unei adevărate încurcături :

— Iată o dificultate. Găsește-mi mijlocul s-o înving.

Negăsind ce să răspundă, domnul Leuwen recurse la asigurări de recunoștință, de cea mai sinceră prietenie, cea mai simplă, cea mai *[loc liber]*. Cei doi mari diplomați parizieni erau sinceri. Aceasta a fost reflecția doamnei Leuwen cînd domnul Leuwen îi repetă dialogul cu generalul între patru ochi.

La al doilea bal, toți miniștri fură nevoiți să participe. Biata micuță doamnă de Vaize mai că plîngea spunîndu-i lui Lucien :

— La balurile din sezonul următor, dumneavoastră veți fi miniștri, și eu voi fi aceea care va veni la dumneavoastră.

— Nu vă voi fi mai devotat atunci ca acum, fiindcă așa ceva e cu neputință. Cine să fie însă ministru în casa aceasta ? Eu, unul, nu ! Iar tatăl meu, și mai puțin, dacă asta ar fi posibil.

— Sînteți cu atît mai răi, ne răsturnați și nu știți pe cine să puneți în loc, și toate astea pentru că domnul de Vaize nu ți-a făcut destulă curte, domnule, cînd te-ai înapoiat de la Caen.

— Îmi pare nespus de rău de supărarea dumneavoastră ; de ce nu v-o pot alina dăruindu-vă inima mea ? Știți însă că *vă* aparține de multă vreme.

Răspunsul era pătruns de suficientă seriozitate ca să nu pară impertinent.

Sărmana micuță doamnă de Vaize nu era destul de inteligentă ca să știe cum să răspundă și mai ales ca să *ticluiască* acest răspuns.

Se mulțumi să-l simtă vag. Era cam așa : *Dacă aș fi sigură că mă iubești și dacă ți-aș putea primi omagiul, fericirea de-a fi a dumitale ar fi poate singura mîngîiere a pierderii ministerului.*

„Iată încă una din nefericirile acestui minister, care-l pîndesc pe tatăl meu. Ascensiunea domnului de Vaize n-a însemnat o fericire pentru această biată femeiuşcă. Impresia pe care i-a produs-o, probabil, dacă nu mă înşel, a fost aceea de jenă, de teamă etc., şi iată că va fi disperată la căderea lui. E un suflet care n-are nevoie decît de un pretext ca să fie trist. Dacă domnul de Vaize cade, ea se va hotărî să fie tristă timp de zece ani. După zece ani, va fi o femeie aproape coaptă, şi dacă nu găseşte un preot care să se preocupe exclusiv de dînsa, sub pretext că-i dirijează conştiinţa, va fi plictisită şi tristă pînă la moarte. Nici o frumuseţe, nici o eleganţă n-ar putea compensa un caracter atît de plicticos. *Requiescat in pace*. Ce m-aş face dacă m-ar crede pe cuvînt şi mi-ar dărui inima ? Vremurile sînt mohorîte şi triste. Sub Ludovic al XIV aş fi fost galant şi amabil cu o astfel de femeie, aş fi încercat măcar. În acest veac, al XIX-lea, sînt în mod vulgar sentimental, e singura mîngîiere pentru ea, de care dispun.“

Capitolul LXXI

Dacă am scrie *Memoriile lui Walpole* sau orice altă carte de acest gen, peste puterile noastre, am da mai departe istoria anecdotică a unui număr de şapte semipungaşi, dintre care doi-trei dibaci şi unul sau doi buni de gură, înlocuiţi cu acelaşi număr de pungaşi. Un biet om cinstit, care, ca ministru de interne, s-ar fi ocupat cu *bună-credinţă* de lucruri folositoare, ar fi fost socotit un prost, şi Camera întreagă şi-ar fi bătut joc de el. Trebuia să se chivernisească, fără să fure însă cu brutalitate ; înainte de orice, ca să fie stimat, trebuia să se îmbogăţească. Deoarece aceste mărunte moravuri sînt

în ajun de a fi înlocuite cu virtuțile dezinteresate ale republicii, ai cărei reprezentanți vor ști să moară ca Robespierre cu treisprezece franci și cincizeci de centime în buzunar, am ținut să *luăm notă*. N-am fi făgăduit însă cititorilor nici măcar istorisirea gusturilor prin mijlocirea cărora epicureul acesta își alunga plictiseala. Ci numai istoria fiului său, făptură foarte simplă, care, fără voie, se trezi pus în încurcătură prin căderea ministerului, cel puțin atît cît îi îngăduia caracterul său trist sau numai serios.

Lucien încerca o mare remușcare față de tatăl său, reproșîndu-și adesea, dacă nu ca pe o crimă, dar ca o greșeală a inimii, că nu ține la dînsul. Cînd treburile care-l copleșeau îi îngăduiau să reflecteze puțin, Lucien își spunea : „Cîtă recunoștință îi datorez tatălui meu ! Sînt mobilul oarecum al tuturor acțiunilor lui. E drept că vrea să-mi călăuzească viața potrivit vederilor lui. În loc să-mi poruncească însă, mă convinge. Trebuie să mă supraveghez foarte mult !“

Era nevoit să-și mărturisească o rușine intimă și adîncă, însă trebuia să-și mărturisească faptul că nu-l iubea pe tatăl său, ceea ce pentru el era un chin, o nenorocire și mai cumplită parcă decît ceea ce numea el în zilele-i de jale *că a fost trădat de doamna de Chasteller*.

Adevăratul caracter al lui Lucien nu ieșise încă la iveală. Curios lucru, la 24 de ani. Sub o aparență oarecum ciudată și desăvîrșit de nobilă, caracterul acesta era din fire vesel și fără griji. Așa fusese timp de doi ani după izgonirea lui de la Școala politehnică, însă veselia lui suferea acum o eclipsă totală după aventura de la Nancy.

Admira vioiciunea și grațiile domnișoarei Raymonde, dar nu se gîndea la ea decît atunci cînd voia să-și ucidă ceea ce avea mai nobil în suflet.

În momentul crizei ministeriale, motivului acestuia de tristețe veni să i se adauge greaua remuşcare de a nu avea afecțiune şi duioşie față de tatăl său.

Prăpastia dintre aceste două ființe era prea adîncă. Tot ceea ce i se părea lui Lucien, pe drept sau pe nedrept, sublim, generos, duios, lucrurile despre care gîndea că e demn să mori pentru ele şi minunat să poţi trăi lîngă ele erau pentru tatăl său doar subiect de glumă şi iluzie. Nu se înțelegeau poate decît în privinţa unui singur sentiment : prietenia intimă, consolidată în treizeci de ani de încercări. Ce e drept, domnul Leuwen era de o politețe aleasă, care atingea aproape *sublimul* şi reproducerea realității, față de slăbiciunile fiului său, iar fiul acesta al său avea destul tact ca să-l ghicească, era tot ce poate fi mai înalt ca inteligență, finețe, artă de a fi politicos, delicat, desăvîrşit.

Toată lumea îşi dădea tot mai deslușit seama că domnul Leuwen avea să reprezinte Bursa şi interesele băneşti în criza ministerială vizibilă la orizont, într-o progresie rapidă. Certurile dintre general şi colegii săi deveniseră zilnice, se poate spune şi violente. Amănuntul acesta va fi găsit în toate memoriile contemporane şi ne-ar îndepărta prea mult de la subiectul nostru. E de ajuns să spunem că la Cameră domnul Leuwen era mai înconjurat decît miniştri în funcțiune. Încurcătura domnului Leuwen sporea zilnic. În timp ce toată lumea îi invidia felul său de-a fi, situaţia sa parlamentară, de care era şi el foarte mulțumit, el îşi dădea limpede seama că lucrurile nu mai pot continua astfel. În timp ce deputaţii cu oarecare cultură, fruntaşii vieţii bancare şi un număr mic de diplomaţi care îşi cunoşteau bine ţara admirau uşurința şi aerul de nepăsare cu care domnul Leuwen conducea şi punea la cale marea schimbare a personalului în fruntea căruia se aşezase, omul acesta inteligent era disperat din pricină că nu mai avea nici un proiect.

— Țin lucrurile pe loc, spunea soției și fiului său, îi comunic generalului că se pune rău cu Ministerul de Finanțe, că și-ar putea atrage o anchetă în privința apuntamentelor de patru-cinci milioane pe care le primește, îl împiedic pe de Vaize, care și-a pierdut capul, să facă prostii, îi trimit vorbă grosului ăluia de Bardeaux că nu vom da pe față decît o parte din cele mai mărunte erori ale bugetului său etc., etc., dar în tot timpul temporizării acesteia, nu-mi vine nici o idee. Cine-și va face pomană cu mine dîndu-mi o idee ?

— Nu-ți poți consuma înghețata și te temi să nu se topească, spuse doamna Leuwen. Crudă situație pentru un om mîncăcios !

— Și mi-e grozav de frică să nu-mi pară rău de înghețată după ce s-o topi !

Convorbirile de acest fel se repetau cam în fiecare seară, lîngă măsuța la care domnul Leuwen își lua ceaiul medicinal. Grija domnului Leuwen era acum concentrată exclusiv asupra întîrzierii căderii guvernului. În sensul acesta purtă el trei sau patru ultime convorbiri cu o persoană sus-pusă.

Nu putea fi ministru, nu știa pe cine să aducă la minister, iar dacă s-ar fi alcătuit un minister fără dînsul, își compromitea situația.

Capitolul LXXII

De două luni, domnul Leuwen era tot timpul bătut la cap de domnul Grandet, care, tam-nesam, și-adusese cu duioșie aminte că odinioară lucraseră împreună la domnul Perregaux. Domnul Grandet îl cultiva, ca și cum nu mai putea trăi fără tatăl și fiul.

— Închipuitul ăsta ar vrea să fie perceptor general la Paris sau la Rouen, sau ambiţionează să fie *pair* ?

— Nu, vrea să fie ministru.

— Ministru, el, Dumnezeule ! răspunse domnul Leuwen, izbucnind în rîs. Directorii din minister şi-ar bate joc de el.

— Are însă îngîmfarea aceea greoaie care place grozav în Camera Deputaţilor. În fond, domnii aceştia nu pot suferi inteligenţa. Ce alta le displăcea la domnii Guizot şi Thiers decît *inteligenţa* ? Ei nu admit inteligenţa decît ca un rău necesar. E efectul educaţiei Imperiului şi al ocărilor adresate de Napoleon *ideologiei* domnului de Tracy [1] la înapoierea sa de la Moscova.

— Credeam despre Cameră că n-ar vrea să coboare mai jos decît domnul conte de Vaize. Acest mare bărbat este tocmai la treapta de grosolănie şi de şiretenie în genul Villèle ca să fie la nivelul majorităţii imense a Camerei. Însă domnul acesta, Grandet, atît de banal, atît de grosolan ! Îl vor putea suporta oare ?

— Vioiciunea şi delicateţea inteligenţei ar fi desigur un cusur fatal pentru un ministru. Camera vechiului regim, cu care avusese de-a face domnul de Martignac, i-a iertat cu greu spiritul uşor vodevilesc ; ce ar fi fost dacă, la defectul acesta, ar fi adăugat delicateţea, atît de jignitoare pentru mentalitatea băcanilor şi a bogătaşilor ? Dacă-i vorba de exces, excesul de grosolănie e mult mai neprimejdios. I se poate găsi oricînd leacul.

— Acest Grandet nu concepe însă altă virtute decît aceea de a se expune glontelui sau unei baricade de răzvrătiţi. Dacă într-o chestiune oarecare cineva n-ar ceda înaintea unui beneficiu bănesc, a unei slujbe pentru un membru al familiei sale, sau a unei decoraţii, va ţipa că e ipocrizie. Pretinde că n-a văzut decît trei

---

[1] *Destutt de Tracy, Antoine-Louis-Claude, conte de* (1754—1836), filozof francez, autor al unui volum intitulat *Elément d'idéologie* (1804) ; Napoleon îl considera şeful „ideologilor".

înși păcăliți în Franța, domnii de La Fayette, Dupont de l'Eure și Dupont de Nemours [1], cel care înțelegea graiul păsărilor. De-ar avea măcar puțină inteligență, oarecare învățătură, oarecare vioiciune ca să dueleze plăcut în conversație, ar putea face oarecare impresie. Omul cel mai miop își dă seama de îndată că are înaintea lui un negustor de ghimber îmbogățit, care vrea să devină duce.

De cînd cu al doilea mare succes parlamentar al domnului Leuwen, Lucien observă că devenise un cu totul alt personaj în salonul doamnei Grandet. Încerca să profite de norocul lui și vorbea ca un îndrăgostit, dar în mijlocul unui lux atît de căutat și de scump, Lucien nu remarca decît priceperea tîmplarului și a tapițerului. Măiestria delicată a acestor meseriași contrasta limpede cu trăsăturile de caracter mai puțin delicate ale doamnei Grandet. Era urmărit de o imagine funestă și făcea sforțări zadarnice s-o alunge : soția unui marchitan care a cîștigat lozul cel mare la una din loteriile vieneze, lansată cu atîta greutate de bancherii din Frankfurt. Doamna Grandet nu era de loc ceea ce se numește o proastă și-și dădea prea bine seama de puținul ei succes.

— Pretinzi că nutrești pentru mine un sentiment de neînvins, îi spuse cu iritație într-o zi, și nu simți nici măcar plăcerea aceea premergătoare prieteniei, care constă în a face vizite.

„Doamne, ce adevăr fatal ! își spuse Lucien. Nu cumva devine inteligentă pe socoteala mea ?“ Se grăbi să răspundă :

---

[1] *Du Pont de Nemours, Pierre-Samuel* (1739—1817), economist și om politic francez ; Stendhal se referă la lucrarea intitulată *Philosophie de l'univers* (1796) în care Du Pont de Nemours afirmă că iubirea față de aproapele este legea generală a ființelor vii.

— Am un caracter timid, înclinat spre melancolie, iar nenorocirea aceasta e agravată de faptul că iubesc profund o femeie desăvîrşită, care nu simte nimic faţă de mine.

Jelania era mai neîntemeiată ca oricînd. De acum înainte doamna Grandet era aceea care-i făcea oarecum curte. Lucien părea că profită de situaţia asta cu un fel de cruzime, mai ales cînd era lume multă ; cînd o găsea pe doamna Grandet înconjurată numai de vizitatorii ei obişnuiţi, făcea sforţări neînchipuite ca să nu-i displaceţuiască. „Cu ce sînt ei de vină că înţeleg viaţa altfel decît mine ? Majoritatea e de partea lor.“ În ciuda argumentelor acestora foarte juste, devenea însă încet-încet rece, tăcut, fără nici un interes faţă de nimic. „Cum aş putea vorbi de adevărata virtute, de glorie, de frumos înaintea unor proşti care înţeleg toate anapoda şi încearcă să mînjească cu glume josnice tot ce e delicat ?“

Cîteodată, fără voia lui, dezgustul său adînc îi era de folos, răscumpărîndu-i pornirile impetuoase ce-i mai rămăseseră, şi pe care societatea din Nancy i le întărise, în loc să i le îndrepte.

„Acesta-i bărbatul de societate aleasă, îşi spunea doamna Grandet văzîndu-l în picioare, înaintea şemineului, cu faţa spre ea şi privind în gol. Ce perfecţie la un om al cărui bunic, poate, nici n-avea trăsură ! Ce păcat că nu poartă un nume istoric ! Clipele de vehemenţă care-i întunecă oarecum purtările ar fi eroism. Păcat că nu intră nimeni în salon, ca să se bucure de înalta perfecţie a manierelor lui !“... Adăugă totuşi : „Prezenţa mea ar trebui să-l smulgă din starea asta *normală* a omului distins, mi se pare însă că tocmai cînd e singur cu mine... şi cu domniile-lor (doamna Grandet era cît pe-aci să spună, stînd de vorbă cu sine: „Cu suita mea“) dă dovadă de cea mai mare indiferenţă şi politeţe... Dacă n-ar arăta niciodată căldură în

nici o privinţă, spunea doamna Grandet, nu m-aş plînge.“

Drept este că Lucien, nemîngîiat că se plictisea atîta în societatea unei femei pe care trebuia s-o adore, ar fi fost şi mai nemîngîiat dacă şi-ar fi dezvăluit starea-i sufletească, iar pentru că presupunea că oamenii aceia sînt foarte atenţi la purtările lui, îşi sporea politeţea şi atenţiile plăcute faţă de dînşii.

În acel moment situaţia lui Lucien, secretar intim al unui ministru luat la refec de tatăl său, devenise foarte gingaşă. Ca printr-o înţelegere tacită, domnul de Vaize şi Lucien nu-şi mai vorbeau decît în formule de politeţe. Un om de serviciu ducea hîrtiile dintr-un birou într-altul. Ca să-şi sublinieze încrederea în Lucien, contele de Vaize îl copleşea, ca să spunem aşa, cu problemele mari ale ministerului.

„Îşi închipuie oare că am să-l rog să înceteze ?“ gîndea Lucien, lucrînd cam cît trei şefi de birou. Era adesea la masa lui de lucru la ora 7 dimineaţa, şi adesori, în timpul prînzului, dădea să i se copieze unele hîrtii în birourile tatălui său, iar seara se întorcea la minister şi le depunea pe masa excelenţei-sale. În fond, excelenţa-sa privea cu ochi destul de răi dovezile acestea, care, în birourile ministeriale, poartă numele de talent. „E un lucru şi mai îndobitocitor, în fond, spunea Lucien lui Coffe, decît calcularea cifrei unui logaritm pînă la a paisprezecea decimală.“

— Domnul Leuwen şi fiul său, spunea domnul de Vaize soţiei sale, vor probabil să-mi dovedească cum că am greşit neoferindu-i o prefectură după înapoierea de la Caen. Ce mai vrea ? A fost avansat şi decorat, aşa cum i-am făgăduit în caz de reuşită, deşi n-a reuşit.

Doamna de Vaize îl invita pe Lucien de trei-patru ori pe săptămînă, furîndu-i din vremea atît preţioasă pentru hîrţoagele lui.

Doamna Grandet găsea de asemenea numeroase pretexte ca să-l vadă în timpul zilei. Din simpatie și recunoștință față de tatăl său, Lucien căuta să profite de aceste prilejuri, prefăcîndu-se îndrăgostit cu adevărat. Făcea socoteala că o vede pe doamna Grandet cel puțin de douăsprezece ori pe săptămînă. „Dacă publicul e cu ochii pe mine, trebuie să mă creadă grozav de îndrăgostit, și sînt spălat pe veci de bănuiala de a fi saint-simonian.“ Ca să-i placă doamnei Grandet, se distingea printre tinerii parizieni cît mai grijulii în îmbrăcăminte.

— Nu faci bine că te întinerești, îi spunea tatăl său. Dacă ai avea treizeci și șase de ani sau măcar mutra severă a unui doctrinar, ți-aș putea oferi situația pe care aș dori-o.

Capitolul LXXIII

Așa mergeau lucrurile de o lună și jumătate și Lucien se împăca cu gîndul că nu mai putea să țină tot pe atîta, cînd într-o bună zi doamna Grandet îi scrise domnului Leuwen, cerîndu-i o convorbire de un ceas, a doua zi, la ora 10, la doamna de Thémines. „Mă și trateză ca pe un ministru, ce situație favorabilă !“ spuse domnul Leuwen.

A doua zi, doamna Grandet începu cu nesfîrșite asigurări de prietenie.

În timpul acestor circumlocuțiuni prea lungi, domnul Leuwen rămînea grav și nepăsător. „Trebuie să fiu ministru, de vreme ce mi se cer audiențe.“ În sfîrșit, doamna Grandet trecu la lauda sincerității ei proprii... Domnul Leuwen număra minutele după pendula de pe șemineu. „În primul rînd și mai ales, trebuie să tac,

nici o glumă cu această junǎ femeie atît de prospeţică, atît de tînără şi deja atît de ambiţioasă. Ce vrea însă ? În definitiv, e lipsită de tact, ar trebui să-şi dea seama că mă plictisesc... De obicei are maniere mai nobile, dar îi lipseşte inteligenţa aceea reală a unei fetişcane de la Operă."

Îi trecu însă plictiseala cînd doamna Grandet îi ceru făţiş un portofoliu ministerial pentru domnul Grandet.

— Regele ţine mult la domnul Grandet, adăugă ea, şi ar fi foarte mulţumit să-l vadă în fruntea treburilor publice. Despre bunăvoinţa de la castel avem dovezi, pe care vi le-aş expune cu de-amănuntul dacă doriţi şi dacă-mi daţi răgaz.

La aceste cuvinte, domnul Leuwen îşi luă o înfăţişare foarte rece ; scena începea să-l distreze, merita osteneala să joace comedia.

Alarmată şi oarecum descumpănită, cu toată stăruinţa ei, care nu dezarma lesne, doamna Grandet începu să vorbească de prietenia lui, a domnului Leuwen, faţă de dînsa...

Domnul Leuwen rămase tăcut, ca şi absorbit, faţă de tirada ei cu prietenia. Doamna Grandet văzu că tentativa ei dădea greş. „Să nu-mi fi compromis interesele", îşi spuse ea. Ideea aceasta o pregăti pentru hotărîri mari, ascuţindu-i mintea la maximum. Situaţia ei se înrăutăţea văzînd cu ochii, domnul Leuwen nu mai era faţă de dînsa omul de la începutul întrevederii. Mai întîi se nelinişti, apoi se înfricoşă. Asemenea stări sufleteşti o prindeau bine, dîndu-i o fizionomie interesantă. Domnul Leuwen îi spori teama.

Lucrurile se agravară pînă într-atît, încît doamna Grandet se hotărî să-l întrebe dacă are ceva împotriva ei. Domnul Leuwen, care de trei sferturi de oră păstra o tăcere oarecum posomorîtă, se ţinea greu în momentul acela să nu izbucnească în rîs.

„Dacă rîd, gîndea, își va da seama de grozăvia celor ce-i voi spune și pierd toată agonisita unei ore de plictiseală. Scap ocazia de a sonda adîncimea acestei celebre femei virtuoase.“

În sfîrșit, ca prin minune, domnul Leuwen, care devenise dintr-o dată de o politețe exasperantă, începu să lase a se întrezări cum că nu va întîrzia să catadicsească, poate, a se explica. Își ceru nesfîrșite iertăciuni pentru comunicarea ce-o avea de făcut, iar apoi pentru cuvîntul crud pe care va fi nevoit să-l folosească. Se distră să-i lase doamnei Grandet cîmp liber spaimei. „La urma urmelor, n-are caracter, iar bietul Lucien va dobîndi o metresă plicticoasă dacă o va avea. Frumusețile astea celebre sînt admirabile din punct de vedere decorativ, de văzul lumii, și nimic mai mult. Trebuie s-o vezi într-un salon măreț, printre douăzeci de diplomați împodobiți cu tinichelele lor, cruci și panglici. Aș fi curios să știu dacă, în definitiv, doamna de Chasteller a lui prețuiește mai mult. Imposibil, în privința frumuseții fizice, ca să spun așa, măreția pozei, frumusețea reală a acestor brațe încîntătoare ! Pe de altă parte, e cît se poate de sigur că, deși încerc plăcerea de a-mi bate joc de ea, mă plictisește, sau cel puțin stau cu ochii la pendulă, numărînd minutele. Dacă ar avea tot atîta caracter cîtă frumusețe are, ar fi trebuit să-mi reteze vorba de douăzeci de ori și să mă execute. Se lasă tratată ca un recrut pe care-l duci să se bată în duel.“

În sfîrșit, după mai multe minute de propuneri directe, care intensificară la maximum spaima penibilă a doamnei Grandet, domnul Leuwen rosti cu o voce joasă și adînc mișcată aceste cuvinte :

— Vă voi mărturisi, doamnă, că nu-mi puteți fi simpatică, deoarece din pricina dumneavoastră fiul meu se va prăpădi de plămîni.

„Vocea m-a ajutat bine, gîndi domnul Leuwen, am găsit tonul just și expresiv.“ Domnul Leuwen nu era însă menit, în definitiv, să fie un mare om politic, un Talleyrand în ambasadă pe lîngă niște personaje grave. Plictiseala îl indispunea, nefiind sigur că va putea rezista la ispita de a se distra printr-o ieșire glumeață sau insolentă.

După ce rosti vorba cea mare, domnul Leuwen simți că-l apucă o nevoie de rîs atît de puternică, încît plecă în mare grabă.

Doamna Grandet, după ce zăvorî ușa iarăși, rămase aproape o oră nemișcată în fotoliu. Avea o înfățișare gînditoare, și ochii mari deschiși, ca *Fedra* domnului Guérin [1] la „Luxembourg“.

Nici un ambițios, chinuit de zece ani de așteptare, n-a dorit ministerul așa cum îl dorea ea în clipa aceea. „Ce rol de jucat e acela al doamnei Roland [2], în mijlocul acestei societăți în descompunere ! Voi face toate circularele soțului meu, care n-are condei. Nu pot ajunge la o situație frumoasă fără o mare pasiune nefericită, a cărei victimă ar fi bărbatul cel mai distins din cartierul Saint-Germain. Farul acesta aprins m-ar ridica sus de tot. Pot îmbătrîni însă în situația mea de astăzi, fără probabilitatea împlinirii acestui eveniment, în timp ce oameni de felul acesta, desigur nu de nuanța cea mai nobilă, dar de o culoare foarte satisfăcătoare, cu totul suficientă, mă vor înconjura din clipa în care domnul Grandet va fi ministru... Doamna de Vaize nu-i decît o prostuță, și abia mai prididește. Oamenii

---

[1] Referire la tabloul pictorului francez *Pierre-Narcisse Guérin* (1774—1833).

[2] *Roland de La Platière, Jeanne Manon* (1754—1793), cunoscută sub numele de Madame Roland ; salonul ei, frecventat în special de girondini, a jucat un rol de seamă în viața politică a vremii ; a fost executată în 1793. Soțul ei fusese ministru de interne între 1792—1793.

cuminți gravitează totdeauna în jurul stăpînului bugetului.“

Motivele se îmbulzeau în mintea doamnei Grandet confirmîndu-i sentimentul fericirii de a fi ministru ; or, alta era chestiunea. Alte gînduri înflăcărau sufletul mare al doamnei Roland în ajunul ministeriatului soțului ei. Astfel imită însă veacul nostru pe oamenii mari din 93 ; astfel a avut caracter domnul de Polignac. Se copiază faptul material : a fi ministru, a da lovitură de stat, a face o zi, un 4 *prairial*, un 10 august [1], un 18 *fructidor* [2], cît privește însă mijloacele succesului și motivele acțiunii, nu se mai adîncesc lucrurile.

Cînd era însă vorba de prețul cu care trebuia să cumpere toate aceste avantaje, pe doamna Grandet o părăsea cu totul imaginația, nici nu voia să se gîndească la asta, avea inteligența seacă. Nu voia să consimtă fățiș, dar cu atît mai puțin să refuze. Simțea nevoia unei discuții lungi și zadarnice, ca să-și obișnuiască imaginația. Sufletul ei aprins de ambiție nu mai dădea atenție acelei condiții neplăcute, de un interes secundar însă. Își dădea seama că va avea remușcări, nu de natură religioasă, ci de natură nobiliară.

„O doamnă mare, o ducesă de Longueville, o doamnă de Chevreuse, ar fi dat tot atît de puțină atenție condiției acesteia neplăcute ?“ își repeta ea în grabă. Nu-și răspundea, nesinchisindu-se mai de loc de întrebare, absorbită numai și numai de contemplarea portofoliului ministerial. „Cîți valeți îmi vor trebui ? Și cîți cai ?“

---

[1] Ziua răsturnării monarhiei şi a proclamării Comunei revoluționare din Paris (1792).

[2] Ziua în care s-a hotărît anularea alegerii deputaților regaliști, trimiterea lor în colonii şi intensificarea măsurilor împotriva propagandei monarhice din țară, ca urmare a încercării regaliștilor de a da o lovitură de stat (4 septembrie 1797).

Femeia aceasta, a cărei virtute era atît de celebră, dădea atît de puţină atenţie obişnuinţei sufleteşti numită pudoare, încît uita să-şi răspundă la întrebările pe care şi le punea în privinţa acesteia, măcar de formă, trebuie să mărturisim.

În sfîrşit, după ce, timp de trei sferturi de oră, gustase din plăcerile viitorului ministeriat, dădu oarecare atenţie întrebării pe care şi-o repeta pentru a cincea sau a şasea oară : „Oare doamnele de Chevreuse sau de Longueville ar fi consimţit ? De bună seamă, acele doamne mari ar fi consimţit. Un lucru le situează mai prejos de mine sub raportul moral, faptul că ele consimţeau la asemenea purtări dintr-un soi de semipasiune, dacă nu cumva şi dintr-un îndemn mai puţin nobil. Ele puteau fi seduse. Eu, una, nu pot !“ Şi se admira îndelung : „În purtarea mea e numai înaltă înţelepciune, numai prudenţă. Nici un gînd de plăcere.“

Cu totul înseninată sau cel puţin liniştită sub acest raport feminin, doamna Grandet se lăsă iarăşi în voia dulcii contemplări a urmărilor probabile ale ministeriatului din perspectiva poziţiei sale sociale... „Un nume trecut printr-un minister rămîne celebru pe veci. Dintre oamenii care alcătuiesc întîia clasă a naţiunii, mii de francezi nu cunosc decît numele celor ce au fost miniştri.“

Imaginaţia doamnei Grandet pătrundea în viitor. Îşi umplea tinereţea cu evenimentele cele mai măgulitoare. „Voi fi totdeauna dreaptă, totdeauna bună, dar cu demnitate, şi faţă de toată lumea, voi înmulţi legăturile de tot felul cu societatea, şi nu vor trece nici zece ani, şi Parisul întreg va clocoti la auzul numelui meu. Publicul s-a şi obişnuit, de o bucată de vreme, cu pa-

latul şi cu recepţiile mele... În sfîrşit, o bătrîneţe ca a doamnei Récamier [1], cu mai multă avere, probabil."

Nu se întrebă decît o clipă, de formă : „Va avea oare domnul Leuwen destulă influenţă ca să ofere un portofoliu domnului Grandet ? După ce-i voi fi plătit preţul convenit, nu-şi va bate joc de mine ? Trebuie să cercetez, desigur, lucrul acesta, primele condiţii ale unui contract constau în posibilitatea de a preda obiectul vîndut."

Demersul doamnei Grandet era făcut în înţelegere cu soţul ei, dar ea se feri să-i dea socoteală de răspuns cu toată exactitatea.

Deşi presimţea că n-ar fi fost cu totul imposibil să-l aducă la un fel de a vedea lucrurile în mod înţelept, filozofic şi politic, asta presupunînd totuşi o discuţie penibilă pentru o femeie care se respectă, îşi zise : „E mai bine să săr peste asta".

Nu se simţi însă prea bucuroasă seara, la sosirea lui Lucien. Încurcată, coborî privirea. Conştiinţa îi spunea : „Iată fiinţa prin care pot fi soţia ministrului de interne".

Lucien, care habar n-avea de demersul tatălui său, observă mai puţină afectaţie şi mai mult firesc, oarecare licăriri de intimitate şi bunătate în purtările doamnei Grandet faţă de dînsul ; prefera acest fel de a fi, mai apropiat oarecum de simplitate şi naturaleţe, pretinsului spirit strălucitor, cu care se măgulea doamna Grandet ; în seara aceea zăbovi mai mult în preajma ei. Prezenţa lui o stingherea însă pe doamna Grandet, deoarece ea stăpînea mai mult teoria decît practica înaltei intrigi politice, care era însăşi viaţa de fiecare zi a unei Chevreuse sau de Longueville, în vremea cardinalului de Retz. Ea îl concedie pe Lucien cu o mu-

---

[1] *Récamier, Jeanne-Françoise-Julie-Adélaïde* (1777—1849), în al cărei salon, celebru în timpul Restauraţei, se adunau cei mai cunoscuţi oameni politici şi de cultură ai vremii.

trişoară poruncitoare şi prietenoasă, care-i spori acestui plăcerea de a se vedea eliberat la ora 11 seara.

În noaptea aceea, doamna Grandet adormi cu greu. Abia în zori, pe la ora 5 sau 6 dimineaţa, fericirea de a fi soţie de ministru îi îngădui odihna.

Dacă s-ar fi găsit în palatul de pe strada Grenelle, senzaţiile ei de fericire n-ar fi fost mai violente. Era o femeie atentă la realitatea vieţii.

În timpul nopţii se necăji de vreo cinci-şase ori la calcularea numărului şi preţului livrelelor, de pildă. Livrelele domnului Grandet erau în parte din postav galben, care, în ciuda recomandărilor ei, nu-şi păstrau prospeţimea decît timp de-o lună. Cît de mult aveau să crească cheltuielile şi mai ales supravegherea, avînd în vedere numărul mare al costumelor de care va avea nevoie !

Socotea : portarul, vizitiul, valeţii, dar calculul ei se opri aici, dată fiind incertitudinea numărului valeţilor. „Mîine voi face o vizită îndemînatică doamnei de Vaize, fără ca ea să-şi dea seama că vin să-i inspectez casa ; ce vulgar ar fi dacă ar putea broda o anecdotă de pe urma acestei vizite ale mele. Să nu ştiu ce comportă casa unui ministru ! Domnul Grandet ar trebui să se priceapă la lucrurile astea, dar cu mintea lui atît de puţină..."

Şi numai la deşteptarea ei, la ora 11 dimineaţa, doamna Grandet se gîndi la Lucien ; surîse de îndată, găsi că-i place, că-i place mult mai mult decît în ajun.

Printr-însul doar putea obţine măririle acestea, pe care i le oferea o viaţă nouă.

Seara, se înroşi de plăcere la sosirea lui : „Are maniere desăvîrşite, gîndea. Ce înfăţişare nobilă ! Ce puţin zel ! Cît de mult se deosebeşte de-un grosolan deputat provincial ! Chiar şi cei mai tineri sînt, înaintea mea, ca nişte închinători cucernici la biserică. Lacheii din anticameră îi zăpăcesc cu totul."

Capitolul LXXIV

În timp ce Lucien se mira de caracterul deosebit al primirii lui din ziua aceea în casa Grandet, doamna Leuwen avea o convorbire importantă cu soţul ei.

— Ei, scumpul meu, îi spunea, ambiţia ţi-a sucit capul, un cap atît de solid, Doamne ! Situaţia sănătăţii dumitale se va resimţi. La ce-ţi foloseşte ambiţia ? etc., etc. Bani ? Decoraţii înalte ?

Astfel îi vorbea doamna Leuwen soţului ei, care se apăra prost. Cititorul nostru se va mira poate că o femeie care, la 45 de ani, era încă cea mai bună prietenă a lui vorbea cu atîta sinceritate.

Cu un om de o inteligenţă singulară, şi cam nebun, ca domnul Leuwen, ar fi fost foarte primejdios să nu fii de o naivitate desăvîrşită. După ce ar fi fost păcălit o lună, două datorită zăpăcelii sau nepăsării, toate puterile inteligenţei lui într-adevăr uimitoare s-ar fi concentrat într-o bună zi, ca focul într-un furnal cu pereţi care răsfrîng căldura, asupra obiectului înşelăciunii ; prefăcătoria ar fi fost dezvăluită, luată în rîs, şi încrederea pierdută pe veci.

Din fericire pentru buna înţelegere, dintre cei doi soţi, îşi spuneau unul altuia tot ce gîndeau. În mijlocul unei lumi atît de mincinoase, mai mult în relaţiile intime poate decît în cele sociale, izul acesta de sinceritate desăvîrşită avea un farmec a cărui prospeţime stăruia în ciuda trecerii anilor.

Ca niciodată, domnul Leuwen fusese cît pe-aci să mintă în momentul acela. Deoarece succesul său la Cameră nu-l costase nici o osteneală, nu putea crede în trăinicia şi nici în realitatea lui, oarecum.

În aceasta constau iluzia şi sîmburele de sminteală, precum şi dovada nespusei plăceri iscate de succesul

acesta al său și situația neverosimilă pe care i-o crease numai în trei luni.

Dacă domnul Leuwen și-ar fi păstrat, cu prilejul acesta, sîngele rece, care nu-l părăsea nici în afacerile bănești cele mai mari, și-ar fi spus :

„Iată o nouă întrebuințare a unei forțe pe care-o am de multă vreme. E o mașină cu aburi puternică, pe care nu mă gîndisem încă s-o pun să funcționeze în sensul acesta."

Undele de senzații noi stîrnite de un succes atît de uimitor făceau ca bunul-simț al domnului Leuwen să se clatine puțin, lucru pe care-i era rușine să-l mărturisească pînă și soției sale. După vorbă multă, domnul Leuwen nu mai avu încotro.

— Ei bine, da, spuse el în sfîrșit, am un acces de ambiție, însă ceea ce e curios e că nu știu ce să doresc.

— Norocul îți bate la ușă, trebuie să te hotărăști de îndată ; dacă nu-i deschizi, va bate în altă parte.

— Minunile Atotputernicului sar în ochi mai ales cînd operează asupra unei materii josnice și inerte. Îl fac pe Grandet ministru, sau cel puțin încerc.

— Domnul Grandet ministru ! spuse doamna Leuwen surîzînd. Ești nedrept cu Anselme ! De ce să nu te gîndești la el ?

(Cititorul a uitat poate că Anselme era vechiul și credinciosul valet al domnului Leuwen.)

— Așa cum e, răspunse domnul Leuwen cu seriozitatea aceea glumeață care-i făcea atîta plăcere, Anselme, deși în vîrstă de 60 de ani, e mai priceput în treburile publice decît domnul Grandet. După un concediu de o lună, ca să se vindece de mirare, va rezolva afacerile — mai cu seamă cele mari, în care trebuie un adevărat bun-simț — mai bine decît domnul Grandet. Anselme n-arc însă o soție pe cale de-a deveni metresa fiului meu ; împingîndu-l pe Anselme în fruntea Mi-

nisterului de Interne, lumea n-ar vedea că în persoana lui îl fac ministru pe Lucien.

— Ah, ce aflu ?! exclamă doamna Leuwen, iar surîsul cu care ascultase enumerarea meritelor lui Anselme îi dispăru numaidecît. Ai să-mi compromiți fiul. Lucien va fi victima acelei minți neastîmpărate, acelei femei care aleargă după fericire ca un suflet nemîngîiat, fără s-o atingă însă niciodată. Îl va face nefericit și neliniștit ca și dînsa. Cum de n-a fost izbit de caracterul ei vulgar ? E o *copie continuă !*

— Dar e cea mai frumoasă femeie din Paris, sau, cel puțin, cea mai strălucitoare. Nu poate avea un amant, ea, care a fost atît de cuminte pînă acum, fără ca să știe Parisul întreg, și dacă acest amant are cît de cît un nume cunoscut în lumea cea bună, alegerea ei îl situează în primul rînd.

După o lungă discuție, care nu fu lipsită de farmec pentru doamna Leuwen, ea se lăsă convinsă de acest adevăr, mărginindu-se în a susține că Lucien e prea tînăr ca să poată fi prezentat publicului și mai ales celor două Camere ca un om de afaceri, ca un om politic.

— Îl dezavantajează înfățișarea-i elegantă și grația cu care se îmbracă. Mai tîrziu, cît mai curînd adică, sper să-i dau doamnei Grandet anumite indicații în privința aceasta. În sfîrșit, scumpa mea, sper că am alungat-o pe doamna de Chasteller din inima lui și-ți pot mărturisi astăzi că am tremurat de frica ei. Trebuie să știi că Lucien lucrează foarte bine. Am niște informații minunate în privința asta din partea bătrînului Dubreuil, subșef de birou de pe vremea amicului meu Crétet, sînt douăzeci și nouă de ani de atunci. Lucien rezolvă la minister tot atîtea lucrări cît trei șefi de birou. Nu s-a lăsat influențat de nici una din racilele rutinei pe care prostănacii o numesc uz, *pricepere* în treburi. Lucien dezleagă totul limpede, cu îndrăzneală,

într-un fel care l-ar putea compromite poate, dar aşa ca să nu mai dea îndărăt. A declarat război birocraţiei, poruncind ca toate scrisorile să nu cuprindă mai mult de zece rînduri. În ciuda lecţiei de la Caen, operează mereu în acelaşi fel îndrăzneţ şi hotărît. Şi, ia seama că, aşa cum ne înţelesesem, nu i-am spus niciodată părerea mea răspicată despre purtarea lui în alegerea domnului Mairobert. Am apărat-o indirect la Cameră, lăsîndu-i însă poate impresia că nu-mi împlinisem decît o îndatorire de familie. Îl voi face secretar general, dacă voi putea. Dacă mi se refuză titlul din cauza vîrstei sale, va fi măcar secretar general efectiv, cu vacanţa postului, şi va împlini funcţia în calitate de secretar particular. Într-un an îşi va frînge gîtul sau îşi va crea un renume, iar eu voi spune ca prostul :

J'ai fait pour lui rendre
Le destin plus doux
Tout ce qu'on peut attendre
D'une amitié tendre. [1]

Eu, unul, scap cu faţa curată. Se va vedea că l-am făcut pe Grandet ministru pentru că fiul meu nu e încă de calibrul necesar. Dacă nu reuşesc, n-am să-mi reproşez nimic ; norocul nu bătea aşadar la uşa mea. Dacă reuşesc cu Grandet, iată-mă liniştit pentru o jumătate de an.

— Domnul Grandet se va putea oare menţine ?

— Poate că da, poate că nu. Va avea pe proşti de partea lui, va avea, nu mă-ndoiesc, pentru cheltuielile casnice o sută de mii de franci anual, în afară de apuntamente. Ceea ce e foarte mult. Nu-i vor lipsi cu totul decît inteligenţa în discuţii şi *bunul-simţ* în treburi.

— Atîta tot, spuse doamna Leuwen.

---

[1] Am făcut, ca să-i îndulcesc destinul, tot ce se poate aştepta de la o afecţiune duioasă.

— Altminteri, fără cusur. La Cameră va vorbi cum ştii. Va cita ca un lacheu discursurile excelente pe care i le voi comanda la cei mai buni fabricanţi, cu două mii de franci discursul *reuşit*. Voi vorbi. Cu acelaşi succes în apărare, ca şi în atac ? Sînt curios să văd, şi nesiguranţa mă distrează. Fiul meu şi Coffe îmi vor face schema discursurilor mele de apărare... Lucrul poate fi foarte searbăd... Cred şi eu...

. . . . . .

În fond, doamna Leuwen era foarte şocată de latura feminină a acestei învoieli.

— E de prost-gust. Mă mir cum de te poţi amesteca în asemenea lucruri.

— Scumpa mea, jumătate din istoria Franţei are la bază aranjamente tot atît de exemplare ca şi acesta. Trei sferturi din averile marilor familii care se ţin astăzi atît de măreţe au fost întocmite odinioară de mîna amorului.

— Ce amor, Dumnezeule !

— Ai să te certi cu mine asupra numelui acestuia cinstit pe care l-au adoptat istoricii Franţei ? Dacă mă necăjeşti, voi spune lucrului pe nume. De la Francisc I la Ludovic al XV-lea, ministerele, cel puţin două din trei, cîte erau vacante au fost împărţite de către doamne. Ori de cîte ori naţiunea noastră nu suferă de friguri, se întoarce la obiceiurile astea, care-i sînt proprii. Şi e păcat să faci ce s-a făcut de-a pururi ?

Aceasta era adevărata morală a domnului Leuwen. Soţia sa, născută sub Imperiu [1], avea acea morală severă, potrivită începutului despotismului. Doamna Leuwen se împăca destul de greu cu asemenea morală.

---

[1] Stendhal calculează greşit. La proclamarea imperiului (1804), doamna Leuwen era în vîrstă de 13—14 ani.

Capitolul LXXV

Obișnuindu-se cu fericirea de-a fi soție de ministru, doamna Grandet se gîndi că domnul Leuwen ar putea fi zăpăcit de durere, întrucît fiul său avea să cadă victima unei iubiri fără speranță, sau cel puțin se punea într-o situație ridicolă, deoarece ea nu se întrebase niciodată despre iubirea lui Lucien. Ea nu cunoștea decît copiile șarjate ale iubirii, așa cum se văd obișnuit în lume, iar ea neavînd ochi să o vadă unde este și unde se ascunde.

Problema cea mare la care se întorcea mereu doamna Grandet era următoarea :

„Are domnul Leuwen putere să facă un ministru ? Este, fără îndoială, un orator foarte la modă ; în ciuda vocii lui aproape imperceptibile, e incontestabil singurul om ascultat în Cameră, se spune că regele îl prizește în taină, e în cele mai bune relații cu generalul N..., ministrul de război. Toate aceste împrejurări laolaltă alcătuiesc desigur o situație strălucită, dar de aici pînă la a-l hotărî pe rege, un om atît de fin și de dibaci, greu de înșelat, să încredințeze un minister domnului Grandet, distanța e nemăsurată !“ Și doamna Grandet ofta adînc.

Chinuită de această nesiguranță, care, încet-încet, timp de două zile, îi submina fericirea, doamna Grandet se hotărî curajos și ceru cu îndrăzneală o întîlnire domnului Leuwen.

„Nu trebuie să-l tratez ca pe un bărbat“, gîndi, invitîndu-l fără teamă la ea acasă.

— Problema e atît de însemnată *pentru noi*, încît cred că nu vei găsi ciudat dacă te rog fierbinte să-mi dai unele amănunte în privința speranțelor pe care mi-ai îngăduit să le nutresc.

„Așadar, își spuse domnul Leuwen, surîzînd lăuntric, nu e în discuție prețul, ci numai siguranța cu privire la livrarea lucrului vîndut."

Domnul Leuwen (cu accentul cel mai intim și mai sincer) :

— Sînt fericit, doamnă, văzînd cum se strîng mereu mai mult legăturile vechii și bunei noastre prietenii. Și deoarece de-acum înainte trebuie să devină intime, ca să le aducem de îndată la gradul acela de dulce sinceritate și de desăvîrșită încredere, vă rog să-mi îngăduiți un limbaj ferit de orice zadarnică travestire... ca și cum ați face de pe acum parte din familie... (La aceste cuvinte, domnul Leuwen își stăpîni cu greu o clipire răutăcioasă.) Trebuie să vă cer o discreție absolută ? Nu vă ascund un fapt pe care, sînt sigur, cu inteligența dumneavoastră, pe cît de adîncă, pe atît de justă, trebuie să-l fi și ghicit, de altfel. Domnul conte de Vaize stă la pîndă. Un singur indiciu, un singur fapt pe care l-ar putea surprinde acest ministru prin cei o sută de spioni ai săi, ca marchizul de G... sau domnul R..., bine cunoscuți dumneavoastră, ar putea încurca micile noastre aranjamente. Domnul de Vaize vede că-i scapă ministerul, și nu poți să nu-i recunoști o activitate intensă, în fiecare zi face cîte zece vizite înainte de ora opt dimineața. Iar ora asta nepotrivită pentru Paris îi măgulește pe deputați, cărora le amintește activitatea de pe vremea cînd își făceau stagiul de scriitori pe lîngă un procuror. Domnul Grandet, ca și mine, e în fruntea unei bănci ; iar banca, din iulie, este în fruntea statului. Burghezia a luat locul nobilimii, și banca e nobilimea clasei burgheze. Domnul Laffitte [1], închipuindu-și că toți oamenii sînt niște

[1] *Laffitte, Jacques* (1767—1844), financiar și om politic francez. În timpul Restaurației a făcut parte din aripa moderată a opoziției burgheze ; contribuie la înscăunarea lui Ludovic-Filip.

îngeri, a atras clasei sale pierderea ministerului. Împrejurările cheamă finanţele să recucerească stăpînirea şi să reia ministerul, ele însele sau amicii lor... Bancherii erau învinuiţi că sînt proşti, dar indulgenţa Camerei a binevoit să mă pună în situaţia de a dovedi că, la nevoie, ştim să-i împopoţonăm pe adversarii noştri politici cu epitete ce nu se uită prea lesne. Ştiu mai bine decît oricine că aceste epitete nu sînt decisive, dar Camerei nu-i plac lucrurile decisive, iar regelui nu-i plac decît banii. Regele are nevoie de mulţi soldaţi, ca să-i poată ţine în frîu pe muncitori şi pe republicani. Guvernul este în cel mai înalt grad interesat să cruţe bursa. Un minister nu poate lichida Bursa, pe cînd Bursa poate lichida un minister. Guvernul actual e pe drojdie.

— Aşa spune şi domnul Grandet.

— Are vederi juste, dar, pentru că-mi îngăduiţi limbajul prieteniei celei mai intime, vă voi mărturisi că fără dumneavoastră, doamnă, nu m-aş fi gîndit niciodată la domnul Grandet. Vă voi întreba cu brutalitate : credeţi că aveţi destulă autoritate faţă de dînsul ca să-l conduceţi în toate acţiunile principale ale ministerului său ? Îi trebuie toată dibăcia dumneavoastră ca să se înţeleagă cu generalul. Regele are nevoie de armată, şi numai generalul o poate administra şi stăpîni. Îi plac însă banii, vrea bani mulţi, şi ministrul de finanţe e cel care trebuie să-i facă rost de aceşti bani. Domnul Grandet va avea să ţină cumpăna dreaptă între general şi ministrul banilor, altfel se va ajunge la ruptură. Azi, de pildă, neînţelegerile dintre general şi ministrul finanţelor au atras vreo douăzeci de certuri, urmate de tot atîtea împăcări. Gîlceava dintre cele două părţi nici nu mai îngăduie să se pună în discuţie chestiunile cele mai simple. Generalul, în căutare de cît mai mulţi bani, şi-a aruncat aşadar privirea asupra unui bancher pentru Ministerul de Interne, vrea, între

noi fie zis, un om pe care să-l opună, la nevoie, ministrului de finanţe, un om care să înţeleagă deosebitele valori ale banului la diferitele ore ale zilei. Bancherul acesta, ministru de interne, omul acesta, care poate înţelege operaţiile de bursă şi domina pînă într-o oarecare măsură manevrele domnului Rotschild [1] şi ale ministrului de finanţe, se va numi oare Leuwen sau Grandet ? Eu sînt un om tare leneş şi tare bătrîn, ca să fiu sincer. Nu-l pot face încă pe fiul meu ministru, nu-i nici măcar deputat, nu ştiu dacă va putea să vorbească, pentru că de şase luni l-ai amuţit... Îl pot face însă ministru pe omul prezentabil ales de persoana care va salva viaţa fiului meu.

— Nu mă îndoiesc de sinceritatea bunei dumneavoastră intenţii în ceea ce *ne* priveşte.

— Înţeleg, dar vă cam îndoiţi, motiv în plus pentru mine ca să admir înţelepciunea dumneavoastră, vă îndoiţi de puterea mea. Cînd sînt în discuţie marile interese ale Curţii şi ale politicii, îndoiala e cea dintîi datorie, şi nu se consideră a fi o jignire pentru nici una din părţile contractante. Oricine îşi poate face iluzii cu privire la sine însuşi, compromiţînd nu numai interesele unui amic, dar şi propriile sale interese. V-am spus că mi-aş putea fixa privirea asupra domnului Grandet, dar dumneavoastră vă cam îndoiţi de puterea mea. Nu vă pot da ministerul de interne sau de finanţe aşa cum v-aş da buchetul acesta de violete. Nici chiar regele, avînd în vedere uzanţele noastre de astăzi, nu vă poate face un asemenea dar. Un ministru, în fond, trebuie să fie ales de cinci-şase persoane, iar fiecare din acestea are mai curînd dreptul de *veto* în ceea ce priveşte alegerea celorlalţi decît dreptul absolut de a-şi impune candidatul, căci, în definitiv, nu uitaţi, doamnă, că aici e vorba să fii întru totul pe

[1] Pe vremea aceea, cel mai bogat bancher din Franţa.

placul regelui, să fii oarecum pe placul Camerei Deputaţilor şi, în sfîrşit, să nu superi prea mult sărmana Cameră a Pairilor. Depinde de dumneavoastră, preafrumoasa mea, să reflectaţi dacă vreţi să credeţi că vreau să fac tot ce-mi stă în putinţă ca să vă instalez în palatul de pe strada Grenelle. Înainte de-a aprecia gradul meu de devotament faţă de interesele dumneavoastră, încercaţi să vă faceţi o idee limpede despre cîtimea de influenţă pe care de două-trei ori în douăzeci şi patru de ore mi-a încredinţat-o hazardul.

— Cred în dumneavoastră, şi încă mult, şi faptul că am acceptat o discuţie cu un subiect ca acesta e o dovadă destul de puternică. Dar de la încrederea mea în inteligenţa dumneavoastră superioară şi în norocul dumneavoastră şi pînă la sacrificiile ce mi le cereţi, e departe.

— Aş fi nemîngîiat să jignesc cîtuşi de puţin încîntătoarea gingăşie, proprie sexului dumneavoastră, care ştie să adauge atîta farmec strălucirii tinereţii şi frumuseţii celei mai desăvîrşite. Doamna de Chevreuse, ducesa de Longueville, toate femeile care au lăsat un nume în istorie, dar mai ales au întemeiat norocul casei lor, au stat cîteodată de vorbă şi cu medicul. Ei bine, eu sînt medic sufletesc, sfătuitorul nobilei ambiţii pe care frumoasa dumneavoastră poziţie v-a sădit-o în inimă. Într-un veac, şi în mijlocul unei societăţi nestatornice ca nisipul, unde nimic nu-i temeinic, unde totul se spulberă, inteligenţa dumneavoastră superioară, averea dumneavoastră cea mare, bravura domnului Grandet şi calităţile dumneavoastră personale v-au creat o situaţie reală, rezistentă, independentă de capriciile puterii. N-aveţi să vă temeţi decît de un singur duşman : de modă. Sînteţi în clipa aceasta favorita ei, însă oricît ar fi meritul dumneavoastră, moda se plictiseşte. Dacă pînă-ntr-un an, un an şi jumătate, nu oferiţi nimic nou admiraţiei acestui public care vă recunoaşte în clipa de faţă meritele şi vă

ridică atît de sus, veți fi în primejdie : cel mai mic fleac, o trăsură de prost-gust, o boală, un moft, vă vor rîndui, cu toate că sînteți atît de tînără, printre valorile trecutului.

— E mult timp de cînd mi-am dat seama de acest mare adevăr, spuse doamna Grandet cu accentul înciudat al unei regine căreia i se amintește la timp nepotrivit o înfrîngere a armatelor sale ; e mult timp de cînd mi-am dat seama de acest mare adevăr : voga e un foc care se stinge dacă nu crește.

— Mai există un adevăr de mîna a doua, tot atît de frecvent în practică, și anume că bolnavul care se supără pe medicul său și împricinatul pe avocatul său, în loc să-și cruțe energia, ca să-și înfrunte adversarii, sînt departe de a-și restabili situația.

Domnul Leuwen se ridică.

— Scumpa mea frumoasă, momentele-s prețioase. Dacă vreți să mă tratați ca pe unul dintre adoratorii dumneavoastră, încercînd să-mi suciți capul, vă voi spune că nu mai am cap de sucit și mă voi duce să-mi încerc norocul aiurea.

— Sînteți un om crud. Ei bine, vă ascult !

Doamna Grandet făcu bine nemaiîncercînd să spună vorbe late, iar domnul Leuwen, mai curînd un om al plăcerilor și cu toane decît om de afaceri și ambițios, începea să simtă că e ridicol să-și lege planurile de capriciile unei femeiuști și căuta, mintal, alte aranjamente ca să-și poată evidenția fiul. „Nu sînt făcut pentru minister, sînt prea leneș și prea deprins să mă distrez, fără grija zilei de mîine, își spunea el, în timp ce doamna Grandet își alegea cuvintele cele mai sonore. Dacă aș avea înaintea mea pe rege, iar nu pe femeiușca asta pariziană, care vorbește aiurea și bate cîmpii, aș fi tot atît de plictisit, și asta nu mi s-ar ierta niciodată. Așadar, trebuie să mă străduiesc din răsputeri pentru fiul meu.“

— Doamnă, spuse ea trezindu-se din vis, vreţi să vorbiţi cu mine aşa cum aţi vorbi unui bătrîn de şaizeci şi cinci de ani, cu ambiţii politice în momentul de faţă, sau vreţi să continuaţi a-mi face cinstea de-a mă trata ca pe un tînăr frumos, orbit de farmecul dumneavoastră, ca şi toţi ceilalţi ?

— Vorbiţi, domnule, vorbiţi, spuse doamna Grandet cu vioiciune, deoarece, dibace cum era să descifreze în ochii lor gîndurile interlocutorilor ei, începea să se teamă. I se părea că domnul Leuwen, aşa cum şi era de fapt, îşi pierduse de-a binelea răbdarea.

— E absolut necesar ca unul din noi doi să aibă încredere în fidelitatea celuilalt.

— Ei bine, vă voi răspunde cu sinceritatea pe care în chiar clipa aceasta mi-o înfăţişaţi ca pe-o datorie ; de ce sînt datoare *să am* încredere ?

— Aşa cere puterea împrejurărilor. Lucrul pe care vi-l cer, *miza* dumneavoastră, dacă îmi permiteţi acest fel de a vorbi atît de vulgar, însă atît de limpede...

Şi tonul domnului Leuwen, pierzîndu-şi mult din desăvîrşita-i urbanitate, semăna cu acela al unui cumpărător, al unuia care tocmeşte o moşie şi care fixează ultimul preţ.

— ...miza dumneavoastră, doamnă, în această mare intrigă a ambiţiei înalte, atîrnă numai şi numai de dumneavoastră, în timp ce locul destul de invidiat a cărui cumpărare v-o ofer depinde de rege şi de vreo patru-cinci personaje care binevoiesc să-mi arate multă încredere şi care, de altfel, după o zi, două, după un eşec la tribună, de pildă, pot să nu mai aibă nevoie de mine. În această înaltă combinaţie de stat şi de ambiţie înaltă, acela dintre noi doi care poate dispune de preţul cumpărării a ceea ce mi-aţi îngăduit să numesc miză trebuie s-o şi predea, chiar dacă ar vedea la cealaltă parte contractantă mai multă admiraţie faţă de

prudența decît față de sinceritatea sa. Acela dintre noi doi care n-are miza în puterea sa, și eu sînt acela, trebuie să facă tot ceea ce-i poate omenește cere celălalt ca să-i dea garanții.

Doamna Grandet rămăsese pe gînduri și vădit încurcată, dar mai mult din pricină că nu găsea cuvintele potrivite pentru răspuns decît din pricina răspunsului. Domnul Leuwen, care nu se îndoia cu privire la rezultat, nutri o clipă gîndul răutăcios să amîne totul pe a doua zi, lăsîndu-i doamnei Grandet răgazul nopții ca să reflecteze, dar, fiindu-i lene s-o mai viziteze încă o dată, dori să sfîrșească pe loc. Adăugă pe un ton cu totul familiar, coborîndu-și numai vocea cu un semiton (cu vocea joasă a domnului de Talleyrand) :

— Asemenea ocazii, scumpa mea, care fac și desfac norocul unei case, se prezintă numai o dată în viață, și atunci mai mult sau mai puțin comod. Intrarea care vi se oferă în templul norocului este dintre cele mai puțin neplăcute. Veți avea însă caracter ? Căci, în definitiv, problema se reduce pentru dumneavoastră la această dilemă : *„Să am încredere în domnul Leuwen, pe care-l cunosc de cincisprezece ani ?“* Ca să răspundeți cu sînge rece și cu înțelepciune, spuneți-vă : „Ce idee aveam despre domnul Leuwen și despre încrederea pe care-o merită acum două săptămîni, cînd nu era încă vorba de minister și nici de o tranzacție politică între el și mine ?“

— Deplină încredere, răspunse doamna Grandet ușurată și fericită parcă să-i dea domnului Leuwen dreptate și să-i dezmintă o îndoială foarte neplăcută, deplină încredere !

Domnul Leuwen spuse cu aerul unei obligații de la care nu s-ar fi putut sustrage :

— Pînă-n două zile trebuie să-l prezint pe domnul Grandet generalului.

— Nu e nici o lună de cînd domnul Grandet a luat masa la general, replică doamna Grandet, înțepată.

(„Am pornit pe-o cale greșită cu această femeie vanitoasă. Nu o credeam atît de proastă.“)

— Desigur, n-am pretenția să-l prezint pe domnul Grandet generalului. Oricine se ocupă la Paris cu marile afaceri îl cunoaște pe domnul Grandet, cunoaște talentele sale financiare, luxul și palatul său ; și, înainte de orice, e cunoscut datorită persoanei celei mai distinse din Paris căreia are cinstea să-i dea numele. Regele însuși are multă considerație pentru el, curajul său e cunoscut etc., etc. N-am de spus generalului decît un singur cuvînt : „Iată-l pe domnul Grandet, financiar excelent, care se pricepe în toate chestiunile bănești, pe care excelența-voastră l-ar putea face ministru de interne, deoarece e în stare să-l înfrunte pe ministrul de finanțe. Îl voi susține pe domnul Grandet cu toate puterile glasului meu fără ecou.“ Iată ce înțeleg prin *a prezenta*, adăugă domnul Leuwen, mereu cu un accent destul de aprig. Dacă pînă-n trei zile nu voi spune aceste cuvinte, va trebui să spun, ca să nu mă dezmint : „După o matură chibzuire, voi recurge la concursul fiului meu, dacă consimțiți să-l numiți subsecretar de stat, iar eu primesc ministerul“. Credeți că după ce-l voi fi prezentat pe domnul Grandet generalului aș fi în stare să-i spun în taină : „Nu țineți seamă de ce v-am spus în fața domnului Grandet, vreau să fiu personal ministru“ ?

— Nu poate fi vorba de buna dumneavoastră credință ; am impresia că n-ați pus încă degetul pe rană. Îmi cereți un lucru straniu. Sînteți un libertin, spuse doamna Grandet, ca să mai îndulcească tonul convorbirii. Opinia dumneavoastră bine cunoscută asupra esenței demnității noastre nu vă îngăduie să apreciați pe de-a-ntregul sacrificiul. Ce va spune doamna Leuwen ? Cum să i se ascundă taina ?

— In fel şi chip, de pildă printr-un anacronism.

— Vă mărturisesc că nu mai sînt în putere să continui discuţia. Vă rog să amînăm pe mîine încheierea convorbirii noastre.

— Prea bine, numai că nu ştiu dacă mîine voi mai fi favoritul soartei. Dacă nu acceptaţi ideea mea, trebuie să mă aranjez altfel, să încerc; de pildă, a-mi distra fiul, care mă preocupă exclusiv, printr-o căsătorie strălucită. Gîndiţi-vă că n-am timp de pierdut. Lipsa unui răspuns mîine echivalează cu un *nu* asupra căruia n-aş putea reveni.

Doamnei Grandet îi venise tocmai ideea să se consulte cu soţul ei.

Capitolul LXXVI

— Domnul Leuwen e un părinte împătimit. Cel mai însemnat motiv de îngrijorare din toată povestea asta e interesul pe care domnul Lucien Leuwen îl arată faţă de domnişoara Raymonde de la Operă.

— Pe legea mea, cum e tatăl, şi fiul...

— Aşa mi-am spus şi eu, răspunse doamna Grandet rîzînd. Trebuie să te ocupi de individul acesta, adăugă apoi cu seriozitate, dacă doreşti *glasul*[1] domnului Leuwen.

— Frumos glas îmi făgăduieşti.

— Ştiu că eşti spiritual, dar atîta timp cît omul acesta cu glasul slab va şti să se facă ascultat, atîta timp cît sarcasmele lui vor avea succes la Cameră, se

[1] Joc de cuvinte intraductibil. În limba franceză, cuvîntul *voix* înseamnă şi voce, şi vot; acest dublu înţeles îl avea în trecut la noi cuvîntul *glas*.

spune că poate răsturna ministerele și că nimeni nu va risca să compună un guvern fără dînsul.

— Curios ! Un bancher pe jumătate olandez, cunoscut prin campaniile lui de la Operă, care a refuzat să fie căpitan în Garda Națională, adăugă domnul Grandet cu o înfățișare tragică, a cărui ambiție datează din zilele lui iulie [1]... Mai mult încă, adăugă cu un aer și mai sumbru (era foarte bine primit de regină), mai mult decît atîta, cunoscut prin glumele lui infame pe socoteala a tot ceea ce trebuie să respecte oamenii de societate etc., etc., etc.

Domnul Grandet era un prostănac greoi, destul de cultivat, care se străduia din greu în fiecare seară, timp de o oră, *să se țină la curent cu literatura noastră*, după cum spunea. Altminteri, n-ar fi putut deosebi o pagină de Voltaire de o pagină de domnul Viennet [2]. Se poate ghici cît îl ura pe omul de spirit care avea succese fără să-și dea nici o osteneală. Lucrul acesta îi scandaliza mai ales.

Doamna Grandet știa că nu poate obține nimic din partea soțului ei pînă ce acesta nu-și sleia toate frazele de efect, pe care, după aprecierea lui, i le putea oferi un subiect oarecare. Din nefericire, o frază dădea naștere alteia, deoarece domnul Grandet obișnuia să se lase în voia acestei porniri, cu speranța că astfel va ajunge om de spirit, ceea ce i-ar fi și reușit dacă, în loc de Paris, ar fi locuit la Lyon sau la Bourges.

Doamna Grandet, după ce căzu în mod tacit la înțelegere cu el în privința tuturor păcatelor domnului Leuwen — subiect bogat, de douăzeci de minute — spuse :

---

[1] În text : *iunie.*

[2] *Viennet, Jean-Pons-Guillaume* (1777—1868), literat și om politic francez, partizan al monarhiei din iulie ; scriitor de mică importanță, de al cărui stil pompos își bate joc Stendhal.

— Ai pornit acum pe calea ambiției înalte. Ți-aduci aminte de cuvintele cancelarului Oxenstiern [1] către fiul său ?

— Vorbele de duh ale oamenilor mari sînt breviarul meu, îmi convin de minune. „O, fiule, îți vei da seama că treburile mari din lumea aceasta se conduc cu prea puțin talent.“

— Ei bine, pentru un om ca dumneata, domnul Leuwen e un mijloc. Ce-are a face meritul său ? Ce-ți pasă dacă o Cameră alcătuită din nătărăi se distrează la glumele lui proaste și-i iau conversațiile de tribună drept elocvența de mare clasă a unui adevărat bărbat de stat ? Gîndește-te că o femeie slabă, doamna de *[lic liber]*, stînd de vorbă cu o altă femeie slabă, regina [Ana] de Austria, a introdus în consiliu pe celebrul cardinal de Richelieu. Oricum ar fi domnul Leuwen, e vorba să-i măgulești mania, atîta timp cît Camera va avea mania să-l admire. Altceva vreau să te întreb însă pe dumneata, care frecventezi cercurile politice și vezi cu un ochi ager ce se petrece: creditul politic al domnului Leuwen e oare un lucru real? Deoarece nu intră în sistemul meu de înaltă și pură moralitate să făgăduiesc ceva și-apoi să nu-mi respect cuvîntul cu sfințenie. Și adăugă cu țîfnă : Nu m-ar prinde de loc.

— Ei bine, da, răspunse domnul Grandet cu năduf, domnul Leuwen are în clipa de față foarte mult credit. Glumele lui proaste, de la tribună, îi cuceresc pe toți. Chiar și în privința gustului literar sînt de părerea amiculuí meu Viennet, membru al Academiei Franceze : sîntem în plină decadență. Generalul îl împinge, căci nu se mai satură de bani, iar domnul Leuwen, nu prea știu cum și ce fel, e reprezentantul Bursei. Îl distrează pe bătrînul general cu glumele lui de prost-gust. Nu e

---

[1] *Oxenstiern, Axel Gustafsson* (1583—1654), gînditor și om de stat suedez ; a fost, timp de mai mulți ani, adevăratul conducător al Suediei.

greu să fii plăcut cînd îţi îngădui să spui orice. Regele, cu tot gustul său ales, tolerează spiritele domnului Leuwen şi se spune că numai el l-a surpat pe sărmanul de Vaize în ochii regelui.

— Adevărul e că domnul de Vaize în fruntea artelor [1] era prea de tot ! I se propune să cumpere pentru muzeu un tablou de Rembrandt, iar el scrie pe marginea raportului : *„Să mi se raporteze ce a expus domnul Rembrandt la ultimul Salon"*.

— Da, dar domnul de Vaize e politicos, pe cînd domnul Leuwen îşi va jertfi oricînd un prieten pentru o vorbă de spirit.

— Ai avea curajul să-l iei ca secretar general pe domnul Lucien Leuwen, fiul acesta tăcut al unui tată atît de flecar ?

— Cum, un sublocotenent de lăncieri, secretar general ? Visezi ! Nu s-a mai văzut aşa ceva. Cum rămîne cu gravitatea ?

— Vai, s-a dus pe copcă ! Nu mai există gravitate în moravurile noastre, e o adevărată jale. Domnul Leuwen n-a fost de loc grav prezentîndu-mi acest *ultimatum*, condiţia sa *sine qua non*... Gîndeşte-te, domnule, că dacă făgăduim, trebuie să ne şi ţinem de cuvînt.

— Să iau ca secretar general un omuleţ viclean, care-şi permite să aibă şi idei ?! Va juca pe lîngă mine rolul pe care domnul de N... îl juca pe lîngă domnul de Villèle. N-am nevoie de un *inamic intim !*

Doamna Grandet fu nevoită să mai suporte încă douăzeci de minute de proastă dispoziţie, de fraze spirituale şi adînci din partea unui prostănac care încerca să-l imite pe Montesquieu, care habar n-avea de situaţia sa şi a cărui inteligenţă era îmbîcsită de una sută de mii de franci venit anual. Această călduroasă replică

[1] Ministrul de interne controla sectoarele culturale, exercitînd cenzura.

a domnului Grandet, de cel mai palpitant interes, așa cum ar fi numit-o el însuși, semăna ca două picături de apă cu articolul acela de ziar (de domnii Salvandy[1] sau Viennet), și îl vom cruța pe cititor, care a citit desigur ceva în genul acesta chiar azi-dimineață.

În sfîrșit, domnul Grandet înțelese oarecum că n-ar putea avea nici cea mai mică șansă să devină ministru fără concursul domnului Leuwen și consimți să lase locul de secretar general la dispoziția acestuia.

Cît despre titlul fiului său, domnul Leuwen va decide. S-ar putea, din cauza Camerei, să se mulțumească cu titlul de secretar particular, așa cum este astăzi sub domnul de Vaize, dar avînd toate atribuțiile secretarului general.

— Nu-mi convin asemenea daraveri. Într-o administrație cinstită, fiecare trebuie să poarte titlul funcțiilor pe care le îndeplinește.

„În cazul ăsta, ar trebui să te numești intendent al unei femei geniale, care te face ministru“, gîndi doamna Grandet.

Fu nevoită să mai piardă cîteva minute.

Doamna Grandet știa că nu-l putea convinge pe mîndrul colonel din Garda Națională decît extenuîndu-l fizicește. Stînd de vorbă cu soția sa, el *se exercita* să aibă spirit în Camera Deputaților. Vă puteți închipui cîtă grație și spontaneitate în replică putea da asemenea pretenție unui negustor foarte chibzuit, dar lipsit de orice imaginație.

— Va trebui să-l copleșești pe domnul Lucien Leuwen cu lucrări ca s-o poată uita pe domnișoara Raymonde.

— Nobilă funcție, zău !

---

[1] *Salvandy, Narcisse-Achille* (1797—1856), om politic și scriitor francez ; partizan al monarhiei din iulie ; scrierile lui se caracterizează printr-un stil pompos, gustat de contemporani.

— Asta-i ideea fixă a omului care printr-un joc caraghios al destinului deţine puterea în momentul de faţă, însă toată puterea, zic. Şi ce-i mai respectabil decît omul care deţine puterea ?

După zece minute, domnul Grandet rîdea de bonomia domnului Leuwen, şi vorbiră iarăşi despre domnişoara Raymonde. După ce domnul Grandet spuse tot ce se putea spune asupra acestui subiect, adăugă în sfîrşit :

— Ca să uite de această pasiune caraghioasă, oarecare cochetărie din partea dumitale n-ar fi nelalocul ei. Îi vei putea oferi prietenia dumitale.

Domnul Grandet spuse aceasta cu bun-simţ, în tonul său *firesc*. În prealabil, *vorbise ca un om de spirit*. (Conferinţa atinsese aproape o oră şi trei sferturi.)

— Fără îndoială, răspunse doamna Grandet, cu accentul celei mai mari sinceriţăţi şi în fond cu multă bucurie.

„Iată un pas uriaş săvîrşit, gîndi ea, trebuie să constat.“ Se ridică.

— E o idee, spuse soţului ei, dar mi-e destul de penibilă.

— Reputaţia dumitale e atît de înaltă, purtarea dumitale la douăzeci şi şase de ani, dimpreună cu atîta frumuseţe, a fost atît de curată, incomensurabil mai presus de orice bănuială, chiar şi decît cea a invidiei faţă de succesele mele, încît ai toată libertatea să-ţi îngădui, în limitele onestităţii şi chiar ale onoarei, tot ceea ce poate fi folositor *casei noastre*.

„Iată-l că vorbeşte de reputaţia mea ca şi cum ar vorbi de calităţile calului său.“

— Nu de azi şi nici de ieri se bucură numele Grandet de stima oamenilor cinstiţi. Nu ne-am născut *la ţară*.

„Ah, Doamne, gîndi doamna Grandet, iar o să-mi vorbească de bunicul său, consilier comunal la Toulouse.“

— Ia seama bine, domnule ministru, de seriozitatea angajamentului la care vei subscrie. Consideraţia mea nu se împacă cu o schimbare bruscă în societatea mea. O dată ce domnul Lucien va deveni amicul nostru intim, aşa cum va fi în primele două luni ale ministeriatului dumitale, tot aşa va trebui să rămînă timp de doi ani, chiar dacă domnul Leuwen şi-ar pierde creditul în Cameră, sau faţă de rege, chiar şi în cazul că mandatul dumitale ar lua sfîrşit.

— Un minister durează cel puţin trei ani, Camera mai are încă patru bugete de votat, răspunse înţepat domnul Grandet.

„Ah, Doamne, îşi spuse doamna Grandet, voi mai avea de îndurat încă zece minute de înaltă politică de tejghea !“

Se înşela, pentru că tocmai după şaptesprezece minute reveni conversaţia la angajamentul pe care avea să şi-l ia domnul Grandet, acela de a-l admite pe Lucien Leuwen ca amic intim timp de trei ani, după ce ar fi luat hotărîrea să-l admită pentru o lună.

— Publicul va spune însă că e amantul dumitale.

— E o nenorocire de care eu aş suferi cel mai mult, mă aşteptam să-mi spui un cuvînt de mîngîiere... Dar, în definitiv, vrei să fii ministru ?

— Vreau să fiu ministru, pe căi onorabile însă, întocmai ca şi Colbert.

— Unde-i cardinalul Mazarin muribund, ca să te prezinte regelui ?

Această referinţă istorică, spusă la potrivită vreme, inspiră domnului Grandet admiraţie şi i se păru un argument.

Capitolul LXXVII

. . . . . .

Voi să joace o partidă de şah cu el.

În seara aceea era însufleţită, strălucea de o prospeţime şi mai vrednică de admiraţie ca de obicei. Frumuseţea sa de mîna întîi n-avea nimic sublim şi auster, într-un cuvînt, nimic din ce ar putea ferneca inimile alese şi înspăimînta vulgul.

Succesul repurtat de doamna Grandet pe lîngă cele cincisprezece-douăzeci de persoane ce se apropiară pe rînd de masa de şah era izbitor.

„Şi o asemenea femeie îmi face aproape curte, gîndea Lucien, oferind totodată doamnei Grandet plăcerea de a cîştiga. Ciudată fiinţă mai sînt dacă nu mă simt fericit.“

Deodată îşi spuse : „Sînt într-o poziţie analogă cu aceea a tatălui meu. Îmi voi pierde situaţia în acest salon dacă nu profit de ea, şi cine-mi garantează că nu-mi va părea rău? Am dispreţuit totdeauna această situaţie, dar n-am ocupat-o niciodată. Aş fi prost dacă aş dispreţui-o.“

— Crud avantaj pentru mine acela de-a juca şah cu dumneavoastră. Dacă nu răspundeţi la iubirea mea fatală, nu-mi rămîne altceva decît să-mi zbor creierii.

— Ei bine, trăieşte şi iubeşte-mă... Prezenţa dumitale în astă seară mi-ar paraliza toată puterea de stăpînire de care am nevoie ca să răspund la atîta lume. Du-te şi vorbeşte cinci minute cu soţul meu şi vino mîine la ora unu, călare, dacă vremea-i frumoasă.

„Iată-mă aşadar fericit“, gîndi Lucien urcîndu-se în cabrioletă.

După o sută de metri se opri.

„Sînt aşadar într-adevăr fericit, îşi spuse, poruncind servitorului său să se urce şi să ia hăţurile, sînt tulbu-

rat. Asta-i toată fericirea pe care ţi-o poate da lumea? Tatăl meu va forma ministerul, are rolul principal în Cameră ; femeia cea mai strălucitoare din Paris pare să cedeze la aşa-zisa mea pasiune."

În zadar chinui Lucien acea fericire, sucind-o şi răsucind-o, căci nu putu obţine decît o singură senzaţie :

„Să gust din plin fericirea aceasta, ca să nu-mi pară rău de ea, ca unui copil, după ce va trece."

Capitolul LXXVIII

După cîteva zile, coborînd din cabrioletă ca să intre în apartamentul doamnei Grandet, Lucien se simţi atras de strălucirea luminii de lună, pe care o zărea, prin poartă, în piaţa Madeleinei. Şi în loc să intre, ieşi, ceea ce-i uimi grozav pe domnii vizitii.

Ca să scape de privirile lor, merse o sută de paşi, îşi aprinse umil ţigara de foi la focul unui vînzător de castane şi începu să admire frumuseţea cerului şi să mediteze.

Lucien nu ştia nimic din ceea ce făcuse tatăl său pentru el, şi nu vom tăgădui că era oarecum mîndru de succesul său pe lîngă doamna Grandet, a cărei purtare ireproşabilă, a cărei rară frumuseţe şi a cărei mare avere se bucurau de oarecare faimă în societatea pariziană. Dacă la aceste avantaje ar fi adăugat şi o origine nobilă, ar fi fost celebră în Europa, dar, cu toate străduinţile ei, nu reuşise să atragă în salonul ei nici un milord englez.

Lucien îşi gustă mult mai intens fericirea ceva mai tîrziu decît în primele zile.

Doamna Grandet era cea mai distinsă femeie pe care o cunoscuse mai de aproape. Căci vom mărturisi, şi

asta îi va dăuna nespus de mult în aprecierea frumoaselor noastre cititoare, care, din fericire pentru ele, au ori prea multă noblețe, ori prea multă avere, nesfîrșitele pretenții ale doamnelor de Commercy, de Marcilly și ale altor verișoare ale împăratului, lipsite de avere, pe care le întîlnise la Nancy, i se păruseră totdeauna ridicole. Cultul vechilor idei, ultracismul [1], e mult mai ridicol în provincie decît la Paris ; după părerea noastră, e mai puțin însă, deoarece măcar în provincie acest mare organism este lipsit de energie. „Oamenii aceștia invidiază și se tem prea mult, și din pricina acestor două amabile patimi uită să trăiască.“ Reflecția aceasta prin care Lucien își rezuma toate impresiile adunate în provincie urîțea chipul fermecător al doamnei d' Hoquincourt, precum și spiritul într-adevăr superior al doamnei de Puy-Laurens. Teama necontenită, regretul după un trecut pe care nu îndrăznim a-l apăra ca pe un lucru vrednic de stimă ascundeau privirilor lui Lucien orice adevărată măreție.

Pe cînd, dimpotrivă, în saloanele doamnei Grandet era atîta lux, atîta bogăție reală și atîta lipsă de teamă și de invidie ! „Numai aici știu oamenii să trăiască“, își spunea Lucien, și uneori treceau săptămîni întregi fără ca el să se simtă jignit de vreo vorbă josnică, dintre cele neîntîlnite vreodată în salonul doamnei d'Hoquincourt sau al doamnei de Puy-Laurens. Iar cuvintele astea josnice, ce dădeau în vileag toată mîrșăvia sufletească, erau rostite de cîte un deputat de centru, care, vînzîndu-se guvernului pentru o decorație sau pentru un debit de tutun, nu învățase încă să-și aplice o mască peste urîțenia lui. Spre marea părere de rău a tatălui său, Lucien nu adresa nici un cuvînt niciodată acestor inși greoi; îi auzea, în treacăt, discutînd despre cele douăzeci și cinci de milioane ale președintelui

[1] Legitimismul bourbon, reacționar.

Jackson [1], despre monopolul asupra zahărului sau despre cine știe ce altă problemă de actualitate ; dezbăteau greoi cîte o problemă de economie politică, fără să se poată ridica însă pînă la înțelegerea fundamentală a chestiunii.

„Iată, fără îndoială, drojdia Franței, gîndi Lucien. Sînt proști și vînduți ! Cel puțin însă nu le e teamă, nu regretă trecutul și nu-și tîmpesc copiii, limitîndu-i la lectura *Zilei creștinului* [2]. În veacul acesta, în care banul înseamnă tot, ce s-ar putea compara cu o avere uriașă, cheltuită cu dibăcie și șiretenie ? Acest Grandet nu cheltuiește nici zece ludovici fără să se gîndească la situația pe care o deține în societate. Nici el, nici soția lui nu-și îngăduie capriciile pe care mi le permit eu, băiat de familie.“ Îi vedea tocmindu-se adesea pentru o lojă sau cerînd o lojă la castel sau la Ministerul de Interne.

Lucien o vedea pe doamna Grandet înconjurată de omagiile tuturor. Tot filozofînd așa, un anumit instinct monarhic, care mai dăinuia încă printre francezii posesori de caleașcă, îi spunea, ce e drept, că ar fi mai măgulitor pentru el să fie preferat de o femeie purtînd unul din numele celebre ale monarhiei. „Dacă aș ajunge, prin absurd, în saloanele monarhice din Paris, diferența ar fi [că] cei trei-patru cavaleri de Saint-Louis, ca domnii de Serpierre și de Marcilly, ar fi înlocuiți de trei-patru duci și pairi, care ar susține, ca domnul de Saint-Léris la doamna de Marcilly, că împăratul Nicolae are un tezaur de șase sute de milioane,

---

[1] *Jackson, Andrew* (1767—1845), general american, de două ori președinte al S.U.A. ; pasajul de mai sus se referă la cele 25 de milioane cerute de S.U.A. Franței drept reparație pentru vasele navale americane capturate ilegal în timpul imperiului ; în 1834, problema căpătase un caracter deosebit de acut, fiind rezolvată abia în anul următor.

[2] *Journée du Chrétien*, publicație ce avea drept scop educarea copiilor în spiritul catolicismului.

pe care i l-a lăsat moştenire împăratul Alexandru într-o casetă, cu mandatul de a stîrpi pe iacobinii din Franţa cînd i-o veni mai bine. Aici, ca şi acolo, există desigur un abate Rey, domnind despotic peste bietele femei frumoase şi silindu-le prin teroare să asiste timp de două ore la predica unui domn abate Poulet. Metresa pe care aş avea-o, dacă

L'âge de aïeux touchait au berceau du monde[1], ar fi silită, ca şi doamna d'Hoquincourt, să ia parte, fără voie, la discuţie de cel puţin douăzeci de minute despre valoarea ultimelor instrucţiuni date de monseniorul episcop de * * *. Meritele cuvioşilor care l-au ars pe Ioan Hus ar fi înfăţişate, e drept, cu o eleganţă desăvîrşită. Cîtă duritate trădează însă această eleganţă! Mă feresc de ea ori de cîte ori o zăresc. Îmi place în cărţi, dar în lume mă îngheaţă şi nu o suport mai mult de un sfert de oră. La doamna Grandet, datorită numelui ei burghez, acest soi de absurditate e rezervat pe de-a-ntregul colocviilor ei matinale cu doamna de Thémines, doamna Toniel şi alte mame de-ale Bisericii, şi mă voi achita cu cîteva cuvinte respectuoase, săptămînal repetate, faţă de ceea ce e respectabil. Bărbaţii pe care-i văd la doamna Grandet au înfăptuit cel puţin ceva, chiar dacă acest ceva nu-i decît propria lor avere. Că şi-au cîştigat-o făcînd negoţ sau cu articole de ziar, sau cu discursuri vîndute stăpînirii, au acţionat într-un fel. Lumea pe care o văd la *metresa mea*, îşi spuse rîzînd, e ca o povestire prost scrisă, interesantă însă în fond. Lumea de la doamna de Marcilly emitea teorii absurde sau chiar fătarnice, întemeiate pe fapte născocite şi îmbrăcate într-un limbaj ales; caracterul aprig al privirii dezminte însă în fiecare clipă eleganţa formei. Toată elocinţa asta onc-

[1] Vechimea strămoşilor săi atingea obîrşia omenirii.

tuoasă, imitată după Fénelon [1], răspîndește pentru cine are simțuri agere un iz subțire și pătrunzător de pungășie și de ticăloșie. La o doamnă de Marcilly din Paris m-aș putea încet-încet obișnui cu acea lipsă de interes față de ceea ce spun și cu expresiile acelea veștede ale gîndirii, pe care mi le recomandă adesea mama. Încep uneori să mă căiesc că n-am aceste virtuți ale secolului al XIX-lea. M-aș plictisi însă pe mine însumi. Mă bizui pe corectivul bătrîneții. Observ că efectul sigur al acestui soi de eleganță, la numărul restrîns de tineri din cartierul Saint-Germain, pe care au putut-o dobîndi fără să-și piardă bunul-simț, constă într-o adîncă neîncredere față de omul *desăvîrșit*. Vorbele lor alese sînt ca o portocală ce ar crește în mijlocul pădurii de la Compiègne, sînt frumoase, par însă dintr-un alt veac. Hazardul neîngăduindu-mi să mă nasc în lumea aceea, de ce m-aș schimba ? Ce aș putea cere de la lume? M-ar trăda ochii, doamna de Chasteller mi-a spus-o de zeci de ori... !"

Gîndurile lui atît de curgătoare se curmară brusc, ca odinioară graiul acelui bărbat slab care, adus în fața stăpînirii și lepădîndu-se de prietenul său, arestat pentru opiniile lui politice, auzi cîntatul cocoșului. Lucien rămase nemișcat, ca Bartolo în *Bărbierul* lui Rossini.

Amintirea doamnei de Chasteller se ivise de opt sau zece ori de cînd cu succesul său pe lîngă doamna Grandet, niciodată însă cu atîta limpezime ; mereu înlăturase acel gînd cu o frază repede ticluită, ca : „Inima mea nu ia cu nimic parte la această aventură de tinerețe și de ambiție".

Numai că prin toate combinațiile care precedaseră reamintirea doamnei de Chasteller, își lua măsurile ca

---

[1] *Fénelon, François de Salignac de la Mothe* (1651—1715), scriitor francez, unul din precursorii iluminiștilor francezi din secolul al XVIII-lea.

să consolideze cît mai mult noua-i legătură. Doamna Grandet nu-l ajuta să rupă numai cu persoana domnişoarei Raymonde, ci şi cu amintirea scumpă şi sfîntă a doamnei de Chasteller. Nelegiuirea era mai mare.

Cu două luni în urmă, văzuse în minunata colecţie de porţelanuri a domnului Constantin, un cap care-l emoţionase prin asemănarea cu doamna de Chasteller şi pusese să-l copieze, nedezlipindu-se o clipă de tînărul pictor, a cărui nelinişte şi blîndeţe îi inspiraseră simpatie. Alergă la el, ca şi cum ar fi vrut să se pocăiască în faţa acelei icoane sfinte. Fi-va oare cu totul dezonorat dacă vom mărturisi că, întocmai ca şi personajul celebru cu care am îndrăznit să-l asemuim cîndva, plînse ? Către sfîrşitul serii se hotărî să petreacă o clipă la doamna Grandet.

Lucien era un alt om. Doamna Grandet observă schimbarea ce se petrecuse în gîndurile lui. Cu o săptămînă înainte, această nuanţă sufletească ar fi trecut neobservată. Acum însă nu mai era stăpînită numai de ambiţie, începuse să-i placă tînărul acesta, care nu era trist ca toţi ceilalţi, ci serios. Îi găsea un farmec de nedescris. Dacă ar fi avut mai multă experienţă şi mai mult spirit, ar fi numit *firesc* felul acesta deosebit de-a fi, care-o lega de Lucien.

Avea 26 de ani trecuţi, era măritată de şapte ani şi domnea de cinci ani în societatea cea mai strălucitoare, dacă nu şi cea mai nobilă. Nici un bărbat nu îndrăznise vreodată să-i sărute mîna între patru ochi.

Capitolul LXXIX

A doua zi, între domnul Leuwen şi doamna Grandet avu loc o scenă. Domnul Leuwen, om de o perfectă bună-credinţă în toată această afacere, se grăbise să-l

prezinte pe domnul Grandet bătrînului general, care, plin de bun-simţ şi de vigoare atunci cînd nu se lăsa stăpînit de lene sau de cine ştie ce capriciu, pusese viitorului său coleg patru-cinci întrebări bruşte, la care domnul Grandet, nu prea obişnuit să i se vorbească atît de limpede, răspunse prin fraze pe care le socotea bine meşteşugite. Generalul însă, care nu putea suferi frazeologia, mai întîi pentru că e nesuferită, iar apoi pentru că nu ştia să ticluiască o singură frază, îi întorsese spatele. „Omul dumitale nu-i decît un prost !“ Domnul Grandet se întorsese acasă palid şi disperat. În ziua aceea nu se mai simţi ispitit să se asemuiască cu Colbert, înzestrat fiind cu atîta tact încît să înţeleagă că displăcuse cu totul generalului ; e drept că grosolănia bătrînului general, hoţ, plictisit şi plin de fiere, fusese proporţională cu vioiciunea tactului domnului Grandet.

Acesta îşi împărtăşi nenorocirea soţiei sale, care îl copleşi cu linguşiri, încredinţîndu-se însă în acelaşi timp că domnul Leuwen o înşelase. Îşi dispreţuia, ce e drept, soţul, aşa cum îi stă bine oricărei femei cinstite, dar nu-l dispreţuia suficient. „Care-i meseria lui, îşi spunea, de trei ani încoace ? E bancher şi colonel în Garda Naţională. Ei bine, ca bancher cîştigă bani, iar în calitate de colonel e viteaz. Cele două meserii se ajută reciproc : în calitate de colonel obţine avansări în ierarhia Legiunii de Onoare pentru unii conducători ai Băncii Franţei sau ai Sindicatului agenţilor de schimb, care-i împrumută din cînd în cînd un milion sau două pentru treizeci şi şase de ore, ca să urce sau să coboare cursul. Domnul conte de Vaize exploatează Bursa prin mijlocirea telegrafului, întocmai ca şi domnul Grandet prin urcarea cursului. Doi-trei miniştri fac ca domnul de Vaize, iar stăpînul lor, al tuturora [1], nu se dă în lături şi uneori îi şi ruinează, aşa cum a păţit-o bietul Castel-

[1] Regele.

fulgens. Soțul meu are față de aceștia toți avantajul de a fi un colonel foarte viteaz.“ Doamna Grandet nu credea că lumea își dă seama de uricioasa manie a soțului ei greoi de a face spirite ; adevărul e că niciodată vreun om n-a fost înzestrat de natură cu o imaginație mai calmă față de tot ce nu era ban sunător, cîștigat sau pierdut printr-o cotă de schimb. Tot ce se spunea i se părea totdeauna, ca unui adevărat negustor, vorbărie menită să-l îmbrobodească pe cumpărător.

De patru-cinci ani de cînd domnul Grandet, iritat de luxul domnului Thourette, dădea recepții frumoase, doamna Grandet nu-l vedea decît înconjurat de lingușitori. Într-o zi, un biet cocoșat mărunțel, om deștept, sărac și nu prea bine îmbrăcat, domnul Gamont, îndrăznise să fie de altă părere cu privire la frumusețea mai mare sau mai mică a catedralei din Auch, domnul Grandet îl gonise pe loc cu o grosolănie — triumf barbar al arginților asupra sărăciei —care o jignise chiar și pe doamna Grandet. După cîteva zile, ea îi trimise, printr-o scrisoare anonimă, sub pretextul achitării unei datorii, cinci sute de franci bietului Gamont, care după trei luni, lipsit fiind de demnitate, primi să fie invitat din nou la un dineu de către domnul Grandet.

Cînd domnul Leuwen îi spuse doamnei Grandet adevărul, atenuat, bineînțeles, asupra vidului, banalității și împopoțonării răspunsurilor domnului Grandet date bătrînului general, doamna Grandet îi dădu a înțelege, cu un dispreț rece, care se potrivea de minune cu frumusețea ei, că e convinsă că el a înșelat-o.

Domnul Leuwen se purtă ca un tînăr; fu disperat de această învinuire, și trei zile în șir se străduí numai și numai să-și dovedească nevinovăția față de doamna Grandet. Afacerea se mai complică și prin faptul că regele, care de vreo cinci-șase luni devenea din ce în ce mai ostil hotărîrilor decisive, își trimisese fiul la ministrul de finanțe ca să mijlocească împăcarea acestuia cu

bătrînul general, rezervîndu-şi dreptul, dacă împăcarea nu i-ar mai conveni, să-şi dezavueze fiul şi să-l surghiunească la ţară.

Împăcarea reuşise, întrucît bătrînul general era foarte interesat ca o anumită furnitură de cai să fie complet achitată înainte de ieşirea lui din minister.

Domnul Salomon C..., iniţiatorul acestei afaceri, stipulase prevăzător ca suta de mii de franci depuşi de fiul generalului şi beneficiile ce i se cuvin acestuia să-i fie plătite numai cu fondurile provenite din *ordonanţa soldei*, semnată de ministrul de finanţe. Regele era la curent cu speculaţia asupra cailor, dar nu şi cu acest amănunt, pe care-l află datorită unui spion mărunt de la Ministerul de Finanţe, care-şi adresa rapoartele surorii sale.

Umilit şi furios că nu ştiuse lucrul acesta mai dinainte, era cît pe-aci, în mînia lui, să dea domnului Le G..., şeful poliţiei sale particulare, comanda unei brigăzi din Alger. Politica regelui faţă de miniştrii săi ar fi fost cu totul alta dacă ar fi fost sigur că-l poate ţine pe general strîns legat încă două săptămîni.

Neştiind nimic despre acest amănunt, domnul Leuwen interpretă răgazul acesta de două săptămîni ca un nou semn de sfială sau chiar de slăbiciune a regelui, deşi nu îndrăzni să-şi împărtăşească acest prepus doamnei Grandet. Socotea, din principiu, că anumite lucruri nu trebuie spuse femeilor niciodată.

Din aceasta rezultă că, vorbind cu o sinceritate şi o bună-credinţă desăvîrşite, minus acest amănunt, cu doamna-Grandet, căreia teama cea mai vie, în acea împrejurare, îi ascuţea mintea, ea îl bănui de nesinceritate.

Domnul Leuwen îşi dădu seama de bănuială. În disperarea sa de om cinstit, vie şi violentă, ca toate senzaţiile lui, domnul Leuwen, neîndrăznind să adîncească anumite subiecte faţă de soţia sa, după masa de seară

în familie, plecă devreme la Operă, îl luă pe Lucien cu dînsul și trase cu grijă zăvorul la ușa lojii.

Cu aceste precauții, se încumetă să-i povestească cu de-amănuntul și cît mai simplu tîrgul încheiat cu doamna Grandet.

Domnul Leuwen credea că vorbește cu un om politic, dar dădea el însuși dovadă de o stîngăcie greoaie. Lucien fu adînc rănit în vanitatea lui, întrucît eroul nostru, deosebindu-se întru totul de eroii unui roman de bun-gust, nu-i de loc absolut desăvîrșit, nu-i nici măcar desăvîrșit pur și simplu. S-a născut la Paris, așadar are întîile impulsii ale vanității neînchipuit de puternice.

Vanitatea aceasta uriașă, pariziană, nu era însă împerecheată cu tovarășa ei vulgară, cu prostia de a crede că e în stăpînirea unor însușiri ce-i lipsesc. În privința lipsurilor lui se judeca chiar sever. De pildă, își spunea : „Sînt prea simplu, prea sincer, nu știu să-mi ascund suficient plictiseala și mai ales iubirea pe care o simt ca să obțin vreodată succese însemnate pe lîngă femeile de societate".

Deodată și pe neașteptate, doamna Grandet, cu ținuta ei de regină, cu frumusețea ei cea rară, cu imensa ei bogăție, cu purtarea ei ireproșabilă, adusese o strălucită dezmințire acestor prevederi filozofice, dar triste.

Lucien se bucura din plin de norocul acesta. „Succesul meu nu se va repeta niciodată, își spunea, niciodată nu voi reuși, neîndrăgostit fiind, pe lîngă o femeie foarte virtuoasă și cu o situație deosebită în lume. Nu voi mai avea niciodată succes, dacă voi mai avea, decît, după cum îmi spune Ernest, datorită mijlocului banal și vulgar al *contagiunii în iubire*. Sînt prea ageamiu ca să pot seduce pe cineva, fie chiar și o grizetă. După o săptămînă, ori mă plictisesc și las totul baltă, ori îmi place prea mult, ca își dă seama și-și bate joc

de mine. Dacă biata doamnă de Chasteller m-a iubit, aşa cum îmi vine uneori să cred, şi dacă m-a iubit mai ales după greşeala comisă cu acel odios locotenent-colonel de husari, atît de vulgar, atît de banal, atît de dezgustător ca rival, asta nu s-a datorat talentului meu, ci pur şi simplu faptului că o iubeam nebuneşte... aşa cum o iubesc şi acum."

Lucien se opri o clipă. Vanitatea lui era atît de jignită în momentul acela, încît avea, în legătură cu iubirea, mai curînd amintirea ei recentă decît conştiinţa actualităţii ei.

Chiar în clipa cînd aventura cu doamna Grandet începea să-i placă nespus de mult lui Lucien, cele spuse de tatăl său făcură să se năruie tot edificiul mulţumirii de sine. Cu un ceas înainte îşi spunea încă : „Ernest se va fi înşelat şi el o dată cînd mi-a prezis că nu voi cuceri niciodată o femeie din lumea bună, fără s-o iubesc, pe altă cale decît prin milă, lacrimi şi tot ceea ce [numeşte] acest chimist cobitor *calea umedă*." Vorba revelatoare a tatălui său, urmînd după o zi de izbîndă, îl cufundă în amărăciune.

Din exces de vanitate, reuşi să rămînă nepătruns ochiului ager şi scrutător al tatălui său, care-l privea ţintă : îşi ascunse, faţă de zeflemistul acela neîndurător, cruda-i dezamăgire. Domnul Leuwen ar fi fost foarte bucuros să-şi descifreze fiul. Ştia din experienţă că acelaşi fond de vanitate care ascute durerile de acest fel e o garanţie a caracterului lor trecător. Dimpotrivă, se temea grozav de pasiunea inspirată de doamna de Chasteller. Nu reuşi să pătrundă adevărul şi aprecie în fiul său pe omul politic care înţelege perfect situaţia regelui faţă de miniştrii săi, neexagerînd nici agerimea şireată a uneia din părţi, nici slugărnicia celeilalte, slugărnicie care se trezeşte totuşi sub şfichiul usturător al glumei pariziene.

După trecere de un minut, domnul Leuwen nu mai era preocupat decît să-l facă pe Lucien să înţeleagă bine rolul pe care avea să-l joace pe lîngă doamna Grandet ca s-o convingă că el, Leuwen-tatăl, nu o înşelase nicidecum şi că tot răul se trăgea de la mintea greoaie a domnului Grandet ; şi că el, Leuwen, se angaja să dreagă lucrurile.

Din fericire pentru eroul nostru, după o şedinţă de o oră, domnul * * * veni în vizită la tatăl său.

— Te duci în piaţa Madeleine, nu-i aşa ?

— Desigur, răspunse Lucien cu o sinceritate de iezuit.

Capitolul LXXX

Într-adevăr, porni în goană spre piaţa Madeleine, singurul loc din preajmă unde, în momentul acela, putea găsi oarecare linişte şi siguranţa de a nu fi tulburat de nimeni ; căci devenise un personaj de oarecare importanţă şi i se făcea curte.

Acolo, preţ de o oră, se plimbă pe dalele trotuarelor deşarte, avînd tot răgazul să-şi spună şi să-şi repete : „Nu, n-am cîştigat un lucru greu de dobîndit ; da, sînt un nătărău, incapabil să obţin o femeie prin inteligenţa mea şi s-o cuceresc altfel decît prin banala metodă a *contagiunii iubirii*. Da, tatăl meu e ca toţi taţii, lucru pe care nu-l băgasem de seamă pînă acum : cu mult mai multă inteligenţă şi chiar cu mai multă simţire decît alţii, vrea totuşi să mă facă fericit în *felul lui*, iar nu într-al meu. Ca să slujesc această pasiune a altuia, mă tîmpesc de opt luni de zile cu munca de birou cea mai obositoare şi, de fapt, cea mai stupidă. Căci celelalte victime ale fotoliului de saftian sînt cel puţin nişte ambiţioşi, ca micul Desbacs, de pildă. Frazele emfa-

tice şi convenţionale pe care le scriu cu variaţii şi cu buna intenţie de-a înfricoşa vreun prefect care tolerează o cafenea liberală în oraşul său, sau ca să-i fac o mare bucurie altuia care, fără să se compromită, a ştiut să cucerească juriul şi să trimită la închisoare un gazetar, aceştia le găsesc frumoase, potrivite, *guvernamentale*. Nici nu le trece prin minte că cel care le semnează nu-i decît un pungaş. Un prost ca mine, suferind de delicateţe, trage însă ponoasele meseriei şi nu gustă din plăcerile ei. Fac, fără să-mi placă, lucruri pe care le socotesc şi dezonorante, şi stupide. Şi, mai curînd sau mai tîrziu, vorbele astea plăcute, pe care mi le spun acum, voi avea plăcerea să le aud rostite cu glas tare şi în public, ceea ce va fi foarte măgulitor. Căci, în definitiv, afară de cazul cînd prea multă inteligenţă ucide, cum spun femeile simple, n-am decît 24 de ani şi, cu cugetul curat, cît va mai putea dăinui această şandrama de pungăşii neruşinate ? Cinci ani, zece ani, douăzeci de ani ? Probabil zece ani. Cînd voi fi abia de 40 de ani şi va avea loc o reacţiune împotriva tuturor pungaşilor ăstora, voi juca rolul cel mai jalnic ; biciul satirei, urmă el cu un surîs amar, mă va lovi pentru păcatele pe care le-am săvîrşit, fără să încerc vreo plăcere :

...Si vous vous damnez,
Damnez-vous donc au moins pour des péchés aimables...

Dimpotrivă, Desbacs va juca rolul cel frumos, deoarece astăzi ar fi beat de fericire dacă s-ar vedea raportor la Consiliul de stat, prefect, secretar general. Eu nu pot vedea însă în domnul Lucien Leuwen decît un prost desăvîrşit, un mojic iremediabil. Nici noroiul de la Blois nu m-a putut trezi. Cine te va deştepta, nemernicule ? Aştepţi să te pălmuieşti singur ? Are dreptate Coffe, sînt mai păcălit decît oricare din inimile vulgare care s-au vîndut stăpînirii. Ieri, vorbind despre Desbacs şi consorţii săi, nu mi-a spus oare Coffe, cu răceala

lui neîndurătoare : «Nu-i dispreţuiesc prea mult, pentru că, la urma urmelor, n-au ce mînca» ? O avansare miraculoasă la vîrsta mea, la talentele mele şi la situaţia tatălui meu în societate, ce alt sentiment mi-a stîrnit decît uimire fără plăcere : *Asta-i tot ?* A venit momentul să mă trezesc. Ce nevoie am eu de avere ? Un prînz de cinci franci şi un cal nu-mi sînt de ajuns, şi chiar mai mult decît îmi trebuie ? Restul e mai adesea corvoadă decît plăcere. Mai ales acum, cînd pot spune : «Nu dispreţuiesc ceea ce nu cunosc», ca un filozof prost, în genul lui Jean-Jacques [1]. V-am gustat, succese mondene, surîsuri, strîngeri de mînă din partea deputaţilor de la ţară şi a subprefecţilor în concediu, bunăvoinţă grosolană în privirile unui salon întreg !... Am să vă întîlnesc iarăşi, peste un sfert de ceas, în foaierul Operei. Dar dacă, fără să mai trec pe la Operă, aş pleca, să mai zăresc singurul loc din lume unde e pentru mine putinţa fericirii ?... În optsprezece ore pot fi pe strada Pompei !"

Ideea aceasta îl stăpîni timp de o oră. De cîtăva vreme, eroul nostru devenise mult mai îndrăzneţ, văzuse îndeaproape temeiurile care-i determină pe oameni să acţioneze. Timiditatea de acest fel, care unui ochi pătrunzător îi vesteşte un suflet sincer şi mare, nu putuse rezista la prima experienţă a importantelor probleme de stat. Dacă şi-ar fi frecat coatele de birourile tatălui său, ar fi rămas poate, toată viaţa lui, un om valoros, cunoscut ca atare de o persoană sau două.

Îndrăznea acum să creadă în primul său impuls şi să stăruie într-însul, pînă ce i s-ar dovedi că greşeşte. Datorită *ironiei* tatălui său, nu putea să se mulţumească cu simple pretexte.

„În fond, îşi spunea, n-am de cruţat decît inima mamei şi vanitatea tatălui meu, care va uita, după o

[1] Jean-Jacques Rousseau.

lună și jumătate, castelele sale din Spania pentru fiul său, care e prea de tot țăranul de la Dunăre [1] ca să facă dintr-însul ceea ce vrea : un om dibaci, care știrbește strașnic bugetul."

Cu ideile acestea bine fixate în mintea lui, ca niște noi adevăruri netăgăduite, Lucien ajunse la Operă. Muzica banală și pașii fermecători ai domnișoarei Eisler îl încîntară și îl uimiră. Își spunea vag că nu se va mai bucura multă vreme de lucrurile astea frumoase, și în felul acesta nu-l indispuneau.

În timp ce muzica îi înaripa imaginația, rațiunea lui cerceta cu luare-aminte mai multe perspective ale vieții : „Dacă, făcînd agricultură, n-aș veni în contact cu niște țărani pungași, pe care preotul îi atîță împotriva mea, cu un prefect, care-mi sustrage ziarul de la poștă (cum îi dădusem a înțelege, mai zilele trecute, prostănacului de prefect de * * *), ar fi un gen de muncă ce mi-ar plăcea... Să trăiesc la moșie cu doamna de Chasteller și să scot din recoltă douăsprezece sau cincisprezece mii de franci necesari luxului nostru modest !... Ah ! America !... Acolo nu-s prefecți ca domnul de Seranville", gîndi trecînd în revistă toate vechile lui idei despre America și domnul de La Fayette. Cînd îl vedea, în fiecare duminică, pe domnul de La Fayette la domnul de T... [2], își închipuia că americanii ar avea cu toții bunul lui simț, onestitatea, înalta lui înțelepciune, precum și eleganța purtărilor sale. Fusese însă crunt dezamăgit; acolo domnește majoritatea, alcătuită în mare parte din poporul de jos. „La New York, carul statului a căzut într-o cu totul altă rutină. Sufragiul universal domnește ca un tiran, dar ca un tiran cu mîi-

---

[1] Eroul unei fabule a lui La Fontaine, prototipul omului dintr-o bucată.

[2] E vorba de salonul lui *Destutt de Tracy*, unde Stendhal întîlnise de nenumărate ori, în timpul Restaurației, pe La Fayette, față de care nutrea o mare admirație.

nile murdare. Dacă nu sînt pe placul cizmarului meu, acesta răspîndeşte pe socoteala mea o calomnie care mă supără, aşa că trebuie să-mi măgulesc cizmarul. Oamenii, în loc să fie cîntăriţi, sînt număraţi, şi votul meseriaşului celui mai grosolan are aceeaşi greutate ca şi votul lui Jefferson [1], culegînd uneori mai multe simpatii. Clerul îi îndobitoceşte mai rău ca la noi : porunceşte într-o duminică dimineaţa călătorului cu diligenţa să coboare, întrucît, călătorind duminica, face muncă de rob şi cade la mare păcat... Grosolănia aceasta generală şi sumbră m-ar înăbuşi... În sfîrşit, voi face Bathildei în voie..."

Stărui îndelung asupra acestui gînd, care-l umplu în cele din urmă de uimire şi se simţi fericit găsind că-i atît de adînc înrădăcinat în mintea lui.

„Sînt aşadar sigur că o voi ierta ! Nu-i o iluzie." Iertase pe de-a-ntregul greşeala doamnei de Chasteller. „Aşa cum e, e pentru mine singura femeie din lume... Cred că e mult mai delicat să n-o las să bănuiască niciodată cum că aş cunoaşte urmările slăbiciunii ei pentru domnul de Busant de Sicile. Dacă va voi, îmi va spune... Munca asta stupidă de birou îmi dovedeşte cel puţin că sînt capabil să-mi cîştig existenţa, la nevoie, pentru mine şi pentru soţia mea. «Cui i-ai dovedit asta ? întrebă partea adversă, şi la această obiecţie Lucien încremeni. Oamenilor ăstora, pe care nu-i vei mai vedea niciodată şi care de îndată ce-i vei părăsi te vor calomnia !...» Ei nu, zău, mi-am dovedit-o mie, asta-i esenţialul, ce-mi pasă de părerea cetei aceleia de semipungaşi care privesc cu gura căscată Crucea Legiunii de Onoare şi avansarea mea rapidă ? Nu mai sînt tînărul sublocotenent de lăncieri în drum spre Nancy ca să-şi ajungă regimentul, robit încă nenumăratelor mici

---

[1] *Jefferson, Thomas* (1743—1826), om de stat american, şeful partidului republican, preşedinte al S.U.A. (1801—1805).

slăbiciuni ale vanităţii, care mă revoltam la cuvintele usturătoare ale lui Ernest Dévelroy : «Fericit că ai un tată care-ţi dă pîinea !» Bathilde mi-a spus cuvinte adevărate. M-am comparat, din porunca ei, cu sute de oameni, şi dintre cei mai vrednici... Voi face ca toată lumea, voi înlătura moralitatea din acţiunile mele oficiale. Ei bine, ştiu că pot munci de două ori mai mult decît şeful de birou cel mai greoi, şi prin urmare cel mai preţuit, chiar şi cînd e vorba de o misiune pe care o dispreţuiesc şi care la Blois m-a acoperit cu un noroi poate binemeritat."

Lucien era oarecum fericit de asemenea gînduri ; sunetele orchestrei, bărbăteşti şi viguroase, paşii minunaţi, plini de graţie ai domnişoarei Eisler îl distrăgeau din cînd în cînd de la gîndurile lui, dîndu-le un farmec şi o vigoare seducătoare. Mai cerească era însă imaginea doamnei de Chasteller, care-i stăpînea viaţa în fiecare clipă.

Împletirea gîndurilor şi a iubirii făcu din finalul acestei seri petrecute într-un colţ de lîngă orchestră unul din ceasurile cele mai plăcute din viaţa sa. Cortina căzu însă.

Să se întoarcă acasă şi să întreţină o convorbire amabilă cu tatăl său, însemna să revină iarăşi, şi în chipul cel mai neplăcut, în lumea reală, şi, să spunem cu tot curajul, într-o lume plicticoasă.

„Nu trebuie să mă întorc acasă pînă la ora 2 noaptea dacă vreau să mă feresc de dialogul cu tata !"

Lucien intră într-un hotel cu odăi mobilate cu luna, alese un apartament mic, plăti, dar i se cerură în mod stăruitor actele de identitate. Se înţelese cu hotelierul, asigurîndu-l că nu se va culca acolo noaptea aceea şi că-şi va prezenta actele a doua zi.

Se plimba încîntat în micul său apartament, frumos mobilat, spunîndu-şi „Aci sînt liber". Se înveseli ca

un copil la gîndul numelui de împrumut pe care şi-l va lua în acel hotel. „Îmi voi ticlui un nume fals, ca să-mi asigur cît mai bine libertatea. Aici, îşi spunea, plimbîndu-se cu multă plăcere, voi fi cu totul la adăpost de veşnica solicitudine a tatii şi a mamei.“

Da, cuvîntul acesta grosolan fu rostit de eroul nostru, şi-mi pare rău nu de el, ci de firea omenească.

Ceea ce dovedeşte că instinctul libertăţii zace în toate inimile şi că nu poate fi jignit fără consecinţe grave în toate acele ţări în care, datorită ironiei, s-a rupt vraja prostiilor.

După o clipă, Lucien îşi reproşă vehement cuvîntul grosolan faţă de mama sa, dar, în definitiv, fără să-şi dea seama, această excelentă mamă atentase şi ea desigur la libertatea lui. Doamna Leuwen credea cu toată convingerea că procedase cît mai delicat şi cu toată dibăcia posibilă nerostind niciodată numele doamnei de Chasteller. Dar un sentiment mai pătrunzător decît inteligenţa parizienei, recunoscută ca superlativă, dăduse lui Lucien certitudinea că mama lui o ura pe doamna de Chasteller.

„Însă, îşi spunea el, sau mai degrabă simţea, fără să-şi mărturisească, mama nu trebuie nici s-o iubească, nici s-o urască pe doamna de Chasteller ; *trebuie să-i ignore existenţa.*“

E de la sine înţeles că în această stare de spirit Lucien nu se simţi ispitit să se ducă şi să se înăbuşe printre ideile greoaie din salonul doamnei Grandet şi nici să se expună strîngerilor ei de mînă. Era însă aşteptat cu nelinişte în acel salon. Vălul sumbru care întuneca uneori însuşirile plăcute ale lui Lucien, reducîndu-l cel puţin în aparenţă în ochii doamnei Grandet la rolul unui filozof rece, revoluţionase acea femeie pînă atunci înţeleaptă şi ambiţioasă.

„Nu-i amabil, îşi spunea, dar e cel puţin perfect sincer.“

Cuvîntul acesta însemnă primul pas către un sentiment pe care nu-l cunoscuse pînă atunci şi pe care nici nu-l credea cu putinţă.

Capitolul LXXXI

Lucien mai avea prostul obicei şi marea imprudenţă de a fi natural în intimitate, chiar cînd aceasta nu pornea din adevărată iubire. I s-ar fi părut de neiertat să se prefacă faţă de o fiinţă la care petrecea patru ore pe zi.

Cusurul acesta, la care se adăuga şi înfăţişarea lui naivă, fusese mai întîi luat drept prostie, dar mai apoi îi atrase uimirea şi după aceea interesul doamnei Grandet, lucru de care Lucien s-ar fi lipsit. În persoana doamnei Grandet nu era numai femeia ambiţioasă, înzestrată cu multă judecată şi urmărind cu grijă realizarea proiectelor ei, ci şi o inimă de femeie care nu iubise încă pînă atunci. Caracterul firesc al lui Lucien părea foarte ridicol alături de o femeie de 26 de ani, dominată de cultul consideraţiei şi al ploconirii în faţa privilegiului, care atrage după sine sprijinul opiniei aristocratice. Întîmplător însă, din partea unui bărbat al cărui suflet naiv, străin oricăror şiretlicuri vulgare, împrumuta tuturor gesturilor lui o culoare de singularitate şi de noblеţe deosebită, firescul acesta era tot ce putea fi mai calculat ca să stîrnească un sentiment neobişnuit într-o inimă atît de uscată pînă atunci.

Vom mărturisi că, după o jumătate de oră de vizită, Lucien vorbea puţin şi nu prea bine dacă nu îndrăznea să-şi permită a spune tot ce-i trecea prin minte.

Obiceiul acesta, antisocial la Paris, îi scăpase pînă în acea epocă a vieţii lui, deoarece, cu excepţia doam-

nei de Chasteller, nimeni nu fusese intim cu Lucien, iar el nu-şi prelungise niciodată vizitele peste douăzeci de minute. Vizitele pe care i le făcea doamnei Grandet scoaseră la iveală acest grav defect, cel mai nimerit dintre toate să dea peste cap norocul unui bărbat. Oricît s-ar fi silit, Lucien era cu totul incapabil să-şi ascundă o schimbare de dispoziţie, iar în fond avea un caracter cît se poate de schimbăcios.

Defectul acesta, ascuns în parte prin purtările cele mai nobile şi cele mai simple ale unei politeţi alese, pe care o deprinsese de la o mamă inteligentă, păruse odinioară fermecător în ochii doamnei de Chasteller. Fusese o noutate încîntătoare pentru ea, obişnuită cu egalitatea aceea de caracter, capodoperă a ipocriziei denumite astăzi „o educaţie desăvîrşită" la persoanele prea nobile şi prea bogate, educaţie care lasă un fond de uscăciune de nelecuit în sufletul care o practică, precum şi în acela al partenerului său.

Lui Lucien amintirea unei idei scumpe, o zi cu nori sumbri, bîntuită de vîntul de miazănoapte, descoperirea neaşteptată a unei noi mişelii, sau cutare eveniment tot atît de obişnuit îi erau de ajuns ca să-l transforme în alt om. Împotriva acestei nefericiri caraghioase şi atît de rare în veacul nostru, aceea de a lua lucrurile în serios, nu întîlnise în viaţa lui decît un singur corectiv : să stea închis într-o cămăruţă cu doamna de Chasteller, avînd deplina siguranţă că uşa e bine păzită şi că nu se va deschide pentru nici un nepoftit care-ar fi putut apărea pe neaşteptate.

După asemenea precauţii, să recunoaştem, ridicole pentru un locotenent de lăncieri, era, atunci, mai amabil poate ca oricînd. Dar precauţiile astea delicate, pe măsura unui spirit bolnav şi deosebit, nu le putea nădăjdui din partea doamnei Grandet, sau i s-ar fi părut nepotrivite şi odioase. Din pricina aceasta era adeseori

tăcut şi absent. Dispoziţia aceasta se agrava datorită şi mentalităţii — nu prea încurajatoare pentru un suflet nobil — persoanelor care alcătuiau anturajul obişnuit al acestei celebre femei.

Cu toate acestea, era aşteptat cu nelinişte în acel salon. În primul ceas al serii, care răvăşise sufletul lui Lucien, doamna Grandet domnise ca de obicei. Apoi fusese cuprinsă de uimire, iar după aceea, de cea mai vie mînie. Nu era preocupată, clipă de clipă, decît de Lucien. O astfel de statornicie era pentru ea un lucru nemaipomenit. Starea în care se simţea umplea oarecum de uimire, era însă ferm convinsă că numai mîndria sau onoarea jignită era unica pricină a stării aceleia îngrozitoare prin care trecea.

Cu răsuflarea tăiată, cu ochii încremeniţi între pleoapele-i contractate şi imobile, ca sub efectul unei dureri fizice, punea întrebări scurte fiecăruia dintre deputaţii, *pairii* sau bugetivorii care soseau unul cîte unul în salonul ei. Nu îndrăznea să rostească faţă de nimeni numele asupra căruia i se concentrase toată luarea-aminte în seara aceea. Şi deseori era nevoită să poarte cu domnii aceia conversaţii nesfîrşite, în speranţa permanentă că s-ar putea ivi şi numele domnului Leuwen-fiul, ca o circumstanţă accesorie.

Principele moştenitor anunţase o partidă de vînătoare în pădurea de la Compiègne, unde era vorba să se hăituiască nişte căprioare. Doamna Grandet ştia că Lucien pariase cinci sute de franci contra o mie patru sute că întîia căprioară va fi doborîtă la mai puţin de douăzeci şi unu de minute după apariţie. Lucien fusese introdus în societatea aceea atît de înaltă datorită trecerii bătrînului general, ministrul de război. Nu exista pe atunci distincţie mai măgulitoare pentru un tînăr legat de clasa stăpînitoare sau orientat utilitarist. Ce ghelir bugetar i-ar fi fost refuzat însă, peste zece ani, bărbatului care vîna, ca al zecelea, cu prin-

cipele moştenitor ? Acesta nu admitea decît zece persoane, deoarece unul din oamenii de litere din cercul său descoperise că monseniorul, fiul lui Ludovic al XIV-lea şi Delfin al Franţei, nu accepta decît numărul acesta de curteni la vînătorile lui de lupi.

„Nu cumva, îşi spunea doamna Grandet, principele moştenitor va fi anunţat pe neaşteptate că vrea să primească în seara asta pe viitorii vînători de căprioare ?“ Dar bieţii deputaţi şi *pairi* pe care-i primea ea se gîndeau la bani şi nu prea erau din lumea cu care se încerca refacerea unei Curţi ca să fie în curent cu asemenea lucruri. Reflectînd astfel, doamna Grandet renunţă să afle adevărul de la domniile-lor. „În orice caz, îşi spunea, nu era de datoria lui să-şi facă apariţia numai cinci minute, sau să trimită măcar un bilet ? Purtarea asta e îngrozitoare.“

Bătu ora 11, unsprezece şi jumătate, miezul nopţii ; Lucien nu se ivea. „A, voi căuta să-l lecuiesc de aşemenea impoliteţe !“ îşi spuse doamna Grandet ieşindu-şi din fire.

În noaptea aceea somnul nu se apropie de pleoapa ei, cum ar spune oamenii care ştiu să scrie... Roasă de mînie şi de disperare, căuta o distracţie în ceea ce curtenitorii ei prieteni numeau studiile ei istorice. Camerista începu să-i citească *Memoriile* doamnei de Motteville[1], care, pînă deunăzi, i se păreau a fi manualul femeii din lumea mare. Aceste memorii dragi i se părură în noaptea aceea lipsite de orice interes. Trebui să recurgă la romane, împotriva cărora, de opt ani de zile, doamna Grandet tuna şi fulgera în salonul ei.

---

[1] *Motteville, Françoise de* (1621—1689), autoarea unui volum de memorii intitulate *Mémoires pour servir à l'Histoire de Anne d'Autriche depuis 1615 jusqu'en 1666 (Memorii pentru a sluji Istoriei Annei de Austria, din 1615 pînă în 1666).*

În tot timpul nopţii, doamna Trublet, camerista ei de încredere, fu silită să urce în biblioteca de la etajul al doilea, ceea ce i se părea foarte anevoios, şi aduse, succesiv, mai multe romane. Neplăcîndu-i însă nici unul şi coborînd din ce în ce mai jos, sublima doamnă Grandet, care simţea o adevărată repulsie faţă de Rousseau, trebui să recurgă la *Noua Eloiză*. Tot ce poruncise să i se citească la începutul nopţii i se părea rece, plicticos, necorespunzător cu gîndurile ei.

Se nimeri ca emfaza cam pedantă care-i îndemna pe cititorii mai delicaţi să închidă cartea aceasta să fie tocmai pe măsura sensibilităţii burgheze şi de dată recentă a doamnei Grandet.

Cînd zări zorii zilei printre crăpăturile obloanelor, o concedie pe doamna Trublet. Se gîndise tocmai că va primi, dis-de-dimineaţă, o scrisoare de scuze. „Mi se va aduce scrisoarea pe la ora 9 şi-i voi răspunde aşa cum se cuvine.“ Liniştită oarecum de ideea răzbunării, adormi în sfîrşit, potrivind cuvintele pentru biletul ei de răspuns.

Pe la ora 8, însă, doamna Grandet sună nerăbdătoare, bănuind că s-a făcut ora prînzului.

— Scrisorile ! Jurnalele mele ! strigă ea prost dispusă.

Se sună după portar, care sosi ţinînd în mînă doar cîteva plicuri murdare, în care se aflau ziarele. Ce contrast faţă de bileţelul frumos, atît de elegant şi de bine împăturit, pe care ochiul ei însetat îl căuta printre aceste jurnale ! Lucien era neîntrecut în arta de-a împături biletele şi poate că la talentul acesta atît de elegant al lui se arătase doamna Grandet deosebit de simţitoare.

Dimineaţa trecu în elaborarea unor proiecte de uitare şi chiar de răzbunare, dar doamnei Grandet i se păru totuşi fără sfîrşit. La prînz îşi teroriză servito-

rii şi soţul. Văzîndu-l vesel, îi înşiră, plină de răutate, tot ce aflase în legătură cu gafa lui faţă de generalul ministru de război. Domnul Leuwen nu-i încredinţase însă lucrurile astea decît sub pecetea tainei.

Bătu ora 1, unu şi jumătate, 2 ! Caracterul ciclic al bătăilor, care îi aminteau doamnei Grandet cruda noapte pe care o petrecuse, o exasperă. Rămase multă vreme ca ieşită din fire.

Deodată — cine şi-ar fi închipuit un asemenea lucru din partea unui caracter stăpînit de vanitatea cea mai copilărească ? — se gîndi să-i scrie lui Lucien. Se zbătu un ceas întreg în luptă cu îngrozitoarea ispită: *să scrie ea cea dintîi*. Pînă la urmă cedă, neascunzîndu-şi însă întreaga grozăvie a gestului.

„Ce avantaj îi voi da asupra mea ! Şi cîte zile severe vor trebui ca să-l fac să uite părerea pe care şi-o va face asupră-mi la vederea biletului ! În definitiv, însă, spuse amorul, luînd masca paradoxului, ce înseamnă un amant ? E o unealtă de care te freci ca să obţii plăcere.[1] Ei bine, în clipa asta, singura plăcere pe care mi-o poate dărui acest domnişor e aceea de a-i scrie. Ce-mi pasă de impresia lui ? A mea va fi plăcută, îşi spuse cu o bucurie sălbatică, şi altceva nici nu mă interesează !“ Ochii ei erau superbi în clipa aceea.

Doamna Grandet ticlui o scrisoare care nu o mulţumi, apoi a doua, a treia. În sfîrşit, expedie a şaptea sau a opta :

„Soţul meu, domnule, are să vă comunice ceva. Vă aşteptăm, şi ca să nu aşteptăm mereu, cu toate că ne-am

---

[1] Însemnarea marginală a autorului : „De pus aceasta la moral. Stil onest.“ În ediţia H. Martineanu, textul continuă astfel : „D. Cuvier îmi spunea : «Pisica dumitale nu te mîngîie, se mîngîie de dumneata». În acest sens felin trebuie interpretată fraza precedentă, uşor echivocă.“

dat întîlnire, bizuindu-mă pe seriozitatea dumneavoastră, am luat hotărîrea să vă scriu.

Primiți complimentele mele,

Augustine Grandet

P.-S. Veniți înainte de ora 3."

Însă în momentul trimiterii scrisorii acesteia, apreciată ca mai puțin imprudentă și, mai ales, mai puțin umilitoare pentru vanitatea ei, trecuse de ora două și jumătate.

Valetul personal al doamnei Grandet îl găsi pe Lucien stînd foarte liniștit la biroul lui ministerial, dar, în loc să se ducă la ea, el îi scrise :

„*Doamnă,*

Sînt de două ori nefericit : nu pot avea onoarea să vă înfățișez respectele mele nici în dimineața aceasta, și poate nici diseară. Sînt pironit la birou de o lucrare urgentă, în care din imprudență m-am angajat. Știți că, în calitate de funcționar respectuos, n-aș vrea, pentru nimic în lume, să-mi supăr ministrul, care nu va înțelege niciodată importanța jertfei întru împlinirea datoriei, neprezentîndu-mă la ordinele domnului Grandet și ale dumneavoastră.

Binevoiți a primi din nou asigurarea devotamentului celui mai respectuos,

Lucien Leuwen"

Doamna Grandet calcula de douăzeci de minute, timpul absolut necesar lui Lucien ca să alerge la picioarele ei. Trăgea cu urechea ca să audă uruitul roților de la cabrioleta lui, cu care începuse să se deprindă. Deodată, spre marea ei mirare, servitorul ei bătu la ușă și-i înmînă biletul lui Lucien.

La vederea biletului, furia doamnei Grandet se trezi iarăși ; trăsăturile i se zgîrciră și aproape simultan fața

ei deveni stacojie. „N-are nici măcar scuza absenței de la birou. Cum adică, a văzut scrisoarea mea, și în loc să alerge la picioarele mele, îmi scrie ?!“

— Ieși, spuse valetului, cu o privire care-l umplu de spaimă.

„Prostuțul ăsta se poate răzgîndi, va veni peste un sfert de oră, își spuse; e mai bine să vadă că scrisoarea nici nu i-a fost deschisă... Ar fi și mai bine, însă, gîndi după cîteva clipe, să nu mă găsească acasă.“

Sună și porunci să se înhame caii la trăsură.

Se plimba frămîntîndu-se ; biletul lui Lucien era pe o mescioară, lîngă fotoliul ei, și ori de cîte ori trecea pe lîngă ea, se uita, fără voia ei, la bilețel.

Fu anunțată că trăsura e gata. Cînd servitorul ieși, se aruncă asupra scrisorii și o deschise cu o mișcare furioasă, fără să-și fi permis, ca să spunem așa, asemenea faptă. Capacitatea politică era mai slabă decît femeia cea tînără.

Scrisoarea lui atît de rece o înnebuni pe doamna Grandet. Vom face observația, ca să scuzăm puțintel o atare slăbiciune, că la cei 26 de ani ai ei nu iubise niciodată. Își interzisese chiar și prieteniile acelea galante care pot duce la iubire.

Acum iubirea se răzbuna și, de optsprezece ceasuri, orgoliul cel mai înrădăcinat, cel mai oțelit prin obișnuință se lupta cu inima acestei doamne Grandet, a cărei ținută era atît de impunătoare și al cărei nume era atît de onorat în analele virtuții contemporane.

N-a fost furtună sufletească mai dureroasă ; la fiecare nouă criză provocată de durerea-i chinuitoare, sărmanul orgoliu era înfrînt și pierdea terenul. Era prea multă vreme de cînd i se supusese orbește doamna Grandet și era plictisită de genul de plăceri pe care i-l dăruia.

Deodată, deprinderea aceasta sufletească a ei și cruda patimă, care-și disputau sufletul doamnei Gran-

det, îşi uniră eforturile, o exasperară. Cum ! Să-şi vadă ordinele ocolite, călcate, dispreţuite de un bărbat ? „Nu ştie, oare, cum să se poarte în lume ?“ îşi spunea.

În sfîrşit, după două ore de chinuri sfîşietoare — cu atît mai greu de îndurat cu cît le încerca întîia dată, ea, femeia cea sătulă de măguliri, omagii şi onoruri din partea bărbaţilor celor mai cu vază din Paris — era cît pe-aci să triumfe orgoliul. Coborî din casă, nefericită la culme, şi se sui în trăsură, si-lită de durerea care-i sfîşia inima să umble de colo pînă colo. Abia instalată în trăsură, îşi schimbă părerea. „Dacă vine, n-are să mă găsească“, îşi spuse.

— Strada Grenelle, la Ministerul de Interne, spuse valetului.

Se încumeta să-l caute pe Lucien la biroul lui.

Nu vru să privească situaţia în faţă. Dacă ar fi renunţat la această hotărîre, şi-ar fi pierdut cunoştinţa.

Zăcea, distrusă de durere, într-un colţ al trăsurii. Mişcarea silnică, întipărită de zguduiturile trăsurii, o alinta parcă, distrăgînd-o oarecum.

Capitolul LXXXII

La intrarea doamnei Grandet în biroul lui, Lucien fu cuprins de cea mai vie indispoziţie : „Aşadar, femeia asta n-o să mă mai lase niciodată în pace ! Mă ia, desigur, drept unul din valeţii care o înconjoară. Ar fi trebuit să înţeleagă din biletul meu că nu vreau s-o văd !“

Doamna Grandet se aruncă într-un fotoliu, cu toată mîndria unei persoane care, de şase ani încoace,

aruncă în fiecare an o sută douăzeci de mii de franci pe piața Parisului. Această nuanță bănească îl izbi pe Lucien și nimici într-însul orice simpatie. „Voi avea de-a face, își spuse, cu o băcăniță *care cere să i se achite datoria*. Va trebui să vorbesc limpede și tare, ca să mă înțeleagă."

Doamna Grandet rămînea tăcută în fotoliu ; Lucien ședea nemișcat, într-o poziție mai mult birocratică decît galantă : mîinile îi erau rezemate pe brațul fotoliului, iar picioarele — întinse în toată lungimea lor. Avea fizionomia unui negustor *în pagubă*, fără umbra unui sentiment generos. Dimpotrivă, aparența unor simțiri aspre, strict juste, răutăcios egoiste.

După trecere de un minut, Lucien se rușină parcă. „A, dacă m-ar vedea doamna de Chasteller ! I-aș răspunde însă : «Politețea ar travesti prea mult ceea ce aș avea de spus acestei băcănițe mîndre de omagiile deputaților ei de centru»."

— E nevoie, domnule, îi spuse doamna Grandet, să vă rog să-l invitați pe ușier să se retragă ?

Limbajul doamnei Grandet înnobila funcțiunile, potrivit obiceiului ei. Nu era vorba decît de un simplu om de serviciu, care, văzînd o doamnă frumoasă, cu echipaj propriu, intrînd cu un aer atît de tulburat, rămăsese, din curiozitate, să aștîțe, chipurile, focul, care ardea de minune.

La îndemnul privirii lui Lucien, omul ieși. Tăcerea stăruia.

— Cum, domnule, spuse în sfîrșit doamna Grandet, nu sînteți mirat, încremenit, rușinat că mă vedeți aici ?

— Vă voi mărturisi, doamnă, că nu sînt decît mirat de un gest atît de măgulitor, desigur, dar pe care nu-l merit.

Lucien nu se putuse sili într-atît încît să rostească vorbe hotărît nepoliticoase, însă tonul cu care spu-

sese acele cuvinte n-avea nimic dintr-un reproș pasionat, dîndu-le o nuanță de insultă rece. Jignirea sări în ajutorul doamnei Grandet, întărindu-i curajul șovăitor. Întîia dată în viața ei era timidă, sufletul ei, atît de uscat și rece, încerca de cîteva zile simțiri duioase.

— Mi se părea, domnule, reluă cu vocea vibrantă de emoție, dacă am înțeles bine asigurările, uneori nesfîrșite, privitoare la înalta dumneavoastră virtute, că aveți pretenția de-a fi un om onest.

— Pentru că îmi faceți cinstea să vorbiți despre mine, doamnă, vă voi mărturisi că încerc să fiu drept și să-mi dau seama, fără a-mi face iluzii, de poziția mea, precum și de poziția celorlalți față de mine.

— Dreptatea dumneavoastră apreciativă se va coborî oare pînă acolo încît să ia în considerație primejdia la care mă expune, în clipa de față, gestul acesta al meu ? Doamna de Vaize poate să-mi recunoască livreaua.

— Tocmai, doamnă, pentru că-mi dau seama de primejdia gestului, nu știu cum s-o împac cu ideea pe care mi-am făcut-o despre înalta prudență a doamnei Grandet.

— De bună seamă, domnule, că ați împrumutat de la mine această rară prudență și ați *găsit util* să vă schimbați, în douăzeci și patru de ore, toate sentimentele a căror asigurare se reînnoia necontenit și mă importuna zilnic !

„Pe dumnezeul meu, doamnă, gîndi Lucien, nu voi avea bunăvoința să mă las învins de această frazeologie vagă !“

— Doamnă, răspunse cu cel mai mare sînge rece, sentimentele de care îmi faceți cinstea să vă amintiți au fost umilite printr-un succes pe care nu și l-au cucerit în mod exclusiv. Așa că sentimentele acestea au dispărut, rușinate de eroarea lor. Înainte de asta, au

obţinut dureroasa certitudine că nu-şi datorau părelnicul lor triumf decît promisiunii foarte prozaice a unei recomandări pentru obţinerea unui minister. Inima, pe care îşi închipuiau, cu totul nesăbuit, că ar putea-o îndupleca, a cedat pur şi simplu înaintea unui calcul de ambiţie, iar dragostea n-a fost decît o vorbă goală. În sfîrşit, mi-am dat seama că eram... înşelat ; e o explicaţie, doamnă, pe care absenţa mea încerca să v-o cruţe. Acesta e felul meu de a fi om onest.

Doamna Grandet nu răspundea. „Ei bine, gîndi Lucien, vă voi răpi orice mijloc de a vă preface că nu înţelegeţi.“ Adăugă pe acelaşi ton :

— Cu oricîtă tărie sufletească ar îndura o inimă ce ştie să aspire la situaţii înalte durerile care rezultă din sentimente vulgare, există un gen de nenorocire pe care o inimă nobilă o suportă cu greu, acela al unei greşeli de calcul. Or, doamnă, şi spun asta cu părere de rău şi numai pentru că mă siliţi, poate că v-aţi.. înşelat în rolul pe care înalta dumneavoastră înţelepciune binevoise a-l destina lipsei mele de experienţă. Iată, doammă, cuvintele neplăcute pe care doream să vi le cruţ, şi, purtîndu-mă astfel, mă credeam un *om onest*, vă mărturisesc, dar mă urmăriţi în ultimele mele poziţii de apărare, în biroul acesta...

Lucien ar fi putut urma la nesfîrşit asemenea justificare atît de lesnicioasă ; doamna Grandet era doborîtă. Durerile orgoliului ei ar fi fost sălbatice dacă, din fericire pentru dînsa, un sentiment mai puţin sec nu i-ar fi uşurat suferinţa.

La cuvintele fatale şi prea adevărate de *recomandare pentru obţinerea unui minister*, doamna Grandet îşi acoperise ochii cu batista. Îndată, apoi, Lucien observă la ea unele mişcări convulsive care o sileau să-şi schimbe poziţia în imensul fotoliu aurit al ministerului.

Fără voie, Lucien deveni foarte atent. „Iată, fără-ndoială, își zise, cum răspund aceste actrițe pariziene la învinuirile fără replică.“ Totuși, fără voie, iarăși, era cam mișcat de imaginea, bine compusă, a celei mai mari nefericiri. Corpul acesta, care se zbătea sub ochii lui, era, de altminteri, atît de frumos !

Doamna Grandet simțea în zadar că trebuia cu orice preț să curme vorbele acelea fatale ale lui Lucien, care avea să se irite progresiv de sunetul cuvintelor lui, luîndu-și angajamente la care nici nu se gîndea, poate, la început. Trebuia așadar să-i răspundă într-un fel, nu avea însă puterea să vorbească.

Cuvîntarea aceasta a lui Lucien, care i se părea atît de lungă doamnei Grandet, se termină în sfîrșit, dar doamna Grandet socoti că se încheie prea curînd, deoarece trebuia să răspundă, dar nu știa ce să spună. Situația aceasta chinuitoare îi modifică felul de-a simți. Întîi își spunea, ca de obicei : „Ce umilință !“ Apoi nu mai fu simțitoare la nenorocirile orgoliului, încercînd o durere mult mai sfîșietoare. Avea să-i lipsească ceea ce constituia, de cîteva zile, singura ei afecțiune în viață. Ce va face ea cu salonul și cu plăcerea de-a da serate strălucitoare, în care s-ar petrece și în care n-ar mai rămîne decît cea mai bună societate de la Curtea lui Ludovic-Filip ?

Doamna Grandet găsea că Lucien are dreptate, vedea cît de neîntemeiată e mînia ei, la care nu se mai gîndea, și, mergînd chiar și mai departe, îi lua partea lui Lucien împotriva ei înseși.

După o tăcere de mai multe minute, doamna Grandet își luă batista de la ochi, și Lucien fu izbit de una din cele mai nemaipomenite schimbări de fizionomie din cîte văzuse vreodată. Pentru prima oară, cel puțin în ochii lui Lucien, fizionomia aceasta avea o expresie feminină. Lucien observa această schimbare, dar nu se simțea prea mișcat. În clipa

aceea, totul, tatăl său, doamna Grandet, Parisul, ambiția, era lovit de aceeași afurisenie în fața lui. Sufletul lui nu putea fi mișcat decît la ceea ce se petrecea la Nancy.

— Îmi voi mărturisi greșelile, domnule, dar ceea ce mi se întîmplă e măgulitor pentru dumneata. Nu mi-am călcat niciodată îndatoririle decît pentru dumneata. Curtea ce-mi făceai mă flata, mă amuza, dar nu mi se părea primejdioasă. Am fost sedusă datorită ambiției, mărturisesc, și n-am cedat din iubire. Inima mea s-a schimbat însă. La aceste cuvinte, doamna Grandet se roși foarte tare, neîndrăznind să-l privească pe Lucien. Din nenorocire, mă simt legată de dumneata. Puține zile au fost suficiente să-mi schimbe, fără voie, inima. Am uitat de grija dreaptă a casei ; un alt sentiment a pus stăpînire pe viața mea. Ideea de a te pierde, ideea mai ales că-ți voi pierde stima mi-e nesuferită. Sînt gata de orice jertfă ca să fiu iarăși vrednică de dînsa. Doamna Grandet își ascunse iarăși chipul și, în cele din urmă, îndrăzni să spună de după batistă : Voi rupe înțelegerea cu tatăl dumitale, voi renunța la speranțele ministeriale, dar nu te despărți de mine !

La aceste din urmă cuvinte, doamna Grandet îi întinse mîna cu o grație pe care Lucien o socoti cu totul neobișnuită.

Vanitatea îi spunea : „Grația aceasta, schimbarea aceasta uimitoare la o femeie atît de mîndră se datoresc meritului dumitale. Faptul acesta nu-i oare mai frumos decît dacă ai fi sedus-o prin propriul merit ?“ Lucien rămînea însă rece la măgulirile vanității. Fizionomia lui nu exprima decît calcul.

Neîncrederea adăuga : „Iată o femeie admirabilă, care, fără îndoială, se bizuie pe efectul frumuseții sale. Să nu ne lăsăm înșelați. Să luăm aminte : Doamna Grandet îmi face dovada iubirii sale prin-

tr-o jertfă destul de grea, prin jertfa mîndriei ei de totdeauna. Trebuie, aşadar, să cred în iubirea aceasta... Mai domol, însă ! Iubirea aceasta trebuie să reziste la încercări mai hotărîtoare şi mai îndelungate decît cele care au avut loc pînă acum. Ceea ce e însă plăcut, dacă iubirea aceasta e reală, e că nu o datorez milei, nu va fi o iubire inspirată prin contagiune, cum spune Ernest."

Trebuie să mărturisim că fizionomia lui Lucien nu era nicidecum a unui erou de roman în timp ce se deda acestor raţionamente înţelepte. Avea mai degrabă aerul unui bancher care cîntăreşte oportunitatea unei mari speculaţii.

„Vanitatea doamnei Grandet, continuă el, poate considera că răul cel mai mare e acela de-a fi părăsită, *ea trebuie să jertfească orice ca să evite această umilinţă*, pînă şi interesele ambiţiei sale. Se prea poate ca aceste jertfe să nu fie înfăptuite din iubire, ci numai din vanitate, iar vanitatea mea ar fi din cale-afară de oarbă dacă s-ar făli cu o izbîndă atît de îndoielnică. Se cuvine dar să fiu plin de atenţie, de respect, numai că, în definitiv, prezenţa ei aici mă supără, nu mă simt în stare să mă supun cerinţelor ei, salonul ei mă plictiseşte. Trebuie să o fac, în mod politicos, să înţeleagă toate astea."

— Doamnă, nu mă voi îndepărta, în ceea ce vă priveşte, de atenţiile cele mai respectuoase. Apropierea noastră intimă, de o clipă, n-a putut fi decît urmarea unei neînţelegeri, a unei erori, dar asta nu înseamnă că nu vă rămîn obligat pe veci. Îmi datorez mie însumi, doamnă, datorez mai ales respectului meu pentru legătura noastră de o clipă mărturia adevărului. Respectul, recunoştinţa chiar, îmi umple inima, dar nu mai găsesc în ea nici o urmă de iubire.

Doamna Grandet îl privi cu ochii înroşiţi de lacrimi, dar intensa luare-aminte cu care-l asculta le împiedicau să curgă.

După o scurtă tăcere, doamna Grandet începu să plîngă din nou, fără să se mai stăpînească. Îl privea pe Lucien şi îndrăzni să-i spună aceste cuvinte ciudate :

— Tot ce spui tu e adevărat, muream de ambiţie şi de orgoliu ; văzîndu-mă nespus de bogată, scopul vieţii mele era să ajung o doamnă cu titluri de noblеţe, îndrăznesc să mărturisesc acest caraghioslîc amar. Dar nu de lucrul acesta mi-e ruşine acuma. Nu m-am dăruit ţie decît din ambiţie. Acum însă mă topesc de dragoste. Sînt o femeie vrednică de dispreţ, recunosc, umileşte-mă, merit tot dispreţul tău. Mor de dragoste şi de ruşine. Cad la picioarele tale, îţi cer iertare, nu mai am ambiţie, nici chiar orgoliu. Spune-mi ce vrei să fac în viitor. Sînt la picioarele tale, umileşte-mă cît poftеşti, cu cît mă vei umili mai mult, cu atît vei fi mai omenos cu mine !...

„Astea toate oare-s prefăcătorie ?“ se întreba Lucien. Nu mai văzuse niciodată o scenă atît de tare.

Doamna Grandet se aruncă la picioarele lui. Lucien, în picioare, încerca s-o ridice. La aceste ultime cuvinte, simţi că braţele ei, pe care le apucase de sus, se moaie. Apoi simţi, după greutatea trupului ei, că leşinase.

Lucien era încurcat, nu şi emoţionat. Încurcătura lui izvora din teama de a călca unul din preceptele moralei sale : *să nu facă niciodată un rău inutil.*

În clipa aceea îi trecu prin minte un gînd foarte ridicol, care-i curmă orice sentiment de duioşie. Cu două zile înainte, cîţiva inşi veniseră cu o listă de subscripţie la doamna Grandet, care avea o moşie în împrejurimile oraşului Lyon, în favoarea acelor nefe-

riciţi inculpaţi în procesul din aprilie [1] ce urmau să fie trasferaţi de la închisoarea din Perrache la Paris, pe ger, despuiaţi [2]. „Sper că mi-e îngăduit, domnilor, răspunsese ea, să găsesc gestul dumneavoastră ciudat. Nu ştiţi desigur că soţul meu e la conducerea statului, iar domnul prefect de Lyon a interzis această subscripţie". Ea însăşi povestise toate acestea în cercul ei. Lucien o privise, apoi spusese scrutînd-o : „Pe frigul de-acum, doisprezece din nenorociţii ăia vor muri de frig în căruţele lor, căci n-au decît haine de vară şi nici nu li se dau pături". „Atîta pagubă pentru curtea de justiţie din Paris !" spusese un deputat gros, erou din iulie. Lucien o scrutase mereu pe doamna Grandet, care rămăsese nepăsătoare.

Văzînd-o acum leşinată, cu faţa lipsită de orice altă expresie în afară de trufia ei firească, îşi aminti de expresia pe care-o avusese în ziua cînd îi înfăţişase imaginea deţinuţilor acelora, morţi de frig şi de mizerie în căruţele lor, şi, cu prilejul acestei scene de dragoste. Lucien se comportă ca un om de partid [3].

„Ce să fac cu femeia asta ? îşi spuse. Trebuie să fiu omenos, să-i spun cîteva vorbe bune şi s-o trimit cu orice preţ la ea acasă."

O rezemă uşurel de fotoliu, fără s-o ridice însă de jos.

---

[1] Legea cu privire la „asociaţii" (martie 1834), care interzicea orice asociaţii politice şi era îndreptată împotriva muncitorilor şi republicanilor, a provocat cîteva izbucniri revoluţionare în întreaga Franţă, îndeosebi la Paris şi Lyon cu o crudă reprimare. Revoluţionarii din Lyon au fost arestaţi, aduşi la Paris şi judecaţi de Camera pairilor, parte fiind condamnaţi la exil, iar parte la închisoare ; pentru înăbuşirea acestei răscoale, prefectul de Lyon a fost decorat, acordîndu-i-se şi titlul de pair al Franţei.

[2] Vezi jurnalele de la începutul lunii martie 1835 (n.a.).

[3] Stendhal scrisese în margine : „Căci a fi omenos înseamnă a fi partid."

Se duse şi încuie uşa. Apoi, cu o batistă muiată în apă, dintr-un modest vas de faianţă, îi umezi fruntea, obrajii, gîtul, fără să se simtă nici un moment tulburat văzînd atîta frumuseţe. „Dacă aş fi răutăcios, l-aş chema în ajutor pe Desbacs, care are în biroul lui tot felul de ape aromate.“ Doamna Grandet suspină în sfîrşit. „Nu trebuie să vadă că-i jos, ca să nu-şi amintească de cruda scenă.“

O luă în braţe şi o aşeză în marele fotoliu aurit. Atingerea cu trupul ei fermecător îi aminti totuşi puţin că-l ţinea în braţe şi că avea la dispoziţie pe una din femeile cele mai frumoase din Paris. Frumuseţea ei nefiind nici expresivă şi nici graţioasă, ci o adevărată frumuseţe *sterling* [1] şi pitorească, nu pierdea mai nimic în starea de leşin. Doamna Grandet, venindu-şi puţin în fire, îl privea cu ochii întredeschişi, fără putere să ridice pleoapele.

Lucien crezu că se cuvine să-i sărute mîna. Acest gest grăbi învierea sărmanei îndrăgostite.

— Ai să vii la mine? îl întrebă în şoaptă, abia articulat.

— Desigur, bizuiţi-vă pe mine. Biroul meu e un loc primejdios însă. Uşa e închisă, ar putea bate cineva. Micul Desbacs poate să se înfăţişeze...

La gîndul acelui om rău, doamna Grandet prinse puteri.

— Fii aşa de bun şi însoţeşte-mă pînă la trăsură.

— N-ar fi bine să vorbiţi de o entorsă înaintea slugilor dumneavoastră?

Ea îl privi cu strălucirea iubirii celei mai aprinse în ochi.

— Prieten generos! Niciodată n-ai încerca să mă compromiţi şi să afişezi izbîndă! Ce inimă bună ai!

---

[1] Autentică, curată (engl.).

Lucien se simți înduioșat, ceea ce nu-i plăcu de loc. Așeză pe brațul fotoliului mîna doamnei Grandet, care se sprijinea de dînsul, și alergă în curte să spună, cu o expresie de spaimă, slugilor ei :

— Doamna Grandet și-a scrîntit piciorul ; poate că și l-a rupt. Veniți iute !

Unul din servitorii ministerului ținu caii, vizitiul și valetul alergară și o ajutară pe doamna Grandet să ajungă la trăsură.

Doamna Grandet strîngea pe cît îi îngăduia puterea mîna lui Lucien. Ochii căpătară iarăși oarecare expresie, rugătoare, atunci cînd îi spuse din trăsură :

— Pe diseară !

— Desigur, doamnă, voi trece să mă interesez de sănătatea dumneavoastră.

Pățania li se păru foarte suspectă servitorilor, surprinși de emoția care se citea pe fața stăpînei lor. Oamenii aceștia se subțiază la Paris, iar emoția ei nu trăda o simplă durere fizică.

Lucien se încuie iarăși în biroul său. Și începu să se plimbe prin cămăruță cu pași mari, tăind-o în diagonală.

„Neplăcută scenă ! își spuse în cele din urmă. Să fie o comedie ? Nu și-a exagerat cumva sentimentele? Leșinul a fost sincer... în măsura în care mă pricep. E un succes de vanitate... nu-mi face nici o plăcere."

Încercă să-și reia un *raport* început, dar își dete seama că scrie numai nerozii.

Se duse acasă, încălecă, trecu puntea de la Grenelle și ajunse de îndată în pădurea de la Meudon, unde își îndemnă calul să meargă la pas, și căzu pe gînduri.

Sentimentul dominant pe care-l încerca era acela al remușcării pentru înduioșarea resimțită în clipa cînd doamna Grandet își dăduse la o parte batista ce-i aco-

perea faţa şi, mai ales, cea din clipa cînd o luase leşinată de jos, din faţa fotoliului, ca s-o instaleze în fotoliu.

„Ah, dacă sînt necredincios faţă de doamna de Chasteller, ar avea şi ea motiv să-mi fie necredincioasă. «Mi se pare că ea n-a început rău, spuse partidul advers. Drace, o naştere, atîta tot !» Pentru că nimeni nu vede lucrul acesta ridicol, răspunse Lucien înciudat, înseamnă că nu există. Ridicolul are nevoie de spectatori, altfel nu există."

Întorcîndu-se în oraş, Lucien trecu pe la minister, puse să fie anunţat domnului de Vaize şi-i ceru un concediu de o lună. Ministrul, care de trei săptămîni nu mai era ministru decît pe jumătate şi care lăuda plăcerile odihnei — *otium cum dignitate* [1] — după cum repeta adesea, se simţi uimit şi încîntat de fuga aghiotantului generalului inamic. „Ce poate însemna asta ?" se gîndea domnul de Vaize.

Lucien, înarmat cu un concediu în regulă, scris de mîna lui şi semnat de ministru, se duse să-şi vadă mama, căreia-i vorbi de o partidă la ţară pentru cîteva zile.

— În ce direcţie ? întrebă ea îngrijorată.

— În Normandia, răspunse Lucien, care înţelese privirea mamei sale.

Încercă oarecare remuşcări că înşală o mamă atît de bună, dar întrebarea ei : *„în ce direcţie ?"* le înlăturase.

„Mama mea o urăşte pe doamna de Chasteller", îşi spuse. Cuvîntul acesta răspundea la toate obiecţiile.

Scrise un bilet tatălui său, trecu călare pe la doamna Grandet, pe care o găsi foarte slăbită ; se arătă foarte

---

[1] Repaus cu demnitate (lat.).

politicos şi făgădui să treacă din nou în cursul serii. Seara plecă la Nancy, fără să-i pară rău de Paris şi dorind din toată inima ca doamna Grandet să-l uite [1].

Capitolul LXXXIII

După moartea subită a domnului Leuwen, Lucien se întoarse la Paris. Stătu un ceas de vorbă cu mama lui, iar apoi se duse la bancă. Domnul Reffre, şeful de birou, un om înţelept, cu părul alb, hîrşit în afaceri, îi spuse chiar înainte de a vorbi de moartea şefului :

— Domnule, trebuie să vorbim despre afacerile dumneavoastră, vă rog să trecem însă în camera dumneavoastră.

Aici îi spuse direct :

— Sînteţi un bărbat, şi încă un bărbat brav. Pregătiţi-vă de ceea ce-i mai rău. Îmi îngăduiţi să vă vorbesc deschis ?

— Te rog, scumpul meu domn Reffre. Spune-mi limpede orice ar fi.

— Trebuie să dăm faliment.

— Doamne ! Cît sîntem datori ?

— Exact atîta cît avem. Dacă nu daţi faliment, nu vă rămîne nimic.

— E posibil să evităm falimentul ?

— Desigur, dar nu vă vor mai rămîne decît poate trei sute de mii de franci, numai că va trebui să aşteptaţi cinci-şase ani pentru recuperarea sumei.

---

[1] Călătoria lui Lucien la Nancy n-a fost scrisă niciodată. Manuscrisul prezintă în locul acesta un şir de şaisprezece pagini albe (n. ed. fr.).

— Aşteaptă-mă o clipă, vreau să vorbesc cu mama mea.

— Domnule, doamna nu se pricepe la afaceri, poate că nici n-ar trebui să rostiţi cuvîntul faliment aşa, pe şleau. Puteţi plăti 60 la sută, şi atunci v-ar rămîne o avere bunicică. Tatăl dumneavoastră era iubit în lumea comercială înaltă, nu există mic negustor căruia să nu-i fi împrumutat o dată sau de două ori în viaţă două mii de franci. Puteţi avea învoirea pentru 60 la sută gata semnată pînă-n trei zile, chiar înainte de verificarea registrului principal. Şi, adăugă domnul Reffre în şoaptă, afacerile din ultimele nouăsprezece zile sînt trecute într-un alt registru, pe care-l încui în fiecare seară. Avem pentru 1.900.000 de franci de [*cuvînt neciteţ*] şi fără acest registru, ia-i de unde nu-s !

„Şi cînd te gîndeşti că omul ăsta e de o cinste desăvîrşită“, gîndi Lucien.

Domnul Reffre, văzîndu-l pe gînduri, adăugă :

— Domnul Lucien a cam uitat obiceiurile băncii de cînd e la mare cinste, şi leagă poate de noţiunea de faliment falsa idee pe care-o au oamenii din lumea bună. Domnul Van Peters, la care ţineaţi atît de mult, a dat faliment la New York, lucru care l-a dezonorat atît de puţin, încît afacerile noastre cele mai frumoase au fost făcute cu New York-ul şi cu toată America de Nord.

„Voi avea nevoie de-o slujbă“, gîndi Lucien.

Domnul Reffre, crezînd că-l convinge, adăugă :

— Aţi putea oferi 40 la sută, am aranjat totul în sensul ăsta. Dacă vreun creditor prost dispus vrea să ne forţeze mîna, îl veţi reduce la 35 la sută. După mine, însă, 40 la sută ar fi necinstit. Oferiţi 60 la sută, şi doamna Leuwen nu va fi nevoită *să renunţe* la caleaşca domniei-sale. Doamna Leuwen, fără caleaşcă ! O asemenea perspectivă ne-ar străpunge inima

tuturor. Nu există unul singur dintre noi căruia tatăl dumneavoastră să nu-i fi dublat apuntamentele sub formă de daruri.

Lucien tăcea mereu, întrebîndu-se dacă s-ar putea ascunde mamei sale adevărata situaţie.

— Nu e nici unul dintre noi care n-ar fi hotărît să facă tot posibilul ca să vă rămînă, mamei dumneavoastră şi dumneavoastră, suma rotundă de şase sute de mii de franci. De altfel, adăugă Reffre, înălţîndu-şi sprîncenele peste ochii mărunţi, chiar dacă vreunul din domnii aceştia s-ar opune, eu aş fi cel care-ar dicta, eu, şeful lor, şi chiar dac-ar fi nişte trădători, veţi avea cei şase sute de mii la sigur, pe lîngă mobilier, argintărie etc.

— Aşteptaţi, domnule, spuse Lucien.

Amănuntul acesta cu mobilierul şi argintăria îl dezgustă, era ca şi cum s-ar fi văzut punînd dinainte la cale împărţirea jafului.

Se întoarse la domnul Reffre după un sfert de oră; întrebuinţase zece minute ca s-o pregătească sufleteşte pe doamna Leuwen. Doamna Leuwen avea, ca şi el, groază de faliment, şi-şi oferise toată zestrea, în valoare de o sută cincizeci de mii de franci, necerînd decît o pensie viageră de o mie două sute de franci pentru ea şi tot atîta pentru fiul ei. Domnul Reffre rămase trăsnit înaintea hotărîrii de a plăti integral toţi creditorii. Se rugă fierbinte de Lucien să mai reflecteze o zi.

— E singurul lucru, scumpul meu Reffre, pe care nu ţi-l pot acorda.

— Ei bine, domnule Lucien, vă rog măcar să nu spuneţi nici un cuvînt despre ceea ce v-am vorbit. Taina să rămînă între mama dumneavoastră, dumneavoastră şi mine. Dumnealor (funcţionarii) abia întrezăresc greutăţile prin care trece banca.

— Pe mîine, scumpul meu Reffre ! Mama şi cu mine vă considerăm totuşi drept cel mai bun prieten al nostru.

A doua zi, domnul Reffre îşi repetă oferta, se rugă fierbinte de Lucien să consimtă la faliment, oferind creditorilor 90 la sută.

A treia zi, după un nou refuz, domnul Reffre îi spuse lui Lucien :

— Puteţi profita de bunul nume al firmei, cu condiţia de a plăti toate datoriile conform acestei situaţii generale, spuse arătînd o foaie de hîrtie format mare, acoperită cu cifre ; cu condiţia plăţii integrale şi cu renunţarea la toate creanţele băncii, puteţi vinde poate firma contra sumei de una sută cincizeci de mii de franci. Vă invit să vă informaţi sub pecetea tainei. Pînă atunci, eu, cel de faţă, Jean-Pierre Reffre, şi domnul Gavardin (casierul) vă oferim una sută mii franci peşin, cu drept de recurs împotriva noastră pentru tot felul de datorii ale defunctului domn Leuwen, onoratul nostru patron, inclusiv cele faţă de croitorul şi şelarul domniei-sale.

— Propunerea dumneavoastră îmi convine de minune. Prefer să am de-a face cu dumneata, amic brav şi cinstit, pentru o sută de mii de franci, decît să primesc o sută cincizeci de mii de franci de la oricare [altul], care n-ar avea poate aceeaşi veneraţie pentru onoarea tatălui meu. Nu v-aş mai cere decît un singur lucru : să oferiţi o parte din cîştig domnului Coffe.

— Am să vă răspund sincer : îmi pierd orice poftă de mîncare, la prînz, dacă lucrez dimineaţa cu domnul Coffe. E un om de o cinste desăvîrşită, dar numai faptul că-l văd *mă unge cu ceară* (îmi poartă ghinion). Nu trebuie să se spună însă că firma „Reffre şi Gavardin“ refuză o propunere venită din partea unui Leuwen. Preţul nostru de cumpărare pentru cesiunea completă va fi de una sută mii franci peşin,

una mie două sute franci pensie viageră pentru doamna şi tot atîta pentru dumneavoastră, domnule, tot mobilierul, vesela, caii, trăsurile etc., minus un portret de-al domnului Leuwen şi altul de-al domnului Van Peters, la alegerea dumneavoastră. Totul e specificat în proiectul de act aici de faţă, proiect asupra căruia vă rog să consultaţi un om venerat de Parisul întreg şi pe care lumea comercială nu-l poate numi decît cu veneraţie : pe domnul Laffitte. Voi adăuga la aceasta, continuă domnul Reffre, apropiindu-se de masă, o pensiune viageră de şase sute de franci pentru domnul Coffe.

Afacerea a fost tratată în întregime în modul acesta culant. Lucien consultă pe amicii tatălui său, dintre care unii, scoşi din fire, îl mustrară că nu dă faliment cu 60 la sută pentru creditori.

— Ce te vei face cînd vei fi sărac ? i se spunea. N-are să te mai primească nimeni.

Lucien şi mama lui nu stătuseră la îndoială nici o clipă. Contractul fu semnat cu *domnii Reffre şi Gavardin*, care-i dădură doamnei Leuwen o pensie viageră de patru mii de franci, la propunerea unui alt funcţionar. De altfel, contractul fu semnat cu clauzele indicate mai sus. Cumpărătorii plătiră una sută mii franci peşin, şi în aceeaşi zi doamna Leuwen puse în vînzare caii, trăsurile şi argintăria. Fiul ei nu se împotrivi la nimic, declarîndu-i că pentru nimic în lume n-ar lua mai mult decît pensia lui viageră de o mie două sute de franci şi capitalul de douăzeci de mii de franci.

În timpul acestor tranzacţii, Lucien văzu foarte puţină lume. Deşi era hotărît în ruina lui, n-ar fi putut suferi compătimirea vulgului.

Recunoscu în curînd efectul calomniilor răspîndite de agenţii domnului conte de Beauséant. Publicul crezu că acea mare schimbare nu tulburase liniştea

lui Lucien pentru că era în fond un saint-simonian şi că ar crea la nevoie alta dacă această religie i-ar lipsi.

Lucien fu foarte uimit primind o scrisoare din partea doamnei Grandet, care era plecată la ţară, lîngă Saint-Germain, şi care-i dădea întîlnire la Versailles, în strada Savoiei nr. 62.

Cu toată dorinţa lui de a refuza, Lucien îşi spuse pînă la urmă : „Am greşit destul faţă de această femeie, să-i mai jertfim o oră".

Lucien găsi o femeie topită de dragoste, abia putînd vorbi cu judecată. Cu o dibăcie într-adevăr uimitoare şi cu toată delicateţea posibilă, îi făcu următoarea propunere scabroasă : îl ruga fierbinte să primească de la ea o pensie viageră de douăsprezece mii de franci, necerîndu-i decît să vină s-o vadă, cu cele mai curate intenţii, de patru ori pe săptămînă.

— Voi trăi celelalte zile în aşteptarea dumitale.

Lucien înţelese că avea să provoace o scenă violentă dacă i-ar răspunde aşa cum s-ar cuveni. Lăsă a înţelege că, din motive felurite, aranjamentul acesta n-ar putea intra în vigoare decît după şase luni şi că-şi rezerva răspunsul în scris peste douăzeci şi patru de ore.

Cu toată prudenţa lui, plicticoasa vizită se încheie cu lacrimi şi ţinu două ore şi un sfert.

În timpul acesta, Lucien avu conciliabule cu totul diferite cu bătrînul general, care, de patru luni, veşnic în ajun de a-şi pierde portofoliul, era încă ministru de război.

Cu cîteva zile înainte de a se duce la Versailles, Lucien primi vizita unui ofiţer, care-l pofti în numele bătrînului general să se înfăţişeze a doua zi la Ministerul de Război, la ora şase şi jumătate dimineaţa.

Lucien se duse la întîlnire buimac de somn. Îl găsi pe bătrînul general, care avea înfăţişarea unui preot de la ţară, bolnav.

— Ei bine, tinere, spuse bătrînul general cu aerul morocănos, *sic transit gloria mundi* [1], încă unul ruinat. Doamne, nu ştii niciodată ce să faci cu banii tăi ! Numai pămîntul e sigur ! Însă arendaşii nu plătesc niciodată. Adevărat e că n-ai vrut să dai faliment şi că ţi-ai vîndut fondul comercial cu o sută de mii de franci ?

— Perfect adevărat, domnule general.

— Am cunoscut pe tatăl dumitale, şi cît timp mai fac parte din guvern, vreau să cer pentru dumneata majestăţii-sale un post între şase şi opt mii de franci anual. Unde ţi-l doreşti ?

— Departe de Paris.

— Ah, înţeleg, vrei să fii prefect, dar nu vreau să rămîn cu nimic îndatorat păcătosului ăluia de de Vaize. Aşadar : *Pas de ça, Larirette !* [2] (Spuse aceasta cîntînd).

— Nu mă gîndeam la o prefectură, voiam să spun peste graniţă.

— Trebuie să vorbeşti limpede, ca între prieteni. Drace, nu sînt aici *ca să fac* pe diplomatul. Aşadar, secretar de ambasadă ?

— N-am titluri ca să fiu prim-secretar. Nu cunosc meseria. Ataşat e prea puţin ; am un venit anual de o mie două sute de franci.

— Nu te voi face nici prim, nici ultim, ci secund. Domnul cavaler Leuwen, raportor la Consiliul de stat, locotenent de cavalerie, are titluri. Scrie-mi aşadar mîine dacă primeşti să fii numit secund.

Mareşalul îl concedie cu un gest al mîinii, spunînd :

---

[1] Aşa trece gloria lumii (lat.) — adagiu religios medieval, spre a ilustra caracterul trecător al măririlor lumeşti.

[2] *Asta nu, Larirette !* (Cuvînt de refren în cîntecele populare, ca : *Tra-la-la*).

— Am onoarea !

A doua zi, după ce consultase de formă pe mama sa, Lucien scrise că acceptă.

Întors de la Versailles, găsi un bilet din partea aghiotantului generalului, care-l invita să se ducă la minister în seara aceea chiar, la ora 9.

Lucien fu introdus de îndată, şi generalul îi spuse :

— Am cerut pentru dumneata de la majestatea-sa locul de secretar secund la ambasada din Roma. Vei avea, dacă regele semnează decretul, apuntamentele anuale de patru mii de franci şi, plus, o pensie de alţi patru mii de franci pentru serviciile aduse de defunctul dumitale tată, fără de care legea mea asupra * * * n-ar fi fost votată. Nu-ţi voi spune că pensia aceasta e tare ca marmura. Va ţine vreo patru-cinci ani dacă-l serveşti pe ambasadorul dumitale aşa cum l-ai servit pe de Vaize şi dacă-ţi ascunzi principiile dumitale iacobine (regele mi-a spus că eşti iacobin, e o meserie frumoasă, care-ţi va aduce cîştiguri din gros), *în sfîrşit*, *pe scurt*, dacă eşti dibaci, înainte de a ţi se suprima pensia de patru mii de franci, vei fi înhăţat şapte-opt mii de franci apuntamente. E mai mult decît leafa unui colonel. Aşa fiind, noroc bun ! Adio ! Mi-am plătit datoria, nu-mi cere niciodată nimic şi nici nu-mi scrie.

Înainte ca Lucien să iasă, îi mai spuse :

— Dacă nu primeşti nimic de la Ministerul de Externe pînă-ntr-o săptămînă, vino iarăşi la ora nouă seara. Spune portarului, la ieşire, că vei reveni după o săptămînă. Bună seara, adio !

Nimic nu-l mai reţinea pe Lucien la Paris, dorea să se înapoieze numai după ce lumea va fi uitat de ruina lui.

— Cum, dumneata, care puteai nădăjdui atîtea milioane ! îi spuneau toţi nătărăii pe care-i întîlnea în foaierul Operei.

Mulţi îl salutau ca şi cum i-ar fi spus : „Să nu vorbim“.

Mama lui dădu dovadă de forţă morală şi de inteligenţă de cel mai ales gust ; nu se plînse niciodată. Şi-ar fi putut păstra splendidul apartament încă un an şi jumătate. Înainte de plecarea lui Lucien, se mută însă într-un apartament cu patru odăi, la etajul al treilea, pe bulevard. Aduse la cunoştinţa unui număr restrîns de prieteni că le va oferi ceai în fiecare vineri şi că, atîta timp cît va ţine doliul, nu va primi în celelalte zile.

La şapte zile după ultima întrevedere cu generalul N..., Lucien se întreba dacă să se înfăţişeze sau să mai aştepte, cînd i se aduse un pachet mare, cu adresa

Domnului cavaler Leuwen,
al doilea secretar de ambasadă
la Roma

Lucien ieşi de îndată, să meargă la croitor ca să-şi comande o uniformă de toate zilele. Se prezentă ministrului, primi un avans de 25% asupra apuntamentului, cercetă la minister corespondenţa ambasadei de la Roma, cu excepţia scrisorilor secrete. Toată lumea îl sfătui să-şi cumpere o trăsură, însă la trei zile după primirea ordinului de numire, plecă, plin de curaj, cu diligenţa. Rezistase eroic la gîndul de a se duce la postul lui prin Nancy, Dôle şi Milano.

Se opri două zile, cu mare plăcere, pe malul lacului Geneva şi vizită locurile nemurite de *Noua Eloiză* ; găsi la un ţăran din Clarence un pat brodat, care aparţinuse doamnei de Warens[1].

Uscăciunii sufleteşti care-l stingherea la Paris, oraş contraindicat pentru primirea condoleanţelor, îi urmase

---

[1] Celebră protectoare a lui Jean-Jacques Rousseau, în adolescenţa şi tinereţea lui (1700—1762).

o duioasă melancolie ; se îndepărta de Nancy poate pentru totdeauna.

Tristeţea îl predispunea sufleteşte sentimentelor artistice. Văzu cu multă plăcere pentru un ignorant ca dînsul Milano, Siena, mănăstirea din Pavia etc. Bolonia şi Florenţa îl emoţionară şi-l făcură să se înduioşeze faţă de lucrurile cele mai mărunte, ceea ce i-ar fi pricinuit multe remuşcări cu trei ani înainte.

În sfîrşit, sosind la postul său la Roma, trebui să-şi impună cu tot dinadinsul ca să se comporte cu uscăciunea cuvenită faţă de oamenii pe care avea să-i vadă.

La terminarea acestui ultim capitol, romanul trebuia să mai aibă o parte, a treia, la Roma, la sfîrşitul căreia Lucien se căsătorea cu doamna de Chasteller. Stendhal renunţă însă, după scurtă vreme, s-o mai scrie ; nu ne-au mai rămas decît nişte proiecte.

Căsătoria lui Lucien şi a doamnei de Chasteller rămase însă, în cugetul lui, adevărata încheiere a romanului.

Se vor găsi în a noastră Istoria textului *notele lui Stendhal referitoare la acele proiecte şi la toate celelalte la care reflectase în cursul compunerii lucrării.* [1]

[1] Nota lui Henri Rambaud, îngrijitorul ediţiei apărute în 1928 la Paris, Gallimard, N.R.F. Stendhal lucrase la romanul lui în anii 1834—1836.

În textul romanului *Don Quijote* de Cervantes s-au strecurat două grave erori tipografice. La pag. 29 (vol. III — nr. 526), rîndul 23 de sus se va citi după rîndul 18. Paginile 79 şi 80 din vol. IV (nr. 527) au fost inversate; ele vor trebui citite în succesiunea : 80, 79.

Îi rugăm pe cititorii noştri să facă îndreptările cuvenite.

„BIBLIOTECA PENTRU TOŢI"

Redactor : TEODORA POPA
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Apărut 1969. Tiraj 150175 ex. broşate. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 18,19. Coli tipar 12,25. A. nr. 7960/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 84—31 = 59.

Tiparul executat sub comanda nr. 90 375 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1. Bucureşti — Republica Socialistă România

stendhal

Veți citi în «Biblioteca pentru toți» în săptămînile viitoare:

Upton Sinclair	*Regele Cărbune*, roman
Fr. Mauriac	*Génitrix* * *Misterul Frontenac*, romane
E. Caldwell	*Pămînt american*, schițe și povestiri
M. Proust	*În căutarea timpului pierdut*, vol. VII—VIII: *Sodoma și Gomora*
Th. Mann	*Muntele vrăjit*, roman, 3 vol.
M. Bontempelli	*Ultima Eva* * *O sirenă la Paraggi*, nuvele
Th. Hardy	*Jude neștiutul* , roman, 2 vol.
B.P. Hasdeu	*Pagini alese din «Magnum Etymologicum»*, 2 vol. («cultură generală»)
Choderlos de Laclos	*Legăturile primejdioase* roman, 2 vol.
G. Călinescu	*Cartea nunții*, roman
N. Hawthorne	*Casa cu șapte frontoane*, roman
M. Sadoveanu	*Anii de ucenicie* * *Amintiri literare*, 2 vol.
Ionel Teodoreanu	*Turnul Milenei*, roman

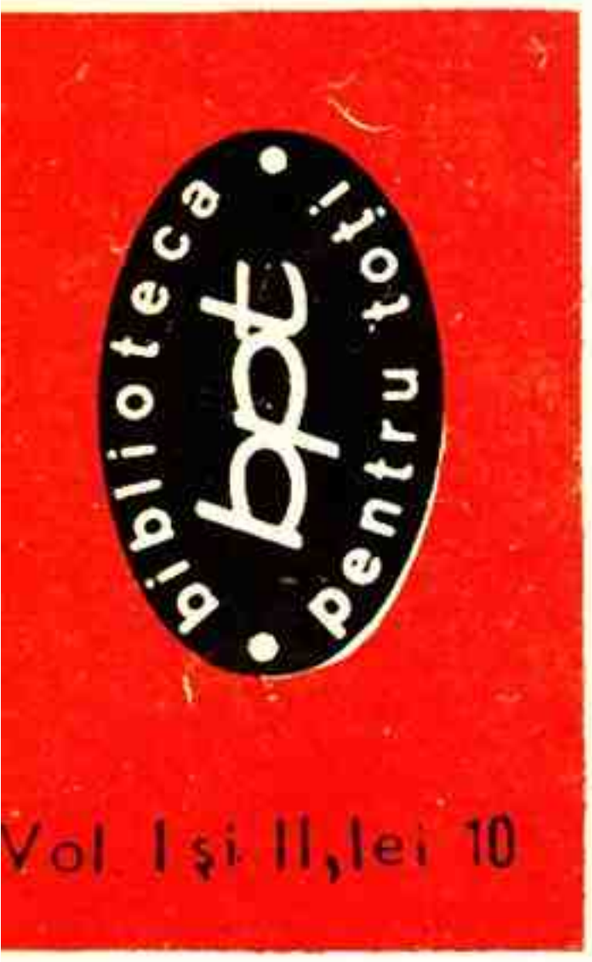

editura pentru literatură